DE MAHABHARATA OPNIEUW VERTELD

Het dobbelspel

JAN DE VRIES

महाभारत

3

DE MAHABHARATA OPNIEUW VERTELD

Boek 3

Het dobbelspel

Jan de Vries

Werkeditie. Opnieuw verteld naar de Engelse vertaling van Kisari Mohan Ganguli (1883–1896, publiek domein), met de kritische editie van het Bhandarkar Oriental Research Institute ter controle. Gezet in EB Garamond. Kaarten op basis van Natural Earth (publiek domein).

Inhoud

Voor je begint 7
Kaarten 16
Het koningsoffer 19
De zaal 21
De boodschap van Pandu 35
Dertien dagen en nachten 49
De vier tochten 59
De afgunst 71
De eerste eer 73
Het getal is vol 85
Hier is de deur 97
Het spel 109
Dit is mijn rijkdom 111
Wie verloor u eerst? 123
Een boot naar de overkant 135
Het veertiende jaar 143
Naar het woud 155
De koperen pot 157
Kirmira 169
Ook jou niet 179
De dam is gebroken 187
Nawoord 201
Stambomen 213
Personages 221
Woordenlijst 245
Namenlijsten 267
Hymnen 281
Uit de redes 289
Register van namen 299

Voor je begint

Dit is het derde boek van een hervertelling van de Mahabharata, het grote epos van India, in hedendaags Nederlands. Het heet Het dobbelspel. Het begint met een geschenk: een zaal die onder de mensen haar gelijke niet heeft. Het eindigt in een woud, bij burgers die hun koning laten gaan. Daartussen ligt het verhaal waar de hele Mahabharata om draait. Een koning die geen uitdaging mag weigeren, gaat zitten voor een spel met dobbelstenen en verspeelt zijn rijk, zijn broers, zichzelf en zijn vrouw. En die vrouw, Draupadi, stelt de vraag die niemand wil beantwoorden.

Wat voorafging

In boek 2 won Arjuna op een bruidskeuze Draupadi, de dochter van koning Drupada van Panchala, en ze werd de vrouw van alle vijf de broers. Ook Karna had de boog gespannen, maar Draupadi wees hem af: 'Ik kies geen suta tot man.' Karna was opgegroeid bij een wagenmenner, en dat vergat niemand. De blinde koning Dhritarashtra gaf de broers de helft van het rijk, een woeste streek, en daar bouwden ze hun stad Indraprastha. Aan het slot van boek 2 hielp Arjuna samen met Krishna de god van het vuur het Khandava-woud te verteren, en midden in de brand spaarde hij het leven van Maya, de bouwmeester van de asura's. Maya voelt zich bij hem in de schuld, en daarmee begint dit boek. De oude haat is intussen niet verdwenen: Duryodhana, de oudste zoon van Dhritarashtra, heeft Bhima al eens vergiftigd en de broers in een huis van lak willen verbranden.

Wie vertelt aan wie

Het verhaal wordt verteld door Vaishampayana, een leerling van de dichter Vyasa, aan koning Janamejaya, bij het grote slangenoffer van die koning. Daarom begint dit boek, na het gebed, met de regel "En Vaishampayana vertelde koning Janamejaya verder."

Janamejaya luistert naar zijn eigen familie:

Arjuna	**zijn zoon Abhimanyu**	**diens zoon Parikshit**	**diens zoon Janamejaya**
de derde van de vijf broers	gaat aan het slot met zijn moeder Subhadra mee naar Dvaraka	werd door de slang Taksha-ka gedood	luistert naar dit verhaal

Draupadi is de vrouw van Arjuna en zijn broers. Als Duhshasana haar aan haar haar de zaal in sleurt, hoort Janamejaya hoe de vrouw van zijn overgrootvader vernederd werd. Staat er midden in het verhaal ineens "koning", dan is dat Vaishampayana die zich tot Janamejaya wendt. Dat gebeurt op een paar plaatsen: bijvoorbeeld op het ogenblik dat Duhshasana aan Draupadi's kleed begint te trekken, en in de allerlaatste alinea van het boek.

Eén keer hoor je een stem van nog verder weg. Als Janamejaya vraagt hoe het tot het dobbelspel is gekomen, zegt Sauti "tegen de wijzen in het Naimisha-woud" dat de koning dat vroeg (hoofdstuk 7). Sauti is de verteller uit boek 1: hij vertelt de wijzen in het woud wat hij Vaishampayana bij het slangenoffer heeft horen vertellen.

Vaishampayana is niet de enige die vertelt. In het verhaal nemen anderen het woord, en zij vertellen hun eigen verhalen:

Wie vertelt	**Aan wie**	**Waarover**
Narada, de rishi van de goden	Yudhishthira, in de nieuwe zaal	de zalen van de goden, die hij zelf heeft bezocht (hoofdstuk 1)
Krishna	Yudhishthira en zijn broers	de geboorte van koning Jarasandha (hoofdstuk 2)
Bhishma	de vergadering, en vooral Bhima	de geboorte van Shishupala (hoofdstuk 6)
Vidura	de koningen in de speelzaal	twee jongens die om een meisje ruzie kregen, en de vader die de waarheid zei (hoofdstuk 9)
Vyasa	de blinde koning Dhritarashtra	Surabhi, de moeder van de koeien, die om haar zwakste zoon huilt (hoofdstuk 13)
Vidura	Dhritarashtra	hoe Bhima de rakshasa Kirmira doodde (hoofdstuk 13)
Krishna	de vijf broers in het woud	zijn oorlog tegen Shalva en diens vliegende stad (hoofdstuk 15)

Narada en Krishna waren er zelf bij, en daarom vertellen zij in de ik-vorm: "Ik ging naar de hellingen van de Himalaya", zegt Narada, en Krishna: "Ik zag mijn

vader uit Saubha vallen." Een korte regel als "En Narada vertelde." laat zien dat er een nieuw verhaal begint. Een zin tussen aanhalingstekens, met de naam van de verteller erbij, laat zien dat het ophoudt.

Vier boeken

Boek I, Het koningsoffer (hoofdstuk 1 tot en met 4). Maya bouwt de zaal. Narada vertelt over de zalen van de goden en brengt een boodschap van Pandu, de gestorven vader van de broers: zijn zoon moet het rajasuya brengen, het koningsoffer waarmee een koning zich tot opperkoning laat wijden. Maar eerst moet koning Jarasandha van Magadha verdwijnen, die zesentachtig koningen gevangen houdt om ze aan Shiva te offeren. Krishna, Bhima en Arjuna gaan vermomd naar zijn stad, en Bhima worstelt dertien dagen en nachten met hem. Daarna trekken de vier jongere broers naar de vier windstreken, en de koningen van de aarde brengen hun schatting.

Boek II, De afgunst (hoofdstuk 5 tot en met 7). Op het offer krijgt Krishna de eerste eer, en Shishupala, de koning van Chedi, kan dat niet verdragen. Het loopt uit op zijn dood. Duryodhana blijft achter in de zaal, valt in een vijver die hij voor vaste grond aanziet, en wordt uitgelachen. Thuis klaagt hij zijn vader zijn nood, en zijn oom Shakuni weet raad: een spel met dobbelstenen.

Boek III, Het spel (hoofdstuk 8 tot en met 11). Het hart van het boek: het spel zelf, Draupadi in de zaal en haar vraag, de gunsten die haar blinde schoonvader haar geeft, een tweede spel, en de geloften die de broers afleggen als ze vertrekken.

Boek IV, Naar het woud (hoofdstuk 12 tot en met 15). De broers gaan met Draupadi het woud in, en brahmanen en burgers volgen hen. Aan het hof verstoot de blinde koning zijn wijze broer Vidura, en kort daarna roept hij hem terug. In het woud doodt Bhima een rakshasa. Dan komt Krishna, en Draupadi vertelt hem alles. Krishna legt uit waarom hij er niet was.

Voorin staan twee kaarten. "De macht van Jarasandha" toont Girivraja in Magadha, de koningen die Jarasandha volgden, de vlucht van de Yadava's van Mathura naar Dvaraka en de tocht van Krishna, Bhima en Arjuna naar Girivraja. "Naar het woud" volgt de Pandava's van Hastinapura naar het Kamyaka-woud; een kleine inzet laat zien hoe ver Dvaraka, waar Krishna tegen Shalva vocht, van het land van de Kuru's lag.

Het boek van de vergaderzaal

De tweede van de achttien parva's van de Mahabharata heet het boek van de vergaderzaal. Dit boek vertelt die parva helemaal. Daarom staat aan het slot van boek III: "Hier eindigt het boek van de vergaderzaal." Die regel staat zo in de Mahabharata zelf. Boek IV begint met de derde parva, het boek van het woud, en daarom staat daar opnieuw het gebed waarmee ook het begin van dit boek opent. Van het boek van het woud vertelt dit boek alleen het begin.

Twee keer verteld

Het epos vertelt sommige dingen twee keer. Duryodhana klaagt eerst kort tegen zijn vader (hoofdstuk 7). Dan vraagt Janamejaya hoe het precies ging, en Vaishampayana vertelt het "nog eens, en uitvoerig" (hoofdstuk 7): de vijvers, de deur, de schatten en de wijding. Zo gaat het ook met Krishna. In het woud zegt hij eerst in een paar zinnen waarom hij er niet was (hoofdstuk 14), en als Yudhishthira zegt dat hij nog niet genoeg gehoord heeft, vertelt hij zijn hele oorlog (hoofdstuk 15). Het is geen verteller die zich herhaalt. Er wordt om meer gevraagd, en het antwoord komt.

Om op te letten

- **Yudhishthira's gelofte.** Na het offer voorspelt Vyasa dat na dertien jaar alle kshatriya's ten onder gaan, en dat Yudhishthira daarvan de oorzaak zal zijn. Yudhishthira legt dan een gelofte af (hoofdstuk 6). Let erop wat hij belooft. Het wordt later niet meer genoemd, maar wie het weet, kijkt anders naar wat hij in de speelzaal doet. Onthoud ook wat hij tegen Vidura zegt als die hem komt uitnodigen: "Als ik word uitgedaagd, weiger ik nooit" (hoofdstuk 7).
- **Draupadi's vraag.** "Wie hebt u eerst verloren, uzelf of mij?" (hoofdstuk 9) Kan een man die zichzelf al verloren heeft, zijn vrouw nog inzetten? Vidura en Vikarna zeggen van niet, Karna zegt van wel, Bhishma zegt dat hij het niet kan beslissen, en niemand met gezag beslist.
- **Twaalf jaar en één.** Na het tweede spel moeten de broers twaalf jaar in het woud leven, en het dertiende jaar onder de mensen zonder dat iemand hen herkent (hoofdstuk 10). Daarom valt in dit boek zo vaak "het veertiende jaar".

Waar was Krishna?

In de speelzaal roept Draupadi Krishna aan. "Ver van die zaal hoorde Krishna haar roep", staat er, en hij gaat te voet op weg. Maar het is Dharma, de god van de dharma, die haar bedekt: telkens als haar kleed wordt weggetrokken, is er een ander kleed. In het woud zegt Krishna tegen Yudhishthira dat hij in die tijd niet in Dvaraka was, en dat hij pas bij zijn terugkomst van Satyaki hoorde wat er gebeurd was. De overlevering vertelt twee dingen over waar Krishna was, en dit boek laat ze allebei staan. Het nawoord vertelt waar ze vandaan komen.

Namen die op elkaar lijken

- **Twee Sahadeva's.** Sahadeva is de jongste van de vijf broers, een zoon van Madri. Ook koning Jarasandha heeft een zoon die Sahadeva heet; die wordt na zijn vader koning van Magadha. De verteller zegt dan steeds "Jarasandha's zoon Sahadeva".
- **Shalva, Shalya en de Shalva's.** Shalva is de koning met de vliegende stad Saubha. In dit boek heet hij op drie manieren: de koning van Saubha, de heer van Saubha en de koning van Martikavata. Het is steeds dezelfde man. Shalya, met een y, is iemand anders: de koning van Madra, de broer van Madri. En de Shalva's zijn een volk, dat uit angst voor Jarasandha naar het westen trok.
- **Twee Shaunaka's.** In boek 1 was Shaunaka het hoofd van de wijzen in het Naimisha-woud, aan wie Sauti het epos vertelde. De Shaunaka die in dit boek Yudhishthira toespreekt (hoofdstuk 12), is een brahmaan uit zijn gevolg, een naamgenoot.
- **Samba.** Krishna's zoon Samba heette in boek 2 Shamba. Het is dezelfde.
- **Shishupala en Sunitha.** Shishupala, de koning van Chedi, heet ook Sunitha, en Bhishma speelt met die naam (hoofdstuk 5). Bij de bruidskeuze in boek 2 stonden Shishupala en Sunitha als twee vrijers naast elkaar. Hier is het één man.
- **Vasudeva.** Vasudeva is de vader van Krishna; in boek 2 heette ook Krishna zelf zo, als zoon van Vasudeva. Paundraka, een koning uit het oosten, noemt zich ook Vasudeva: hij draagt de tekens van Krishna en geeft zich uit voor de hoogste van alle wezens (hoofdstuk 2).

- **Ahuka en Ugrasena.** Twee oude heren van de Yadava's, en twee verschillende mensen. Ugrasena is de koning van de Vrishni's en de vader van Kamsa. Ahuka is de heer van Dvaraka.
- **Drie keer Rama.** Rama, de zoon van Jamadagni, is Parashurama, Rama met de bijl. Rama, de zoon van Dasharatha, is de held die zich door een gouden hert liet verleiden (hoofdstuk 10). En Balarama is de oudere broer van Krishna.
- **Dharma en dharma.** Met een kleine letter is dharma de orde waaraan iemand gebonden is, en wat hij binnen die orde hoort te doen. Met een hoofdletter is Dharma een god, de vader van Yudhishthira. Yudhishthira zelf heet ook "de koning van de dharma".
- **Nara en Narayana.** Het gebed waarmee dit boek begint, groet Narayana en Nara, "de twee goddelijke rishi's die op aarde Krishna en Arjuna heten". In het woud zegt Krishna het zelf tegen Arjuna (hoofdstuk 14).
- **Kshatta.** Zo noemt Duryodhana Vidura als hij hem wil kleineren: Kshatta is het woord voor een dienaar van het hof (hoofdstuk 8).

Stand, onreinheid en wat men eet

Het epos gaat uit van vier standen: de brahmanen, de kshatriya's, de vaishya's en de shudra's. Wie daarbuiten valt, zoals de chandala's (hoofdstuk 12), staat helemaal onderaan. In dit boek komen daar nog drie dingen bij die een lezer van nu misschien niet meteen ziet.

- **Een slavin.** In het spel zet Yudhishthira zijn slavinnen en slaven in, en daarna zijn broers, zichzelf en Draupadi. Een dasi is een dienares die niet vrij is. Als het erom gaat wie wie bezit, staat er slavin. Draupadi's vraag draait om dat woord: ben ik een slavin of niet?
- **Ongesteld.** Draupadi is ongesteld als Duhshasana haar komt halen, en ze draagt maar één kleed. Een vrouw die ongesteld was, gold als onrein: ze bleef afgezonderd, niemand raakte haar aan, en in een vergadering van mannen had ze niets te zoeken. Dat maakt wat er gebeurt nog erger. Ze wordt vernederd, maar ze wordt ook gegrepen op het moment dat niemand haar mag aanraken, en een zaal in gesleurd waar ze niet mag komen. Het epos vertelt het zonder omwegen, en zo staat het ook hier.

- **Vlees.** Bij de inwijding van de zaal krijgen de brahmanen vlees van everzwijn en hert (hoofdstuk 1), en ook in de pot van de zon wordt vlees klaargemaakt (hoofdstuk 12). In het oude epos eten koningen en brahmanen vlees bij een feestmaal. Wie de vegetarische keuken van de mandir kent, ziet hier een oudere wereld.

Wat je misschien anders kent

Wie de verhalen kent uit de mandir, van grootouders, uit strips of van de televisie, komt in dit boek dingen tegen die anders gaan dan hij gewend is. Meestal komt het bekende detail uit een latere vertelling, of uit een deel van de oude handschriften. Hier volgt het verhaal het oude epos, zoals het in de meeste drukken staat.

- **De sari** (hoofdstuk 9). In de bekende versie staat Krishna in de lucht en stroomt de sari eindeloos uit zijn hand, terwijl Draupadi haar handen vouwt. Hier roept ze hem aan, en hij hoort haar van ver en gaat op weg, maar hij komt niet in de zaal. Het is Dharma, die niemand ziet, die haar bedekt: telkens verschijnt er een ander kleed, tot er midden in de zaal een berg kleren ligt.
- **Draupadi's lach** (hoofdstuk 6 en 7). Veel mensen kennen de zin waarmee Draupadi Duryodhana uitlacht: de zoon van een blinde is ook blind. Die zin staat niet in het epos. Als Duryodhana in het water valt, lachen Bhima, Arjuna, de tweeling en de dienaren. Dat Draupadi meelachte, met de andere vrouwen, zegt alleen Duryodhana, als hij thuis bij zijn vader klaagt.
- **Krishna's vinger** (hoofdstuk 6). In veel vertellingen snijdt Krishna zich aan zijn discus als hij Shishupala doodt, en Draupadi scheurt een reep van haar sari om de wond te verbinden. In de speelzaal betaalt hij haar die schuld terug. Het oude epos kent dat verhaal niet.
- **Het strootje** (hoofdstuk 3). In de bekende versie scheurt Bhima Jarasandha in tweeën, de helften groeien weer aan elkaar, en dan splijt Krishna een strootje en legt de stukken omgekeerd neer: zo moet het. Hier is er geen strootje. Krishna zegt alleen, alsof hij Bhima iets in herinnering brengt, dat men een vermoeide vijand niet moet knellen, en Bhima breekt Jarasandha op zijn knie. De twee helften zitten wel in het verhaal, maar bij zijn geboorte: hij kwam in twee helften ter wereld, en een rakshasa-vrouw voegde ze samen (hoofdstuk 2).

- **De haargelofte** (hoofdstuk 11). Veel mensen kennen de gelofte van Draupadi dat ze haar haar pas weer bindt als het gewassen is in het bloed van Duhshasana. Die gelofte staat niet in het boek van de vergaderzaal, ook niet in de handschriften die ervan afwijken. Haar haar hangt los vanaf het moment dat Duhshasana het grijpt. Als ze vertrekt, zegt ze dat de vrouwen van wie haar dit aandeden, in het veertiende jaar met loshangend haar om hun doden zullen rouwen. Het bloed van Duhshasana komt voor in de gelofte van Bhima (hoofdstuk 9).
- **De vloek over de dij** (hoofdstuk 10). In veel vertellingen vervloekt Draupadi Duryodhana als hij haar zijn dij laat zien. Hier is het Bhima die zweert die dij met zijn knots te breken, en later in dit boek maakt de rishi Maitreya er een vloek van (hoofdstuk 13).
- **De pot van de zon** (hoofdstuk 12). Veel lezers kennen de pot die nooit leeg raakt uit het verhaal van de rishi Durvasa, die met zijn leerlingen komt eten als Draupadi al gegeten heeft, en van Krishna, die het laatste restje uit de pot eet. Dat verhaal hoort verderop in het boek van het woud. Hier krijgt Yudhishthira de koperen pot van de zon, die voedsel geeft zolang Draupadi hem vasthoudt en zelf nog niet gegeten heeft.
- **De naam van de discus** (hoofdstuk 15). Krishna's discus heet in dit boek pas aan het slot Sudarshana. Als hij Shishupala doodt, is het nog gewoon zijn discus.

Achterin

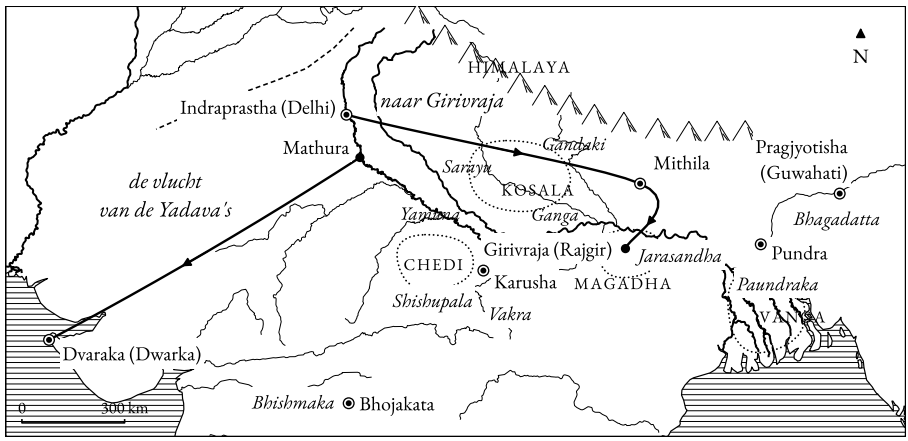
Achter in het boek vind je:

- een lijst van de personages van dit boek, met wie ze zijn en waar ze voor het eerst voorkomen;
- stambomen van de families die in dit boek een rol spelen: de koningen van Magadha, het huis van Chedi, het huis van Gandhara, de Vrishni's en de familie van Bahlika, de oude broer van Shantanu;
- een woordenlijst, voor wie de uitleg van een woord kwijt is;
- de namenlijsten die in het verhaal zijn ingekort, zoals de bewoners van de zalen van de goden, de volken van de vier tochten, de gasten van het offer, de schatten die de koningen brachten, de vijanden die Krishna volgens Arjuna versloeg en de verdediging van Dvaraka;

- de lofzangen: die van Sahadeva op de god van het vuur, en de honderdacht namen van de zon en de lofzang van Yudhishthira op de zon;
- "Uit de redes": de vragen van Narada aan Yudhishthira over het koningschap, de staatsleer van Duryodhana, wat de burgers zeggen over goede en slechte omgang, en de leer van de brahmaan Shaunaka, met de gedachtegangen die in het verhaal zijn ingekort;
- een register van alle namen, met de bladzijden waar ze voorkomen.

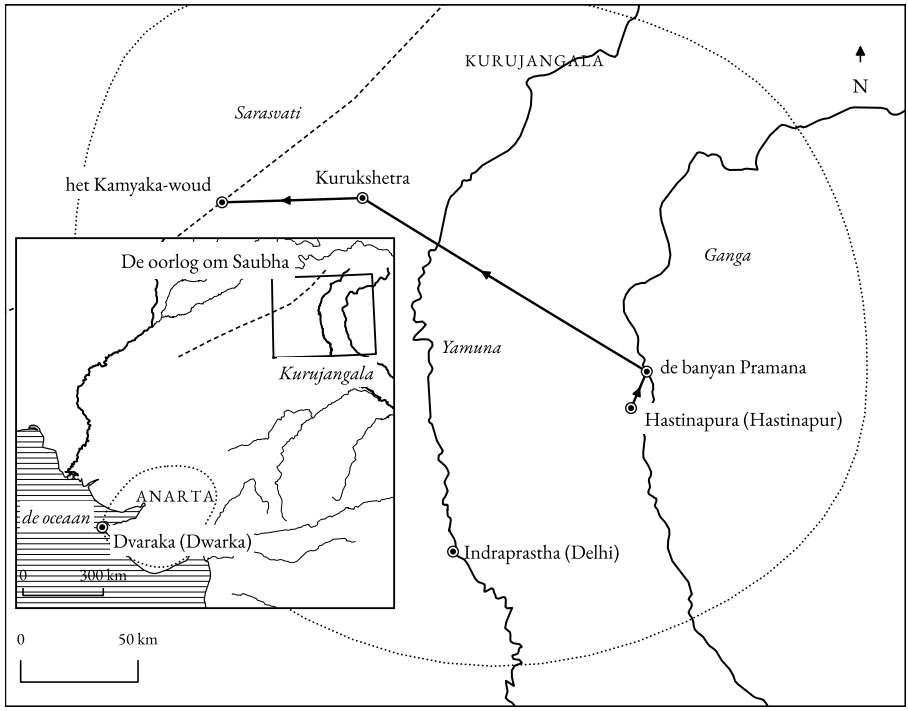
Kaarten

DE MACHT VAN JARASANDHA

——— de vlucht van de Yadava's (hoofdstuk 2) en de tocht naar Girivraja (hoofdstuk 3)
● plaats waarvan de ligging vaststaat
⊙ plaats zoals de traditie haar aanwijst
· · · · rijk; de grenzen zijn geschat, naar de zestien rijken die India later kende
– – – de Sarasvati, zoals de traditie haar verdwenen loop aangeeft

Ligging volgens de overlevering; veel plaatsen zijn niet met zekerheid te lokaliseren. Tussen haakjes de huidige naam.

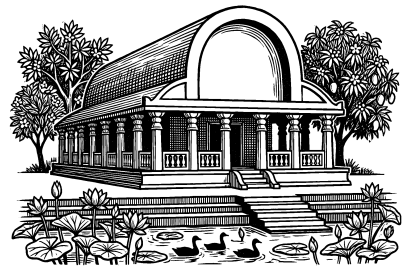
——— de tocht naar het Kamyaka-woud (hoofdstuk 12)
● plaats waarvan de ligging vaststaat
⊙ plaats zoals de traditie haar aanwijst
· · · · rijk; de grenzen zijn geschat, naar de zestien rijken die India later kende
– – – de Sarasvati, zoals de traditie haar verdwenen loop aangeeft

Ligging volgens de overlevering; veel plaatsen zijn niet met zekerheid te lokaliseren. Tussen haakjes de huidige naam.

DEEL I

Het koningsoffer

. . .

HOOFDSTUK ÉÉN

De zaal

Het aanbod van Maya

Om. Wie het woord Jaya, overwinning, wil uitspreken, buigt eerst voor Narayana en voor Nara, de hoogste onder de mensen, de twee goddelijke rishi's die op aarde Krishna en Arjuna heten, en voor Sarasvati, de godin van het woord.

. . .

En Vaishampayana vertelde koning Janamejaya verder.

Aan de oever van de rivier, waar Krishna bij hen zat, wendde Maya zich tot Arjuna. Maya was een danava, de bouwmeester van de asura's, en in de brand van het Khandava-woud had Arjuna hem het leven gelaten. Hij vouwde zijn handen en boog. 'Zoon van Kunti, jij hebt me gered van de woedende Krishna en van Agni, die me wilde verbranden. Zeg me wat ik voor je kan doen.'

'Je hebt al alles gedaan,' zei Arjuna. 'Ik wens je alle goeds. Ga waarheen je wilt. Blijf me goedgezind, zoals wij jou goedgezind zijn.'

'Dat zijn woorden die bij je passen. Maar ik wil je uit vriendschap een dienst bewijzen. Ik ben een groot kunstenaar. Wat Vishvakarma, de bouwmeester van

de goden, voor de goden is, dat ben ik voor de danava's. Zo iemand wil iets voor je doen.'

'Je vindt dat ik je uit doodsnood heb gered,' zei Arjuna. 'Als dat zo is, kan ik je niets voor mij laten doen. Maar ik wil je ook niet tegenhouden in wat je van plan bent. Doe iets voor Krishna. Dan is wat ik voor je deed ruim betaald.'

Maya wendde zich tot Krishna, die over de wereld heerst en uit wie alle schepselen voortkomen, en drong bij hem aan. Krishna overwoog wat hij hem zou opdragen. 'Als je Yudhishthira iets goeds wilt doen,' zei hij, 'bouw dan een sabha voor hem, een zaal voor zijn hof en voor de vergadering die daar bijeenkomt, zoals jij die voor je ziet. Bouw een zaal die mensen niet kunnen nabootsen, ook niet als ze erin zitten en alles zorgvuldig bekijken. Bouw haar zo, Maya, dat we er de vormen van de goden, van de asura's en van de mensen samen in zien.'

Maya nam de opdracht graag aan: voor de zoon van Pandu zou hij een zaal bouwen als een paleis van de goden. Krishna en Arjuna vertelden koning Yudhishthira alles wat er gebeurd was en stelden Maya aan hem voor. Yudhishthira ontving hem met eerbied en eerde hem zoals hij verdiende, en Maya stelde die eer op hoge prijs. Bij allerlei gelegenheden vertelde hij de zonen van Pandu over de daden van de oudere goden, zoals de asura's ook heten. Na een tijd van rust dacht hij lang na. Daarna begon hij aan de zaal voor de Pandava's, en hij bouwde naar de wensen van Krishna en van de zonen van Pritha. Op een gunstige dag voltrok hij de riten die heil brengen bij het begin van een bouwwerk, en duizenden brahmanen kregen van hem melkrijst en allerlei rijkdommen. Het terrein dat hij afmat, was tienduizend el rondom, mooi om te zien en goed in ieder jaargetijde.

Krishna bleef een tijd gelukkig in Indraprastha, waar de zonen van Pritha hem met liefde omringden. Op een dag wilde hij naar zijn vader. Hij nam afscheid van Yudhishthira en van Kunti, de zuster van zijn vader, en boog tot zijn hoofd haar voeten raakte. Kunti rook aan zijn kruin en omhelsde hem. Met tranen in zijn ogen ging hij naar zijn eigen zuster Subhadra en zei haar een paar woorden die waar waren en haar goed deden, en zij vertelde hem wat hij aan haar familie moest overbrengen. Hij nam afscheid van haar, boog voor Dhaumya, de huispriester van de Pandava's, troostte Draupadi en ging met Arjuna naar diens broers.

Voor de reis baadde hij en deed zijn sieraden aan, en hij vereerde de goden en de brahmanen met bloemenkransen, mantra's, buigingen en geurige oliën.

Hij liet de brahmanen heilwensen over hem uitspreken, gaf hun kommen met dikke melk, vruchten en rijst, en ook geld, en liep rechtsom om hen heen, zoals men doet om iemand te eren. Daarna besteeg hij zijn snelle gouden wagen, met Garuda op het vaandel en de paarden Shaibya en Sugriva ervoor. Zijn knots lag erop, zijn discus, zijn zwaard en zijn boog Sharnga. Op een dag van de maanmaand, in een uur en onder een maanhuis die alle drie gunstig waren, vertrok hij.

Yudhishthira klom uit liefde achter hem de wagen op, liet Daruka, Krishna's wagenmenner, opzijgaan en nam zelf de teugels. Arjuna stapte ook op en wuifde Krishna koelte toe met een witte waaier van jakstaarten met een gouden steel. Bhima volgde met de tweeling, met de priesters en de burgers van de stad. Zo trok Krishna op, met al die broers achter zich, als een leraar met zijn geliefde leerlingen.

Onderweg nam hij Arjuna stevig in zijn armen, eerde Yudhishthira en Bhima en omhelsde de tweeling, die hem eerbiedig groetten. Na een halve yojana, een flink stuk weg, vroeg hij Yudhishthira terug te gaan. Hij boog voor hem en greep zijn voeten. Yudhishthira trok hem overeind, rook aan zijn kruin en zei: 'Ga dan.' Krishna maakte met hen een afspraak over zijn terugkeer. Met moeite hield hij de Pandava's tegen, die hem te voet wilden volgen, en hij reed naar zijn eigen stad.

Zolang ze hem konden zien, volgden de Pandava's hem met hun ogen, en daarna met hun gedachten. Ze hadden nog lang niet genoeg van hem gezien toen hij verdween. Met hun hart bij Krishna keerden ze tegen hun zin terug. Yudhishthira ging met zijn broers en zijn vrienden zijn stad binnen, stuurde iedereen weg en zocht zijn vreugde bij Draupadi.

Krishna reed naar Dvaraka, met Daruka en met Satyaki, de held van de Vrishni's, die hem volgde. Ugrasena, de koning van de Vrishni's, en de voornaamste Yadava's kwamen hem eren toen hij zijn stad binnenging. Hij groette zijn oude vader en zijn moeder en zijn broer Balarama, ging zitten en omhelsde Pradyumna, Samba en de andere jonge Yadava's. Met verlof van de oudsten ging hij naar de vertrekken van zijn vrouw Rukmini.

De zaal

Daarna zei Maya tegen Arjuna: 'Met je verlof ga ik nu weg, maar ik kom snel terug. Ten noorden van de Kailasa, bij de berg Mainaka, heb ik eens een schat aan edelstenen bijeengebracht, mooi en veelkleurig, voor een offer dat de danava's bij het meer Bindusaras brachten. Die ligt in de zaal van Vrishaparvan, de oude koning van de asura's, die altijd zijn woord hield. Als hij er nog ligt, kom ik ermee terug, en dan bouw ik de zaal voor de zoon van Pandu: een zaal vol kleur, versierd met alle soorten edelstenen. In het Bindusaras ligt ook een knots. Koning Yauvanashva, een vorst uit vroeger tijd, heeft haar daar neergelegd, nadat hij er zijn vijanden in de strijd mee had verslagen. Ze is zwaar en met gouden knoppen bezet, geen vijand houdt stand tegen haar, en ze weegt op tegen honderdduizend knotsen. Die knots past bij Bhima zoals de boog Gandiva bij jou. En daar ligt ook de grote schelp van Varuna, Devadatta, die luid klinkt. Dat geef ik je allemaal.'

De asura vertrok naar het noordoosten. Ten noorden van de Kailasa, bij de Mainaka, verheft zich Hiranyashringa, een heilige berg die helemaal uit edelsteen bestaat, en daar ligt het lieflijke meer Bindusaras. Daar woonde koning Bhagiratha vele jaren, nadat hij de Ganga had gezien, die naar hem ook Bhagirathi heet. Daar bracht Indra, de koning van de goden, honderd grote offers. De offerpalen waren er van edelsteen en de altaren van goud, zonder dat een voorschrift het vroeg: ze stonden er voor de schoonheid. Met die offers bereikte Indra wat hij zocht. Daar woont Shiva, die alle werelden heeft voortgebracht, en duizenden wezens omringen hem en vereren zijn felle gloed. Daar houden Nara en Narayana, Brahma, Yama en Sthanu, dat is Shiva zelf, als vijfde, hun offer wanneer duizend tijdperken voorbij zijn. En daar bracht ook Krishna vol eerbied offers die duizend jaar duurden, om de goeden de weg te wijzen, en hij liet er duizenden en tienduizenden offerpalen met gouden kransen oprichten, en stralende altaren.

Maya ging erheen en haalde de knots en de schelp, en de bouwstof van kristal die in de zaal van Vrishaparvan had gelegen. Met zijn rakshasa-dienaren nam hij alles mee. Toen hij alles had aangevoerd, bouwde de asura er een zaal van die haar gelijke niet had, een zaal als die van de goden, helemaal van edelsteen. Bhima kreeg van hem de knots, en Arjuna de schelp Devadatta, waarvan alle wezens beefden als ze klonk.

De zaal stond vol bomen van goud en mat tienduizend el rondom. Haar glans was zo fel dat ze het licht van de zon leek terug te slaan. Hoog rees ze op, lang en breed, en wie erin kwam, voelde zijn vermoeidheid wijken. Ze was van het beste materiaal gebouwd, met muren van edelsteen, vol juwelen en rijkdom. Sudharma, de vergaderzaal van de Dasharha's, het geslacht van Krishna, was niet zo mooi als deze zaal, en de zaal van Brahma evenmin. Op Maya's bevel bewaakten achtduizend rakshasa's haar, Kinkara's heetten ze, en ze droegen haar ook. Ze gingen door de lucht, reusachtig en schrikwekkend, met rode en gele ogen en oren in de vorm van schelpen, en ze waren altijd klaar om toe te slaan.

Binnen in de zaal legde Maya een vijver aan. De lotusbladeren waren van donkere beril en de stelen van edelsteen, en er bloeiden lotussen en geurige waterlelies. Allerlei watervogels zwommen erop, en er waren vissen en schildpadden. Treden leidden gemakkelijk naar het water, dat in ieder jaargetijde helder was, en als de wind erover streek, lag het bezaaid met druppels als parels. De rand was belegd met platen van edelsteen. Sommige koningen die er kwamen, zagen de vijver vol edelstenen, maar herkenden hem niet, en ze vielen erin.

Rond de zaal stonden grote bomen die altijd bloeiden, groen en met koele schaduw, en er waren geurige bosjes en vijvers vol ganzen en eenden. De wind nam de geur mee van de bloemen die in het water groeiden en van de bloemen op het land, en bracht die naar de Pandava's. Veertien maanden bouwde Maya aan de zaal, en toen ze klaar was, meldde hij het Yudhishthira.

Voor hij de zaal betrad, gaf koning Yudhishthira tienduizend brahmanen te eten: melkrijst met geklaarde boter en honing, vruchten en wortels, vlees van everzwijn en hert, rijst met sesam, groenten, allerlei soorten vlees, gerechten om van te zuigen en dranken in overvloed. Hij gaf hun nieuwe kleren en kransen, en ieder van hen kreeg duizenden koeien. 'Wat een dag vol heil!' riepen de brahmanen, en hun roep steeg op tot in de lucht. Met allerlei muziek en kostbare geuren vereerde Yudhishthira de goden en gaf hij hun een plaats in de zaal. Worstelaars, toneelspelers, vuistvechters, suta's en zangers die zijn lof zongen, traden zeven nachten lang voor hem op. Daarmee was de zaal ingewijd, en met zijn broers vierde Yudhishthira daar feest.

In die zaal zaten met de Pandava's rishi's en koningen uit alle streken. Van de rishi's waren er Vyasa, die ook Krishna Dvaipayana heet, met zijn zoon Shuka, en zijn leerlingen Sumantu, Jaimini en Paila.

'Ook ik zat daar, met de andere leerlingen van Vyasa,' zei Vaishampayana.

En Vaishampayana vertelde verder.

Dhaumya was er, en Yajnavalkya, en Parvata, en de grote muni Markandeya, en vele anderen: wijzen die de dharma kenden, die hun zinnen bedwongen en de Veda met alle wetenschappen die erbij horen beheersten. Ze stonden Yudhishthira bij met verhalen die reinigen. Ook de voornaamste kshatriya's kwamen hem dienen: Shishupala, de koning van de Chedi's, met zijn zoon; Bhishmaka, de koning van de Bhoja's; Drupada, de vader van Draupadi; en van de Vrishni's, jong en mooi, Akrura en Kritavarman, en vele anderen.

Jonge prinsen, gekleed in hertenhuiden, leerden daar bij Arjuna de kunst van de boog. Onder hen waren zonen van de Vrishni's: Pradyumna, de zoon van Rukmini, Samba en Satyaki. Tumburu, een gandharva en een vriend van Arjuna, zat er altijd, en ook de gandharva Chitrasena met zijn raadslieden. Op aandringen van Tumburu zongen de gandharva's samen hemelse melodieën, met de apsara's, de danseressen uit de hemel van de goden, en de kinnara's, die in de bergen zingen en maat en ritme kennen, tot vreugde van de zonen van Pandu en de rishi's.

Zo zaten ze in die zaal rond Yudhishthira, streng in hun geloften en toegewijd aan de waarheid, zoals in de wereld van de goden de goden rond Brahma zitten.

De vragen van Narada

Op een dag, toen de Pandava's met de voornaamste gandharva's in de zaal zaten, kwam Narada binnen, de rishi van de goden, die de broers eens had aangeraden een regel te stellen voor hun gezamenlijke vrouw. Hij zwierf door alle werelden, en nu kwam hij met een paar rishi's in zijn gevolg naar de zaal, omdat hij de Pandava's daar wilde zien. Narada kende de Veda en de upanishads, de leerteksten die de Veda afsluiten, en de oude overleveringen en wat er in vroegere wereldtijden gebeurd was. In een debat kon hij zelfs Brihaspati, de leraar van de goden, van antwoord dienen. De hele wereld zag hij, boven, beneden en rondom, alsof ze voor zijn ogen lag. Hij hield van oorlog en van muziek, en hij zaaide graag twist tussen de goden en de asura's.

Yudhishthira zag hem binnenkomen, stond met zijn jongere broers haastig op en boog diep voor hem. Hij gaf hem een zetel, en koeien, en het water dat men een geëerde gast aanbiedt, met honing en al wat erbij hoort, en hij vereerde hem met edelstenen en alles wat een gast maar kon wensen. Narada wenste de koning de overwinning en nam de eerbewijzen aan. Toen alle Pandava's hem hadden geëerd, begon hij Yudhishthira te ondervragen over dharma, voorspoed en verlangen.

'Ik hoop dat je de rijkdom die je verwerft goed besteedt,' zei Narada, 'dat je hart plezier heeft in de dharma, dat je geniet van wat het leven je geeft en dat je geest er niet onder bezwijkt. Ik hoop dat je de weg van je voorvaders gaat, die met dharma en voorspoed over hun volk regeerden. Ik hoop dat je de dharma nooit schaadt om voorspoed, en voorspoed niet om de dharma, en die twee niet om het verlangen, dat zo gemakkelijk verleidt. Je weet wanneer de tijd voor iets gekomen is: verdeel je je tijd tussen dharma, voorspoed en verlangen?

Blijft je beraad geheim? Ik hoop dat niemand het verraadt, jijzelf niet, je ministers niet en je spionnen niet. Heb je ministers die zijn zoals jij, rein, van goede afkomst en je trouw? Want de overwinning van een koning heeft haar wortel in het beraad. Ik hoop dat je geen slaaf bent van de slaap, dat je op tijd wakker wordt en in de laatste uren van de nacht nadenkt over wat je moet doen. Ik hoop dat je niet alleen beraadslaagt, en ook niet met te velen, en dat wat je besloten hebt niet door je hele rijk rondgaat. Koop je voor duizend dwazen één wijze? Een wijze kan in nood het hoogste goed brengen.

Ken je de achttien ambtsdragers van je vijand en de vijftien van jezelf, door spionnen die je telkens met drie tegelijk op hen afstuurt, zonder dat die drie elkaar kennen? Eer je je huispriester, een man van goede familie, bescheiden, geleerd en zonder afgunst? Heb je voor je vuren een brahmaan die de voorschriften kent, verstandig en oprecht, en zegt hij je altijd op tijd wat er in het vuur geofferd is en wat er nog geofferd moet worden? En heb je een kenner van de sterren die alle voortekenen weet te duiden? Geef je je soldaten hun eten en hun soldij op tijd? Als dat uitblijft, worden ze boos op hun heer, en dat noemen de wijzen een van de grootste rampen. Zorg je voor de vrouwen van de mannen die voor jou gestorven zijn, en voor wie door jou in nood kwam? Bescherm je een vijand als je eigen zoon wanneer hij uit angst voor je buigt, of wanneer hij zwak is, of in de strijd door jou verslagen? Ben je voor alle mensen gelijk, en kan iedereen zonder vrees bij je komen, zoals bij een moeder of een vader? Heb je

eerst jezelf overwonnen en je zinnen bedwongen, voor je anderen probeert te overwinnen, die hun zinnen niet bedwingen?

Ik hoop dat je dienaren je 's ochtends nooit hoeven voor te rekenen wat je ondeugden je gekost hebben, aan drank, aan het dobbelspel, aan spelen en aan vrouwen. Betaal je je uitgaven met de helft van je inkomsten, of met een kwart, of met driekwart?

Zijn er in je rijk overal grote vijvers vol water, zodat je boeren niet alleen van de regen afhangen? Hebben ze zaaigoed en voedsel, en leen je hun het zaad tegen één op de honderd? Stel je de vrouwen gerust, en worden ze beschermd? Ik hoop dat je hen niet vertrouwt en dat je hun geen geheimen vertelt. Slaap je in de eerste twee wakes van de nacht en sta je in de laatste op om na te denken over dharma en voorspoed? Ben je als Yama, de koning van de doden, voor wie straf verdient, en eer je wie eer verdient, of je hem nu graag mag of niet?

Eer je de brahmanen en de goeden, ieder naar zijn kennis? Leef je naar de dharma die in de drie Veda's wortelt, zoals je voorvaders deden, en doe je wat zij deden? Krijgen de brahmanen in je huis goed te eten, onder je ogen, en daarna hun offerloon? Probeer je, met je geest gericht en je zinnen in bedwang, de grote offers te brengen, de vajapeya en de pundarika, met alle riten die erbij horen? Buig je voor je verwanten, je leraren en de ouderen, voor de goden, de asceten en de brahmanen, en voor de grote heilige bomen in de dorpen, die de mensen zoveel goeds doen?

Ik hoop dat nooit een rein en eerbaar man door ministers die de leerboeken niet kennen, uit hebzucht wordt gedood op een valse beschuldiging van diefstal, en dat een echte dief, op heterdaad betrapt met de buit bij zich, niet voor geld wordt vrijgelaten. Ik hoop dat je ministers zich niet laten omkopen wanneer er een geschil is tussen een rijke en een arme.

Mijd je de veertien ondeugden van koningen? Het zijn deze: de Veda loochenen, liegen, woede, onachtzaamheid, uitstellen, de wijzen niet opzoeken, luiheid, een onrustige geest, alleen over je zaken beslissen, beraadslagen met wie er niets van weet, niet uitvoeren wat besloten is, je beraad niet geheimhouden, nalaten wat heil brengt, en je overgeven aan de dingen van de zinnen. Daardoor gaan zelfs koningen ten onder die vast op hun troon zitten.

Draagt je Veda vrucht? Draagt je rijkdom vrucht? Dragen je vrouwen vrucht? Draagt wat je geleerd hebt vrucht?'

'Hoe draagt de Veda vrucht?' vroeg Yudhishthira. 'Hoe draagt rijkdom vrucht, hoe dragen vrouwen vrucht, en hoe draagt wat een mens geleerd heeft vrucht?'

'De vrucht van de Veda is het agnihotra, het dagelijkse vuuroffer,' zei Narada. 'De vrucht van rijkdom is dat je hem zelf geniet en weggeeft. De vrucht van een vrouw is het liefdesgenot en de zonen. De vrucht van wat je geleerd hebt, is goed gedrag.

Betalen de kooplieden die van ver komen om winst te maken bij jou alleen de tol die hun is opgelegd? Geef je alle ambachtslieden telkens voor vier maanden hun materiaal en hun loon? Bekijk je hun werk, en prijs je wie goed werk heeft gedaan, in het bijzijn van goede mensen? Zorg je als een vader voor de blinden, de stommen, de lammen, de mismaakten, voor wie geen familie heeft, en voor de asceten die van huis zijn weggetrokken? En heb je de zes kwalen achter je gelaten: slaap, luiheid, angst, woede, slapheid en uitstellen? Een koning die zo leeft en de vier standen beschermt, brengt hier zijn dagen gelukkig door, en daarna komt hij in de wereld van Indra.'

De koning boog voor Narada en raakte zijn voeten aan. 'Ik zal alles doen wat u gezegd hebt,' zei hij, 'want door uw woorden is mijn inzicht gegroeid.' Hij deed het ook, en mettertijd verwierf hij de hele aarde, tot aan de zee die haar omgordt.

De zalen van de goden

Narada vroeg Yudhishthira nu zelf te antwoorden, en Yudhishthira deed het kort, vraag voor vraag. 'Wat u over de dharma hebt gezegd, is juist en waar. Ik volg die regels zo goed als ik kan. Wat de koningen van vroeger deden, was goed gedaan, met reden en met een doel. Wij willen hun goede weg gaan. Maar zoals zij kunnen wij hem niet gaan, want zij beheersten zichzelf volkomen.'

Toen het hem het goede moment leek, vroeg hij Narada, die daar op zijn gemak zat, in het bijzijn van alle koningen: 'U zwerft met de snelheid van de gedachte door de vele werelden die Brahma lang geleden heeft gemaakt, en u ziet alles. Zeg me: hebt u ooit ergens een zaal gezien als de mijne, of een die beter is?'

'Onder de mensen heb ik nooit een zaal van edelstenen gezien als die van jou,' zei Narada, 'en ik heb er ook nooit van gehoord. Maar ik zal je vertellen

over de zaal van Yama, over die van de wijze Varuna, van Indra en van Kubera, die op de Kailasa woont. En ik zal je vertellen over de zaal van Brahma, waar alle vermoeidheid wijkt. Als je het tenminste wilt horen.'

Yudhishthira vouwde zijn handen, en zijn broers en alle koningen om hem heen deden hetzelfde. 'Vertel ons over al die zalen. Waarvan zijn ze gemaakt, hoe groot zijn ze, hoe lang en hoe breed? Wie dienen de Grootvader in zijn zaal, wie dienen Indra en Yama? Wie dienen Varuna en Kubera? We willen het allemaal horen.'

'Luister dan,' zei Narada, 'naar die zalen van de goden, de een na de ander.'

En Narada vertelde.

De zaal van Indra had Indra zelf gebouwd, en hij had haar gewonnen met zijn daden. Ze was honderdvijftig yojana lang, honderd breed en vijf hoog, en ze zweefde door de lucht, waarheen haar heer maar wilde. Ouderdom, verdriet, vermoeidheid en angst kende ze niet. Er waren vertrekken en zetels, en er stonden bomen van de goden. Daar zat Indra op een verheven zetel, met Shachi, zijn koningin, en met Shri, de godin van geluk en glans. Zijn gestalte was niet te beschrijven. Hij droeg een diadeem, rode armbanden, smetteloze kleren en kransen van alle kleuren, en Bescheidenheid, Roem en Glans stonden bij hem. De Maruts, de stormgoden, dienden hem daar elke dag, en de siddha's, wezens die de volmaaktheid hebben bereikt, en de Sadhya's en alle goden. Rishi's van de goden, die de soma hadden gedronken en in wie geen kwaad meer was, zaten om hem heen, en tussen al die rishi's zat er maar één koning: Harishchandra. De wateren van de goden waren er en de planten, Vertrouwen, Inzicht en Sarasvati, dharma, voorspoed en verlangen, de bliksem, de regenwolken en de donderende winden, de zevenentwintig vuren die het offer dragen, de offers en het offerloon, de planeten, de sterren en de mantra's van het offer, allemaal in lichamelijke gestalte. Apsara's en gandharva's verheugden Indra met dans, muziek en lofliederen. Rishi's en koninklijke wijzen, koningen die door hun ascese de rang van een rishi hadden bereikt, kwamen en gingen op wagens van de goden. Brihaspati kwam er, en ook Shukra, de leraar van de asura's. Die zaal van Indra heet Pushkaramalini.

De zaal van Yama had Vishvakarma gebouwd, na een lange ascese. Ze was meer dan honderd yojana groot, en ook zij ging waarheen haar heer maar wilde. Het was er niet te koud en niet te warm. Verdriet en ouderdom waren er niet, geen honger en geen dorst, niets wat onaangenaam was. Alles wat een god of

een mens maar kon wensen, was er, en eten en drinken in overvloed. De kransen geurden, de bomen bloeiden en droegen altijd vrucht, en er was koel water en warm water. Daar dienden koninklijke en brahmaanse wijzen, zuiver van hart, Yama met vreugde: Yayati, Nahusha en Puru, Shibi en Pratardana, Bharata en Dushyanta, Bhagiratha, Arjuna Kartavirya, koning Uparichara, Rama, de zoon van Dasharatha, honderd vroegere koningen die Dhritarashtra heetten en tachtig die Janamejaya heetten, en de koninklijke wijze Shantanu, en je vader Pandu, en duizenden koningen meer. Ik kan ze je niet allemaal noemen, bij hun naam of bij hun daden: het waren er te veel. Agastya was er en Matanga, en Kala en Mrityu, de Tijd en de Dood. De voorouders waren er, in al hun scharen, en het rad van de tijd, en Agni zelf, die de offers naar de goden draagt. De mensen die kwaad hadden gedaan, waren er, en wie gestorven was toen de zon naar het zuiden trok. De dienaren van Yama waren er, die de doden wegleiden wanneer hun tijd gekomen is, en de bomen en grassen, gezond en heel. Asceten met strenge geloften, die de waarheid spraken en alles hadden losgelaten, kwamen er in reine kleren, met hun goede daden als sieraad. Gandharva's en apsara's vulden de zaal met muziek, dans en gelach, en honderdduizenden rechtvaardige mensen dienden er Yama. Zo was de zaal van de koning van de voorouders.

De zaal van Varuna was even groot als die van Yama. Vishvakarma had haar in de wateren gebouwd, en haar muren en poorten waren wit. Bomen van edelsteen stonden eromheen, die prachtige bloemen en vruchten droegen, en planten met bloesems in het blauw en het geel, het zwart en het wit en het rood, waarin duizenden vogels zongen. Daar zat Varuna, de heer van de wateren, in kleren en sieraden van de goden, met zijn koningin, en de Aditya's, de zonnegoden, dienden hem. De naga's waren er: Vasuki, de koning van de naga's, en Takshaka, de koning van de slangen, en de naga-koning Airavata, en Dhritarashtra, een naga met de naam van je oom, en Karkotaka en vele anderen, met hun brede kappen, en ze kenden geen zorgen. De daitya's en de danava's waren er, Bali, de zoon van Virochana, en de asura Naraka, die de hele aarde had onderworpen, en vele anderen: allemaal met oorringen, kransen en diademen, allemaal dapper, met gunsten begiftigd en vrij van de dood. Ze zaten daar gebonden in de strik van de dharma, trouw aan hun geloften, en eerden Varuna. De vier oceanen waren er, en de Ganga, de Yamuna, de Narmada, de Sindhu, de Sarasvati, de Godavari en de Kaveri, en alle andere rivieren en heilige badplaatsen, meren, bronnen en vijvers, ieder in zijn eigen gedaante. De windstreken waren er, de aarde, alle bergen en alle dieren van het water.

Gandharva's en apsara's zongen Varuna's lof. Die zaal van Varuna heb ik gezien op mijn zwerftochten.

De zaal van Kubera, die ook Vaishravana heet, de heer van de schatten, was honderd yojana lang en zeventig breed. Kubera had haar zelf gebouwd met de kracht van zijn ascese. Ze was wit, en de guhyaka's, de dienaren van Kubera, droegen haar, zodat ze in de lucht leek te hangen als een witte wolk die drijft. Hoge bomen van goud stonden eromheen. Daar zat Kubera op een schitterende zetel, in kostbare kleren en met fonkelende oorringen, en duizend vrouwen omringden hem. De wind bracht de geur van de mandarabomen, van de waterlelies in de lotusvijver Alaka en van de sandelwouden. Goden en gandharva's zongen er hun liederen, en duizenden apsara's dansten, Menaka, Rambha, Urvashi, Ghritachi, Vishvachi, Mishrakeshi en vele anderen, en ook Varga, Saurabheyi, Samichi, Budbuda en Lata. Honderdduizenden yaksha's dienden Kubera. Shri, de godin, was er altijd, en Kubera's zoon Nalakubara, en ik kwam er vaak, met vele rishi's zoals ik. Daar zat Shiva, de man van Uma en de heer van de dieren, met zijn drietand, en Uma zelf, die nooit vermoeid raakt. Zijn gana's waren om hem heen, de scharen die Shiva volgen, honderdduizenden: dwergen, kromgegroeiden en bultenaars, met bloedrode ogen, die vlees en vet eten en vreselijk zijn om te horen en te zien, met allerlei wapens. Altijd zit Shiva daar bij zijn vriend Kubera, want lang geleden sloot hij met hem vriendschap. De vorsten van de gandharva's waren er, en onder hen Tumburu en Chitrasena, en de koningen, met Bhagadatta, de koning van Pragjyotisha, voorop, en Vibhishana, die daar zijn oudere broer Kubera vereerde. Alle bergen kwamen er, met de Meru voorop, en de witte stier van Shiva brulde er met een diepe stem. En Shankha en Padma, de twee grootste schatten van de drie werelden, kwamen er in eigen persoon, met alle schatten van de aarde, om Kubera te eren. Zo was de zaal van Kubera, die door de lucht gaat.

De zaal van Brahma, de Grootvader, kan niemand beschrijven. Lang geleden, in de tijd van de goden, daalde Surya, de zonnegod, die ook Aditya heet, af naar de wereld van de mensen. Hij had de zaal van de Grootvader gezien, en in mensengedaante zwierf hij over de aarde om te zien wat daar te zien was. Hij vertelde me van die zaal, die onmetelijk is en door de geest gemaakt, die geen woord kan beschrijven en die ieder schepsel verheugt, en ik wilde haar zien.

'Hoe kan ik de zaal van de Grootvader zien?' vroeg ik hem. 'Door ascese, door daden, door kruiden, of door maya, de kunst van het begoochelen?'

'Houd duizend jaar lang de brahmaanse gelofte van onthouding,' zei Aditya, 'met je geest volkomen gericht.'

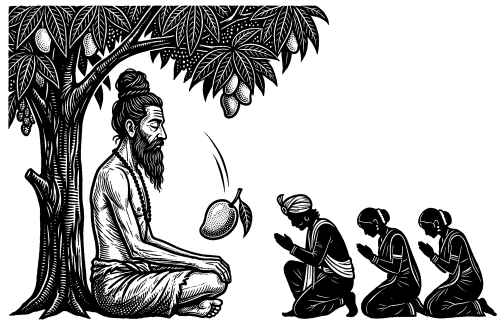
Ik ging naar de hellingen van de Himalaya en begon aan die grote gelofte, en toen ik haar volbracht had, nam Aditya me mee naar de zaal van de Grootvader. Die zaal droeg elk ogenblik een andere gestalte, die niemand kon aanwijzen. Haar maat en haar vorm kan ik niet noemen, en zoiets had ik nooit eerder gezien. Het was er niet koud en niet warm, en wie er kwam, voelde geen honger, geen dorst en geen vermoeidheid meer. Ze leek van allerlei stralende edelstenen gemaakt, maar zuilen droegen haar niet. Ze bestaat altijd en vergaat nooit. Haar licht kwam uit haarzelf, feller dan de maan, de zon en het vuur, hoog in de lucht.

Daar zat de Grootvader in zijn eentje, en met zijn goddelijke vermogen bracht hij onophoudelijk de werelden voort. De stamvaders van alle geslachten dienden hem: Daksha, Prachetas, Pulaha, Marichi, Kashyapa, Bhrigu, Atri, Vasishtha, Gautama en Angiras. De geest was er, de ruimte en de kennis, de wind, het vuur, het water en de aarde, klank, aanraking, vorm, smaak en geur, de oerstof en wat eruit voortkomt, en alles waaruit de wereld bestaat. De maan was er met de sterren, en de zon met zijn stralen. Dharma, voorspoed en verlangen waren er, vreugde en afkeer, ascese en zelfbeheersing. De gandharva's en apsara's kwamen er, en alle lokapala's, de hoeders van de wereld, en de planeten, Shukra, Brihaspati en de andere, en Rahu, het hoofd dat zon en maan verslindt. De vier Veda's waren er, alle wetenschappen en de oude verhalen, en Inzicht, Standvastigheid, Geheugen, Wijsheid, Roem en Vergevingsgezindheid, in lichamelijke gestalte. De ogenblikken waren er en de uren, de dagen en de nachten, de maanden, de zes seizoenen en de jaren, en het rad van de tijd, eeuwig en onvergankelijk. Aditi, Diti, Danu, Vinata, Surabhi en Sarama waren er, en de andere godinnen, en alle scharen van goden, en de voorouders, en de rakshasa's, de pishacha's, de danava's en de guhyaka's, de naga's, de vogels en de dieren. Vishnu, de god die ook Narayana heet, was er, met de rishi's van de goden, en de Valakhilya's, de rishi's zo klein als een duim.

Alles wat er in de drie werelden bestaat, wat beweegt en wat stilstaat, heb ik daar gezien. Achtentachtigduizend asceten zag ik er, die in volkomen onthouding leven, en vijftigduizend rishi's met kinderen. Alle bewoners van de hemel van de goden kwamen daar wanneer ze wilden, bogen hun hoofd voor de Grootvader en gingen weer terug. Iedere gast, goden, daitya's, naga's, muni's, yaksha's, vogels, gandharva's en apsara's, ontving hij naar verdienste,

met vriendelijke woorden, met eer en met geschenken, want zijn verstand is onmetelijk en hij heeft mededogen met alle schepselen. Voortdurend kwamen er wezens en gingen er wezens, en de zaal was vol van zijn glans.

'Die zalen heb ik bij de goden gezien,' zei Narada. 'Zoals de zaal van Brahma haar gelijke niet heeft in alle werelden, zo heeft de jouwe haar gelijke niet onder de mensen.'

HOOFDSTUK TWEE

De boodschap van Pandu

'U hebt me de zalen beschreven,' zei Yudhishthira. 'In de zaal van Yama zijn dus bijna alle koningen van de aarde. Maar in de zaal van Indra noemde u, naast de goden, de gandharva's en de vele rishi's, één enkele koning: de koninklijke wijze Harishchandra. Wat heeft hij gedaan, welke ascese heeft hij volbracht, dat hij zich met Indra mag meten? En hoe hebt u mijn vader Pandu ontmoet, die nu te gast is in de wereld van de voorouders? Wat heeft hij gezegd? Ik wil het allemaal van u horen.'

'Ik zal je vertellen wat je vraagt over Harishchandra, en hoe groot hij was,' zei Narada. 'Hij was een machtig koning, de opperkoning van alle vorsten, en alle koningen van de aarde bogen voor zijn gezag. Alleen, op één gouden wagen die hem altijd de overwinning bracht, onderwierp hij met de kracht van zijn wapens de zeven eilanden waaruit de aarde bestaat. Toen hij heer was over de hele aarde met haar bergen en wouden, bracht hij het grote offer dat rajasuya heet, het koningsoffer waarmee een koning zich tot opperkoning laat wijden. Op zijn bevel brachten alle koningen hem hun rijkdommen, en bij dat offer deelden ze zelf het eten uit aan de brahmanen. Aan de priesters gaf Harishchandra vijf keer zoveel als ze vroegen. Hij stelde de brahmanen die van overal waren gekomen tevreden met allerlei rijkdommen, met eten zoveel als ze wilden en met hopen edelstenen, en ze zeiden: "Harishchandra overtreft alle koningen in kracht en in roem." Daarom staat hij boven duizenden koningen.

Na het offer werd hij tot opperkoning gewijd, en hij zat in al zijn glans op zijn troon.

Alle vorsten die het rajasuya brengen, leven in vreugde bij Indra. En wie in de strijd sterft zonder te vluchten, komt ook in zijn zaal, en wie na strenge ascese zijn lichaam opgeeft, komt op diezelfde plaats en leeft daar eeuwenlang in glans.

Je vader Pandu zag het geluk van Harishchandra en verwonderde zich erover. Hij wist dat ik naar de wereld van de mensen ging, en hij boog voor me en zei: "Zeg Yudhishthira dat hij de aarde kan onderwerpen, want zijn broers doen wat hij zegt. Laat hij het rajasuya brengen, het beste van alle offers. Als mijn zoon dat offer brengt, kom ik net als Harishchandra snel in de zaal van Indra, en daar zal ik ontelbare jaren gelukkig zijn." Ik zei hem: "Goed. Als ik naar de wereld van de mensen ga, zeg ik het je zoon." Nu heb ik je gezegd wat hij zei. Doe wat je vader wil, zoon van Pandu. Als je dat offer brengt, ga je met je voorvaders naar de wereld van Indra.

Maar men zegt dat dit grote offer veel hindernissen kent. De brahmarakshasa's, rakshasa's die het op offers gemunt hebben, zoeken er de zwakke plekken in. Er kan een oorlog op volgen die de kshatriya's vernietigt en de aarde verwoest, en daarbij kan een kleine aanleiding tot de ondergang leiden. Denk daarover na, en doe wat goed is. Wees waakzaam en sta altijd klaar om de vier standen te beschermen. Ik wens je alle goeds. Stel de brahmanen tevreden met je giften. Ik heb je uitvoerig geantwoord op alles wat je me vroeg. Nu neem ik afscheid en ga ik naar de stad van de Dasharha's.'

Narada vertrok, koning, met de rishi's met wie hij gekomen was, en Yudhishthira bleef met zijn broers achter, zijn gedachten bij het rajasuya.

Hij zuchtte diep en vond geen rust. Hij bleef denken aan de grootheid van de koninklijke wijzen van vroeger, aan de werelden van de goden die een offeraar door zijn heilige daden bereikt, en vooral aan Harishchandra. Hij wilde het offer brengen. Hij eerde allen die in zijn zaal zaten, zij eerden hem terug, en hij overlegde met hen. Zijn hart neigde ernaar. Maar trouw aan de dharma zocht hij opnieuw wat goed zou zijn voor alle mensen.

Want Yudhishthira zorgde voor al zijn onderdanen en deed voor iedereen het goede, zonder onderscheid. Hij liet woede en trots varen. 'Geef ieder wat hem toekomt,' zei hij altijd, en men hoorde niets anders dan de roep: 'Dharma! Dharma!' In zijn rijk was er niemand die hem haatte. Daarom noemde men hem Ajatashatru, wiens vijand niet geboren is. Bhima bestuurde het rijk

rechtvaardig, Arjuna, die zijn boog even goed met links als met rechts spant, beschermde het tegen vijanden, Sahadeva velde zijn vonnissen zonder iemand voor te trekken, en Nakula was tegen iedereen bescheiden, zoals het in zijn aard lag. Zo werd het rijk vrij van twist en van angst, en iedereen deed zijn eigen werk. De regen viel overvloedig, en de geldschieters, de boeren, de veehoeders en de kooplieden bloeiden. Er werd niemand afgeperst, en er was geen angst voor ziekte, vuur of vergif. Dieven en bedriegers deden de koning en elkaar geen onrecht. Overwonnen koningen kwamen hem dienen, en de kooplieden brachten hem de belastingen van hun beroep. Waar Yudhishthira ook heerste, hielden de mensen, van de brahmanen tot de herders, meer van hem dan van hun eigen vader en moeder.

Hij riep zijn ministers en zijn broers bij zich en vroeg hun meer dan eens wat ze van het rajasuya dachten. 'Wie met dat offer gewijd wordt, krijgt de hoedanigheden van Varuna,' zeiden de ministers. 'Een koning die al een rijk heeft, zoekt daarmee alles wat een opperkoning toekomt. Uw vrienden vinden dat de tijd voor het rajasuya gekomen is, want u verdient het opperkoning te zijn. Met de macht die u als kshatriya bezit, hebt u de tijd in eigen hand. Bij dat offer stapelen priesters met strenge geloften zes vuren op, onder de gezangen van de Samaveda, en wie aan het eind van het offer gewijd wordt, heeft alle offers gebracht en heet daarom "de alles-overwinnaar". U bent ertoe in staat. Wij allen doen wat u zegt. Aarzel niet langer en richt uw hart op het rajasuya.'

Yudhishthira nam hun woorden in zich op. Maar hij kende ook zijn eigen kracht, en hij beraadslaagde opnieuw, met zijn broers, met de offerpriesters, met zijn ministers, met Dhaumya en met Vyasa.

'Ik verlang ernaar het rajasuya te brengen, het offer dat een opperkoning waardig is,' zei hij. 'Ik vertrouw erop en ik spreek het uit. Maar hoe komt het tot stand?'

'Je kent de dharma,' zeiden de priesters en de rishi's, en zijn ministers en zijn broers stemden in. 'Je bent het rajasuya waardig.'

Maar Yudhishthira woog het nog eens bij zichzelf af, want hij wilde het goede voor de wereld. Hij dacht aan zijn eigen kracht en zijn middelen, aan tijd en plaats, aan wat er binnenkwam en wat eruit ging. Wie verstandig is en alles goed bekijkt, komt niet ten val. Hij wist dat men een offer niet begint om er zelf aan ten onder te gaan. Zorgvuldig droeg hij de last van die beslissing, en om zekerheid te krijgen, dacht hij aan Krishna. Hij hield Krishna voor de hoogste van alle wezens, onmetelijk, ongeboren, en toch uit eigen wil onder de

mensen geboren. Hij dacht aan zijn daden, die de daden van een god waren, en hij meende dat er niets was wat Krishna niet wist, niets wat hij niet kon en niets wat hij niet verdroeg. Toen zijn besluit vaststond, stuurde hij zijn bode Indrasena naar hem, met de eerbied die men een leraar betoont.

Indrasena reed op een snelle wagen naar de Yadava's en vond Krishna in Dvaraka. Krishna hoorde dat de zoon van Pritha hem wilde zien, en ook hij wilde zijn neef zien. Hij trok met Indrasena door vele landen, achter zijn eigen paarden, en kwam in Indraprastha. Meteen ging hij naar Yudhishthira, die hem als een broer ontving, net als Bhima. Daarna ging Krishna naar Kunti. De tweeling bewees hem eer, en met zijn vriend Arjuna praatte hij lang, tot hun beider plezier. Krishna rustte uit in een mooi vertrek, en daarna ging Yudhishthira op een stil moment naar hem toe en vertelde hem waarom hij hem had laten komen.

'Ik wil het rajasuya brengen,' zei hij. 'Maar met willen alleen komt dat offer er niet. Jij weet waardoor het tot stand komt. Alleen wie alles kan, wie overal geëerd wordt en wie heer is over alle koningen, brengt het rajasuya. Mijn vrienden zeggen dat ik het moet doen, maar jouw woord zal de doorslag geven, Krishna. Want van raadgevers zien sommigen uit vriendschap de bezwaren niet, anderen zeggen om hun eigen voordeel alleen wat je graag hoort, en weer anderen houden voor goed wat hun zelf het beste uitkomt. Maar jij staat boven zulke beweegredenen. Jij hebt begeerte en woede overwonnen. Zeg ons wat in de wereld het beste voor ons is.'

De raad over Jarasandha

'Je hebt alles in je wat het rajasuya vraagt, grote koning,' zei Krishna. 'Je weet alles al, en toch zal ik je iets zeggen. Wat er nu in de wereld kshatriya heet, stamt af van wat Rama, de zoon van Jamadagni, van de kshatriya's heeft overgelaten, en het staat lager dan wat er vroeger was. Je weet hoe de kshatriya's hun geslachten hebben geordend, naar de voorschriften die van vader op zoon zijn overgegaan. De koningshuizen en alle andere kshatriya's op aarde noemen zich afstammelingen van Aila, dat is Pururavas, de zoon van Ila, of van Ikshvaku, de twee oude stamvaders, en die lijnen tellen honderdeen geslachten. De nakomelingen van Yayati en de Bhoja's zijn talrijk en machtig. Ze zijn over alle vier de windstreken verspreid, en alle kshatriya's eren hun koningsgeluk. Maar nu

heeft koning Jarasandha zich met geweld boven al die koningen gesteld. Hij heerst over het middenland, en hij zaait verdeeldheid onder ons. Wie zo de heer is van alle koningen, in wie de heerschappij over de wereld samenkomt, heet met recht opperkoning.

Shishupala, de koning van de Chedi's, heeft bij hem bescherming gezocht en is de aanvoerder van zijn leger geworden. Vakra, de koning van Karusha, die met begoocheling vecht, dient hem als een leerling. Ook anderen hebben hun toevlucht bij hem gezocht. Bhagadatta, de oude vriend van je vader, buigt in woord en daad voor Jarasandha. Hij draagt op zijn hoofd een wonderlijk juweel, hij heerst over Mura en Naraka, de twee vorsten van de Yavana's, en zijn macht is grenzeloos, zoals die van Varuna in het westen. Maar in zijn hart is hij je genegen als een vader zijn kind. Alleen Purujit, de broer van je moeder, die de Kunti's groot maakt en over het westen en het zuiden van de aarde waakt, buigt uit genegenheid voor jou. En de man die ik vroeger niet heb gedood, die kwaadaardige onder de Chedi's, die zich in deze wereld voor de hoogste van alle wezens uitgeeft en uit verblinding altijd mijn tekens draagt, de sterke koning van Vanga, Pundra en de Kirata's, die in de wereld Paundraka Vasudeva heet, naar de naam die ik als zoon van Vasudeva draag: ook hij is naar Jarasandha gegaan. En Bhishmaka, de koning van de Bhoja's, is Jarasandha toegewijd. Hij is een vriend van Indra, hij heerst over een vierde van de wereld, en met de kracht van zijn kennis heeft hij de Pandya's, de Kratha's en de Kaishika's verslagen. Wij zijn zijn verwanten, en we doen hem altijd genoegen, maar hij geeft niets om ons en doet ons liever kwaad. Hij kent zijn eigen geslacht en zijn eigen kracht niet: hij heeft alleen de schittering van Jarasandha's roem gezien en zich onder zijn bescherming gesteld.

Uit angst voor Jarasandha zijn de achttien stammen van de noordelijke Bhoja's naar het westen getrokken, en met hen de Shurasena's, de Shalva's, de Kunti's en vele andere volken. De zuidelijke Panchala's en de oostelijke Kosala's zijn naar het land van de Kunti's gevlucht, de Matsya's hebben het noorden verlaten en zijn naar het zuiden gegaan, en alle Panchala's hebben hun eigen rijk achtergelaten en zijn naar alle kanten weggevlucht.

Een tijd geleden onderdrukte Kamsa, de zoon van Ugrasena, zijn verwanten, en hij nam de twee dochters van Jarasandha tot vrouw, Asti en Prapti, de jongere zusters van Jarasandha's zoon Sahadeva. Die dwaas werd door dat verbond zo sterk dat hij hen de baas werd, en hij kreeg de hoogste macht, maar hij deed er groot onrecht mee. De oudsten van de Bhoja's, onze eigen verwanten, die door

die boosaardige man werden verdrukt, wilden hun familie redden en vroegen ons om hulp. Ik gaf Akrura de mooie dochter van Ahuka tot vrouw, en met mijn broer Balarama aan mijn zijde deed ik voor hen wat gedaan moest worden. Balarama en ik doodden Kamsa en Sunaman.

Maar toen die angst voorbij was, greep Jarasandha naar de wapens. Wij, de achttien jongere geslachten van de Yadava's, beraadslaagden en kwamen tot dit besluit: ook als we zonder ophouden met onze grote wapens toesloegen, met wapens die honderden tegelijk doden, dan nog zouden we zijn leger in driehonderd jaar niet vernietigen. Want hij had twee bondgenoten, Hamsa en Dimbhaka, sterk als de onsterfelijken, die door geen wapen te doden waren. Met die twee aan zijn zijde was Jarasandha tegen de drie werelden opgewassen: dat dachten niet alleen wij, maar ook alle andere koningen.

Nu was er nog een grote koning die Hamsa heette, en die sneuvelde in een veldslag tegen de achttien geslachten. Iemand riep: "Hamsa is gedood!" Dimbhaka hoorde het en zei: "Zonder Hamsa wil ik in deze wereld niet leven." Hij liep de Yamuna in en verdronk. En toen Hamsa hoorde dat Dimbhaka zo was gestorven, liep hij ook de Yamuna in en verdronk zich daar. Jarasandha kreeg te horen dat ze allebei in het water waren omgekomen, en hij keerde terug naar zijn eigen stad. Daarna waren we weer gelukkig en woonden we in Mathura.

Maar de vrouw van Kamsa, de dochter van Jarasandha met de ogen als lotusbladeren, rouwde om haar man. Ze ging naar haar vader, de koning van Magadha, en ze bleef hem aanzetten: "Dood de man die mijn man gedood heeft!" We dachten terug aan wat we vroeger hadden besloten, en we verloren de moed. We gingen uiteen, we verdeelden onze grote rijkdom in kleine delen die we mee konden nemen, en met ons bezit en onze verwanten vluchtten we uit angst voor hem. Na veel overleg trokken we allemaal naar het westen, naar Kushasthali, zoals Dvaraka vroeger heette, de mooie stad aan de voet van de berg Raivataka. Daar vestigden we ons opnieuw, en we versterkten de stad zo dat zelfs de goden haar niet kunnen nemen. Zelfs de vrouwen kunnen daar vechten, en dan de helden van de Vrishni's nog. Daar wonen we nu zonder angst. Zo is het ons vergaan: we zijn sterk, en toch heeft Jarasandha ons van het begin af verdrukt. De vesting is drie yojana lang, met om de yojana honderd poorten, en de strijders van de achttien geslachten, onoverwinnelijk in de strijd, houden haar bezet. In ons geslacht zijn achttienduizend broers en neven. Ahuka heeft honderd zonen. Charudeshna en zijn broer, Chakradeva, Satyaki, ikzelf, Balarama, de zoon van Rohini, en mijn zoon Samba, die in de strijd

mijn gelijke is: dat zijn de zeven atiratha's, wagenstrijders die het elk in hun eentje tegen talloze vijanden tegelijk kunnen opnemen. Daarnaast hebben we zeven grote wagenstrijders, met Kritavarman voorop, en nog anderen. Allemaal helden, en ze denken met heimwee aan het middenland.

Jij, Yudhishthira, hebt alles wat een opperkoning moet hebben, en je zou jezelf tot opperkoning over de kshatriya's moeten maken. Maar zolang Jarasandha leeft, kun je het rajasuya niet brengen. Hij heeft alle koningen die hij overwon, gevangengezet in Girivraja, zijn stad in de bergen, in een kloof van de koning van de bergen. Jarasandha wil die koningen offeren. Hij heeft Shiva, de grote god, met zijn ascese gunstig gestemd, en daardoor heeft hij hen overwonnen. Telkens weer versloeg hij koningen die met hun legers tegen hem optrokken, bracht hen geboeid naar zijn stad en dreef hen daar samen als vee in een kraal. Voor hem zijn wij uit Mathura naar Dvaraka uitgeweken. Als je dit offer wilt brengen, grote koning, zet dan alles op alles om die koningen te bevrijden en Jarasandha te doden. Anders kun je het niet voltooien. Doe nu wat jij juist vindt, jij aan wie geen smet kleeft, en zeg ons, als je alles hebt overwogen, wat je zelf besluit.'

'Je hebt gezegd wat een ander niet had kunnen zeggen,' zei Yudhishthira. 'Er is op aarde niemand anders die zo onze twijfels wegneemt. In elk huis zitten koningen die hun eigen belang dienen, maar niet een van hen is opperkoning geworden. Het woord opperkoning omvat alles, en die titel is moeilijk te verwerven. Wie prijst zichzelf, als hij weet hoe groot de kracht van anderen is? Alleen wie zich tegenover een ander heeft gemeten en zijn lof heeft verdiend, wordt geëerd. De aarde is wijd en groot en vol juwelen, en pas wie ver reist, weet wat het beste is. Ik houd vrede voor het hoogste. Begin ik hieraan, dan bereik ik het hoogste niet, vrees ik. Wie in ons geslacht geboren zijn, weten wel dat een van hen ooit de eerste van alle kshatriya's kan worden. Maar ook wij waren bang voor Jarasandha, en voor zijn boosaardigheid. Op de kracht van jouw armen steun ik, en als jij voor Jarasandha terugdeinst, hoe kan ik mezelf dan sterker achten dan hij? Het drukt me neer dat ik niet weet of hij door jou gedood kan worden, of door Balarama, door Bhima of door Arjuna. Maar wat moet ik zeggen, Krishna? In alles ga ik op jouw oordeel af.'

Bhima wachtte niet tot Krishna antwoordde. 'Een koning die niets onderneemt, gaat ten onder als een mierenhoop, en ook een zwakke koning die zonder beleid een sterke aanvalt. Maar een zwakke koning die niet verslapt, kan met goed beleid een sterke vijand verslaan en bereiken wat hij wil. In Krishna

is het beleid, in mij de kracht, in Arjuna de overwinning. Als de drie vuren van het offer zullen wij de koning van Magadha ten val brengen.'

'Een dwaas die op winst uit is, grijpt wat hij kan en ziet niet wat eruit volgt,' zei Krishna. 'Daarom verdraagt niemand zo'n dwaas als vijand. We hebben gehoord dat er vijf opperkoningen zijn geweest: Yauvanashva door de belastingen af te schaffen, Bhagiratha door zijn volk te beschermen, Kartavirya door de kracht van zijn ascese, Bharata door zijn kracht, en Marutta door zijn rijkdom. Maar jij, Yudhishthira, die het opperkoningschap wilt, moet het niet door één maar door alles tegelijk verdienen: door de overwinning, door de bescherming van je volk, door dharma, door voorspoed en door beleid. Begrijp goed dat Jarasandha, de zoon van Brihadratha, naar alles wat dharma, voorspoed en beleid leren, bedwongen moet worden. Honderdeen geslachten van koningen kunnen hem niet weerstaan, en daarom heerst hij nu alleen door zijn kracht als opperkoning. Koningen met hun juwelen dienen hem, maar zelfs daarmee is hij niet tevreden, want van kind af aan heeft hij de verkeerde weg gekozen. Met geweld grijpt hij gewijde koningen, de voornaamsten onder de mensen, en er is niemand van wie hij zijn deel niet neemt. Zo heeft hij bijna honderd koningen onder zijn macht gebracht. Hoe kan een koning die zwakker is dan hij, tegen hem optrekken? In het huis van Pashupati, dat is Shiva, de heer van de dieren, worden de koningen gewassen en besprenkeld als zijn offerdieren. Wat voor vreugde hebben ze nog in het leven? Een kshatriya die door de wapens sterft, wordt geëerd. Waarom zouden we ons dan niet samen tegen de koning van Magadha verzetten? Zesentachtig koningen heeft Jarasandha al bijeengebracht. Er ontbreken er nog veertien, en dan zal hij zijn wrede daad doen. Wie hem daarin hindert, zal grote roem verwerven. En wie Jarasandha overwint, wordt opperkoning over alle kshatriya's.'

'Ik wil opperkoning worden,' zei Yudhishthira, 'maar dat is mijn eigen doel. Hoe kan ik jullie dan uit louter overmoed op hem afsturen? Bhima en Arjuna zijn mijn ogen, en jou, Krishna, houd ik voor mijn geest. Hoe kan iemand leven zonder zijn geest en zijn ogen? Het leger van Jarasandha is ontzagwekkend en niemand komt erdoorheen. Al jullie moeite zou vergeefs zijn. Wat kunnen jullie daar uitrichten? Hier dreigt onheil, zoals ik het zie, en daarom lijkt het me goed deze onderneming op te geven, Krishna. Mijn hart verzet zich vandaag. Het rajasuya is te zwaar.'

Arjuna had tot dan toe gezwegen. Nu wendde hij zich tot Yudhishthira. 'Een boog, wapens, pijlen, moed, bondgenoten, land, roem en kracht: dat alles

heb ik gekregen, koning, en het is moeilijk te verwerven, hoe men het ook wenst. De geleerden prijzen een goede afkomst, maar niets is gelijk aan kracht, en dapperheid is wat ik het liefst heb. Wat kan iemand zonder moed uitrichten, al is hij geboren in een geslacht van helden? Wie moed heeft en geboren is in een geslacht zonder moed, staat hoger. Een echte kshatriya is hij die leeft van de overwinning op zijn vijanden. Wie moed heeft, overwint zijn vijanden, ook al mist hij alle andere gaven, en wie alle gaven heeft maar geen moed, wat kan die beginnen? Alle andere gaven liggen in de moed als in hun kiem. Wat tot de overwinning leidt, is het slagen, en dat steunt op inspanning en op het lot. Maar wie sterk is en onachtzaam, heeft niets aan zijn kracht, en zo komt het dat ook een sterke vijand soms door zijn vijanden wordt vernietigd. Zoals de zwakke door lafheid ten onder gaat, gaat de sterke door verblinding ten onder, en een koning die wil overwinnen, moet die twee van zich afwerpen. Als we voor het offer Jarasandha doden en de koningen bevrijden, wat zou er hoger zijn dan dat? Als we er niet aan beginnen, zal iedereen ons voorgoed voor onbekwaam houden. We zijn het niet, koning. Waarom denk je dan dat we het zijn? Het okerkleurige kleed van de muni's die vrede zoeken, kun je later gemakkelijk krijgen. Maar nu willen wij het opperkoningschap voor jou, en wij zullen vechten.'

De geboorte van Jarasandha

'Arjuna heeft laten zien hoe iemand moet denken die in het geslacht van Bharata geboren is, en vooral een zoon van Kunti,' zei Krishna. 'We weten niet wanneer de dood komt, in de nacht of op de dag, en we hebben nooit gehoord dat iemand onsterfelijk werd door niet te vechten. Dit alleen moeten mannen doen, want dit stilt het hart: met beleid, zoals de voorschriften het leren, hun vijanden aanvallen. Wie goed beleid heeft en niet faalt, komt in de strijd het verst. Zijn twee partijen elkaar gelijk, dan is de uitkomst onzeker, maar twee kunnen niet allebei winnen. Als we met beleid dicht bij het lichaam van onze vijand komen, waarom zouden we hem dan niet ten val brengen, zoals de stroom van een rivier een boom ontwortelt? We verbergen onze eigen zwakke plekken en vallen aan waar hij zwak is. Wie verstandig is, trekt niet met een opgesteld leger tegen een sterkere vijand op: dat is het beleid van de wijzen, en het bevalt mij ook. Maar als we ongezien zijn huis binnengaan en hem zelf

aanvallen, bereiken we wat we willen, en niemand kan ons iets verwijten. Hij alleen draagt al die macht, zoals het Zelf in alle schepselen woont, en als hij valt, valt zijn macht. Wij willen onze verwanten beschermen: we doden hem, en als wie er overblijft ons daarna doodt, gaan we naar de hemel van de goden.'

'Krishna, wie is die Jarasandha?' vroeg Yudhishthira. 'Hoe groot zijn zijn kracht en zijn moed, dat hij jou, die als vuur bent, kon aanraken zonder te verbranden als een mot?'

'Ik zal je vertellen wie Jarasandha is, koning,' zei Krishna, 'hoe groot zijn kracht en zijn moed zijn, en waarom wij hem hebben laten begaan, hoe vaak hij ons ook kwaad deed.'

En Krishna vertelde.

Er was een koning die Brihadratha heette, de heer van Magadha, trots in de strijd, met drie akshauhini's, drie volledige legers. Hij was mooi en sterk, rijk en van een ongeëvenaarde moed, en zijn lichaam was altijd mager van de wijdingen voor zijn offers. Hij trouwde de tweelingdochters van een koning van Kashi, die om hun schoonheid en hun rijkdom geroemd werden. Toen hij met hen alleen was, beloofde hij zijn twee vrouwen dat hij geen van beiden ooit zou voortrekken. Tussen hen in leefde hij gelukkig, als een grote olifant tussen twee olifantskoeien.

Zijn jeugd ging voorbij terwijl hij opging in de genoegens van het leven, en er werd hem geen zoon geboren die zijn geslacht zou voortzetten. Met allerlei riten die heil brengen, met offergaven in het vuur en met de offers die men voor een zoon brengt, kreeg hij toch geen zoon. Op een dag hoorde de koning dat Chandakaushika bij toeval naar zijn stad was gekomen: de zoon van Kakshivat uit het huis van Gautama, een edel man, uitgeput door zijn ascese. Hij was aan de voet van een mangoboom gaan zitten. Met zijn twee vrouwen ging de koning naar hem toe en stelde hem tevreden met edelstenen van alle soorten.

'Ik ben tevreden over je, koning,' zei de rishi, die nooit loog. 'Kies een gunst.'

Brihadratha boog met zijn vrouwen diep voor hem, en zijn stem brak van de tranen. 'Ik heb mijn rijk opgegeven, Gezegende, en ik sta op het punt naar het woud van de asceten te gaan. Wat moet ik, die zo weinig geluk heb, met een gunst, en wat moet ik zonder kinderen met een rijk?'

De muni was ontroerd. Hij bleef zitten in de schaduw van die mangoboom en verzonk in overpeinzing. Er viel een mango in zijn schoot, zonder dat de wind hem had afgeschud en zonder dat een papegaai eraan had gepikt. De muni

nam hem op, zei er in zijn hart mantra's over op en gaf hem aan de koning, zodat hij een zoon zou krijgen zoals er geen tweede was.

'Ga, koning. Je wens is vervuld. Keer terug.'

De koning boog voor de voeten van de muni en ging terug naar zijn paleis. Hij dacht aan wat hij zijn vrouwen beloofd had, en hij gaf hun samen die ene vrucht. De twee koninginnen deelden de mango in tweeën en aten hem op. Omdat het woord van de muni moest uitkomen, werden ze allebei zwanger van die vrucht.

Toen hun tijd gekomen was, bracht elk van hen een half lichaam ter wereld. Elke helft had één oog, één arm en één been, een halve buik, een half gezicht en een halve bil. De twee koninginnen zagen die halve lichamen en beefden. Ze wisten zich geen raad, overlegden met elkaar en lieten in hun verdriet die twee levende helften achter. Hun voedsters wikkelden ze zorgvuldig in, gingen door de poort van de vrouwenvertrekken naar buiten, gooiden ze weg op een kruispunt en haastten zich terug.

Even later vond Jara, een rakshasa-vrouw die van vlees en bloed leefde, de twee helften op het kruispunt. Om ze gemakkelijker te kunnen dragen, voegde ze ze samen, en het lot dreef haar daarbij. Zodra de helften tegen elkaar kwamen, werden ze één lichaam, en er lag een krachtige jongen. Jara kon het kind niet optillen, zo hard en zwaar was zijn lichaam. Het kind balde zijn koperrode vuisten, stak ze in zijn mond en begon te brullen als een wolk vol regen.

Bij dat geluid stormden de mensen van de vrouwenvertrekken naar buiten, en de koning met hen. Ook de twee koninginnen kwamen, uitgeput, met borsten vol melk, zonder hoop op een zoon. De rakshasa-vrouw zag hen zo staan, zag de koning in zijn verlangen naar een kind, en zag het sterke kind, en ze dacht: 'Ik woon in het land van deze koning, die zo naar een zoon verlangt. Het past mij niet het kind van zo'n rechtvaardige en edele man te doden.'

Ze nam een mensengedaante aan en zei tegen de koning: 'Brihadratha, dit is uw zoon. Ik geef hem u, neem hem aan. Door het woord van de brahmaan is hij uit uw twee vrouwen geboren. De voedsters hebben hem weggegooid, en ik heb hem beschermd.'

De koninginnen snelden op het kind toe en overgoten het met hun melk. De koning vroeg de rakshasa-vrouw, die niets van een rakshasa-vrouw had en glansde als nieuw goud: 'Wie bent u, die de kleur hebt van het hart van een

lotus en mij mijn zoon geeft? Zeg het me als u wilt, u die heil brengt. U lijkt mij een godin.'

'Ik heet Jara,' zei ze. 'Ik ben een rakshasa-vrouw die elke gedaante kan aannemen, en ik heb gelukkig in uw huis gewoond, waar men mij vereert. In elk huis van de mensen woon ik, want lang geleden heeft Brahma, de Zelfgeborene, mij gemaakt, en Grihadevi, de godin van het huis, noemde hij mij. In het huis van wie mij met toewijding op de muur schildert, jong en omringd door kinderen, gaat het goed; anders gaat het huis ten onder. Ook op de muren van uw huis ben ik geschilderd, omringd door vele kinderen, en elke dag vereert men mij daar met geuren, bloemen, wierook en eten. Daarom dacht ik er altijd aan hoe ik u iets terug kon doen. Toen zag ik die helften van uw zoon. Door het lot heb ik ze samengevoegd, en zo is er een jongen gekomen. Het is door uw geluk gebeurd, koning. Ik was alleen het werktuig. Ik zou de Meru kunnen opeten, laat staan uw kind, maar ik ben tevreden over de verering in uw huis, en daarom heb ik u uw zoon teruggegeven.'

Jara verdween. De koning nam de jongen mee het paleis in. Hij liet alle riten voor het kind verrichten en beval dat men in heel Magadha een groot feest zou vieren voor de rakshasa-vrouw. Zijn vader gaf het kind zijn naam: omdat Jara hem had samengevoegd, zou hij Jarasandha heten, door Jara samengevoegd. De zoon van de koning van Magadha groeide op en werd groot en sterk, zoals een vuur waarin men offerboter giet.

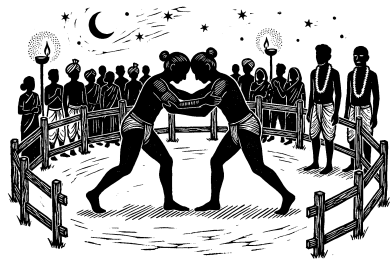
Na verloop van tijd kwam Chandakaushika opnieuw naar Magadha. Bij zijn komst ging Brihadratha hem tegemoet, met zijn ministers en zijn huispriester, met zijn vrouwen en zijn zoon. Hij vereerde hem met water voor zijn voeten, met het arghya, het water dat men een geëerde gast aanbiedt, en met water om zijn mond te spoelen, en hij bood hem zijn zoon aan en zijn rijk.

De rishi aanvaardde de eerbewijzen van de koning en zei: 'Dit alles wist ik al, koning, door het innerlijk oog dat mijn ascese me gaf. Luister nu wat er van je zoon zal worden. Niet één koning zal zijn moed evenaren. Wie hem in de weg staat, zal ten onder gaan. Zelfs de wapens die de goden werpen, zullen hem geen pijn doen, zoals een stroom een berg geen pijn doet. Boven alle gewijde koningen zal hij stralen, en hij zal ze allemaal hun glans ontnemen, zoals de zon de sterren. Koningen met machtige legers en talloze wagens, die hem naderen, zullen omkomen. Hij zal het koningsgeluk van alle koningen grijpen, zoals de oceaan in de regentijd de gezwollen rivieren. Hij zal de vier standen dragen, deze sterke man. Alle koningen zullen hem gehoorzamen. En deze vorst van

Magadha, de sterkste in alle werelden, zal Shiva zelf met eigen ogen zien, Shiva, die ook Rudra heet, de grote god die Tripura, de drie burchten, verwoestte.'

Met die woorden liet de muni koning Brihadratha gaan; zijn gedachten waren al bij zijn eigen werk. De koning ging zijn stad weer in, riep zijn verwanten en zijn aangetrouwde familie bijeen en wijdde Jarasandha tot koning van Magadha. Daarna vond hij de rust die hij zocht, en met zijn twee vrouwen ging hij in het woud van de asceten wonen. Zolang zijn vader en zijn twee moeders daar leefden, bracht Jarasandha met zijn moed vele koningen onder zijn macht. Na lange tijd, toen hij daar zijn ascese had volbracht, werd Brihadratha met zijn vrouwen opgenomen in de hemel van de goden. En Jarasandha kreeg alle gunsten die Chandakaushika hem had voorspeld, en regeerde over zijn rijk.

'Toen ik Kamsa had gedood,' zei Krishna, 'ontstond er vijandschap tussen hem en mij. Ik woonde toen in Mathura. Vanuit Girivraja slingerde de koning van Magadha een knots negenennegentig keer rond en wierp haar naar Mathura. Negenennegentig yojana van Girivraja viel die knots neer, vlak bij Mathura, en de burgers zagen het en kwamen het mij zeggen. De plek waar ze viel, heet sindsdien Gadavasana. Jarasandha had twee helpers, Hamsa en Dimbhaka, de verstandigsten in de raad en ervaren in de kunst van de oorlog; hoe het met hen afliep, heb ik je al verteld. Zolang zij leefden, was hij met hen onoverwinnelijk. Daarom hebben wij, de sterke Kukura's, Andhaka's en Vrishni's, de geslachten van de Yadava's, hem uit beleid met rust gelaten.'

HOOFDSTUK DRIE

Dertien dagen en nachten

De snataka's

'Hamsa en Dimbhaka zijn er niet meer,' zei Krishna, 'en Kamsa is met de zijnen gedood. Nu is de tijd voor Jarasandha gekomen. In een veldslag verslaan zelfs alle goden en asura's samen hem niet. Hij moet vallen in een gevecht van man tegen man, met blote handen. In mij is het beleid, in Bhima de kracht, en Arjuna beschermt ons beiden: als drie vuren zullen wij de koning van Magadha ten val brengen. Als wij hem met ons drieën opzoeken, waar verder niemand is, zal hij met een van ons willen vechten. Hij kijkt op de hele wereld neer en is trots op zijn kracht; hij zal Bhima uitdagen. En Bhima is sterk genoeg om hem te doden. Als je mijn hart kent en op mij vertrouwt, geef me Bhima en Arjuna dan nu meteen mee, als onderpand.'

Bhima en Arjuna stonden erbij met opgetogen gezichten. Yudhishthira keek naar hen en zei: 'Zeg dat niet, Krishna. Jij bent de beschermer van de Pandava's, en wij steunen op jou. Alles wat je zegt, is verstandig. Bij wie het geluk de rug heeft toegekeerd, ga jij nooit voorop. Nu ik onder jouw bevel sta, is Jarasandha al gedood, zijn de koningen die hij gevangen houdt al vrij en is het rajasuya al van mij. Zonder jullie drieën kan ik niet leven; ik zou zijn als een zieke die dharma, voorspoed en verlangen alle drie kwijt is. Arjuna kan niet zonder

Krishna en Krishna niet zonder Arjuna, en ik ken niets op aarde wat die twee niet kunnen overwinnen. En Bhima is sterker dan wie ook. Wat zou hij met jullie tweeën naast zich niet kunnen? Een leger zonder aanvoerder is blind en log, zeggen de wijzen; goed geleid doet het grote dingen. Zoals men water leidt naar de plek waar het land laag ligt, zo leidt een ervaren aanvoerder zijn troepen naar de opening die de vijand laat. Daarom volgen wij Krishna, die de kunst van het beleid verstaat en wiens naam de hele wereld kent. Laat Arjuna achter Krishna gaan, en Bhima achter Arjuna. Beleid, overwinning en kracht: samen zullen ze slagen.'

Zo vertrokken ze naar Magadha, Krishna uit het geslacht van Vrishni en de twee zonen van Pandu. Ze hadden zich gekleed als brahmaanse snataka's, die hun leerjaren met het rituele bad hebben afgesloten, en hun vrienden deden hen met goede woorden uitgeleide. Het lot van de koningen die Jarasandha gevangen hield, hun verwanten, maakte hen woedend, en hun lichamen gloeiden ervan. Krishna en Arjuna waren nooit in een gevecht verslagen. Die twee zetten elk werk in gang en hielden het in de hand, alles wat de mensen doen om de dharma, om voorspoed of uit verlangen. Wie hen zo samen zag gaan, met Bhima erbij, hield Jarasandha al voor dood.

Van het land van de Kuru's gingen ze midden door Kurujangala naar het lotusmeer. Ze staken de Gandaki over en de andere rivieren die uit hetzelfde gebergte komen, daarna de Sarayu, en zagen het land van de oostelijke Kosala's. Door Mithila trokken ze verder, en over de Ganga en de Shona kwamen ze ten slotte, steeds naar het oosten, in Magadha. Vanaf de heuvel Goratha lag de stad voor hen, rijk aan vee, aan water en aan bomen.

'Kijk, Arjuna,' zei Krishna. 'Daar ligt de hoofdstad van Magadha, Girivraja. Er is altijd vee en altijd water, er zijn goede huizen, en ziekte kent men er niet. Vijf grote heuvels staan er dicht tegen elkaar, de Vaihara, de Varaha, de Vrishabha, de Rishigiri en de Chaityaka, met hoge toppen en bomen die koele schaduw geven. Het is alsof ze samen de stad beschermen. Hun flanken gaan schuil onder bossen van geurige lodhra's, met bloemen tot aan het eind van hun takken. Hier verwekte Gautama, een rishi met strenge geloften, bij Aushinari, een vrouw uit de stand van de shudra's, Kakshivat en zijn broers. Uit genegenheid voor de koningen van Magadha staat Gautama vanuit zijn huis hier hun geslacht bij. Vroeger kwamen zelfs de machtige koningen van Anga en Vanga naar de woning van Gautama en brachten er gelukkige dagen door. In de bossen bij zijn huis woonden de naga's Arbuda en Shakravapi, die hun vijanden

kwelden, en hier staat ook het huis van Svastika en van de naga Mani. Dankzij Mani laten de wolken Magadha nooit zonder regen. Jarasandha denkt dat alles wat hij onderneemt hem altijd zal lukken. Maar vandaag, als we tegenover hem staan, breken wij zijn trots.'

De drie gingen op de stad af. Girivraja was vol tevreden, weldoorvoede mensen uit alle vier de standen, er werd voortdurend feest gevierd, en niemand kon er met geweld binnenkomen. Maar ze gingen niet naar de poort. Ze liepen naar de hoge top van de Chaityaka, die het geslacht van Brihadratha en de burgers vereerden en waar alle Magadhanen van hielden. De top stond daar al sinds oude tijden, groot en vast, en men versierde hem altijd met kransen en geurige zalf. Daar had Brihadratha, Jarasandha's vader, eens Rishabha gedood, een menseneter, en van zijn huid had hij drie trommen laten maken die hij in zijn stad opstelde. Sloeg men ze één keer, dan klonken ze een maand lang na, en er lagen hemelse bloemen op. De drie stormden de top op, alsof ze Jarasandha zelf op het hoofd wilden slaan, en met hun zware armen braken ze hem af. Daarna gingen ze de stad in.

Brahmanen die de Veda kenden, zagen onheilstekenen, en ze meldden het aan Jarasandha. Zijn priesters zetten de koning op een olifant en droegen vuur om hem heen, en om het onheil af te weren begon Jarasandha een offer, met geloften en vasten.

Intussen liepen de drie door de stad in de dracht van snataka's, zonder wapens: hun armen waren hun wapens. Ze zagen de winkels, vol eten en bloemenkransen en alles wat een mens kan begeren, en liepen over de koninklijke weg. Bij de bloemverkopers namen ze met geweld de kransen weg. In kleren van allerlei kleuren, met kransen om en met blinkende oorringen kwamen ze bij het huis van Jarasandha, en ze namen het op zoals leeuwen uit de Himalaya een koeienstal opnemen. Hun armen waren met sandelhout gezalfd. De mensen van Magadha zagen hun brede borst en hun schouders en verbaasden zich. Trots gingen ze door drie binnenhoven vol mensen op de koning af.

Jarasandha stond op om hen te ontvangen. Hij bood hun water voor de voeten, madhuparka, het honingmengsel waarmee men een gast verwelkomt, en koeien, en hij eerde hen. 'U bent welkom,' zei hij.

Bhima en Arjuna zeiden niets. Krishna antwoordde voor hen. 'Deze twee houden een gelofte, koning, en daarom spreken ze niet. Tot middernacht zwijgen ze. Daarna zullen ze met je spreken.'

De koning liet zijn gasten onderbrengen in de zaal waar het offer werd gebracht en ging naar zijn eigen vertrekken. Om middernacht kwam hij terug naar de plek waar de drie brahmanen zaten. Want Jarasandha had een gelofte die op de hele aarde bekend was: hoorde hij dat er snataka's bij hem kwamen, dan ging hij hen tegemoet, ook als het middernacht was. De vreemde dracht van zijn gasten verbaasde hem, maar hij bleef hen met eerbied behandelen.

'Heil en welzijn, koning,' zeiden de drie. Ze bleven staan en keken naar elkaar en naar hem.

'Neem plaats,' zei Jarasandha.

Ze gingen zitten, en ze gloeiden als de drie vuren bij een groot offer.

'Ik weet heel goed,' zei Jarasandha, 'dat een brahmaan die de gelofte van een snataka houdt, nooit kransen en zalf draagt als het daar de tijd niet voor is. Wie zijn jullie dan, met al die bloemen, en met armen die de littekens van de boogpees dragen? Jullie hebben de kracht van kshatriya's en zeggen dat jullie brahmanen zijn. Jullie dragen gekleurde kleren, en kransen en zalf buiten de tijd. Zeg de waarheid: wie zijn jullie? De waarheid siert een koning. Waarom hebben jullie de top van de Chaityaka gebroken en zijn jullie vermomd door een verkeerde ingang binnengekomen, zonder angst voor de straf van de koning? De kracht van een brahmaan zit in zijn woorden, niet in zijn daden, en wat jullie gedaan hebben, past niet bij de stand die jullie noemen. En waarom nemen jullie het eerbewijs niet aan dat ik jullie volgens de regels heb aangeboden? Wat komen jullie bij mij doen?'

'Houd ons voor snataka's, koning,' zei Krishna kalm. 'Brahmanen, kshatriya's en vaishya's kunnen allemaal de gelofte van een snataka houden, en die gelofte kent bijzondere regels en algemene. Een kshatriya die de bijzondere regels houdt, krijgt altijd het koningsgeluk, en het geluk blijft bij wie bloemen draagt. Daarom dragen wij bloemen. Een kshatriya is sterk met zijn armen, niet met zijn woorden; daarom zijn zijn woorden niet vrijpostig, zoon van Brihadratha. De Beschikker, die ieder schepsel zijn deel toemeet, heeft de kracht van de kshatriya's in hun armen gelegd. Wil je die kracht zien, dan zul je haar vandaag nog zien. Wie goed is, gaat het huis van een vijand binnen door een verkeerde ingang en het huis van een vriend door de poort. En wie met een doel het huis van een vijand binnengaat, neemt van hem geen eerbewijs aan. Dat is onze eeuwige gelofte.'

Het mensenoffer

'Ik herinner me niet dat ik jullie ooit iets heb aangedaan,' zei Jarasandha. 'Ik denk erover na en ik zie niets wat ik jullie misdaan heb. Als ik jullie geen kwaad heb gedaan, hoe kunnen jullie mij, die onschuldig ben, dan als vijand zien, brahmanen? Zeg het me; zo gaan goede mensen met elkaar om. Het hart lijdt als de dharma wordt geschonden. Een kshatriya die een onschuldige kwaad doet, al kent hij de dharma en houdt hij grote geloften, gaat de weg van de onrechtvaardigen en verspeelt wat hem goed zou doen. De gewoonte van de kshatriya's is de beste van alle wegen die goede mensen in de drie werelden gaan; wie de dharma kent, prijst haar. Ik houd me standvastig aan de gewoonte van mijn stand. Jullie weten dat ik onschuldig ben, en toch praten jullie als mensen die niet weten wat ze zeggen.'

'Er is iemand, koning, het hoofd van een geslacht, die de zaak van zijn geslacht draagt,' zei Krishna. 'Op zijn bevel zijn wij drieën tegen je opgestaan. Jij hebt de kshatriya's van de wereld weggevoerd. Je hebt die wrede misdaad begaan, en dan houd je jezelf voor onschuldig? Hoe kan een koning goede koningen kwaad doen? Jij houdt koningen gevangen om ze aan Rudra te offeren. Dat kwaad, zoon van Brihadratha, zou ook ons treffen, want wij leven naar de dharma en kunnen haar beschermen. Nooit heeft iemand gezien dat er mensen werden geofferd. Hoe kun je dan de god Shiva met mensen willen vereren? Van mensen uit je eigen stand maak je offerdieren. Wie anders dan jij zou zoiets doen, Jarasandha, met zo'n verdwaald verstand? Wat iemand doet, in welke toestand hij ook is, daarvan plukt hij de vrucht. Wij staan aan de kant van wie in nood is. Jij richt onze verwanten te gronde, en wij zijn gekomen om je tegen te houden, zodat ons geslacht weer kan groeien.

Je denkt dat er onder de kshatriya's geen man is die tegen je opkan. Dat is een grote vergissing. Welke kshatriya die weet uit welk geslacht hij komt, zou niet na de strijd de hemel van de goden binnengaan, die onvergelijkelijk is en niet vergaat? Kshatriya's zijn gewijd voor het offer van de strijd, en met die hemel voor ogen veroveren ze de werelden. Overwinning, grote roem en ascese leiden naar de hemel van de goden, maar de strijd is de weg die nooit faalt. Dat is de kracht die Indra altijd de overwinning geeft: zo versloeg de god van de honderd offers de asura's, en zo beschermt hij de wereld. Met wie zou een strijd zo zeker daarheen leiden als met jou, zo trots als je bent op de grote legers van Magadha?

Kijk niet neer op anderen, koning. Moed zit niet in jou alleen. Zolang de anderen niet bekend zijn, geldt jouw moed als de grootste. Wij kunnen je kracht aan, daarom zeg ik je dit. Leg je trots af tegenover wie je gelijke is. Ga niet met je zonen, je ministers en je leger naar het huis van Yama. Dambhodbhava, Kartavirya en Uttara, en een koning Brihadratha van lang geleden, die dezelfde naam droeg als je vader, hebben op hun meerderen neergekeken en zijn met hun hele leger ten onder gegaan.

Wij willen de koningen van je bevrijden. We zijn geen brahmanen. Ik ben Krishna, de kleinzoon van Shura, en deze twee helden zijn zonen van Pandu. Wij dagen je uit, koning van Magadha. Houd stand en vecht. Laat alle koningen vrij, of ga naar het huis van Yama.'

'Ik neem geen koning gevangen die ik niet eerst verslagen heb,' zei Jarasandha. 'Wie is hier die ik niet in de strijd heb overwonnen? Dit is voor een kshatriya een leven naar de dharma, zeggen ze, Krishna: met moed een ander onder zijn macht brengen en dan met hem doen wat hij wil. Ik heb deze koningen voor de god bijeengebracht. Zou ik ze vandaag uit angst vrijlaten, nu ik weet wat de gelofte van een kshatriya is? Leger tegen leger in slagorde, of ik alleen tegen één, tegen twee of tegen drie, tegelijk of na elkaar: ik ben bereid te vechten.'

Daarop gaf Jarasandha bevel zijn zoon Sahadeva, een naamgenoot van de jongste Pandava, tot koning te wijden, want hij wilde vechten met deze mannen die tot verschrikkelijke daden in staat waren. Nu het gevecht voor de deur stond, dacht hij aan zijn twee aanvoerders van vroeger, die men overal op aarde met eerbied Hamsa en Dimbhaka had genoemd.

Krishna wist hoe sterk de man was die tegenover hem stond. Toch wilde hij hem niet zelf doden. Brahma had bepaald dat Jarasandha door de hand van een ander zou vallen, en aan dat gebod hield Krishna zich.

Dertien dagen en nachten

Jarasandha had tot de strijd besloten, en Krishna vroeg hem: 'Met wie van ons drieën wil je vechten, koning? Wie van ons moet zich gereedmaken?'

De koning van Magadha koos Bhima. Zijn priester kwam naar hem toe met de gele gorochana, de kleurstof die men uit een koe wint, met kransen en andere dingen die heil brengen, en met de beste middelen tegen bewusteloosheid en pijn. Een brahmaan van naam verrichtte de riten voor zijn welzijn, en

Jarasandha maakte zich klaar voor het gevecht. Hij zette zijn kroon af, streek zijn haar glad en stond op.

'Bhima,' zei hij, 'ik vecht met jou. Door een sterkere verslagen worden is beter.'

Hij stormde op Bhima af. Bhima had met Krishna overlegd, en ook voor hem waren de riten verricht; nu ging hij op Jarasandha af, begerig naar het gevecht. De twee mannen hadden geen andere wapens dan hun armen, en ze begonnen vol vreugde, ieder vastbesloten de ander te verslaan. Ze grepen elkaars armen en haakten hun benen in elkaar. Het klappen op hun oksels deed de omheining trillen. Ze klemden elkaars nek, trokken en duwden, lijf tegen lijf, en toen hun hoofden op elkaar sloegen, spatten de vonken eraf. Hun vuisten beukten op elkaars borst, en ze stootten elkaar met hun knieën. Ze kenden alle kunsten van het worstelen: ze wierpen elkaar met het gezicht tegen de grond en hielden elkaar daar vast, ze draaiden elkaars armen en benen om, ze mikten op één plek en sloegen op een andere. Zo hingen ze met hun lange armen aan elkaar, en ze schreeuwden elkaar hoon toe.

De burgers kwamen bij duizenden kijken, brahmanen, kshatriya's, vaishya's en shudra's, zelfs vrouwen en oude mensen, en de menigte stond zo dicht dat er geen ruimte meer was tussen de lichamen. Het klappen van de armen, het grijpen naar de nek en de benen waren overal te horen. Met hun handen dreven de twee de mensen telkens terug, en ze vochten zoals ooit Indra en de asura Vritra.

Het gevecht begon op de eerste dag van de maand Karttika. Dag en nacht vochten ze, zonder rust en zonder eten, tot de dertiende dag. In de nacht van de veertiende hield de koning van Magadha uitgeput op.

Krishna zag het, en hij zei tegen Bhima, alsof hij hem iets in herinnering wilde brengen: 'Een vijand die moe is, zoon van Kunti, mag men in de strijd niet knellen. Wie tot het uiterste geknepen wordt, kan zijn leven laten. Knel deze koning niet. Vecht met je armen tegen hem, niet met meer kracht dan hij nog heeft.'

Bhima zag de zwakke plek van Jarasandha, en hij besloot hem te doden. Hij verzamelde al zijn kracht om de koning te verslaan die nog nooit verslagen was.

'Krishna,' zei hij, 'deze schurk heeft zijn lendendoek nog aangegord en is nog klaar om te vechten. Ik mag hem niet laten gaan.'

Jarasandha moest zonder uitstel sterven, en Krishna spoorde Bhima aan. 'Laat ons vandaag je kracht zien, Bhima, de goddelijke kracht die je van Vayu hebt, de god van de wind, je vader. Toon haar aan Jarasandha.'

Bhima tilde de sterke Jarasandha op en zwaaide hem rond boven zijn hoofd. Honderd keer zwaaide hij hem rond. Daarna boog hij hem, drukte zijn knie in zijn rug en brak en verbrijzelde hem, en hij brulde. Het brullen van de Pandava en het geluid van de man die op zijn knie gebroken werd, vermengden zich tot een lawaai dat ieder levend wezen deed schrikken. Alle mensen van Magadha verstijfden van angst, en bij de vrouwen die zwanger waren, kwam de vrucht voortijdig. Ze dachten dat de Himalaya instortte of dat de aarde openscheurde.

Het was nacht. De drie lieten het levenloze lichaam van de koning bij de poort van het paleis liggen, als een man die slaapt, en gingen naar buiten.

Krishna liet de wagen van Jarasandha inspannen, met zijn vaandel. Hij liet de twee broers erop plaatsnemen, en hij ging de koningen bevrijden, zijn verwanten. Ze waren aan een verschrikkelijk lot ontsnapt, en ze kwamen naar Krishna toe en overlaadden hem met juwelen. Ongedeerd en nu gewapend, met de koningen om zich heen, reed hij als overwinnaar op de hemelse wagen Girivraja uit. Bhima en Arjuna stonden erop als strijders, en Krishna mende.

Op die wagen hadden Indra en Vishnu ooit gevochten in de oorlog van de goden en de asura's die om Tara werd gevoerd, en vanaf die wagen had Indra negenennegentig danava's gedood. Hij had de glans van gloeiend goud, er hingen rijen belletjes aan, en hij had nog nooit een gevecht verloren. Hemelse paarden trokken hem. Het vaandel was door de goden gemaakt en stond op de wagen zonder eraan vast te zitten; het had de kleuren van de regenboog en was op een yojana afstand nog te zien. Krishna dacht aan Garuda, en meteen kwam Garuda, de koning van de vogels, die van slangen leeft. Hij ging op het vaandel zitten, omringd door talloze wezens die daar woonden, met wijd open bekken en een verschrikkelijk gebrul, en de wagen werd zo fel dat geen schepsel hem kon aanzien, zoals niemand in de middagzon kan kijken. Het vaandel bleef nooit in de bomen haken en geen wapen kon het deren, al zagen goden en mensen het. De wagen kwam van Indra: de god had hem aan koning Vasu gegeven, die men Uparichara noemde; Vasu had hem aan Brihadratha gegeven, en langs de opvolging was hij aan Jarasandha gekomen.

Buiten Girivraja hield Krishna stil op een vlakte. Alle burgers kwamen hem eren, met de brahmanen voorop. Ook de bevrijde koningen eerden hem.

'Dat u de dharma beschermt, zoon van Devaki, met de kracht van Bhima en Arjuna naast u, verbaast ons niet,' zeiden ze. 'Wij zonken weg in de verschrikkelijke poel van Jarasandha, in het slijk van ons verdriet, en u hebt ons eruit getrokken. Wij lagen in die vreselijke bergvesting, Vishnu, en tot ons geluk hebt u ons bevrijd; dat heeft u grote roem gebracht. Zeg ons wat we moeten doen. Hoe moeilijk het ook is, u mag het als gedaan beschouwen.'

Krishna stelde hen gerust. 'Yudhishthira wil het rajasuya brengen, het koningsoffer,' zei hij. 'Hij volgt de dharma en wil heerser over de aarde worden. Help hem allemaal bij dat offer.'

'Goed,' zeiden de koningen, en ze beloofden het. Opnieuw gaven ze hem juwelen, en Krishna nam ze met tegenzin aan, uit medelijden met hen.

Toen kwam Jarasandha's zoon Sahadeva naar buiten, met zijn verwanten en de ministers, en met de priester voorop. Hij boog diep en bracht een grote hoeveelheid edelstenen mee. Hij was bang, en Krishna beloofde hem bescherming, nam zijn kostbare geschenken aan en wijdde hem op die plek tot koning van Magadha. Als vriend van Krishna, en geëerd door de zonen van Pritha, keerde Sahadeva terug naar de stad van zijn vader.

Met de zonen van Pritha en met een grote rijkdom aan kostbaarheden ging Krishna naar Indraprastha. Hij kwam bij Yudhishthira en zei: 'Het geluk was met ons, koning: de machtige Jarasandha is door Bhima geveld, en de koningen die hij gevangen hield, zijn vrij. En het geluk was met ons: Bhima en Arjuna zijn gezond en ongedeerd teruggekeerd in hun eigen stad.'

Yudhishthira eerde Krishna en omhelsde Bhima en Arjuna. Jarasandha was dood en zijn broers hadden de overwinning voor hem behaald, en Yudhishthira, de koning die geen vijand had, vierde het met hen. Hij ging naar de koningen die naar Indraprastha waren gekomen, ontving en eerde ieder naar zijn leeftijd, en liet hen gaan. Meteen reden ze op hun wagens terug naar hun eigen landen.

Door de Pandava's had Krishna zijn vijand laten doden, zoals hij het had uitgedacht. Hij nam afscheid van Yudhishthira, van Kunti, Draupadi en Subhadra, van Bhima, Arjuna en de tweeling, Nakula en Sahadeva, en van Dhaumya, de huispriester, en hij vertrok naar zijn eigen stad, op de hemelse wagen die Yudhishthira hem meegaf. Het dreunen van de wielen vulde alle windstreken. Toen Krishna op het punt stond te gaan, liepen de Pandava's, met Yudhishthira voorop, om hem heen, met hun rechterzij naar hem toe, zoals men iemand eert.

Wat Krishna in Magadha had gedaan, maakte de Pandava's machtiger dan ooit, want de koningen hoefden niet langer bang te zijn. De broers deden alles om Draupadi gelukkig te maken, en Yudhishthira regeerde zoals dharma, voorspoed en verlangen het van een koning vragen, en beschermde zijn onderdanen.

HOOFDSTUK VIER

De vier tochten

Arjuna in het noorden

ARJUNA HAD NU zijn boog Gandiva, de twee pijlkokers die nooit leeg raakten, de wagen met het vaandel en de zaal die Maya voor de broers had gebouwd. Hij ging naar Yudhishthira.

'Wat een kshatriya moeilijk verwerft en wat ik altijd verlangd heb, heb ik nu allemaal,' zei hij. 'Nu moeten we volgens mij de schatkist vullen. Ik wil alle koningen schatting laten betalen. Op een gunstige dag van de maan, in een gunstig uur en onder een gunstig maanhuis wil ik vertrekken om de windstreek te veroveren die Kubera bewaakt, de god van de rijkdom.'

'Laat brahmanen die het waard zijn je hun heilwensen meegeven,' antwoordde Yudhishthira met een warme, diepe stem, 'en ga dan, tot verdriet van je vijanden en tot vreugde van je vrienden. De overwinning is voor jou, zoon van Pritha. Je zult krijgen wat je wenst.'

Arjuna vertrok met een groot leger op de hemelse wagen die Agni hem gegeven had. Ook Bhima en de tweeling, Nakula en Sahadeva, trokken uit, ieder met een eigen leger, en Yudhishthira eerde hen bij het afscheid. Arjuna veroverde het noorden, de windstreek van Kubera; Bhima veroverde het oosten,

Sahadeva het zuiden en Nakula het westen. En koning Yudhishthira bleef met zijn vrienden en verwanten in Indraprastha, in grote voorspoed.

'Brahmaan,' zei Janamejaya, 'vertel me uitvoerig hoe ze de windstreken veroverd hebben. Ik word het nooit moe de grote daden van mijn voorouders te horen.'

'Eerst vertel ik u hoe Arjuna het noorden won,' zei Vaishampayana, 'want de zonen van Pritha hebben de aarde alle vier tegelijk onderworpen.'

En Vaishampayana vertelde verder.

In het land van de Kulinda's bracht Arjuna de koningen onder zijn gezag, zonder veel geweld. Hij versloeg de Anarta's en de Kalakuta's, en koning Sumandala, die hij had overwonnen, sloot zich met zijn leger bij hem aan. Samen met Sumandala onderwierp hij het eiland Sakaladvipa en de koningen van de zeven eilanden waaruit de aarde bestaat, na een woeste strijd. Met al die koningen trok hij op tegen Pragjyotisha.

Daar regeerde een groot koning, Bhagadatta, die ook naar de bruidskeuze van Draupadi was gekomen. Kirata's, een jagersvolk uit de bergen, en Cina's stonden om hem heen, en veel andere krijgers die in de moerassen aan de zee woonden. Acht dagen vocht hij tegen Arjuna. Toen lachte hij, nog altijd niet moe van de strijd.

'Deze kracht past bij je,' zei hij. 'Je bent de zoon van Indra, en wat ben je mooi om te zien in een gevecht. Ik ben een vriend van de koning van de goden en ik doe niet voor Indra onder, en toch kan ik niet tegen je standhouden, jongen. Wat wil je? Zeg me wat ik voor je moet doen. Wat je ook vraagt, mijn zoon, ik zal het doen.'

'Yudhishthira, de zoon van Dharma, wil heerser over de aarde worden,' zei Arjuna. 'Ik wil dat u hem schatting geeft. U was de vriend van mijn vader, en u bent mij dierbaar. Daarom geef ik u geen bevel. Geef het uit genegenheid.'

'Zoon van Kunti,' zei Bhagadatta, 'zoals jij voor mij bent, zo is koning Yudhishthira voor mij. Ik zal dit alles doen. Wat kan ik nog meer voor je doen?'

'Als u dat belooft, hebt u alles gedaan wat ik wil.'

Van Pragjyotisha trok Arjuna naar het noorden, de windstreek van Kubera. Hij onderwierp de bergstreken en de koningen die daar regeerden, en hij won hun genegenheid en trok met hen verder. Tegen Brihanta, de jonge koning van Kuluta, trok hij op onder het dreunen van de trommen, het ratelen van de wagenwielen en het trompetteren van de olifanten, zodat de aarde beefde.

Brihanta kwam met zijn leger de stad uit en vocht, maar hij hield het niet uit tegen Arjuna. Hij zag dat de zoon van Kunti niet te weerstaan was, en hij kwam met al zijn schatten naar hem toe. Arjuna liet hem zijn rijk en nam hem mee, en samen verdreven ze Senabindu uit zijn koninkrijk. In Devaprastha, de stad van Senabindu, sloeg Arjuna zijn kamp op, en op bevel van Yudhishthira liet hij van daaruit vijf landen alleen door zijn troepen onderwerpen.

Daarna trok hij verder, met de koningen die hij had overwonnen: tegen de Paurava Vishvagashva en de rovers in de bergen, tegen de zeven stammen die de Utsavasanketa's heten, tegen de dappere kshatriya's van Kashmir, tegen de Trigarta's en tegen de stad Simhapura, die goed bewaakt werd. Hij bracht de Valhika's onder zijn gezag, die zo moeilijk te verslaan zijn, en met een uitgelezen leger versloeg hij de Darada's en de Kamboja's. Ook de Loha's, de verste Kamboja's en de Rishika's van het noorden onderwierp hij. De strijd met de Rishika's was verschrikkelijk; hij was zo zwaar als de oorlog om Tara tussen de goden en de asura's. Van de Rishika's nam Arjuna als schatting acht paarden mee met de kleur van een papegaaienborst, en nog andere, met de kleuren van de pauw. Hij veroverde de Himalaya en de Nishkuta, en aan de voet van de Witte Berg sloeg hij zijn kamp op.

Voorbij de Witte Berg lag het land van de kimpurusha's, wezens die half mens en half dier zijn, en daar heerste Drumaputra. Na een slachting onder de kshatriya's bracht Arjuna ook dat land onder zijn gezag en liet het schatting betalen. Toen trok hij met zijn leger naar Hataka, een land dat de guhyaka's bewaken, de dienaren van Kubera. Die won hij met vriendelijke woorden, en hij zag het Manasa-meer en de heilige beken van de rishi's. Rond Hataka lag het land van de gandharva's, de hemelse muzikanten, en ook dat onderwierp hij. Daar kreeg hij als schatting paarden met de vlekken van een patrijs en ogen als van een kikker.

Ten slotte kwam hij in Noord-Harivarsha, en hij wilde ook dat land veroveren. Maar reusachtige, sterke poortwachters kwamen op hem af.

'Zoon van Pritha,' zeiden ze, 'deze stad kun je nooit veroveren. Keer terug, als je je eigen heil zoekt. Wie deze stad binnengaat, blijft geen mens. We zijn je goedgezind, held, en je hebt genoeg overwinningen behaald. Hier is niets te veroveren, Arjuna. Dit is Uttarakuru, het land in het verre noorden, en hier wordt niet gevochten. Zelfs als je binnengaat, zie je niets, want met een menselijk lichaam kan men hier niets zien. Maar als je hier iets anders wilt, zeg het ons, dan doen we wat je vraagt.'

'Ik wil dat Yudhishthira, de wijze zoon van Dharma, heerser over de aarde wordt,' zei Arjuna. 'Als jullie land voor mensen gesloten is, ga ik er niet binnen. Geef Yudhishthira iets als schatting.'

Ze gaven hem hemelse kleren, hemelse sieraden en huiden van hemelse herkomst.

Talloze gevechten had Arjuna in het noorden geleverd, tegen kshatriya's en tegen rovers, en van de koningen die hij overwon, nam hij rijkdom mee, juwelen van allerlei soort en de paarden, snel als de wind. Met zijn grote leger kwam hij terug in Indraprastha. Hij gaf de hele rijkdom aan Yudhishthira, met alle dieren, en op bevel van de koning ging hij in het paleis rusten.

Bhima in het oosten

Bhima trok in dezelfde tijd naar het oosten, met toestemming van Yudhishthira en met een leger van olifanten, paarden en wagens dat ieder vijandelijk rijk kon vermorzelen. In hun grote stad won hij de Panchala's, het volk van Drupada, met allerlei middelen voor zich. In korte tijd onderwierp hij de streek aan de Gandaki en de Videha's, en hij kwam bij de Dasharna's. Daar vocht koning Sudharman met blote handen tegen hem, zo fel dat de mensen er kippenvel van kregen. Bhima zag wat die koning deed, en hij maakte hem bevelhebber over zijn hele leger.

Toen hij verder naar het oosten trok, leek de aarde te beven onder zijn leger. Hij versloeg Rochamana, de heer van het land Ashvamedha, en diens jongere broer, en hij onderwierp het oosten. In het zuiden, in de grote stad van de Pulinda's, bracht hij Sukumara en koning Sumitra onder zijn gezag.

Op bevel van Yudhishthira ging hij daarna naar Shishupala, de koning van de Chedi's, de zoon van Damaghosha. Shishupala hoorde wat Bhima van plan was, en hij kwam hem buiten de stad tegemoet en ontving hem met eerbied. De twee vroegen elkaar hoe het met hun families ging. Toen bood Shishupala Bhima zijn rijk aan.

'Wat ben je van plan, jij aan wie geen smet kleeft?' vroeg hij lachend.

Bhima vertelde hem wat koning Yudhishthira wilde, en Shishupala nam het aan en deed wat er gevraagd werd. Dertig nachten bleef Bhima daar, onthaald door Shishupala. Toen trok hij verder met zijn leger en zijn wagens.

Hij versloeg koning Shrenimat van Kumara en Brihadbala, de koning van Kosala, en in Ayodhya koning Dirghaprajna, die sterk was en rechtvaardig. De noordelijke Kosala's, de Malla's en het natte land aan de voet van de Himalaya kwamen onder zijn gezag. Subandhu, de koning van Kashi, die nooit terugweek, moest voor hem buigen. Vatsabhumi en de landen van de Bharga's en de Nishada's nam hij met geweld. De Sharmaka's en de Varmaka's won hij alleen met vriendelijke woorden, Janaka, de koning van Videha, zonder veel moeite, en de Shaka's en de Barbara's die daar woonden met een list. Vanuit Videha onderwierp hij de zeven koningen van de Kirata's bij de Indraberg. Op weg naar Magadha versloeg hij de koningen Danda en Dandadhara, en met hen trok hij naar Girivraja. Jarasandha's zoon Sahadeva won hij daar met verzoenende woorden voor zich, en hij liet hem schatting betalen.

Met al die koningen trok Bhima daarna op tegen Karna, de koning van Anga, de vriend van Duryodhana. Hij versloeg hem en bracht hem onder zijn gezag. Daarna onderwierp hij de koningen van de bergen, en in een zwaar gevecht doodde hij met de kracht van zijn armen de koning van Modagiri. Hij versloeg Paundraka, de koning van Pundra, die ook Vasudeva heette, en de koning die aan de Kaushiki woonde, twee dappere vorsten, en viel de koning van Vanga aan. Ook Samudrasena, koning Chandrasena en de koning van Tamralipta overwon hij, en de koning van de Suhma's, de koningen die aan de zee woonden en al de volken van de mleccha's, de volken buiten de orde van de Veda.

Van al die landen nam hij rijkdom mee, tot hij bij de rivier de Lauhitya kwam. De koningen van de mleccha's die op de eilanden en in de moerassen aan de zee woonden, liet hij schatting betalen, en ze gaven hem van alles: sandelhout en aloëhout, kleding, edelstenen en de mooiste parels, goud, zilver, diamanten en kostbaar koraal. Een regen van rijkdom daalde op hem neer, honderd koti's, en een koti is tien miljoen. Bhima kwam terug in Indraprastha, en hij gaf de hele rijkdom aan Yudhishthira.

Agni in Mahishmati

Sahadeva, de jongste van de broers, trok met de goede wensen van Yudhishthira en een groot leger naar het zuiden. Het hele land van de Shurasena's onderwierp hij, en de koning van Matsya bracht hij met geweld onder zijn gezag. Danta-

vakra, de koning van de Adhiraja's, versloeg hij in een zware strijd; hij liet hem schatting betalen en zette hem daarna weer op zijn eigen troon. Hij onderwierp Sukumara en koning Sumitra, de westelijke Matsya's en de Patachara's, het land van de Nishada's met de hoge berg Goshringa, en koning Shrenimat. Na Navarashtra trok hij op tegen Kuntibhoja, de pleegvader van Kunti, en die aanvaardde zijn gezag graag. Aan de oever van de Charmanvati trof hij de zoon van Jambhaka, een oude vijand die Krishna eens had gespaard, en hij vocht met hem en versloeg hem. Van de volken verder naar het zuiden nam hij schatting en juwelen mee, en met hen trok hij naar de Narmada. Daar versloeg hij Vinda en Anuvinda, de twee dappere koningen van Avanti, met hun grote leger.

Bij de stad Bhojakata streed hij twee volle dagen fel met de koning van die stad. Hij onderwierp de koning van Kosala en de koning van het land aan de Venva, vele volken en koningen van de wouden, en de Pulinda's. Een hele dag streed hij met de koning van Pandya, en hij trok nog verder naar het zuiden. Bij de beroemde grotten van Kishkindha vocht hij zeven dagen met de apenkoningen Mainda en Dvivida. Ze werden er niet moe van, maar ze kregen bewondering voor Sahadeva.

'Ga, zoon van Pandu,' zeiden ze, 'en neem van ons allemaal de schatting mee. Laat de opdracht van de wijze koning Yudhishthira zonder hindernis slagen.'

Met hun juwelen trok Sahadeva naar de stad Mahishmati, en daar vocht hij met koning Nila. Het werd een bloedige strijd, en zijn eigen leven liep gevaar, want de god Agni zelf hielp koning Nila. Paarden, wagens, olifanten, mannen en harnassen: alles in het leger van Sahadeva leek in brand te staan. Sahadeva raakte in verwarring en wist niet wat hij moest doen.

'Brahmaan,' vroeg Janamejaya, 'waarom was de god Agni in die strijd de vijand van Sahadeva? Sahadeva streed toch voor een offer?'

'Men vertelt het zo,' zei Vaishampayana.

En Vaishampayana vertelde verder.

Agni woonde in Mahishmati, en daar was hij lang geleden betrapt als een man die met de vrouw van een ander omgaat. Koning Nila had een beeldschone dochter. Ze stond altijd bij het offervuur van haar vader om het aan te wakkeren, en hoe men het ook toewaaide, dat vuur wilde niet opvlammen voordat de adem van haar mooie lippen erlangs was gegaan. In het paleis van Nila en in de huizen van zijn onderdanen zei men dat Agni dat meisje begeerde, en zij nam hem aan. Op een dag, toen hij in de gedaante van een brahmaan bij haar was,

betrapte de koning hem. Nila volgde de dharma: hij liet de brahmaan straffen, zoals de leerboeken het voorschrijven. De god laaide op van woede. De koning zag het, verbaasde zich en boog zijn hoofd tot op de grond. Na een tijd gaf hij zijn dochter aan Agni, die nog altijd de gedaante van een brahmaan had. Agni nam haar aan en werd de koning goedgezind, en hij liet hem een gunst kiezen. De koning vroeg dat zijn troepen in de strijd nooit in paniek zouden raken. Sindsdien wordt iedere koning die niet weet hoe het zit en de stad met geweld wil veroveren, door het vuur verteerd. En sindsdien houdt niemand de vrouwen van Mahishmati tegen. Dat was de gunst die Agni hun gaf: de vrouwen daar zijn losbandig, aan geen man gebonden, en ze gaan waarheen ze willen. Uit angst voor Agni laten de koningen dat land met rust.

Sahadeva zag in Mahishmati dat zijn leger, door vuur omringd, doodsbang was, maar zelf bleef hij staan waar hij stond. Hij raakte water aan om zich te zuiveren, en hij richtte zich tot de god.

'Voor u is dit alles begonnen, Agni, u wiens spoor zwart is van rook. Eer aan u. U bent de mond van de goden, u bent het offer. Pavaka heet u, de zuiveraar, omdat u alles zuivert, en Havyavahana, omdat u de offergaven naar de goden draagt. Voor u zijn de Veda's ontstaan, en daarom heet u Jatavedas. U mag dit offer niet hinderen, u die de offergaven draagt.'

Daarna spreidde hij kusagras op de grond uit en ging zitten, met zijn gezicht naar het vuur, voor zijn angstige leger. En Agni ging niet over hem heen, zoals de oceaan niet over de kust gaat. Langzaam kwam het vuur op hem af, en de god stelde Sahadeva gerust.

'Sta op, sta op, zoon van Kuru. Ik heb je op de proef gesteld. Ik ken je bedoeling, en die van de zoon van Dharma. Maar zolang er nog iemand leeft uit het geslacht van koning Nila, moet ik deze stad beschermen. Toch zal ik doen wat je hart verlangt.'

Sahadeva stond op, vouwde zijn handen, boog zijn hoofd en eerde Agni. Toen de god verdwenen was, kwam koning Nila, en op bevel van Agni bewees hij Sahadeva alle eer. Sahadeva nam de eerbewijzen aan en liet hem schatting betalen, en hij trok als overwinnaar verder naar het zuiden.

Hij onderwierp de koning van Tripura, een man van onmetelijke kracht. De koning van Potana bracht hij met geweld onder zijn gezag, en met veel moeite Ahriti, de leraar van de Kaushika's, en de koning van Surashtra. Vanuit Surashtra stuurde hij een gezant naar Bhojakata, naar Rukmi en naar diens vader Bhishmaka, die een vriend van Indra zelf was. Vader en zoon aanvaardden zijn

gezag met genegenheid, omwille van Krishna, en Sahadeva nam hun juwelen mee en trok verder. Hij onderwierp Shurparaka en de Dandaka's, de koningen van de mleccha's die op de eilanden in de zee woonden, de Nishada's en de menseneters. Ook de mensen die zich met hun oren toedekken, moesten voor hem buigen, en de Kalamukha's, die half mens en half rakshasa zijn. Hij veroverde de Kolla-bergen, de stad Muracipattana, het Kopereiland en de berg Ramaka, en hij versloeg koning Timingila. De mensen met één voet, die in de wouden wonen, overwon hij ook. Alleen door gezanten bracht hij Sanjayanti en Karahataka onder zijn gezag, en de Pandya's, de Dravida's, de Kerala's, de Andhra's en de Kalinga's, en de stad van de Yavana's, een volk uit het westen, en hij liet hen allemaal schatting betalen.

In Bharukaccha, aan de zee, stuurde hij gezanten met een vriendschappelijke boodschap naar Vibhishana, die aan de overkant van de zee woonde, de kleinzoon van de rishi Pulastya en de broer van de rakshasa Ravana. Vibhishana aanvaardde zijn gezag uit vriendschap, want hij zag dat de Tijd het zo had beschikt. Hij stuurde Sahadeva allerlei juwelen, sandelhout en aloëhout, hemelse sieraden, kostbare kleren en edelstenen van grote waarde. Sahadeva nam alles aan. Met kracht en met vriendelijke woorden had hij vele koningen schatting laten betalen, en toen zijn werk gedaan was, keerde hij terug naar zijn eigen stad en gaf de hele rijkdom aan Yudhishthira.

Nakula in het westen

Nakula trok met een groot leger uit Indraprastha naar het westen. Die windstreek bewaakt Varuna, de god van de wateren, en Krishna had haar vroeger al eens onderworpen. Nakula's krijgers brulden als leeuwen en de wagenwielen dreunden. Hij viel Rohitaka aan, een rijk bergland vol koeien, paarden, graan en schatten, dat dierbaar was aan Kartikeya, de aanvoerder van het leger van de goden. Daar leverde hij een zware strijd met de dappere Mattamayuraka's. Daarna onderwierp hij de hele woestijn, het vruchtbare Shairishaka en Mahettha, en na een felle strijd met de koninklijke wijze Akrosha ook de Dasharna's. Hij bracht de Shibi's, de Trigarta's, de Ambashtha's en de Malava's onder zijn gezag, en langs een omweg de Utsavasanketa's, het volk van de Shudra's, dat zo heet als de vierde stand, en de Abhira's aan de Sarasvati, de vissersvolken,

de bergvolken en het hele land van de vijf rivieren. Alleen met een bevel onderwierp hij de Ramatha's, de Harahuna's en de andere koningen van het westen.

Van daaruit stuurde hij gezanten naar Krishna, en Krishna aanvaardde met alle Yadava's zijn gezag. Toen ging Nakula naar Shakala, de stad van de Madra's, waar Shalya regeerde, de broer van zijn moeder Madri. Uit genegenheid aanvaardde Shalya het gezag van de Pandava's. Hij onthaalde zijn neef gastvrij en gaf hem een grote hoeveelheid juwelen mee. Nakula trok verder en onderwierp de woeste mleccha's aan de kust, de Pahlava's, de Kirata's, de Yavana's en de Shaka's. Daarna keerde hij om. Zijn schat was zo groot dat tienduizend kamelen hem met moeite droegen, en in Indraprastha gaf hij de hele rijkdom aan Yudhishthira.

De wijding

Yudhishthira beschermde zijn onderdanen, bleef de waarheid trouw en hield zijn vijanden klein, en iedereen in zijn rijk deed het werk van zijn eigen stand. Omdat hij billijke belastingen hief en naar de dharma regeerde, viel de regen zoveel als de mensen wilden. Het land bloeide. Alles wat men begon, gedijde, de veeteelt, de akkerbouw en de handel, en dat kwam vooral door het werk van de koning. Zelfs rovers en bedriegers logen niet tegen elkaar, en ook de gunstelingen van de koning hoorde men nooit liegen. Zolang Yudhishthira regeerde, was er geen droogte en geen overstroming, geen ziekte en geen brand. De koningen kwamen alleen nog naar hem toe om hem een dienst te bewijzen, om hem te eren of om de schatting te brengen die hun stand paste, niet om iets anders. Met rijkdom die hij op rechtvaardige wijze verwierf, groeide zijn schat zo sterk dat hij in honderd jaar niet op te maken was. Yudhishthira zag hoe groot zijn schatkist was en hoe vol zijn voorraadschuren, en hij richtte zijn hart op het offer.

'De tijd voor je offer is gekomen,' zeiden zijn vrienden en raadslieden, een voor een en allemaal tegelijk. 'Begin er nu aan.'

Terwijl ze dat zeiden, kwam Krishna. Hij is de oude rishi, de Veda zelf, en wie kennis heeft, ziet hem zoals hij is. Hij is de eerste van alles wat beweegt en alles wat stilstaat; uit hem komt alles voort en in hem gaat alles op; hij is de heer van wat was, van wat is en van wat komen zal. Hij is de muur om alle Vrishni's, die bescherming geeft in nood en de vijanden doodt. Het bevel over het leger had

hij aan Vasudeva gegeven, zijn vader, en omringd door een grote krijgsmacht bracht hij Yudhishthira een onmetelijke rijkdom mee, een oceaan van juwelen die nooit uitgeput raakte, groter nog dan de rijkdom die de Pandava's al hadden. Het ratelen van zijn wagens vulde de lucht toen hij de stad binnenreed, en de vijanden van de Pandava's kregen er verdriet van. De stad van de Bharata's juichte om zijn komst.

Yudhishthira ging hem tegemoet, ontving hem met eerbied en vroeg hoe het met hem ging. Toen Krishna goed en wel zat, voegde Yudhishthira zich bij hem, met Dhaumya, Vyasa en de andere offerpriesters, en met Bhima, Arjuna en de tweeling.

'Door jou staat de hele aarde onder mijn gezag, Krishna,' zei hij, 'en door jouw gunst heb ik veel rijkdom verworven. Die wil ik besteden aan de beste brahmanen en aan Agni, die de offergaven draagt. Ik wil het offer brengen, samen met jou en mijn jongere broers. Sta het me toe. Of laat jijzelf je voor het offer wijden, Krishna; als jij het offer brengt, ben ik vrij van alle kwaad. Of geef mij toestemming om samen met mijn broers gewijd te worden. Met jouw toestemming kan ik het hoogste offer volbrengen.'

'Jij bent het die het verdient opperkoning te zijn, de koning boven alle koningen,' zei Krishna, en hij prees hem lang en uitvoerig. 'Breng jij het grote offer. Als jij het volbrengt, hebben wij bereikt wat we wilden. Breng het offer dat je wenst; ik sta klaar voor alles wat goed voor je is. Zet mij in voor welk werk ook. Ik zal alles doen wat je zegt.'

'Dan draagt mijn voornemen vrucht, Krishna,' zei Yudhishthira, 'en kan het niet meer mislukken, nu jij gekomen bent zoals ik wenste.'

Met toestemming van Krishna begon Yudhishthira met zijn broers alles voor te bereiden wat voor het rajasuya nodig was. Hij gaf zijn jongste broer Sahadeva en al zijn ministers opdracht.

'Laat mannen snel alles bijeenbrengen wat de brahmanen voor dit offer hebben voorgeschreven,' zei hij, 'al het gerei en alles wat heil brengt, en wat Dhaumya voor het offer opgeeft, ieder ding op zijn tijd en in de juiste volgorde. Indrasena, mijn bode, Vishoka en Puru, de wagenmenner van Arjuna, moeten voor het eten zorgen, als ze iets voor mij willen doen. Laat ze alles verzamelen waar de brahmanen van houden, alles wat lekker smaakt en lekker ruikt.'

Nog terwijl de koning het zei, meldde Sahadeva hem dat alles gedaan was.

Toen bracht Vyasa de offerpriesters bijeen, grote brahmanen. Zelf nam hij, de zoon van Satyavati, het ambt van de brahman op zich, de priester die over het

hele offer waakt. Susaman, uit een brahmanengeslacht dat Dhananjaya heette, zong als udgatri de gezangen van de Samaveda. Yajnavalkya, die de Veda beter kende dan wie ook, werd de adhvaryu, de priester die de handelingen van het offer verricht, en Paila, de leerling van Vyasa, en Dhaumya werden de hotri's, die de verzen voordragen. Hun leerlingen en hun zonen, die allemaal de Veda en de leer rond de Veda kenden, werden hun helpers. Ze lieten de dag uitroepen tot een dag van heil, verrichtten de rite en richtten de grote offerplaats in zoals de leerboeken het voorschrijven. Op hun bevel bouwden de ambachtslieden er ruime onderkomens, vol juwelen.

Daarna gaf de koning Sahadeva, die hij tot zijn eerste raadsman had gemaakt, opdracht: 'Stuur snelle gezanten uit om iedereen uit te nodigen.'

'Nodig in alle rijken de brahmanen uit,' zei Sahadeva tegen de gezanten, 'en de koningen, de vaishya's en de shudra's die in aanzien staan, en breng ze allemaal hier.'

De gezanten nodigden op bevel van de Pandava alle heersers van de aarde uit, en ze stuurden nog anderen op pad. Toen de tijd gekomen was, gaven de brahmanen Yudhishthira de diksha, de wijding waarmee de offeraar het rajasuya begint. Na zijn wijding ging Yudhishthira naar de offerplaats, met duizenden brahmanen om zich heen, met zijn broers, zijn verwanten, zijn vrienden en zijn raadslieden, met kshatriya's die uit allerlei landen waren gekomen, en met zijn ministers. Hij was als Dharma zelf, de god van de dharma, in een menselijk lichaam.

Uit alle landen kwamen brahmanen, die in iedere wetenschap bedreven waren en de Veda kenden met alles wat erbij hoort. Op bevel van Yudhishthira bouwden duizenden ambachtslieden voor ieder van hen en zijn gevolg een eigen onderkomen, met eten in overvloed en bedden, en met alles wat elk seizoen te bieden heeft. Daar woonden de brahmanen, hoog geëerd, en ze vertelden elkaar allerlei verhalen en keken naar toneelspelers en dansers. Onophoudelijk hoorde men het lawaai van de brahmanen die tevreden aten en praatten. 'Geef! Geef!' en 'Eet! Eet!', dat was wat daar dag in dag uit klonk. Aan ieder van hen afzonderlijk gaf Yudhishthira honderdduizenden koeien, bedden, goud en jonge vrouwen.

Zo begon op aarde het offer van de zoon van Pandu, een offer als dat van Indra in de hemel van de goden. Toen stuurde koning Yudhishthira Nakula naar Hastinapura, om Bhishma, de oudoom van alle prinsen van het huis,

Drona, Dhritarashtra, Vidura en Kripa te halen, en al zijn neven die hem genegen waren.

DEEL II

De afgunst

. . .

HOOFDSTUK VIJF

De eerste eer

De gasten

Nakula ging naar Hastinapura en nodigde Bhishma en Dhritarashtra uit. De ouderen van de Kuru's kwamen graag naar het offer, met hun leraar Drona aan het hoofd, en de brahmanen liepen voor hen uit. Ook honderden andere koningen hoorden van het offer van Yudhishthira. Ze wilden de zaal en de koning zien, en ze kwamen uit alle windstreken, met kostbare juwelen van allerlei soort.

Van de Kuru's kwamen Dhritarashtra, de blinde koning, met zijn oudste zoon Duryodhana en al diens broers, en Bhishma, en Vidura, de wijze halfbroer van Dhritarashtra. Subala, de koning van Gandhara, kwam met zijn zoon Shakuni, en ook Karna, de koning van Anga. Shalya, de koning van Madra, was er, en Bahlika, de broer van Shantanu; Somadatta met zijn zonen Bhuri, Bhurishravas en Shala; Ashvatthama, Kripa en Drona, en Jayadratha, de koning van de Sindhu's. Drupada, de vader van Draupadi, kwam met zijn zonen, en Shalva, de koning van Saubha, en Bhagadatta, de koning van Pragjyotisha, met alle mleccha's die in de moerassen aan de zee wonen. De koningen van de bergen kwamen, en Paundraka, de koning van Pundra, Kuntibhoja, koning Virata met zijn twee zonen, en Shishupala, de koning van de Chedi's, onoverwinnelijk in

de strijd, met zijn zoon. Uit het geslacht van de Vrishni's kwamen Balarama, de oudere broer van Krishna, Krishna's zonen Pradyumna en Samba, en Aniruddha, Sarana en Gada, en vele anderen, allemaal grote wagenstrijders. Zij en nog veel meer koningen uit het middenland kwamen naar het rajasuya.

Op bevel van Yudhishthira kreeg iedere koning een woning met vele binnenhoven, vijvers en hoge bomen, en Yudhishthira eerde hen allemaal. De woningen waren wit en hoog als de toppen van de Kailasa, met witte muren eromheen, gouden traliewerk voor de vensters, vloeren met edelstenen ingelegd en trappen die gemakkelijk te beklimmen waren. Er hingen bloemenkransen en ze geurden naar aloëhout. Op een yojana afstand zag men ze al liggen. Toen de koningen daar hadden uitgerust, zagen ze Yudhishthira, die, omringd door vele sadasya's, de toezieners van het offer, zijn offers bracht en de brahmanen rijk offerloon gaf. Het offerterrein was vol koningen, brahmanen en grote rishi's.

Yudhishthira ging zijn grootvader en zijn leraar tegemoet en groette hen eerbiedig. Toen zei hij tegen Bhishma, Drona, Kripa en Ashvatthama, de zoon van Drona, en tegen Duryodhana en zijn broer Vivimshati: 'Help me allemaal bij dit offer. Deze rijkdom hier is van u, en ik ben het ook. Beschik erover zoals u wilt, zonder terughouding; daar maakt u me gelukkig mee.'

Hij was voor het offer gewijd, en nu gaf de oudste van de Pandava's ieder van hen een ambt. Duhshasana, de broer van Duryodhana, moest toezien op het eten en al het andere wat men geniet. Ashvatthama moest de brahmanen ontvangen. Sanjaya, de raadsman van Dhritarashtra, moest de koningen de eer teruggeven die ze brachten. Bhishma en Drona moesten bijhouden wat er gedaan was en wat nog moest gebeuren. Kripa kreeg de zorg voor het goud, de edelstenen en de parels, en voor het offerloon van de brahmanen, en ook anderen kregen een ambt. Bahlika, Dhritarashtra, Somadatta en Jayadratha, die Nakula had meegebracht, liepen er rond als heren van het offer. Vidura betaalde de uitgaven. Duryodhana nam de geschenken in ontvangst die de koningen brachten. En Krishna waste uit eigen wil de voeten van de brahmanen.

Iedereen kwam de zaal en koning Yudhishthira zien, en niemand bracht minder dan duizend. Ze overlaadden Yudhishthira met juwelen, en de koningen wedijverden met elkaar. 'Kon de Kuru zijn offer maar met mijn juwelen volbrengen!' dacht ieder van hen, en zo gaven ze. Het offerterrein van de zoon van Kunti was prachtig, met de hemelse wagens van de goden die kwamen kijken, met paleizen die zo hoog waren dat hun daken die wagens raakten, met

de onderkomens van de brahmanen, en met de woningen van de koningen vol juwelen en rijkdom, waar ze in al hun glans bijeenkwamen.

Yudhishthira bracht het offer met zes vuren en met rijk offerloon, en hij gaf iedereen alles wat hij maar wenste. Er was rijst en eten van allerlei soort, zoveel dat ieder volop te eten had. De brahmanen werden verzadigd als goden, met offerloon, eten en rijkdom, en ook de mensen van de andere standen kregen wat ze verlangden. En de goden zelf werden verzadigd, door de offergaven en de plengingen in het vuur die de grote rishi's brachten, met de juiste mantra's en de juiste uitspraak.

De eerste eer

Op de dag van de besprenkeling, de dag waarop de koning met het heilige water besprenkeld zou worden, gingen de grote rishi's samen met de koningen de binnenste offerplaats binnen, waar men hen zou eren. Narada ging hun voor, de rishi van de goden. Ze zaten daar met de koninklijke wijzen, en het was alsof de goden en de rishi's van de goden in het paleis van Brahma bijeen waren. In een pauze tussen de riten begonnen ze te praten, en velen raakten met elkaar aan het twisten.

'Zo is het.'

'Nee, zo is het niet.'

'Juist zo.'

'Anders kan het niet.'

Sommigen maakten met redeneringen uit de leerboeken een zwakke stelling sterk en een sterke zwak. Anderen, heel scherpzinnig, stortten zich op wat een ander had opgebouwd, zoals haviken op een stuk vlees dat in de lucht is gegooid. En sommigen, mannen met grote geloften die alle Veda's kenden, praatten met plezier over dharma en voorspoed. Er was geen shudra bij de binnenste offerplaats van Yudhishthira, en ook niemand die geen gelofte hield.

Narada zag met vreugde de glans die het offer Yudhishthira bracht. Maar toen hij al die kshatriya's bijeen zag, werd hij peinzend. Hij herinnerde zich wat er lang geleden in het paleis van Brahma besproken was, toen de goden met een deel van zichzelf op aarde geboren zouden worden. Dit was een vergadering van goden, en in gedachten zag Narada Hari voor zich, dat is Vishnu, die ook Narayana heet, met zijn ogen als lotusbladeren.

Narayana zelf, die de vijanden van de goden doodt, had de goden eens opgedragen: 'Dood elkaar op aarde, dan komen jullie terug in je eigen werelden.' Nu was hij onder de kshatriya's geboren, om zijn belofte te houden: in het huis van de Yadu's, in het geslacht van de Andhaka's en de Vrishni's, en daar blonk hij als de maan tussen de sterren. Hij, wiens kracht alle goden met Indra voorop eren, leefde nu als een mens onder de mensen.

Ach, dacht Narada, wat een wonder is dit. Narayana, die uit zichzelf bestaat, zal al deze kshatriya's, met al hun kracht, zelf weer wegnemen.

Dat dacht Narada bij zichzelf, en hij wist dat Narayana het is die men met offers vereert. Vol eerbied bleef hij zitten bij het grote offer van Yudhishthira.

Toen zei Bhishma tegen Yudhishthira: 'Laat de koningen het arghya krijgen, het water dat men een geëerde gast aanbiedt. Men zegt dat er zes zijn die het arghya verdienen: de leraar, de offerpriester, de aanverwant, de snataka, de vriend en de koning, als ze na een jaar of langer weer bij iemand komen. Deze koningen zijn na lange tijd bij ons gekomen. Laat voor ieder van hen het arghya gebracht worden, en het eerst aan de waardigste van allen.'

'Aan wie moeten we het eerst het arghya aanbieden, grootvader?' vroeg Yudhishthira. 'Wie vindt u de waardigste? Zeg het me.'

Bhishma, de zoon van Shantanu, dacht na, en hij besloot dat op aarde Krishna, uit het geslacht van Vrishni, de waardigste van allen was. 'Hij straalt tussen allen die hier bijeen zijn, door zijn glans, zijn kracht en zijn moed, zoals de zon tussen alle andere lichten,' zei hij. 'Zoals een plek waar nooit zon komt, licht wordt door de zon, en een plek waar geen wind waait, verkwikt wordt door de wind, zo wordt onze zaal door Krishna verlicht en verkwikt.'

Met toestemming van Bhishma bracht Sahadeva Krishna het eerste arghya, van de beste soort, en Krishna nam het aan zoals de leerboeken het voorschrijven.

Maar Shishupala, een neef van Krishna en van de Pandava's, kon niet verdragen dat Krishna zo geëerd werd. Midden in de vergadering berispte de machtige koning van de Chedi's Bhishma en Yudhishthira, en daarna begon hij Krishna te honen.

Het bezwaar van Shishupala

'Deze Vrishni verdient hier, tussen al deze grote vorsten, geen koninklijke eer alsof hij een koning is,' zei Shishupala. 'Dat jullie deze man met zijn lotusogen zomaar eren, zoon van Pandu, past niet bij de grote Pandava's. Jullie zijn kinderen. Jullie weten niet wat dharma is, want de dharma is subtiel. En deze zoon van Ganga, Bhishma, ziet niet ver; hij heeft de dharma overtreden. Als iemand als jij, Bhishma, die de dharma kent, iets doet alleen om een ander te behagen, dan minachten de goeden hem des te meer.

Hoe kan deze Vrishni, die niet eens een koning is, tussen al deze vorsten de eer krijgen die jullie hem gaven? Vind je Krishna de oudste, Yudhishthira? Zijn vader Vasudeva zit hier, een oude man. Hoe kan dan de zoon het verdienen? Of vind je dat Krishna jullie trouw gediend heeft en jullie welzijn wil? Drupada is hier. Hoe kan Krishna dan de eer verdienen? Vind je Krishna je leraar? Drona is hier. Waarom heb je dan de Vrishni geëerd? Vind je Krishna je offerpriester? De brahmaan Vyasa is hier, oud en eerbiedwaardig. Hoe kun je dan Krishna eren?

De oude Bhishma is hier, de zoon van Shantanu, die alleen sterft wanneer hij het zelf wil. Ashvatthama is hier, die alle wetenschappen kent. Duryodhana is hier, de grote koning, en Kripa, de leraar van de prinsen van Bharata. Rukmi is hier, en Ekalavya, de nishada die Drona zijn duim gaf, en Shalya, de koning van Madra. En Karna is hier, die zich tussen alle koningen op zijn kracht beroemt en die ook sterk is, de lievelingsleerling van de brahmaan die de zoon van Jamadagni is, de held die in zijn eentje alle koningen in de strijd heeft verslagen. Waarom ben je aan hem voorbijgegaan om Krishna te eren?

Krishna is geen offerpriester, geen leraar en geen koning. Dat je hem toch geëerd hebt, kan alleen zijn om hem te behagen. Wilden jullie hem eren, waarom hebben jullie dan al deze koningen hierheen gehaald, om hen zo te vernederen? Wij hebben de zoon van Kunti schatting gegeven, niet uit angst, niet uit hebzucht en niet omdat hij ons met mooie woorden won. We gaven hem schatting omdat hij de dharma volgde en opperkoning wilde worden. En nu minacht hij ons. Wat is het anders dan vernedering, dat je in deze vergadering van koningen Krishna, die niet eens de tekenen van een koning draagt, met het arghya hebt geëerd? De zoon van Dharma staat zomaar bekend als iemand die de dharma volgt. Wie zou zo'n eer bewijzen aan iemand die van de dharma is afgeweken? Aan iemand uit het geslacht van de Vrishni's, die koning Jarasandha op onrechtvaardige wijze heeft gedood? Vandaag heeft Yudhishthira de

dharma laten varen, en door het arghya aan Krishna te geven heeft hij laten zien hoe klein hij is.

En jij, Krishna. Als de zonen van Kunti bang waren en zich klein wilden maken, dan had jij toch moeten weten welke eer jou toekomt. Waarom heb je een eer aangenomen die je niet verdient, al boden die kleine vorsten haar je aan? Je bent trots op een eer die je niet toekomt, zoals een hond die in een verlaten hoek een druppel offerboter vindt en die oplikt. Dit is geen vernedering van de koningen: het zijn de Kuru's die jou voor de gek houden. Wat een huwelijk is voor een eunuch en een schouwspel voor een blinde, dat is koninklijke eer voor jou, die geen koning bent. We hebben gezien wat Yudhishthira is, we hebben gezien wat Bhishma is, en we hebben gezien wat deze zoon van Vasudeva is. We hebben alles gezien zoals het is.'

Toen stond Shishupala op van zijn hoge zetel en verliet de vergadering, en er gingen koningen met hem mee. Yudhishthira liep hem haastig na en probeerde hem te verzoenen. 'Wat je gezegd hebt, koning, past niet bij je. Het is een groot onrecht, en een hardheid die nergens toe dient. Bhishma, de zoon van Shantanu, is geen man die de hoogste dharma niet zou kennen; minacht hem niet. Kijk naar al deze koningen, velen veel ouder dan jij: zij aanvaarden de eer voor Krishna. Verdraag jij het dan ook, zoals zij. Bhishma weet wie Krishna is, koning van de Chedi's. Jij kent hem niet zoals hij hem kent.'

'Wie de eer voor Krishna, de oudste in de wereld, niet aanvaardt, verdient geen verzoening en geen vriendelijke woorden,' zei Bhishma. 'Een kshatriya die een andere kshatriya in de strijd verslaat, hem in zijn macht brengt en hem dan laat gaan, wordt zijn guru. In deze vergadering van koningen zie ik niet één vorst die niet verslagen is door de kracht van Krishna. Niet alleen voor ons is Krishna de eerbiedwaardigste; ook de drie werelden moeten hem vereren. Door Krishna zijn vele grote kshatriya's in de strijd verslagen, en de hele wereld rust volledig in hem. Daarom eren wij Krishna, ook al zijn er ouderen, en niemand anders. Zo moet je niet praten. Laat zo'n gedachte niet bij je opkomen.

Ik heb veel mannen gediend die oud waren in wijsheid, koning, en als ze bijeen waren, hoorde ik hen spreken over de vele hoedanigheden van Krishna, die de goeden zo hoog achten. Ook de daden die hij sinds zijn geboorte heeft verricht, heb ik de mensen vaak horen vertellen. Niet uit willekeur, koning van de Chedi's, niet om onze verwantschap en niet om wat hij voor ons gedaan heeft, eren wij Krishna, die op aarde door de goeden geëerd wordt en de mensen geluk brengt. We kennen zijn roem, zijn heldenmoed en zijn overwinningen,

en daarom eren we hem. Er is hier niemand, zelfs geen jongen, die we niet gewogen hebben. We zijn voorbijgegaan aan velen die om hun hoedanigheden hoog staan, en Krishna achten we de eerbiedwaardigste.

Bij de brahmanen telt wie de meeste kennis heeft, bij de kshatriya's wie het sterkst is, bij de vaishya's wie het meeste graan en bezit heeft, en bij de shudra's wie het oudst is. Om twee redenen eren wij Krishna: hij kent de Veda en alles wat erbij hoort, en zijn kracht is onmetelijk. Wie onder de mensen overtreft Krishna daarin? Vrijgevigheid, bekwaamheid, kennis van de Veda, heldenmoed, bescheidenheid, roem, het hoogste inzicht, nederigheid, glans, standvastigheid, tevredenheid en welvaart: dat alles woont blijvend in hem. Hij heeft alles in zich. Hij is leraar, vader en guru; hij is eerbiedwaardig, hij is geëerd en hij is de eer waard. Laat ieder van jullie dat aanvaarden. Offerpriester, guru, de man aan wie men een dochter geeft, snataka, koning en vriend: dat is Krishna allemaal, en daarom hebben wij hem geëerd.

Krishna is de oorsprong en het einde van de werelden. Alles wat er is, is er omwille van Krishna. Hij is de oernatuur, die zich nog niet ontvouwd heeft, hij is de eeuwige maker, en hij gaat alle wezens te boven. Daarom is hij de oudste van allen. Het inzicht, de geest, het grote beginsel, de wind, het vuur, het water, de ruimte en de aarde, en de vier soorten schepselen: alles rust in Krishna. De zon en de maan, de maanhuizen en de planeten, de windstreken en de tussenstreken: alles rust in Krishna. Zoals het vuuroffer het eerste is van de offers, de gayatri de eerste van de versmaten, de koning de eerste van de mensen, de oceaan de eerste van de wateren, de maan de eerste van de sterren, de zon de eerste van de lichten, de Meru de eerste van de bergen en Garuda de eerste van de vogels, zo is Krishna de eerste in alle werelden, ook in die van de goden, zover de wereld reikt, naar boven, naar beneden en naar alle kanten.

Deze Shishupala is nog een kind. Hij kent Krishna niet, en daarom praat hij altijd en overal zo over hem. Wie verstandig is en de hoogste dharma zoekt, ziet de dharma zoals ze is, en zo ziet deze koning van de Chedi's haar niet. Wie van de koningen hier, oud of jong, vindt Krishna de eer niet waard, of zou hem niet eren? Vindt Shishupala deze eer slecht besteed, laat hij dan doen wat hij bij slecht bestede eer passend vindt.'

Bhishma zweeg. 'Is er onder jullie, koningen, iemand die niet kan verdragen dat ik Krishna eer, wiens kracht geen maat kent,' zei Sahadeva, 'dan zet ik mijn voet op het hoofd van al die sterken. Ik heb het gezegd: laat hij me dan een passend antwoord geven. Maar laten de koningen die verstand hebben,

aanvaarden dat Krishna geëerd is, de leraar, de vader, de guru, eerbiedwaardig, geëerd en de eer waard.'

Hij liet zijn voet zien aan al die trotse koningen, en niet één van hen zei iets. Toen viel er een regen van bloemen op het hoofd van Sahadeva, en stemmen zonder zichtbare gestalte riepen: 'Goed gezegd! Goed gezegd!'

Narada zwaaide met zijn zwarte antilopevel. Hij kende alle werelden, hij wist wat geweest was en wat komen zou, en hij nam iedere twijfel weg. Midden tussen alle wezens zei hij, zo duidelijk dat niemand het mis kon verstaan: 'Wie Krishna niet eert, met zijn ogen als lotusbladeren, moet men beschouwen als een dode die nog leeft. Met zulke mensen moet men nooit spreken.'

Sahadeva eerde daarna ieder die eer verdiende, en hij hield daarbij het onderscheid tussen brahmanen en kshatriya's in acht. Zo voltooide hij de plechtigheid.

Maar nu Krishna de eerste eer had gekregen, keek Shishupala de koningen aan met ogen die koperrood waren van woede. 'Ik ben jullie aanvoerder,' zei hij. 'Waar wachten jullie nog op? Laten we ons wapenen en in slagorde gaan staan tegen de Vrishni's en de Pandava's.'

Met die woorden zette de koning van de Chedi's de koningen op, en hij overlegde met hen hoe ze het offer konden verhinderen. De koningen die op uitnodiging gekomen waren, met Shishupala aan hun hoofd, zagen bleek van woede. 'We moeten ervoor zorgen,' zeiden ze, 'dat de wijding van Yudhishthira niet doorgaat en dat de eer voor Krishna niet standhoudt.' Ze vertrouwden op hun macht en hun besluit stond vast, en telkens weer zeiden ze het. Hun vrienden probeerden hen tot bedaren te brengen, maar ze zagen eruit als brullende leeuwen die van hun prooi worden weggetrokken.

Krishna keek naar de eindeloze zee van koningen, met zijn golven van troepen, en zag dat ze afspraken maakten voor de strijd.

De oude gans

Yudhishthira zag hoe de grote vergadering van koningen in beroering kwam van woede, als de zee waarover aan het einde van een wereldtijdperk de stormen jagen, en hij vroeg Bhishma, de oude grootvader van de Kuru's, om raad.

'De koningen zijn in opstand gekomen, grootvader. Zeg me wat ik moet doen. Hoe voorkom ik dat mijn offer verstoord wordt en dat mijn volk er schade van heeft?'

'Wees niet bang,' zei Bhishma. 'Kan een hond een leeuw doden? Ik heb al lang een weg gekozen die veilig is en goed geleid wordt.' Hij zei sunita, 'goed geleid', en dat klinkt als Sunitha, een andere naam van de koning van Chedi. 'Als honden in een roedel bij een slapende leeuw komen, blaffen ze allemaal tegelijk. Zo blaffen deze woedende vorsten, jongen, voor de slapende leeuw van de Vrishni's. Zolang Krishna niet wakker wordt, maakt deze koning van de Chedi's leeuwen van hen. Shishupala heeft weinig verstand. Hij wil al deze koningen met alle geweld meenemen naar het rijk van Yama. Vishnu wil de vurige kracht terugnemen die in Shishupala woont, Yudhishthira, en daarom is het verstand van deze koning in de war geraakt, en dat van alle vorsten hier. Zo gaat het altijd als Krishna iemand tot zich wil nemen. Alle schepselen in de drie werelden, van de vier soorten, komen uit Krishna voort, en in hem vinden ze hun einde.'

'Schaam je je niet, oude man,' zei Shishupala, 'jij schande van je huis, om al deze koningen met zoveel schrikbeelden bang te maken? Maar het past bij jou, die leeft als iemand van het derde geslacht, geen man en geen vrouw, om raad te geven die zo ver van de dharma af staat. En jij bent nog wel de hoogste van de Kuru's. Een boot die aan een andere boot vastzit, een blinde die een blinde volgt: zo zijn de Kuru's, die jou als leider hebben.

Je hebt ons nog eens gekweld met al je verhalen over wat hij als kind bij de koeherders heeft gedaan, te beginnen met Putana, de vrouw die hij heeft gedood. Je bent trots en dwaas, en je wilt Krishna prijzen: waarom splijt je tong niet in honderd stukken? Die koeherder, over wie zelfs mensen met weinig verstand spottend praten, wil jij bezingen, jij die zo oud bent in wijsheid? Heeft hij als kind een vogel gedood: wat is daar knap aan? Of een paard en een stier, die geen van beide wisten hoe je vecht? Heeft hij met zijn voet een kar omgeschopt, een stuk hout zonder leven: wat voor wonder is dat, Bhishma? Een week lang heeft hij de berg Govardhana omhooggehouden, een berg zo groot als een mierenhoop: ik zie er niets bijzonders in. "Toen hij op een bergtop speelde, heeft hij heel veel eten opgegeten": zo vertel jij het, en wie het hoorde, stond versteld. En dat hij Kamsa heeft gedood, de machtige man wiens eten hij at: ook dat is geen groot wonder.

Heb jij nooit gehoord wat de goeden zeggen, jij die de dharma niet kent, jij minste van de Kuru's? Dan zeg ik het je. Nooit mag je een wapen laten neerkomen op een vrouw, op een koe of op een brahmaan, op iemand wiens eten je hebt gegeten of op wie bij je bescherming zoekt. Zo leren zij het, altijd. Maar bij jou, Bhishma, zie ik dat het allemaal niets voorstelt. Je prijst Krishna, je noemt hem groot, oud in wijsheid en ouder dan ik, alsof ik het niet weet. Wie een vrouw heeft gedood en een rund, hoe kan die lof verdienen?

"Dit is de wijste van allen, dit is hij die over de wereld heerst": als Krishna dat van jou hoort, denkt hij dat het allemaal waar is. Maar niets ervan is waar. Een lied leert de zanger niets, ook al zingt hij het nog zo vaak. Ieder schepsel volgt zijn eigen aard, zoals de bhulinga-vogel. Jouw aard is laag. En die van de Pandava's is nog lager, want Krishna is voor hen de eerbiedwaardigste en jij bent hun gids. Je praat over de dharma, maar je kent haar niet; je bent van de goede weg afgedwaald. Welke wijze man die van zichzelf weet dat hij de dharma volgt, zou doen wat jij gedaan hebt, jij die er zo op let?

Je kent de dharma, zeg je, en je houdt jezelf voor wijs. Hoe heb je dan Amba kunnen roven, het meisje uit Kashi dat haar hart al aan een ander had gegeven? Je broer Vichitravirya hield zich aan de weg van de goeden en wilde haar niet, het meisje dat jij had geroofd. En voor je eigen ogen, jij die je zo wijs vindt, heeft een ander bij de twee vrouwen van je broer kinderen verwekt, en dat heette dan de weg van de goeden. Je hebt geen dharma, Bhishma. Die onthouding van je is vergeefs. Je houdt haar vol uit waan of uit onmacht, een van de twee. Nergens zie ik dat het je iets heeft opgeleverd. Je hebt nooit de ouden gediend, anders zou je zo niet over de dharma praten. Offers, giften, de studie van de Veda, offers met een rijk offerloon: dat alles is nog geen zestiende deel waard van een zoon. Wat iemand verdient met al zijn geloften en al zijn vasten, gaat verloren als hij geen kind heeft. Jij hebt geen kind, je bent oud, en je leert een valse dharma. Daarom zul jij nu door je eigen verwanten gedood worden, net als de gans. Zo vertelden wijze mensen het vroeger al.

Lang geleden woonde er aan de rand van de zee een oude gans. Hij praatte over de dharma, maar hij deed anders, en hij onderwees de vogels. "Volg de dharma en niet het onrecht," zei hij, en de vogels hoorden het hem steeds weer zeggen. De andere vogels die op de zee leefden, brachten hem eten, omwille van de dharma, zo is ons verteld. Ze legden hun eieren allemaal bij hem neer en doken vrolijk in het water van de zee. En die gans, die kwaad deed, at al hun eieren op; zij letten niet op, maar hij lette goed op zijn eigen zaken. Toen de

eieren steeds minder werden, kreeg een van de vogels, een heel wijze, argwaan, en op een dag zag hij het. Hij vertelde de andere vogels wat hij de gans had zien doen. Ze kwamen kijken, zagen het met eigen ogen en doodden de gans die zo vals had geleefd.

Jij bent die gans, Bhishma. Deze vorsten kunnen jou in hun woede doden, zoals de vogels de gans. Wie de oude verhalen kent, zingt er dit vers bij: "Vogel, je vleugels zijn je wagen. Je hield je hart verborgen en je riep valse woorden. Maar je at de eieren, en dat onreine werk logenstraft je woorden."

Jarasandha, die machtige koning, die niet tegen Krishna wilde vechten omdat die "een slaaf" was en geen koning, heb ik hoog geacht. Wat Krishna met Bhima en Arjuna heeft gedaan toen Jarasandha gedood werd, wie vindt dat goed? Vermomd kwam hij binnen, door een poort die geen poort was, en hij praatte als een brahmaan, en zo heeft Krishna de kracht van de wijze Jarasandha gezien. Hij, die zo trouw de dharma volgt, die zichzelf een vriend van de brahmanen noemt, heeft het water voor zijn voeten geweigerd, dat de koning hem als eerste wilde geven. "Eet," zei Jarasandha tegen Krishna, Bhima en Arjuna, en het was Krishna die weigerde. Als hij de maker van de wereld is, zoals jij in je dwaasheid denkt, waarom rekent hij zichzelf dan niet tot de brahmanen? Wat me verbaast, is dat de Pandava's jou voor een goed mens houden, terwijl jij hen van de goede weg afbrengt. Maar eigenlijk is het geen wonder, als jij hun raadgever bent in alles, jij die oud bent en je gedraagt als een vrouw.'

De koningen zagen op Bhima's voorhoofd drie rimpels staan, als de Ganga die in drie stromen van de berg met de drie toppen komt, en hij knarste met zijn tanden. Toen hij met een sprong op Shishupala af wilde, greep Bhishma hem vast, en met allerlei woorden bracht hij hem tot bedaren. Bhima ging niet tegen Bhishma in.

Shishupala beefde niet. Hij vertrouwde op zijn eigen kracht, en hoe vaak Bhima ook opsprong, hij besteedde er geen gedachte aan. Hij lachte.

'Laat hem los, Bhishma. Laat alle koningen maar zien hoe hij in het vuur van mijn kracht verbrandt, als een mot in een vlam.'

HOOFDSTUK ZES

Het getal is vol

Drie ogen en vier armen

Wat Bhishma daarop tegen Bhima zei, hoorde de hele vergadering, ook Shishupala.

En Bhishma vertelde.

Deze Shishupala werd geboren in het koningshuis van Chedi, met drie ogen en vier armen. Zodra hij geboren was, schreeuwde hij en balkte hij als een ezel. Zijn vader en zijn moeder schrokken, en hun verwanten ook. Ze zagen dat onnatuurlijke teken en besloten het kind te verstoten. Maar de koning en de koningin zaten daar met hun ministers en hun huispriester, verlamd van zorg, en toen zei een stem zonder lichaam tegen hen:

'Deze zoon die je geboren is, koning, zal geluk hebben en grote kracht. Wees daarom niet bang voor hem, en zorg zonder angst voor het kind. Jij zult niet zijn dood zijn. Zijn tijd is nog niet gekomen. Zijn dood, die hem met een wapen zal doden, is al geboren.'

Uit liefde voor haar zoon werd de moeder bang, en ze zei tegen het onzichtbare wezen: 'Wie deze woorden over mijn zoon gesproken heeft, voor hem buig

ik met gevouwen handen, of hij nu een verheven god is of een ander wezen. Laat hij nog één woord zeggen. Ik wil horen wie de doder van mijn zoon zal zijn.'

'Als dit kind op iemands schoot ligt en zijn twee overtollige armen vallen op de grond, zoals twee slangen met vijf koppen, en als het derde oog op zijn voorhoofd verdwijnt wanneer het hem ziet, dan is dat zijn doder.'

Overal op aarde hoorden de koningen van het kind met drie ogen en vier armen, en van wat het onzichtbare wezen had gezegd, en ze kwamen naar Chedi om het te zien. Zijn vader, de koning van Chedi, eerde hen allemaal en legde het kind bij ieder van hen op schoot. Duizend koningen hielden het vast, de een na de ander, en toch gebeurde niet wat de stem had gezegd.

Ook Balarama en Krishna, twee sterke helden van de Yadava's, hoorden ervan in Dvaraka. Ze gingen naar de hoofdstad van Chedi om de zuster van hun vader te zien, de dochter van de Yadava's die daar koningin was. Ze groetten iedereen naar zijn rang, ook de koning en de koningin, vroegen hoe het met allen ging en gingen zitten, en men eerde hen. Toen legde de koningin het kind zelf op de schoot van Krishna. Nog maar net lag het daar, of de twee overtollige armen vielen af, en het oog op zijn voorhoofd verdween.

De koningin schrok. 'Krishna, ik ben bang,' zei ze. 'Geef me een gunst. Jij bent de troost van wie in nood is, en je neemt de angst weg van wie bang is.'

'Wees niet bang, tante,' zei Krishna. 'Jij kent de dharma. Van mij heb je niets te vrezen. Welke gunst zal ik je geven? Wat moet ik voor je doen? Of ik het kan of niet, ik doe wat je vraagt.'

'Je zult voor mij de vergrijpen van Shishupala moeten vergeven, sterke held van de Yadu's. Dat is de gunst die ik vraag.'

'Honderd vergrijpen van je zoon, tante, waarvoor hij de dood verdient, zal ik hem vergeven. Treur er niet om.'

'Zo is het gegaan, Bhima,' zei Bhishma. 'En daarom daagt deze slechte koning met zijn kleine verstand je uit: hij is trots op de gunst die Krishna hem gegeven heeft.'

De bhulinga-vogel

'Dat de koning van Chedi jou uitdaagt, Bhima, jou wiens kracht niet afneemt, komt niet uit zijn eigen hoofd,' zei Bhishma. 'Het is de beslissing van Krishna zelf, die de wereld in stand houdt. Welke koning op aarde zou mij durven

beledigen zoals deze schande van zijn geslacht het vandaag doet, als het lot hem niet al in zijn greep had? Hij draagt een deel van de vurige kracht van Hari, van Vishnu, en Hari wil dat deel terug. Daarom brult deze slechte koning van Chedi als een tijger, en om ons allemaal geeft hij niets.'

Shishupala verdroeg het niet langer. 'Laat onze vijanden zo machtig zijn als deze Krishna, voor wie jij telkens weer van je zetel opstaat om hem te prijzen, als een betaalde lofzanger. Als je er zo'n plezier in hebt anderen te prijzen, Bhishma, laat Krishna dan en prijs deze koningen. Prijs Darada, de koning van de Valhika's, een voortreffelijk koning: toen hij geboren werd, spleet de aarde. Prijs deze Karna, Bhishma: de heer van Anga en Vanga, die een grote boog spant en even sterk is als de god met de duizend ogen. Hij is geboren met hemelse oorringen, door de goden gemaakt, en met een pantser dat glanst als de opkomende zon, en hij heeft Jarasandha, die niemand kon verslaan, in een worstelgevecht overwonnen en zijn lichaam gebroken. Prijs Drona en Ashvatthama, vader en zoon, allebei grote wagenstrijders, brahmanen van de hoogste rang, die lof verdienen. Wordt een van die twee woedend, dan kan hij deze aarde vernietigen met alles wat erop leeft en beweegt. Ik ken geen koning die in de strijd tegen Drona of Ashvatthama opgewassen is. Waarom wil je hen niet prijzen?

Je gaat voorbij aan Duryodhana, de grote koning, met wie zich op de hele aarde tot aan de zee niemand kan meten, en aan koning Jayadratha, die de wapens zo goed kent. Je gaat voorbij aan de oude Kripa, de zoon van Sharadvat, de leraar van de prinsen van Bharata. Je gaat voorbij aan Rukmi, de boogschutter, en aan Bhagadatta, die de offerpaal in zijn vaandel voert, aan Virata en Drupada, aan Shakuni en aan Ekalavya de nishada. Waarom prijs je Krishna? En als je er toch altijd op uit bent anderen te prijzen, waarom dan niet Shalya en de andere vorsten hier?

Wat kan ik eraan doen, als je vroeger nooit hebt geluisterd naar de ouden die over de dharma spraken? Heb je nooit gehoord dat vier dingen niet passen bij de arya's: jezelf laken, jezelf prijzen, een ander laken en een ander prijzen? Niemand keurt het goed dat jij uit dwaasheid, met zoveel toewijding, steeds weer Krishna prijst, die geen lof verdient. Hoe kun jij, alleen omdat je het zelf wilt, de hele wereld laten rusten in een knecht van Kamsa, een koeherder? Of nee, dit is geen toewijding van je. Het is je aard, zoals ik al zei: net als de bhulinga-vogel.

Aan de overkant van de Himalaya leeft een vogel die bhulinga heet. Wat men haar hoort roepen, gaat altijd tegen haar eigen daden in. "Niets overhaasten!" roept ze, zo zegt men, en ze merkt niet dat ze zelf alles overhaast. Terwijl de leeuw eet, pikt die dwaze vogel het vlees tussen zijn tanden uit. Ze leeft alleen omdat de leeuw het wil. Zo praat jij, Bhishma, jij die de dharma niet kent. Je leeft alleen omdat deze koningen het willen. Niemand doet zoveel waar de hele wereld een hekel aan heeft als jij.'

'Ik leef dus omdat deze vorsten het willen,' zei Bhishma, zo dat de koning van Chedi het hoorde. 'Ik, die deze koningen niet meer tel dan stro.'

Bij die woorden werden de koningen woedend, maar niet allemaal: sommigen waren in hun schik, anderen scholden op Bhishma. Een paar grote boogschutters riepen: 'Die slechte, verwaande oude Bhishma verdient geen vergeving. Slacht hem als een offerdier, koningen, hij is het niet anders waard, of laten we hem samen in een vuur van stro verbranden.'

'Aan wat hier gezegd en teruggezegd wordt, zie ik geen einde,' zei Bhishma. 'Luister allemaal naar wat ik zeg. Slacht me als een offerdier of verbrand me in een vuur van stro, maar hier zet ik mijn voet, mijn hele voet, op jullie hoofden. Hier staat Krishna, die nooit wankelt, en hem hebben wij geëerd. Wie van jullie haast heeft om te sterven, laat die Krishna vandaag uitdagen, hem met zijn boog Sharnga en zijn knots, en laat hij, geveld, opgaan in het lichaam van deze god.'

Het getal is vol

'Ik daag je uit, Krishna,' zei Shishupala. 'Kom, vecht met me, tot ik je vandaag dood, met alle Pandava's erbij. Want ook de zonen van Pandu verdienen dat ik ze dood, samen met jou. Ze zijn aan alle koningen voorbijgegaan en hebben jou geëerd, die geen koning bent. Een slaaf ben je, een ellendeling en geen koning, en wie jou uit kinderachtigheid eert alsof je het verdient, verdient de dood.'

Hij bleef staan en brulde. Toen hij zweeg, nam Krishna het woord, zacht, tegen alle koningen, terwijl de Pandava's erbij stonden.

'Koningen, deze man is de zoon van een vrouw uit ons geslacht, en toch is hij onze grootste vijand. Wij doen hem niets, maar hij is wreed van aard en zoekt altijd ons kwaad. Hij hoorde dat wij naar Pragjyotisha waren gegaan, en hij heeft Dvaraka in brand gestoken, hoewel hij de zoon van de zuster van mijn vader is. De edelen van de Bhoja's waren op de Raivataka-berg aan het spelen;

hij heeft ze overvallen, sommigen gedood en de anderen geboeid naar zijn eigen stad meegenomen. Om het offer van mijn vader te verstoren heeft hij het paard gestolen dat voor het paardenoffer was losgelaten, terwijl er gewapende mannen bij waren. De vrouw van Babhru, een man van naam, was op weg van Dvaraka naar het land van de Sauvira's; hij heeft haar in zijn verblinding geroofd, tegen haar wil. Onder een vermomming heeft hij voor de koning van Karusha een meisje geroofd dat niets misdaan had: Bhadra van Vaishali, de bruid van zijn eigen oom. Omwille van de zuster van mijn vader heb ik dit grote verdriet verdragen. Maar het is goed dat het nu gebeurt, in het bijzijn van alle koningen. Jullie zien zelf hoe hij zich tegen mij vergrijpt. Wat hij achter mijn rug heeft gedaan, weten jullie nu ook. Dat hij zich voor de hele kring van koningen zo hoogmoedig gedraagt, kan ik hem vandaag niet vergeven; daarvoor verdient hij de dood. Deze dwaas, die zo graag wilde sterven, heeft naar de hand van Rukmini gedongen. Maar hij kreeg haar niet, zoals een shudra de Veda niet te horen krijgt.'

Alle koningen die daar bijeen waren, keerden zich nu tegen de koning van Chedi. Maar Shishupala lachte hardop.

'Schaam je je niet, Krishna, om in de vergadering, en dan nog wel voor al deze koningen, te zeggen dat Rukmini eerst aan mij was toegedacht? Welke man die zichzelf een man vindt, behalve jij, zou in het gezelschap van fatsoenlijke mensen vertellen dat zijn vrouw eerst voor een ander bestemd was? Vergeef het me als je wilt, of vergeef het me niet. Of je nu boos bent of vriendelijk, wat kun jij mij doen?'

Krishna dacht aan zijn discus, die de trots van de asura's breekt. Zodra de discus in zijn hand lag, zei hij met luide stem:

'Luister, vorsten, waarom ik hem tot nu toe heb vergeven. Zijn moeder vroeg me honderd van zijn vergrijpen te vergeven. Dat was de gunst die ze vroeg, en ik heb haar die gegeven. Het getal is vol, koningen. Nu dood ik hem, hier voor jullie ogen.'

Hij sloeg met de discus het hoofd van de koning van Chedi af, en Shishupala viel. De koningen zagen een felle, vurige kracht uit zijn lichaam opstijgen, zoals de zon opkomt. Die kracht boog voor Krishna en ging hem binnen, voor de ogen van alle koningen. Nu Krishna Shishupala had gedood, regende het uit een lucht zonder wolken, er sloegen vlammende bliksems in, en de aarde beefde.

Sommige koningen zaten zonder een woord naar Krishna te kijken. Anderen wreven hun handen tegen elkaar, weer anderen beten op hun lippen, buiten

zichzelf van woede. Sommigen prezen Krishna in stilte, sommigen waren verbitterd, en anderen hielden zich onpartijdig. De grote rishi's gingen naar Krishna toe en prezen hem, en de brahmanen en de machtige koningen ook.

Yudhishthira zei tegen zijn broers dat ze zonder uitstel en met alle eer de dodenriten moesten verrichten voor koning Shishupala, de dappere zoon van Damaghosha, en zijn broers deden het. Samen met de koningen wijdde Yudhishthira de zoon van Shishupala tot koning van de Chedi's.

Het grote offer van de koning van de Kuru's bloeide in alle rijkdom, en de jonge mannen genoten ervan. Het was onder een goed gesternte begonnen, de hindernissen waren weggenomen, er was geld en graan in overvloed, rijst en eten van alle soorten, en Krishna waakte erover met zijn boog Sharnga, zijn discus en zijn knots, tot Yudhishthira het rajasuya voltooid had. Na afloop van het offer nam Yudhishthira het slotbad, en alle kshatriya's, alle koningen, kwamen bij hem.

'Het is u gelukt, u die de dharma kent. U bent opperkoning geworden, en u hebt de roem van het geslacht van Ajamidha groter gemaakt. Met deze daad hebt u ook een grote dharma verricht. U hebt ons geëerd en ons alles gegeven wat we wilden. Nu nemen we afscheid: we gaan terug naar onze eigen rijken. Geef ons verlof.'

Yudhishthira eerde ieder van hen en zei tegen zijn broers: 'Al deze koningen zijn uit vriendschap naar ons toe gekomen, en nu ze afscheid nemen en naar huis willen, begeleid hen dan tot aan de grens van ons land.' De broers deden wat hij zei en begeleidden ieder de koning die hem toekwam. Bhima ging met Bhishma en Dhritarashtra mee, Arjuna met Drupada, en zo de anderen. Ook de brahmanen gingen weg, bij duizenden, en ieder van hen was geëerd.

Toen alle koningen en brahmanen vertrokken waren, zei Krishna tegen Yudhishthira: 'Met je verlof ga ik ook naar Dvaraka. Het geluk was met je: je hebt het rajasuya volbracht, het hoogste van de offers.'

'Dankzij jou heb ik het offer volbracht, Krishna,' zei Yudhishthira. 'Dankzij jou hebben alle kshatriya's mijn gezag aanvaard en zijn ze met hun schatting hierheen gekomen. Zonder jou zijn we hier nooit gelukkig. Hoe kan ik je laten gaan? Maar je moet naar Dvaraka, ik weet het.'

Met Yudhishthira ging Krishna naar Kunti, de zuster van zijn vader. 'Tante, je zonen zijn opperkoning geworden,' zei hij. 'Ze hebben bereikt wat ze wilden en ze zijn rijk. Wees daar blij om. Als je me verlof geeft, wil ik naar Dvaraka gaan.'

Daarna nam hij afscheid van Draupadi en Subhadra. Samen met Yudhishthira kwam hij uit de vrouwenvertrekken, baadde, zei zijn mantra's op en liet de brahmanen hun heilwensen uitspreken. Daruka, zijn wagenmenner, kwam met de wagen, die hij had ingespannen, met Garuda op het vaandel. Krishna liep rechtsom om de wagen heen, besteeg hem en reed weg naar Dvaraka. Yudhishthira volgde hem te voet, met zijn broers. Toen hield Krishna de wagen een ogenblik in en zei tegen hem:

'Bescherm je volk en wees altijd waakzaam. Laat je verwanten van jou leven zoals alle schepselen leven van de regenwolk, zoals de vogels van een grote boom, zoals de onsterfelijken van Indra.'

Ze namen afscheid van elkaar, en ieder ging naar huis. Toen Krishna weg was, koning, bleven in die goddelijke zaal alleen Duryodhana en Shakuni achter.

Dertien jaar

Na het rajasuya kwam Vyasa met zijn leerlingen bij Yudhishthira: Vyasa, de zoon van Parashara, de grootvader van de broers. Yudhishthira stond op, met zijn broers om zich heen, en eerde hem met water voor zijn voeten en een zetel. De rishi ging zitten op een kostbaar kleed met goud ingelegd.

'Ga zitten,' zei hij tegen Yudhishthira, en toen de koning met zijn broers zat, zei hij: 'Het is een geluk, zoon van Kunti, dat je het opperkoningschap hebt bereikt, dat zo moeilijk te bereiken is. Door jou zijn alle Kuru's groter geworden. Je hebt me goed geëerd. Nu wil ik gaan, als je me verlof geeft.'

Yudhishthira boog voor zijn grootvader en raakte zijn voeten aan. 'Er is een twijfel in me opgekomen, en die raak ik moeilijk kwijt. Behalve u is er niemand die hem kan wegnemen. De rishi Narada heeft gezegd dat er drie soorten voortekenen komen: aan het hemelgewelf, in de lucht en op de aarde. Zijn die voortekenen voorbij, grootvader, nu de koning van Chedi gevallen is?'

'Dertien jaar lang zullen die voortekenen grote gevolgen hebben, koning,' zei Vyasa, 'en aan het eind daarvan gaan alle kshatriya's ten onder. De Tijd zal jou tot de enige oorzaak maken: de kshatriya's van de hele wereld zullen samenkomen en vergaan, door de misstap van Duryodhana en door de kracht van Bhima en Arjuna. Als deze nacht ten einde loopt, zul je in een droom Shiva zien, de grote god, de man van Uma: met zijn blauwe keel, met de schedel in

zijn hand, met de drietand en de boog Pinaka, gekleed in een dierenhuid, met de stier in zijn vaandel, hij die de drie burchten van de asura's verwoestte, woest en ontzagwekkend, de heer van de dieren. Je zult Shiva zien op zijn stier, die wit is als een top van de Kailasa, en hij zal onafgebroken kijken naar het zuiden, de windstreek van Yama, de koning van de voorouders. Zo'n droom zul je dromen, koning. Laat hij je niet kwellen. Aan de Tijd ontkomt niemand. Ik wens je alle goeds. Nu ga ik naar de berg Kailasa. Wees waakzaam, beheers jezelf en bescherm de aarde.'

Vyasa ging met zijn leerlingen, die de Veda volgden, naar de Kailasa. De koning bleef achter met zijn zorgen, en hij dacht steeds weer aan de woorden van zijn grootvader. Wat de grote rishi gezegd had, zou gebeuren. Hoe zou een mens het lot kunnen tegenhouden met zijn eigen inspanning?

Tegen zijn broers zei hij: 'Jullie hebben gehoord wat Vyasa mij gezegd heeft. Sinds ik het hoorde, staat mijn besluit vast: ik moet sterven. Als ik de oorzaak moet zijn van de ondergang van alle kshatriya's, als de Tijd me daartoe gemaakt heeft, waarom zou ik dan nog leven?'

'Geef je niet over aan zo'n verschrikkelijke moedeloosheid, koning,' zei Arjuna. 'Die neemt je het verstand af. Denk goed na, en doe dan wat juist is.'

'Luister naar mijn gelofte, die vanaf vandaag geldt,' zei Yudhishthira. 'Dertien jaar lang zal ik geen hard woord zeggen, niet tegen mijn broers en niet tegen de andere koningen. Ik zal leven onder het gezag van mijn verwanten en me daaraan houden. Als ik zo leef, zonder onderscheid tussen mijn eigen zonen en die van anderen, komt er geen tweedracht in de wereld, en tweedracht is de wortel van de oorlog. Ik houd de oorlog ver van me af en doe altijd wat anderen graag willen, en zo zal niemand in de wereld kwaad van me spreken.'

Zijn broers hoorden wat hun oudste broer zei, en omdat ze alleen wilden wat goed voor hem was, stemden ze ermee in. In de vergadering legde Yudhishthira de gelofte af, samen met hen. Hij bracht de voorouders en de goden hun offers, liet de riten voor heil en geluk verrichten, en toen alle koningen vertrokken waren, ging hij met zijn broers en zijn ministers zijn stad binnen.

Kristal en water

Samen met Shakuni bekeek Duryodhana de zaal langzaam, van het ene eind tot het andere. Hij zag er hemelse ontwerpen die hij in Hastinapura, de stad die naar de olifant heet, nooit had gezien.

Op een dag, midden in de zaal, kwam hij bij een vloer van kristal. Hij dacht dat het water was en tilde zijn kleren op. Toen hij zag dat hij zich vergist had, liep hij met een somber gezicht verder. Wat later kwam hij bij een vijver van water zo helder als kristal, met lotussen van kristal erin. Hij dacht dat het vaste grond was en viel met kleren en al in het water.

Bhima lachte om hem, en de dienaren van het paleis ook, en toen Arjuna en de tweeling zagen hoe hij erbij stond, lachten ze allemaal mee. Op bevel van de koning brachten de dienaren hem droge, mooie kleren. Duryodhana was spot niet gewend, en hun lachen verdroeg hij niet. Maar hij hield zijn gezicht in bedwang en keek hen niet aan. Daarna tilde hij opnieuw zijn kleren op, alsof hij door water moest waden, en stapte op droge grond, en weer lachten ze allemaal. Tegen een deur die open leek, maar van kristal was en dicht, liep hij met zijn voorhoofd aan. En een deur die openstond, hield hij voor dicht, en hij keerde om.

Na al die vergissingen, en na de wonderlijke rijkdom die hij bij het rajasuya had gezien, ging Duryodhana met verlof van de Pandava's terug naar Hastinapura. Onderweg dacht hij na over alles wat hij gezien en ondergaan had, en er werd een slechte gedachte in hem geboren. Hij had de zonen van Pritha gelukkig gezien, de koningen onderworpen, iedereen tot de kinderen toe hun goedgezind, en de glans van de Pandava's, en hij zag bleek. Hij dacht aan niets anders dan aan de zaal, en aan het koningsgeluk van de wijze Yudhishthira, dat niemand evenaarde. Hij was zo in gedachten dat hij Shakuni geen antwoord gaf, hoe vaak die ook tegen hem praatte.

Shakuni, de broer van zijn moeder Gandhari en een zoon van Subala, de koning van Gandhara, zag dat Duryodhana met zijn gedachten ver weg was. 'Duryodhana, waarom loop je zo te zuchten?'

'Oom, ik heb gezien hoe de hele aarde Yudhishthira gehoorzaamt, veroverd door de wapens van Arjuna. Ik heb dat offer van de zoon van Pritha gezien, dat was als het offer van Indra bij de goden. Ik ben vervuld van afgunst, ik brand dag en nacht, en ik droog uit als een ondiepe poel in de hete maanden. Kijk: Krishna heeft Shishupala geveld, en er was geen man die zijn kant koos. De koningen

werden verschroeid door het vuur dat van de Pandava's uitgaat, en ze hebben dat vergrijp vergeven. Wie had het anders kunnen vergeven? Krishna heeft een grote en ongepaste daad begaan, en die is gelukt door de macht van de zonen van Pandu. En al die koningen kwamen met hun juwelen van alle soorten bij de zoon van Kunti, als vaishya's die hun schatting betalen. Nu ik zijn koningsgeluk zo voor me zie, vreet de afgunst aan me, ik die zoiets niet gewend ben.'

Hij dacht er nog verder over na, en opnieuw zei hij tegen Shakuni: 'Ik stort me in het vuur, of ik neem gif, of ik ga het water in. Ik kan niet leven. Welke man in de wereld die moed heeft, kan verdragen dat hij zijn rivalen ziet groeien en zelf achteruitgaat? Dan ben ik geen vrouw en geen niet-vrouw, geen man en geen niet-man, als ik vandaag lijdzaam aanzie dat zulk geluk naar hen gekomen is. Hun heerschappij over de aarde, hun rijkdom, dat offer: wie als ik zou dat kunnen verdragen? In mijn eentje kan ik dat koningsgeluk niet halen, en bondgenoten zie ik niet. Daarom denk ik aan de dood. Nu ik dat heldere geluk van de zoon van Kunti zie, geloof ik dat het lot alles is en dat de inspanning van een mens niets uithaalt. Ik heb vroeger mijn best gedaan hem te vernietigen, zoon van Subala. Hij is overal aan ontkomen, en hij is gegroeid als een lotus in het water. Daarom zeg ik: het lot is alles. De zonen van Dhritarashtra slinken, de zonen van Pritha groeien, elke dag. Als ik aan dat geluk denk, en aan die zaal, en aan de dienaren die me uitlachten, brand ik als in een vuur. Geef me dan verlof, oom, zo ongelukkig als ik ben en zo vol wrok, en vertel het Dhritarashtra.'

'Duryodhana, je moet niet afgunstig zijn op Yudhishthira,' zei Shakuni. 'De Pandava's genieten van wat hun toekomt, van hun eigen lot. Je hebt vaak plannen tegen hen gesmeed, een hele reeks, en ze zijn eraan ontsnapt, omdat het lot hun gunstig was. Ze hebben Draupadi gekregen als vrouw, en Drupada met zijn zonen en de machtige Krishna als bondgenoten om de aarde te veroveren. Ze hebben hun deel van het rijk van hun vader geërfd, het is ze niet afgenomen, en ze zijn gegroeid door hun eigen kracht. Wat valt er te klagen? Arjuna heeft Agni gunstig gestemd en daarvoor de Gandiva gekregen, de twee pijlkokers die nooit leeg raken en de wapens van de goden. Met die boog en de kracht van zijn armen heeft hij de koningen onderworpen. Wat valt er te klagen? Hij heeft de danava Maya uit het vuur gered en hem die zaal laten bouwen, en in opdracht van Maya dragen de woeste rakshasa's die Kinkara's heten haar. Wat valt er te klagen? Je zegt dat je geen bondgenoten hebt. Dat is niet waar. Je broers staan aan je kant. Drona, de grote boogschutter, met zijn wijze zoon; Karna, de zoon

van Radha; Kripa; ik met mijn broers, en de dappere zoon van Somadatta. Met hen allemaal samen kun je de hele aarde veroveren.'

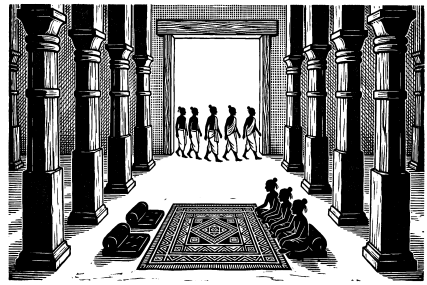
'Met jou, oom, en met die anderen zal ik de Pandava's zelf verslaan, als jij het goedvindt. Als ik hen verslagen heb, is de aarde van mij, met alle koningen, en die zaal met al haar rijkdom.'

'Arjuna en Krishna, Bhima en Yudhishthira, Nakula en Sahadeva, en Drupada met zijn zonen: zelfs de scharen van de goden kunnen hen niet met geweld in de strijd verslaan. Het zijn grote wagenstrijders, grote boogschutters, ze kennen de wapens en ze houden van de strijd. Maar ik weet hoe Yudhishthira zelf verslagen kan worden. Luister en neem het aan.'

'Als het kan zonder gevaar voor onze vrienden en voor de andere grote mannen, oom, vertel me dan hoe ik hem kan verslaan.'

'De zoon van Kunti houdt van het dobbelspel, en hij kan niet dobbelen. Als hij wordt uitgedaagd, kan de koning niet weigeren. Ik ben een meester in het dobbelen. Op aarde is er niemand die mij evenaart, in de drie werelden niet. Daag de zoon van Kunti uit voor een spel met de dobbelstenen. Ik ken de stenen, en ik neem zijn rijk en zijn stralende koningsgeluk van hem af, voor jou. Maar vertel dit alles aan de koning, Duryodhana. Als je vader het toestaat, win ik het van hem.'

'Vertel jij het Dhritarashtra maar, zoon van Subala,' zei Duryodhana. 'Ik kan het niet over mijn lippen krijgen.'

HOOFDSTUK ZEVEN

Hier is de deur

Een vriendschappelijk spel

Shakuni had op de weg terug uit de zaal gehoord wat Duryodhana wilde. In Hastinapura ging hij naar Dhritarashtra, met woorden die Duryodhana graag zou horen. De koning, wiens enige ogen zijn wijsheid waren, zat op zijn troon.

'Weet u dat Duryodhana zijn kleur verloren heeft, grote koning? Hij is bleek en mager geworden, neerslachtig en vol zorgen. Waarom zoekt u niet uit wat uw oudste zoon zo bedroeft? Het is verdriet dat van de vijand komt.'

'Duryodhana,' zei Dhritarashtra, 'waarom ben je zo terneergeslagen, mijn zoon? Als ik het mag horen, zeg het me dan. Shakuni hier zegt dat je bleek en mager bent, en ik weet niet waar dat verdriet vandaan komt. Al mijn grote rijkdom ligt in jouw handen. Je broers en al onze verwanten doen nooit iets wat je niet bevalt. Je draagt de beste kleren, je eet rijst met vlees, je rijdt op de beste paarden. Kostbare bedden, mooie vrouwen, goede huizen, alle vermaak dat je maar wilt: het ligt klaar op één woord van jou, zoals bij de goden. Waarom treur je dan, mijn zoon, als een man die niets heeft?'

'Ik eet en ik kleed me als een ellendeling, en intussen laat de afgunst me niet los en wacht ik mijn tijd af. Alleen hij is een man die de trots van zijn vijand niet

verdraagt en hem overwint, om zijn eigen volk te bevrijden van wat de vijand het aandoet. Tevredenheid vernietigt het geluk van een koning, en trots ook, vader, en medelijden en angst. Wie zich daardoor laat leiden, bereikt nooit iets groots. Sinds ik het koningsgeluk van Yudhishthira heb gezien, doet wat ik geniet me geen goed meer. Het geluk van de zoon van Kunti straalt zo fel dat ik er bleek van word. Ik weet hoe rijk mijn vijand is en hoe arm ik ben, en ook als ik zijn rijkdom niet voor me heb, zie ik haar voor me. Daarom ben ik bleek en mager.

Zoveel rijkdom als er naar het offer van de zonen van Pandu werd gebracht, heb ik nooit eerder gezien, en ik heb er ook nooit van gehoord. Naar het noorden kan niemand, alleen de vogels, en Arjuna is er geweest en heeft er een onmetelijke schatting gehaald. En luister naar dit wonder: telkens als er honderdduizend brahmanen gegeten hadden, moest er een schelp klinken, zo was het afgesproken. Die schelp hoorde ik steeds weer, steeds weer, en de haren op mijn armen gingen overeind staan. De koningen zelf bedienden de brahmanen, als vaishya's. Zo'n koningsgeluk als Yudhishthira heeft, hebben Indra niet en Yama niet, Varuna niet, en ook Kubera niet, de heer van de schatten. Nu ik dat gezien heb, brandt mijn hart en vind ik geen rust.'

'Luister, zo kom je aan het geluk dat je bij de zoon van Pandu hebt gezien,' zei Shakuni. 'Ik ken de dobbelstenen als geen ander op aarde. Ik ken het hart van het spel, ik weet wanneer je inzet en wanneer niet, ik ken alle kneepjes. De zoon van Kunti houdt van het dobbelspel, en hij kan niet dobbelen. Als hij uitgedaagd wordt, tot het spel of tot de strijd, dan komt hij. Daag hem uit. Ik versla hem, worp na worp, met bedrog. Al zijn rijkdom win ik voor je, en dan is ze van jou.'

Duryodhana liet geen ogenblik verloren gaan. 'Vader, Shakuni kent de stenen, en hij is bereid de rijkdom van de zonen van Pandu met dobbelen te winnen. Geef hem toestemming.'

'Ik volg altijd de raad van Vidura, mijn wijze raadsman,' zei Dhritarashtra. 'Eerst spreek ik met hem, dan hoor je wat ik besluit. Hij ziet ver vooruit, hij houdt de dharma voor ogen, en hij zal ons zeggen wat goed is voor beide partijen en wat we moeten doen.'

'Als u Vidura raadpleegt, houdt hij u tegen. En als u zich laat tegenhouden, koning, dan dood ik mezelf. Word dan maar gelukkig met Vidura als ik dood ben. Dan hebt u de hele aarde. Wat moet u nog met mij?'

Dhritarashtra hoorde hoe zijn zoon hem in zijn nood smeekte, en hij ging mee met wat Duryodhana wilde. Hij gaf zijn dienaren bevel: 'Laat de ambachts-

lieden een grote, mooie zaal voor me bouwen. Bestrooi haar met juwelen, leg er overal dobbelstenen neer, en kom me zonder ophef melden wanneer ze goed gebouwd is en gemakkelijk toegankelijk.'

Hiermee wilde de koning Duryodhana tot rust brengen, en hij liet Vidura halen, want zonder hem te raadplegen nam hij nooit een besluit. Hij kende de gevaren van het dobbelspel, maar de liefde voor zijn zoon trok hem mee. Toen de wijze Vidura het hoorde, begreep hij dat Kali voor de deur stond, de gestalte van het laatste en slechtste tijdperk, en dat de weg naar de ondergang openlag. Haastig ging hij naar Dhritarashtra, zijn oudere broer, en boog tot zijn hoofd de voeten van de koning raakte.

'Ik keur dit besluit niet goed, koning. Zorg dat er door dit dobbelspel geen tweedracht komt tussen uw zonen.'

'Vidura, er komt geen twist tussen mijn zonen en de zonen van mijn broer. De goden zullen ons goedgezind zijn. Goed of slecht, heilzaam of niet, laat dit vriendschappelijke spel doorgaan: het is zo beschikt. Zolang ik erbij ben, en Drona en Bhishma, en jij ook, komt er geen onheil van, al zou het lot het willen. Ga, neem een wagen met paarden zo snel als de wind, rijd vandaag nog naar Khandavaprastha en breng Yudhishthira mee. Dat is mijn besluit, Vidura, en spreek me niet tegen. Het lot is alles, en het lot brengt dit.'

Vidura ging naar Bhishma.

Hier is de deur

'Brahmaan, u die de Veda kent als geen ander,' zei Janamejaya, 'hoe is het gekomen tot dat dobbelspel tussen de neven, dat zoveel onheil bracht en waardoor mijn voorvaders, de zonen van Pandu, in zulk leed zijn gestort? Welke koningen zaten er in de vergadering? Wie van hen keurde het goed, en wie verbood het? Vertel het me uitvoerig. Het was de wortel van de ondergang van de wereld.'

'Zo vroeg de koning,' zei Sauti tegen de wijzen in het Naimisha-woud, 'en de leerling van Vyasa antwoordde hem.'

'Als u het wilt horen,' zei Vaishampayana, 'dan vertel ik het u nog eens, en uitvoerig.'

En Vaishampayana vertelde.

Dhritarashtra, de zoon van Ambika, wist wat Vidura ervan vond, en onder vier ogen zei hij tegen Duryodhana: 'Laat dat dobbelen, zoon van Gandhari. Vidura keurt het af, en hij is zo wijs dat hij me nooit iets zal aanraden wat niet goed voor ons is. Wat Vidura zegt, houd ik voor het beste, ook voor jou: doe wat hij zegt. De leer die Brihaspati, de rishi van de goden en de leraar van Indra, aan de koning van de goden heeft gegeven, kent Vidura helemaal, met al haar geheimen, en naar zijn raad luister ik altijd. Wat Uddhava met zijn grote verstand voor de Vrishni's is, dat is Vidura voor de Kuru's. Bij het dobbelspel ziet men tweedracht, en tweedracht is de ondergang van een rijk. Blijf er ver van, mijn zoon. Je hebt gekregen wat een vader en een moeder hun zoon moeten geven: de plaats van je vader en je grootvader. Je hebt de leerboeken bestudeerd en je bent bekwaam, je bent altijd met liefde grootgebracht in dit huis. Je bent de oudste van je broers, je hebt je plaats in het rijk: wat voor goeds ontbreekt je nog? Je eet en kleedt je zoals geen gewoon mens dat kan. Wat is er dan dat je zo kwelt? Je regeert het grote, bloeiende rijk van je voorvaders, zoals Indra de goden regeert. Je bent verstandig. Zeg me waar dit verdriet vandaan komt.'

'Wie eet en zich kleedt en het geluk van zijn vijand ziet zonder er wrok om te voelen, koning, die noemt men de minste van de mensen. Mijn gewone koningsgeluk doet me geen genoegen. Het geluk van de zoon van Kunti laait als een vuur, en ik kan er niet naar kijken. Ik heb gezien dat de hele aarde naar Yudhishthira luistert, en dat ik dan nog leef, bewijst hoe taai ik ben. Ik zeg het u uit pijn. Volken van overal, van de Himalaya tot de zee, uit alle streken waar juwelen vandaan komen, lopen in het paleis van Yudhishthira rond als knechten.

Omdat ik de oudste ben en de eerste, heeft Yudhishthira me geëerd en me aangesteld om de juwelen in ontvangst te nemen. Er kwam geen einde aan, en zulke juwelen had ik nooit gezien. Mijn handen konden niet meer, en als ik moe was, moesten de mannen die de schatten van ver hadden gebracht, blijven staan en wachten. Maya had met juwelen uit het meer Bindusaras een vijver gemaakt, met een laag kristal eroverheen. Ik zag hem vol lotussen en dacht dat het water was, en toen ik mijn kleren optilde, lachte Bhima me uit, alsof ik zelf nooit juwelen had gehad, alsof ik mijn hoofd verloren had bij de rijkdom van mijn vijand. Die spot brandt in me. Als ik het kon, zou ik Bhima op staande voet doden. Maar als we het nu proberen, gaat het ons zoals Shishupala.

Daarna kwam ik bij net zo'n vijver, vol lotussen, en ik dacht dat het een stenen vloer was, en ik viel in het water. Toen lachte Bhima me weer uit, samen

met Arjuna, en Draupadi lachte mee, met de andere vrouwen. Dat deed mijn hart pijn. Mijn kleren waren nat, en dat de dienaren me op bevel van de koning andere kleren gaven, was nog erger.

Luister naar nog een vergissing. Ik wilde naar buiten door iets wat precies op een deur leek, maar het was geen deur, en ik stootte mijn voorhoofd tegen de steen en bezeerde me. De tweeling zag het van ver. Ze kwamen naar me toe, ondersteunden me en waren bezorgd om me. En Sahadeva zei steeds weer, alsof hij er verbaasd over was: "Hier is de deur, koning. Deze kant op." En Bhima lachte hardop: "Zoon van Dhritarashtra, hier is de deur!" Van de juwelen die ik in die zaal heb gezien, had ik zelfs de namen nooit gehoord.'

De schelp van Varuna

'Luister nu, vader,' ging Duryodhana verder, 'naar wat de koningen van de aarde de zonen van Pandu brachten, het ene kostbare ding na het andere. Van die rijkdom van mijn vijand raakte ik mijn verstand kwijt; ik wist haast niet meer wie ik was.

Van de koning van Kamboja kwamen ontelbare huiden van de beste soort, dekens van wol en van zacht bont, met gouddraad doorweven, driehonderd paarden en driehonderd kamelen. Brahmanen die koeien hielden en van het land leefden dat Yudhishthira hun gegeven had, stonden met hun schatting aan de poort, en pas toen ze hun mooie gouden waterkruiken hadden afgestaan, mochten ze binnen. Het volk van de Shudra's aan de kust kwam met honderdduizend slavinnen uit Karpasika, donker, slank, met lang haar, met goud behangen, en met de huiden van het ranku-hert, goed genoeg voor een brahmaan. Bhagadatta, de koning van Pragjyotisha, de heer van de mleccha's, kwam met een grote schare Yavana's en met paarden, snel als de wind, en hij mocht niet binnen. Hij liet zwaarden met handvatten van zuiver ivoor achter en ging weg van de poort. Er kwamen wezens met twee ogen en met drie, en met een oog midden op hun voorhoofd, menseneters, en mensen met één voet, die goud bij zich hadden en wilde paarden in alle kleuren: rood als de kevertjes die na de regen verschijnen, wit, in de kleuren van de regenboog en van de avondwolken, en snel als de gedachte. Ook zij stonden aan de poort, en ze mochten niet binnen. Cina's en Shaka's, volken uit de wouden en de bergen, de Tukhara's, de Kanka's, de behaarden en de mannen met hoorns: met grote

olifanten, tienduizend paarden en bergen goud stonden ze aan de poort, en ze mochten niet binnen. De koningen van het oosten, met hun tapijten, wagens en bedden, hun harnassen met goud en ivoor en hun wapens, mochten wel het offerpaleis in.

Tussen de bergen Meru en Mandara, aan de rivier de Shailoda, in de schaduw van de bamboe, wonen volken die goud brachten, in hopen, bij vaten afgemeten: het goud dat de mieren uit de aarde halen en dat daarom mierengoud heet. De bergvolken kwamen met zwarte jakstaarten en met jakstaarten zo wit als maanlicht, met honing van de bloemen van de Himalaya, kransen uit Uttarakuru, het land in het verre noorden, en kruiden van de Kailasa, en met gebogen hoofd stonden ze aan de poort, en ze mochten niet binnen. De Kirata's, die van vruchten en wortels leven en huiden dragen, van de hellingen van de Himalaya en van de berg waarachter de zon opkomt, hadden vrachten sandelhout en aloëhout bij zich, huiden, goud en geurige stoffen, en tienduizend slavinnen van hun eigen volk; ook zij wachtten. Tegen de Vanga's, de Kalinga's, de Magadha's en de mannen van Tamralipta zeiden de poortwachters dat ze pas binnen mochten als ze een goede schatting brachten, en hun koningen gaven ieder duizend olifanten, met slagtanden als ploegbomen en met gordels van goud; zo kwamen ze binnen.

Chitraratha, een gandharvakoning uit het gevolg van Indra, gaf vierhonderd paarden, en de gandharva Tumburu honderd, groen als mangobladeren. Virata, de koning van Matsya, gaf tweeduizend olifanten, met goud behangen. Drupada gaf veertienduizend slavinnen en tienduizend slaven met hun vrouwen, honderden olifanten, zesentwintig wagens met olifanten ervoor, en zijn hele rijk. En Krishna gaf veertienduizend olifanten, om Arjuna te eren. Want Arjuna is één met Krishna, en Krishna één met Arjuna: wat Arjuna vraagt, doet Krishna, en voor Arjuna zou Krishna de hemel van de goden opgeven, en Arjuna zijn leven voor Krishna. De koningen van de Chola's en de Pandya's kwamen met gouden kruiken vol geurig sandelsap uit de bergen van Malaya, met stralende edelstenen en fijne stoffen met goud, en ze mochten niet binnen. De koning van Simhala had de schatten van de zee bij zich, edelstenen, parels en schelpen, en honderden olifantendekens. Donkere mannen met koperrode ooghoeken, gehuld in doeken met edelstenen, stonden met die gaven aan de poort.

Brahmanen kwamen, en kshatriya's die verslagen waren, vaishya's en shudra's die dienen wilden, uit liefde voor Yudhishthira, en zelfs alle mleccha's.

Uit alle landen kwamen mensen van alle standen en alle volken, hoog en laag, en het was alsof de hele wereld in het huis van Yudhishthira bij elkaar was. Ik wilde van verdriet sterven, zoveel brachten de koningen van de aarde mijn vijanden.

En luister wie Yudhishthira allemaal te eten geeft, rauw en gekookt: olifanten met hun berijders, ruiters, wagens en voetvolk, meer dan je kunt tellen. Op de ene plek wordt het eten afgemeten, op een andere gekookt, op een derde uitgedeeld, en overal klinkt het feest. Ik heb in dat paleis niemand gezien, van geen enkele stand, die niet gegeten en gedronken had, en die geen sieraden droeg. Achtentachtigduizend snataka's met een eigen huishouden onderhoudt Yudhishthira, ieder met dertig slavinnen, en zij zijn tevreden en wensen zijn vijanden de ondergang toe. Tienduizend asceten die in volkomen onthouding leven, eten elke dag in zijn paleis van gouden borden. En Draupadi eet zelf niet voordat ze heeft gezien of iedereen gegeten heeft, tot de misvormden en de dwergen toe. Twee geslachten betalen de zoon van Kunti geen schatting, vader: de Panchala's, omdat ze door het huwelijk verwant zijn, en de Andhaka's en de Vrishni's, omdat ze zijn vrienden zijn.

Koningen die de waarheid trouw zijn en grote geloften houden, die de Veda en het offer kennen, die zelf tot koning gewijd zijn, dienen Yudhishthira. Ik zag duizenden wilde koeien met bronzen melkemmers, die de koningen gebracht hadden als offerloon voor de brahmanen. Voor de wijding brachten de koningen zelf, gezuiverd en vol ijver, de vaten. Koning Bahlika bracht een wagen van zuiver goud. Sudakshina spande er zelf vier witte paarden uit Kamboja voor. De nieuwe koning van Chedi, de zoon van Shishupala, zette met eigen handen de vlaggenstok erop. De koning van het zuiden stond klaar met het harnas, Jarasandha's zoon Sahadeva met de krans en de hoofdband, de koning van Matsya zette de assen vast, Ekalavya bracht de sandalen, de koning van Kashi de boog, en Shalya een zwaard met een gouden gevest. Daarna besprenkelden Dhaumya en Vyasa de koning met het heilige water, met Narada vooraan, en met Dhaumya's broer Devala en de wijze Asita. Rishi's die de Veda kennen, met de zoon van Jamadagni onder hen, kwamen met hun mantra's naar Yudhishthira toe, zoals de zeven rishi's naar Indra gaan in de hemel van de goden. Satyaki hield de parasol boven hem, Arjuna en Bhima wuifden hem koelte toe, en de tweeling hield de jakstaarten.

De Oceaan zelf bracht een grote schelp van Varuna, die Vishvakarma van duizend gouden munten had gemaakt en die Prajapati, de heer van de schepselen, in een vroegere wereldtijd aan Indra had gegeven. Daarmee wijdde Krishna

Yudhishthira, en toen ik dat zag, viel ik flauw. Naar de zee van het oosten, van het zuiden en van het westen kunnen de mensen gaan, vader, maar naar de noordelijke zee kan niemand, alleen de vogels. Toch bliezen ze daar, bij de wijding, honderden schelpen als teken van heil, en toen ze allemaal tegelijk klonken, gingen de haren op mijn armen overeind staan. Koningen die zwak waren, vielen neer. Draupadi's broer Dhrishtadyumna, Satyaki, de vijf zonen van Pandu en Krishna als achtste zagen de koningen bewusteloos liggen, en mij ook, en ze lachten. Arjuna gaf vijfhonderd stieren met gouden hoorns aan de voornaamste brahmanen.

Harishchandra had eens zo'n koningsgeluk als de zoon van Kunti na het rajasuya; Yayati en Nahusha hebben het niet gehad, en de andere oude koningen ook niet. Wat voor zin heeft het nog dat ik leef, vader? Het juk dat een blinde vastbindt, zit verkeerd om, koning. Zo gaat het met ons: de jongeren groeien en de ouderen gaan achteruit. Als ik dat zie, vind ik geen rust, hoe ik er ook over nadenk, en daarom ben ik zo bleek en mager.'

Een wapen niet van ijzer

'Je bent mijn oudste zoon,' zei Dhritarashtra, 'en je bent geboren uit mijn oudste vrouw. Haat de Pandava's niet, mijn zoon. Wie haat, haalt zich ellende op de hals, en die is als de dood. Yudhishthira kent geen bedrog. Hij heeft evenveel rijkdom als jij, dezelfde vrienden, en hij haat jou niet. Hoe zou iemand als jij hem dan kunnen haten? In afkomst en in kracht doe je niet voor hem onder: waarom begeer je in je verblinding het koningsgeluk van je broer? Doe dat niet. Kom tot rust. Wil je de glans van zo'n offer, laat de priesters dan voor jou het grote offer brengen dat saptatantu heet. Dan brengen de koningen ook jou rijkdom, uit genegenheid en uit eerbied, juwelen en sieraden. Andermans bezit begeren is laag, mijn zoon. Wie tevreden is met wat hij heeft en zich houdt aan de dharma van zijn stand, die groeit in geluk. Je niet met andermans zaken bemoeien, altijd bezig zijn met je eigen werk en beschermen wat van jou is: dat is het teken van ware grootheid. De Pandava's zijn als je eigen armen. Hak ze niet af. Keer je niet tegen je vrienden om de rijkdom van je broers. Je grootvaders zijn ook de hunne. Geef je rijkdom weg bij de offers, geniet van wat je lief is, speel onbezorgd met je vrouwen, en kom tot rust.'

'Wie geen eigen verstand heeft en alleen veel gehoord heeft, begrijpt niet wat de leerboeken bedoelen, zoals een lepel de soep niet proeft,' zei Duryodhana. 'U weet het allemaal, en toch brengt u me in verwarring. U en ik zijn aan elkaar vastgebonden. Denkt u dan niet aan uw eigen belang? Of haat u mij? Brihaspati zegt dat koningen zich anders gedragen dan de gewone mensen, en daarom moet een koning altijd met zorg aan zijn eigen belang denken. Voor een kshatriya telt alleen de overwinning, vader, of de weg ernaartoe nu dharma is of niet. Wie een wapen weet te hanteren, weet dat een wapen niet alleen iets is wat snijdt: elk middel, verborgen of openlijk, waarmee je je vijand in je macht krijgt, is een wapen. Ontevredenheid is de wortel van het koningsgeluk. Daarom wil ik ontevreden zijn. Indra had Namuchi beloofd hem geen kwaad te doen, en toch sloeg hij hem het hoofd af: zo gaat men van oudsher met een vijand om. Zoals een slang de dieren opslokt die in holen wonen, zo slokt de aarde er twee op: een koning die niet vecht, en een brahmaan die nooit van huis gaat. Niemand is van geboorte je vijand. Je vijand is wie hetzelfde nastreeft als jij, en niemand anders. Wie een vijand laat groeien en in zijn verblinding niets doet, wordt aan de wortel aangetast. Hoe klein een vijand ook is, als zijn kracht groeit, vreet hij je op, zoals de mierenhoop aan de voet van een boom de boom opvreet. Zolang ik de heerschappij van de Pandava's niet heb, blijf ik in twijfel. Ik neem hun glans, of ik lig gesneuveld in de strijd. Wat heb ik aan mijn leven zoals het nu is? De Pandava's groeien elke dag, en wij staan stil.'

'Ik neem dat koningsgeluk van Yudhishthira voor je, het geluk waar je zo onder lijdt,' zei Shakuni. 'Laat hem uitdagen voor het spel. Zonder gevaar, zonder aan het hoofd van een leger te vechten, alleen door de stenen te werpen, zonder een schram, wint wie het kan van wie het niet kan. De inzet is mijn boog, de dobbelstenen zijn mijn pijlen, het hart van de stenen is mijn pees, en het speelkleed is mijn wagen.'

Duryodhana vroeg zijn vader om Shakuni toestemming te geven, maar Dhritarashtra wilde eerst met zijn broer Vidura spreken. 'Vidura zal uw besluit breken,' zei Duryodhana. 'Hij zet zich in voor het welzijn van de Pandava's, niet voor het mijne. Een man moet zijn eigen werk niet beginnen op het oordeel van een ander, want twee mensen zijn het nooit eens. Een dwaas die elk gevaar ontloopt en alleen zichzelf beschermt, zakt waar hij staat in elkaar, als een natte mat in de regentijd. Ziekte wacht niet, en Yama ook niet, tot je geluk hebt gehad. Zolang je het kunt, moet je doen wat goed voor je is.'

'Een strijd met wie sterk is, bevalt me hoe dan ook niet, mijn zoon. Vijandschap verandert het hart, en dat is een wapen, ook al is het niet van ijzer. Jij houdt voor winst wat een ramp is, prins: een verschrikkelijke knoop van twist. Als het eenmaal begonnen is, maakt het op de een of andere manier zwaarden en pijlen los.'

'Het dobbelspel is een gebruik dat de ouden hebben ingesteld. Er is niets gevaarlijks aan, en er vallen geen slagen. Laat de woorden van Shakuni u vandaag bevallen, en geef bevel dat hier een zaal wordt gebouwd. Voor ons, die spelen, opent zich de poort naar de hemel van de goden. Zo worden de Pandava's onze gelijken. Laat hen met ons spelen.'

'Wat je zegt, bevalt me niet. Doe maar wat je wilt. Maar als je deze woorden volgt, zul je er later spijt van krijgen, want ze zijn niet naar de dharma. Vidura heeft dit allemaal voorzien. En nu komt het over ons, of we willen of niet: het grote gevaar dat het zaad van de kshatriya's vernietigt.'

Dhritarashtra wist beter, maar hij hield het lot voor het hoogste, en aan het lot ontkomt niemand. Het lot had zijn verstand verward; hij luisterde naar zijn zoon en gaf luid zijn bevel. Er moest een zaal voor hem gebouwd worden, de voornaamste van alle, met duizend zuilen, versierd met goud en donkere edelstenen, met honderd deuren en bogen van kristal boven de poorten, lang en breed een krosha, een flink eind lopen.

Duizenden bekwame ambachtslieden gingen aan het werk. Ze bouwden de zaal in korte tijd en brachten er alles in wat nodig was, en ze kwamen de koning melden dat ze klaar was: een zaal vol juwelen, bont van kleur, met gouden zetels. Dhritarashtra riep Vidura, zijn voornaamste raadsman.

'Ga naar prins Yudhishthira, en breng hem op mijn woord hierheen, zo snel je kunt. Laat hij met zijn broers mijn nieuwe zaal komen zien, vol juwelen, met kostbare bedden en zetels, en laten we hier een vriendschappelijk spel spelen.'

Vidura vond het een bevel tegen alle recht in. 'Deze opdracht staat me niet aan, koning,' zei hij. 'Doe het niet. Ik ben bang dat ons geslacht erdoor ten onder gaat. Als uw zonen niet meer één zijn, komt er twist. Dat vrees ik van dit dobbelspel.'

'Die twist zal me geen verdriet doen, Vidura, als het lot ons niet vijandig is. De hele wereld beweegt naar de wil van de Beschikker, die ieder schepsel zijn deel toemeet; ze staat onder de macht van wat hij bepaald heeft, en ze is niet vrij. Ga daarom op mijn bevel, vandaag nog, naar koning Yudhishthira, en breng de zoon van Kunti hierheen, die niemand kan verslaan.'

Uitgedaagd weiger ik niet

Tegen zijn wil, maar op bevel van koning Dhritarashtra, vertrok Vidura naar de zonen van Pandu, met sterke paarden die goed getemd waren. Hij nam de weg naar hun hoofdstad en reed de stad binnen, en de brahmanen eerden hem. Hij kwam bij het paleis en ging naar Yudhishthira, de zoon van Dharma. Yudhishthira ontving hem met alle eer en vroeg naar Dhritarashtra en zijn zonen.

'U ziet er niet blij uit, Vidura. Is alles wel? Gehoorzamen de zonen hun oude vader? Voegt het volk zich naar zijn heerschappij?'

'De koning maakt het goed, met zijn zonen,' zei Vidura. 'Hij zit tussen zijn verwanten, die zijn als de goden rond Indra. Zijn zonen zijn gehoorzaam, en hij is blij met hen, tevreden in zichzelf en vastberaden. Eerst vroeg de koning van de Kuru's hoe het met je gaat, en toen droeg hij me op je dit te zeggen: "Deze zaal van mij is net zo mooi als de jouwe. Kom haar met je broers bekijken, mijn zoon. Speel er samen een vriendschappelijk spel, en vermaak je. We zien je graag komen, en alle Kuru's zijn er al." Je zult er de dobbelaars zien die de koning heeft laten komen. Daarvoor ben ik gekomen, koning. Neem het aan.'

'Bij het dobbelspel komt twist, Vidura. Wie dat begrijpt, houdt toch niet van dobbelen? Maar wat vindt u juist? Wij doen allemaal wat u zegt.'

'Ik weet dat het dobbelspel de wortel is van alle onheil, en ik heb geprobeerd het tegen te houden. Maar de koning heeft me naar je toe gestuurd. Je hebt het gehoord, en je bent wijs: doe wat het beste is.'

'Wie spelen er nog meer, behalve de zonen van koning Dhritarashtra? Zeg het ons, Vidura: met wie gaan we spelen, als we honderden keren inzetten?'

'Shakuni, een groot speler, met een geoefende hand, die de stenen kent. Vivimshati, Chitrasena, Satyavrata, Purumitra en Jaya.'

'Dan zitten daar gevaarlijke spelers, die op list steunen. Maar alles in de wereld staat onder de macht van wat de Beschikker heeft bepaald, en vandaag kan ik niet anders dan met die dobbelaars spelen. Op bevel van koning Dhritarashtra wil ik het spel niet ontlopen, wijze Vidura, want een zoon is zijn vader altijd toegedaan. Ik zal doen wat u me gezegd hebt. Uit mezelf speel ik niet tegen Shakuni, als die vermetele man me in de zaal niet uitdaagt. Maar als ik word uitgedaagd, weiger ik nooit. Dat is mijn gelofte, voor altijd.'

Yudhishthira liet alles voor de reis klaarmaken. De volgende dag vertrok hij met zijn verwanten en zijn gevolg, en met de vrouwen, en Draupadi ging

voorop. 'Zoals een fel licht dat in de ogen valt, zo neemt het lot een mens het verstand, en als iemand die met koorden is gebonden, gaat hij waar de Beschikker hem wil hebben,' zei hij, en hij ging op weg met Vidura, want een uitdaging liet hij niet onbeantwoord. Op de wagen die koning Bahlika hem gegeven had, in koninklijke kleren, reed hij met zijn broers, in de glans van zijn koningschap, en de brahmanen gingen voor hem uit. Dhritarashtra had hem geroepen, en de Tijd, wiens uur gekomen was.

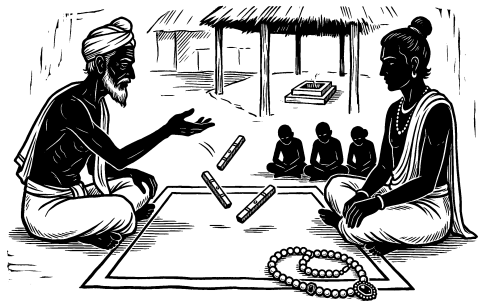
In Hastinapura ging hij naar het paleis van Dhritarashtra, en hij begroette de koning. Daarna ging hij naar Bhishma en Drona, Karna en Kripa en de zoon van Drona, en ze omhelsden elkaar. Hij begroette Somadatta, Duryodhana, Shalya en Shakuni, en de koningen die er al eerder waren gekomen, de dappere Duhshasana en al zijn broers, Jayadratha en alle Kuru's, een voor een. Met zijn broers om zich heen ging hij het huis van de wijze koning Dhritarashtra binnen. Daar zag hij Gandhari, die haar man altijd volgde, tussen haar schoondochters, als Rohini, de ster, tussen de andere sterren. Hij groette haar, en zij verwelkomde hem. Toen zag hij zijn oude oom, de blinde koning. Dhritarashtra rook aan zijn kruin, en aan die van de vier andere Pandava's, met Bhima voorop.

Met verlof van de koning gingen de broers naar hun vertrekken, die vol juwelen waren. Ook de vrouwen kwamen er, met Draupadi aan het hoofd, en toen de schoondochters van Dhritarashtra zagen hoe rijk en mooi Draupadi was, in al haar glans, waren ze er niet blij om. De broers praatten met de vrouwen, oefenden hun lichaam, verrichtten de riten van de dag en zalfden zich met geurig sandelhout. Ze lieten de brahmanen hun heilwensen uitspreken, aten een goed maal en gingen naar hun kamers. Vrouwen zongen hen in slaap. Ze brachten een nacht van liefde door, tot de barden hen met hun lofliederen wekten. Bij het krieken van de dag deden ze allemaal hun ochtendriten, en toen gingen ze de mooie zaal binnen, waar de dobbelaars al zaten.

DEEL III

Het spel

. . .

HOOFDSTUK ACHT

Dit is mijn rijkdom

Het vriendschappelijke spel

De Pandava's, met Yudhishthira voorop, gingen naar de koningen die in de zaal zaten, eerden wie eer verdiende en groetten de anderen naar hun leeftijd, en ze namen plaats op zetels met kostbare kleden. Toen de broers en alle koningen zaten, zei Shakuni tegen Yudhishthira: 'De zaal is vol, koning, en iedereen heeft op je gewacht. Laten we de stenen werpen en de afspraak voor het spel vastleggen.'

'Dobbelen is bedrog, en het is kwaad,' zei Yudhishthira. 'Er zit geen moed van een kshatriya in, en er is geen vaste regel waar je op kunt bouwen. Waarom prijs je dan het dobbelspel, koning? Wijze mensen prijzen de trots van een dobbelaar op zijn bedrog niet. Shakuni, versla ons niet op een slinkse manier, als een wreedaard.'

'Wie de telling bijhoudt en de kunstgrepen van de ander doorziet,' zei Shakuni, 'wie nooit moe wordt van alle zetten, wie het spel kent: die verdraagt alles wat het meebrengt. Alleen de inzet kan een van ons schade doen, zoon van Pritha, en daarom noemt men het spel een kwaad. Laten we spelen, koning. Wees niet bang. Leg de inzet vast en talm niet.'

'Devala, de muni die de poorten naar alle werelden kent, heeft het zo gezegd: met dobbelaars bedrieglijk spelen is kwaad. Een overwinning in de strijd, volgens de dharma behaald, is het beste spel, en dit dobbelen is dat niet. Arya's gebruiken geen list, en ze spreken niet de taal van de mleccha's, die buiten de orde van de Veda leven. Een strijd zonder kronkels en zonder bedrog, dat is de gelofte van goede mannen. Wij doen wat we kunnen om de brahmanen bij te staan die eer verdienen. Speel niet roekeloos, Shakuni, en win ons niet af wat we daarvoor hebben. Ook een vijand versla je niet met roekeloze inzetten in een bedrieglijk spel. Ik wil geen geluk en geen rijkdom door bedrog. Zelfs een dobbelaar die niet bedriegt, doet iets wat men niet prijst.'

'Een brahmaan die de Veda kent, gaat met list op een onkundige af, Yudhishthira,' zei Shakuni, 'en een geleerde op een ongeleerde, en niemand noemt dat bedrog. Zo gaat wie de stenen kent op wie ze niet kent af, met list. Wie de wapens beheerst, gaat op wie ze niet beheerst af, en de sterke op de zwakke. Zo gaat het in alles wat mensen doen: met list, en wat ze willen is de overwinning. Als jij, nu je tegenover mij zit, denkt dat dit bedrog is, en als je bang bent, trek je dan terug uit het spel.'

'Als ik word uitgedaagd, weiger ik nooit. Dat is mijn gelofte, voor altijd. En het lot is sterk, koning: ik sta onder wat beschikt is. Met wie in deze vergadering speel ik? Wie kan er tegen mij inzetten? Laat het spel beginnen.'

'Ik lever de edelstenen en de juwelen en alle rijkdom, koning,' zei Duryodhana. 'En Shakuni hier, mijn oom, speelt voor mij.'

'Dat de een speelt voor de ander, lijkt me tegen de regel,' zei Yudhishthira. 'Jij bent geleerd genoeg om dat toe te geven. Maar als je het zo wilt, laat het dan beginnen.'

Terwijl het spel werd voorbereid, kwam Dhritarashtra de zaal binnen, met de koningen die bij hem waren, en ook Bhishma, Drona, Kripa en de wijze Vidura, en die vier waren er niet blij om. De koningen gingen zitten, in paren of alleen, op hoge zetels van allerlei kleuren. Met al die koningen bijeen, die de Veda kenden en dapper waren, was de zaal als de hemel van de goden wanneer ze daar samenkomen. Toen begon het vriendschappelijke spel. Tegenover Yudhishthira zat Shakuni, die de stenen tot in hun wezen kende.

'Dit snoer, koning, met de kostbare steen die uit de werveling van de zee komt, gezet in het fijnste goud: dit is mijn inzet,' zei Yudhishthira. 'Wat zet jij ertegenover? Wat is de rijkdom waarmee je tegen me speelt?'

'Ik heb edelstenen genoeg en allerlei rijkdom,' zei Duryodhana, 'en ik hang er niet aan. Ik win deze inzet.'

Shakuni nam de stenen op en wierp. 'Gewonnen!' zei hij tegen Yudhishthira.

Dit is mijn rijkdom

'Met bedrog heb je deze inzet van me gewonnen,' zei Yudhishthira. 'Maar wees er niet zo trots op, Shakuni. Laten we spelen en duizenden tegelijk inzetten. In mijn schatkist staan honderd kruiken, elk gevuld met duizend nishka's, gouden munten, en er is goud dat nooit opraakt, en zilver en ander metaal. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, en tegen de oudste zoon van Pandu zei hij: 'Gewonnen!'

'Mijn koninklijke wagen, die ons hierheen heeft gebracht en die altijd heeft gezegevierd, zoveel waard als duizend andere, met tijgervel bekleed en met netten van belletjes behangen, die dreunt als de wolken en de zee. Hij wordt getrokken door acht paarden die in het hele rijk bekendstaan, en men zegt dat hun hoeven de grond niet raken. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb honderdduizend slavinnen, jong en mooi, met gouden banden om hun polsen en armen, met gouden halssnoeren en kostbare kransen, in fijne kleren, met sandelhout gezalfd. Ze kennen de vierenzestig kunsten, en vooral de dans en de zang, en op mijn bevel bedienen ze de brahmaanse snataka's, die hun leerjaren hebben afgesloten, en mijn ministers en de koningen. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb evenveel slaven, jong, verstandig en bedreven, altijd in mooie mantels, met glanzende oorringen, en ze bedienen de gasten dag en nacht, met de schalen in hun handen. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb duizend olifanten in bronst, zoon van Subala, met gouden gordels en gouden kransen, met het teken van de lotus op hun slapen, met slagtanden zo lang en dik als ploegbomen. Ze dragen koningen, ze schrikken van geen enkel lawaai in de strijd, ze rammen de muren van vijandelijke steden omver, ze zijn zo donker als regenwolken, en elk van hen heeft acht wijfjes. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni glimlachte en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb evenveel wagens als olifanten, met gouden dissels en vaandels, met goed afgerichte paarden en met strijders die op wonderlijke manieren vechten. Ieder van die strijders krijgt duizend munten per maand, of hij nu vecht of niet. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni, die vijandschap had gezworen, zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'De paarden uit het land van de gandharva's, gevlekt en met gouden kransen, die de gandharva Chitraratha gaf aan Arjuna, de boogschutter van de Gandiva, nadat die hem in de strijd had verslagen. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb tienduizenden wagens en karren, met de beste trekdieren ervoor. En ik heb zestigduizend strijders, bij duizenden gekozen uit iedere stand, allemaal dapper, allemaal breed van borst, die melk drinken en goede rijst eten. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb vierhonderd schatkisten, met koper en ijzer beslagen, en in elke kist liggen vijf grote maten goud, van de zuiverste soort. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

Een jakhals in uw huis

Vidura, de halfbroer van de koning, zag hoe het spel verliep, een spel dat alles zou wegnemen. 'Grote koning,' zei hij tegen Dhritarashtra, 'hoor wat ik

u zeg, al zal het u niet bevallen, zoals een stervende zijn medicijn niet lust. Toen Duryodhana, met zijn kwade hart, net geboren was, huilde hij schril als een jakhals. Hij is de verdelger van het geslacht van de Bharata's, en hij zal de oorzaak van de ondergang worden. U hebt een jakhals in huis, in de gedaante van Duryodhana, en u ziet het niet. Luister naar een wijs woord. Wie honing zoekt en vindt, ziet de afgrond niet. Hij klimt, en hij zinkt weg of hij valt. Zo is Duryodhana, dronken van het spel: hij ziet de honing en niet de afgrond, en hij maakt van deze grote wagenstrijders zijn vijanden.

U weet, grote koning, dat een zoon die niet deugde, eens voor het welzijn van de burgers is verstoten. De Andhaka's, de Yadava's en de Bhoja's hebben samen Kamsa verstoten, en toen Krishna hem in hun gezamenlijke opdracht had gedood, waren al zijn verwanten honderd jaar gelukkig. Laat Arjuna Duryodhana dan op uw bevel bedwingen, en laten de Kuru's gelukkig zijn als deze kwaadaardige man in toom wordt gehouden. Koop met een kraai deze pauwen, de Pandava's, en met een jakhals deze tijgers, en zink niet weg in een zee van verdriet. Voor het geslacht geeft men één man op, voor het dorp een geslacht, voor het land een dorp, en voor het eigen zelf de aarde. Dat zei Shukra, de leraar van de asura's, die alle harten kent, toen hij hun aanraadde Jambha bij zijn geboorte op te geven.

Men vertelt van een koning die vogels uit het woud in zijn huis liet wonen, vogels die goud spuwden. Uit hebzucht doodde hij ze, voor het goud, en in één keer vernietigde hij wat hij had en wat hij nog zou krijgen. Doe de Pandava's geen kwaad uit begeerte naar wat u vandaag kunt krijgen, want dan hebt u later spijt, zoals de man die de vogels doodde. Pluk de bloemen van de Pandava's een voor een, wanneer ze opkomen, zoals een tuinier die zijn bomen dag na dag met liefde verzorgt. Verbrand ze niet tot de wortels, zoals een kolenbrander zijn bomen. Ga niet ten onder, met uw zonen, uw ministers en uw leger. Want wie kan de zonen van Pritha weerstaan als ze samen zijn? Zelfs Indra niet, met de Maruts, de stormgoden, om zich heen.'

Dhritarashtra zweeg, en Vidura ging verder. 'Het dobbelspel is de wortel van twist. Het brengt verdeeldheid, en ten slotte een grote oorlog. Uw zoon Duryodhana heeft het aangegrepen, en hij schept er een felle vijandschap mee. De nakomelingen van Pratipa, de vader van Shantanu, en die van Shantanu, en het huis van Bahlika met hen, zullen door de misstap van Duryodhana allemaal in grote nood komen. In zijn roes jaagt Duryodhana het welzijn uit zijn eigen rijk, zoals een razende stier zijn eigen hoorn breekt. Wie zijn eigen inzicht opzij

zet en de wil van een ander volgt, al is hij nog zo dapper en wijs, stapt op zee in een boot met een kind aan het roer, en hij zinkt in groot onheil. Duryodhana speelt met de zoon van Pandu, en u bent verrukt omdat hij wint. Maar uit een spel dat te ver gaat, komt het gevecht, en daaruit de ondergang van mensen. Dit lokmiddel, dat u zelf zo goed hebt bedacht, brengt niets dan onheil, en u bezorgt er alleen uw eigen hart verdriet mee. En deze twist met Yudhishthira, die zo dicht aan u verwant is, keurt u goed.

Nakomelingen van Pratipa en van Shantanu, die hier in de vergadering zitten: luister naar deze woorden en laat ze niet langs u heen gaan. Er laait een verschrikkelijk vuur op. Blus het, voordat er oorlog van komt. Als Yudhishthira, door de stenen overmand, zijn woede niet langer bedwingt, en Bhima niet, en Arjuna niet, en de tweeling niet, waar vindt u dan in dat tumult nog een eiland?

Grote koning, u bent zelf een bron van rijkdom. Vóór dit spel kon u zoveel krijgen als u wilde. Wat hebt u eraan als u de Pandava's veel geld afwint? Win de Pandava's zelf. We kennen allemaal het spel van de zoon van Subala. Deze man uit de bergen kent het bedrog van de stenen, hij vecht met list. Laat Shakuni teruggaan waar hij vandaan komt. Voer geen oorlog met de zonen van Pandu.'

Duryodhana keerde zich tegen Vidura, en hij noemde hem Kshatta, zoals men een dienaar van het hof noemt. 'Altijd prijs je de roem van onze vijanden, Kshatta, en in stilte kleineer je de zonen van Dhritarashtra. We weten wel van wie je houdt, Vidura. Je kijkt op ons neer alsof we kinderen zijn. Wie zijn hart ergens anders heeft, is makkelijk te herkennen aan de manier waarop hij zijn lof en zijn blaam uitdeelt. Je tong verraadt je hart, en je woorden zijn nog vijandiger dan je gedachten. We hebben je op onze schoot gehaald, zoals je een slang op schoot haalt, en als een kat bijt je de hand die je voedt. De wijzen zeggen dat niets erger is dan je meester kwaad doen. Waarom ben je daar niet bang voor, Kshatta? We hebben onze vijanden verslagen en grote winst behaald. Zeg ons hier geen harde woorden. Je gaat altijd graag met onze vijanden om, en in je verwarring haat je ons telkens weer. Wie onvergeeflijke dingen zegt, wordt een vijand, en wie de vijand prijst, verraadt de geheimen van zijn eigen kant. Schaamt een man die van ons brood eet zich er dan niet voor dat hij hier zegt wat hij wil? Kijk niet op ons neer: we kennen je gedachten. Ga bij de ouden in de leer en word wijs, bewaar de naam die je hebt, en bemoei je niet met wat anderen doen. Denk niet dat jij hier beslist. Ik vraag je niet wat goed voor me is. Veel geluk, Kshatta: tart ons niet, we hebben genoeg van je verdragen.

Er is maar één die beveelt, er is geen tweede. Hij beveelt zelfs het kind dat nog in de moederschoot ligt. Hij bestuurt mij, en ik ga zoals hij me stuurt, zoals water bergaf stroomt. Wie met zijn hoofd een rots wil splijten of een slang te eten geeft, volgt zijn eigen verstand. Wie een ander met geweld wil sturen, maakt een vijand van hem; raad die in vriendschap komt, verdraagt een wijze man. Wie een vuur aansteekt en niet meteen toeschiet om het te blussen, vindt niet eens de as terug. Je moet niemand in huis houden die bij de vijand hoort, en al helemaal geen Kshatta die ons kwaad wil. Ga maar waarheen je wilt, Vidura. Ook een losbandige vrouw verlaat haar man, hoe goed hij haar ook behandelt.'

'Zeg het zelf, koning, als een getuige,' zei Vidura tegen Dhritarashtra. 'Mensen die een man om zoiets verstoten, hoe lang houdt hun vriendschap? Het hart van koningen is wispelturig. Eerst stellen ze iemand gerust, en daarna laten ze hem met knotsen doodslaan.'

'Jij denkt dat je geen kind meer bent, prins,' zei hij tegen Duryodhana, 'en dat ik een kind ben, jij met je trage verstand. Maar wie eerst iemands vriend wordt en hem daarna zwartmaakt, die is het kind. Een traag verstand breng je niet tot het goede, zomin als een bedorven vrouw in het huis van een brahmaan. Raad bevalt deze stier van de Bharata's niet, zoals een man van zestig een jong meisje niet bevalt.'

'Wilt u alleen woorden horen die u bevallen, koning,' zei hij tegen Dhritarashtra, 'over alles wat u doet, goed of slecht, vraag het dan aan vrouwen, aan dwazen en kreupelen, en aan wie net zo onverstandig is. Een man die zegt wat men graag hoort, is makkelijk te vinden. Maar wie iets onaangenaams zegt dat goed is, en wie het wil horen, die zijn zeldzaam. Wie op de dharma vertrouwt en zich niet bekommert om wat zijn meester graag of niet graag hoort, en het onaangename zegt dat goed is: aan hem heeft een koning een bondgenoot. Grote koning, slik uw woede in en word weer rustig. Ze is bitter, scherp en heet, ze stinkt, ze komt niet van een ziekte en ze berooft u van uw naam, en toch drinken de goeden haar, en de slechten niet. Ik wens u en uw zonen altijd roem en rijkdom. Wat er ook met u gebeurt, ik buig voor u. Laten de brahmanen hun heilwensen over mij uitspreken. Dit zeg ik u met alle zorg: een wijs man tergt geen slangen met gif in hun ogen.'

Wat heb je nog?

'Je hebt veel rijkdom van de Pandava's verloren, Yudhishthira,' zei Shakuni. 'Als je nog iets hebt wat je niet aan ons verloren hebt, zoon van Kunti, zeg dan wat het is.'

'Ik weet dat mijn rijkdom niet te tellen is, zoon van Subala,' zei Yudhishthira. 'Waarom vraag je me naar mijn rijkdom, Shakuni? Zet maar in: tienduizenden, miljoenen, honderden miljoenen, tot getallen die zo groot zijn als de zee. Zoveel heb ik. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb ontelbaar vee, zoon van Subala, runderen en paarden, melkkoeien met hun kalveren, geiten en schapen, tot aan de oostelijke oever van de Sindhu. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Ik heb mijn stad, het land en de grond, met de bezittingen van iedereen die er woont, behalve de brahmanen, en die mensen zelf, behalve de brahmanen. Dat is wat mij nog rest. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'De sieraden waarin deze prinsen hier zo stralen, hun oorringen, hun gouden halssnoeren en alles wat ze aan hun lichaam dragen. Dit is de rijkdom waarmee ik tegen je speel, koning.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Nakula hier,' zei Yudhishthira, 'donker en jong, met rode ogen, met schouders als een leeuw en sterke armen: hij is nu mijn enige inzet. Hij is mijn bezit.'

'Prins Nakula is je dierbaar, koning Yudhishthira,' zei Shakuni. 'Hij is al van ons. Waarmee speel je hierna?' Hij wierp de stenen. 'Gewonnen!' zei hij tegen Yudhishthira.

'Deze Sahadeva spreekt recht volgens de dharma, en in de wereld heet hij een geleerde. Hij verdient niet dat hij wordt ingezet. Toch speel ik met hem, die mij dierbaar is, alsof hij mij niet dierbaar is.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'De zonen van Madri, die je dierbaar zijn, heb ik allebei gewonnen, koning,' zei Shakuni. 'Maar Bhima en Arjuna wegen voor jou kennelijk zwaarder.'

'Je handelt tegen de dharma, dwaas,' zei Yudhishthira. 'Je kijkt niet naar wat hoort, en je wilt tweedracht zaaien tussen ons, die één van hart zijn.'

'Wie dronken is, valt in een kuil, en wie niet oplet, loopt tegen een paal,' zei Shakuni. 'Je bent de oudste, koning, en je staat het hoogst. Ik buig voor je. Je weet, Yudhishthira, wat dobbelaars in hun opwinding uitkramen: zulke dingen zien ze niet in hun dromen en niet als ze wakker zijn.'

'Hij die ons in de strijd als een boot naar de overkant brengt, die zijn vijanden verslaat, de prins die zo snel is, de held van de wereld: met hem, die het niet verdient, speel ik, Shakuni, met Arjuna.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Hier heb ik de boogschutter van de Pandava's gewonnen,' zei Shakuni, 'de zoon van Pandu die zijn boog even goed met links als met rechts spant. Speel nu met Bhima, die je lief is, koning. Dat is wat je nog kunt inzetten, zoon van Pandu.'

'Hij die ons aanvoert, die ons in de strijd voorgaat zoals Indra met zijn bliksem, de vijand van de danava's; die schuin kijkt, met samengetrokken wenkbrauwen en schouders als een leeuw, en die nooit een belediging verdraagt; wiens kracht niemand evenaart, die de knots hanteert als geen ander en zijn vijanden vermorzelt: met hem, die het niet verdient, speel ik, koning, met Bhima.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Je hebt veel rijkdom verloren, zoon van Kunti,' zei Shakuni, 'paarden en olifanten, en je broers ook. Zeg het, als je nog iets hebt wat je niet verloren hebt.'

'Ik ben er nog,' zei Yudhishthira, 'de oudste van al mijn broers, en hun dierbaar. Als ik verloren ben, zullen wij zelf voor je doen wat de verloren man moet doen.'

Shakuni hoorde het, greep naar bedrog en zei tegen Yudhishthira: 'Gewonnen!'

'Dat was het slechtste wat je kon doen, koning,' zei Shakuni, 'jezelf laten winnen. Je hebt nog bezit, en toch verspeel je jezelf. Dat is kwaad.'

Toen noemde Shakuni de broers een voor een op, de helden van de wereld die hij in het spel had gewonnen, zodat alle koningen in de zaal het hoorden.

Daarna keek hij Yudhishthira weer aan. 'Er is nog één inzet die je lief is, koning, en die je niet hebt verloren: je koningin. Zet Draupadi in, de prinses van Panchala, en win jezelf met haar terug.'

'Ze is niet klein en niet groot,' zei Yudhishthira, 'niet te donker en niet te rood, en haar haar is blauwzwart en krult. Met haar speel ik tegen je. Haar ogen zijn als de bladeren van de herfstlotus, ze geurt als de herfstlotus, en ze is zo mooi als Shri, de godin van geluk en glans, die van de herfstlotus houdt. Om haar zachtheid, haar schoonheid en haar karakter is ze een vrouw zoals een man zich wenst: ze heeft alle gaven, ze is meegaand en zacht van spreken, een vrouw met wie een man dharma, verlangen en voorspoed kan bereiken. Ze gaat als laatste slapen en wordt als eerste wakker, en ze weet wat er gedaan is en wat nog gedaan moet worden, tot bij de koeherders en de schaapherders toe. Haar gezicht glanst, ook als het bezweet is, als een lotus of als jasmijn. Haar middel is zo slank als dat van een wesp, haar haar is lang, haar lippen zijn rood, en haar huid is glad. Met haar, de prinses van Panchala met haar slanke middel, met Draupadi, speel ik, zoon van Subala.'

De ouderen in de vergadering riepen: 'Schande! Schande!' De hele zaal raakte in beroering, en de koningen praatten met elkaar. Bhishma, Drona en Kripa braken uit in zweet. Vidura zat met zijn hoofd in zijn handen en zijn gezicht naar beneden, in gedachten, en hij zuchtte als een slang. Maar Dhritarashtra kon zijn vreugde niet verbergen. Steeds weer vroeg hij: 'Is het gewonnen? Is het gewonnen?' Karna, de koning van Anga, juichte luid, en met hem Duryodhana's broer Duhshasana en anderen. Bij de overigen in de vergadering liepen de tranen uit de ogen.

Maar Shakuni, zeker van zijn winst, aarzelde geen ogenblik. Hij wierp. 'Gewonnen!' zei hij, en hij nam de stenen weer op.

Geen slavin

'Kom, Kshatta,' zei Duryodhana. 'Haal Draupadi hier, de geliefde en geëerde vrouw van de Pandava's. Laat haar de vertrekken vegen, en laat ze opschieten. Dan is ze bij de slavinnen, en daar hebben wij ons vermaak.'

'Iemand als jij ziet niet wat vlak voor hem ligt,' zei Vidura. 'Je begrijpt niet, dwaas, dat je jezelf vastbindt met strikken. Je hangt boven een afgrond en je weet het niet. Je bent een hert dat in zijn kinderachtigheid tijgers tart. Op je

hoofd zitten slangen met volle gifzakken. Prikkel ze niet, en ga niet naar het rijk van Yama.

Naar mijn oordeel is Draupadi geen slavin geworden. De koning zette haar in toen hij zichzelf al had verloren en geen meester meer was.

Deze zoon van Dhritarashtra draagt vrucht zoals een bamboe vrucht draagt, en eraan sterft. Het dobbelspel brengt vijandschap en grote angst, maar hij is rijp voor zijn einde en hij ziet het niet. Een mens moet geen woorden spreken die kwetsen en geen wrede dingen zeggen, en hij moet een ander niet met lage middelen onderwerpen. Een woord waarvan een ander schrikt, een brandend woord dat naar de oorden van kwelling leidt, spreekt men niet uit. Harde woorden vliegen uit de mond, en wie erdoor getroffen wordt, treurt dag en nacht, want ze raken de ander op zijn kwetsbaarste plekken. Een wijs mens laat ze niet op anderen los.

Een geit krabde eens met haar poten de grond open en groef zelf het mes op waarmee haar keel werd doorgesneden. Graaf zo geen vijandschap op met de zonen van Pandu. Wie kwaad spreekt over woudbewoners en huisvaders, over asceten en geleerden, die blaft zoals honden blaffen. Je ziet niet, zoon van Dhritarashtra, dat bedrog een verschrikkelijke deur is naar de oorden van kwelling. En veel van de Kuru's volgen je, met Duhshasana, nu het spel zijn gang gaat.

Kalebassen zinken en stenen drijven, en boten verdwalen altijd weer op het water, maar deze dwaze koning, de zoon van Dhritarashtra, luistert niet naar mijn woorden, die hem goed zouden doen. Als de wijze woorden van vrienden niet gehoord worden en alleen de hebzucht groeit, dan komt het einde van de Kuru's: een ondergang die alles meeneemt.'

HOOFDSTUK NEGEN

Wie verloor u eerst?

'Schande over Kshatta!' zei Duryodhana in zijn overmoed. Hij keek naar de Pratikamin, de bode die op zijn bevel liep, en midden tussen de eerbiedwaardige ouderen gaf hij hem een opdracht. 'Ga, Pratikamin, en breng Draupadi hier. Voor de zonen van Pandu hoef je niet bang te zijn. Vidura is een bangerik die maar wat roept, en hij heeft ons nooit iets goeds gegund.'

De Pratikamin was een suta, een man uit het geslacht van barden en wagenmenners. Hij hoorde het bevel van Duryodhana en ging snel naar het huis van de Pandava's, en daar kwam hij bij hun koningin. 'Yudhishthira was dronken van het spel, Draupadi, en Duryodhana heeft u gewonnen. Kom mee naar het huis van Dhritarashtra. Ik breng u naar het werk dat u daar moet doen.'

'Hoe kun je zoiets zeggen, Pratikamin?' zei Draupadi. 'Welke prins speelt met zijn vrouw als inzet? De koning was verdwaasd, dronken van het spel. Had hij dan niets anders om in te zetten?'

'Toen hij niets anders meer had om in te zetten, heeft de zoon van Pandu, die geen vijand had, met u gespeeld. Eerst zette de koning zijn broers in, toen zichzelf, en toen u, prinses.'

'Ga dan, zoon van een suta, en vraag het die dobbelaar in de zaal: "Wie hebt u eerst verloren, uzelf of mij?" Kom terug als je het weet, en neem me dan mee.'

De Pratikamin ging terug naar de zaal en zei tegen Yudhishthira, die tussen de koningen zat, wat Draupadi gezegd had. 'Draupadi vraagt u: "Van wie was u nog de heer toen u ons verloor? Hebt u eerst uzelf verloren, of mij?"'

Yudhishthira zat erbij zonder zich te bewegen, alsof er geen leven meer in hem was. Hij gaf de Pratikamin geen antwoord, goed of slecht.

'Laat de prinses van Panchala hier komen en haar vraag zelf stellen,' zei Duryodhana. 'Dan hoort iedereen hier wat zij en hij te zeggen hebben.'

De Pratikamin deed wat Duryodhana wilde en ging weer naar het paleis. 'De leden van de vergadering roepen u, prinses. Ik denk dat het einde van de Kaurava's gekomen is. Een man van zo weinig verstand houdt zijn welvaart niet vast, als hij u naar de zaal laat komen.'

'Zo heeft de Beschikker, die ieder schepsel zijn deel toemeet, het beschikt,' zei Draupadi. 'Geluk en ongeluk raken de wijzen en de dwazen allebei. Maar men zegt dat de dharma het hoogste is in de wereld, en als wij haar beschermen, geeft zij ons vrede. Laat de dharma de Kaurava's niet verlaten. Ga terug naar de leden van de vergadering en herhaal mijn woorden: ze gaan over de dharma. Wat die ouderen me zeggen, die de dharma kennen en wijs zijn, dat zal ik doen.'

De Pratikamin ging terug en herhaalde haar woorden in de zaal. Maar ze zaten allemaal met het hoofd omlaag en zeiden niets, want ze wisten hoe vastbesloten de zoon van Dhritarashtra was.

Yudhishthira hoorde wat Duryodhana van plan was, en hij stuurde Draupadi een andere bode, een man die zij vertrouwde: ze moest komen zoals ze was, in één kleed, met de knoop laag, ongesteld, en huilend voor haar schoonvader gaan staan. De man ging snel naar haar vertrekken en zei haar wat Yudhishthira wilde. De Pandava's, gebonden door hun woord, wisten niet wat ze moesten doen.

Duryodhana keek naar hun gezichten. 'Breng haar hierheen, Pratikamin. Laten de Kuru's haar in haar gezicht antwoorden.'

De Pratikamin was hem gehoorzaam, maar hij was bang voor de woede van de dochter van Drupada. Hij liet zijn trots varen en vroeg de leden van de vergadering nog eens: 'Wat moet ik tegen Draupadi zeggen?'

'Duhshasana,' zei Duryodhana, 'deze suta van me heeft weinig verstand en hij is bang voor Bhima. Ga zelf en haal de dochter van Drupada met geweld. Onze vijanden zijn in onze macht. Wat kunnen ze je doen?'

Duhshasana stond op, zijn ogen rood van woede. Hij ging het huis van die grote strijders binnen en zei tegen de prinses: 'Kom, kom, prinses van Panchala,

je bent gewonnen. Kijk naar Duryodhana en zet je schaamte opzij. Dien de Kuru's, jij met je ogen als lotusbladeren. Je bent volgens de dharma verkregen. Kom naar de zaal.'

Draupadi stond op, radeloos. Ze wreef met haar hand over haar bleke gezicht en rende weg, naar de vertrekken van de vrouwen van de oude koning. Duhshasana brulde, rende haar achterna en greep de koningin bij haar lange haar, blauwzwart en golvend. Dat haar was bij het slotbad van het rajasuya besprenkeld met water dat door mantra's was gewijd, en nu greep de zoon van Dhritarashtra het met geweld, zonder zich iets aan te trekken van de kracht van de Pandava's. Hij sleepte haar mee tot bij de zaal, alsof ze niemand had om haar te beschermen, zij die vijf beschermers had, en hij trok aan haar zodat ze boog als een bananenplant in de storm.

Onder zijn greep zei ze zacht: 'Ik ben ongesteld. Ik draag maar één kleed. Je mag me niet naar de zaal brengen, schurk, dwaas.'

Duhshasana greep haar nog steviger bij haar zwarte haar, terwijl zij om hulp riep: 'Krishna! Vishnu! Hari! Nara!' Hij zei tegen haar: 'Of je nu ongesteld bent of niet, of je één kleed draagt of helemaal niets: je bent in het spel gewonnen en je bent een slavin. En met slavinnen doet een man wat hij wil.'

Haar haar hing los en de helft van haar kleed was afgegleden, en Duhshasana bleef haar heen en weer rukken. Draupadi schaamde zich diep. 'In deze zaal zitten mannen die de leerboeken kennen en de riten verrichten, ieder van hen als Indra, en ze zijn allemaal mijn leraren of staan op de plaats van mijn leraren. Voor hun ogen kan ik zo niet staan. Jij wreedaard, jij schurk, maak me niet naakt, sleur me niet zo. De prinsen zouden het je niet vergeven, al stonden de goden met Indra aan jouw kant. De koning, de zoon van Dharma, staat in de dharma, en de dharma is subtiel: alleen wie scherp ziet, vindt haar. Zelfs met een woord wil ik mijn man niet de kleinste fout toeschrijven, want dan zou ik opgeven wat er goed is in mijzelf. Maar dit is laag: dat jij mij, ongesteld, midden tussen de helden van de Kuru's voortsleept. En niemand hier neemt het voor me op. Dan denken ze er allemaal over zoals jij. Schande! De dharma van de Bharata's is verloren, en ook de zeden van wie de dharma van de kshatriya's kent, als alle Kuru's hier in de zaal toekijken hoe de grens van hun eigen dharma wordt overschreden. Drona en Bhishma hebben geen kracht meer, Vidura met zijn grote geest niet, en de koning ook niet. Hoe kunnen de voornaamsten van de oude Kuru's anders zo'n wreed onrecht niet zien?'

Onder het klagen keek Draupadi opzij naar haar mannen, en met die blik wakkerde ze hun woede nog verder aan. Het verlies van hun rijk, van hun rijkdom en van hun kostbaarste juwelen had hun niet zoveel pijn gedaan als die ene blik van Draupadi, in haar nood.

Duhshasana zag hoe ze naar haar machteloze mannen keek. Hij rukte haar hard naar zich toe, zodat ze bijna het bewustzijn verloor, en hij lachte en riep: 'Slavin!' Karna juichte zijn woorden luid lachend toe, en ook Shakuni prees Duhshasana. Maar alle anderen in de vergadering, behalve die twee en Duryodhana, hadden groot verdriet toen ze zagen hoe Draupadi de zaal werd binnengesleept.

'De dharma is zo subtiel dat ik je vraag niet goed kan beantwoorden,' zei Bhishma. 'Wie niets meer bezit, kan het bezit van een ander niet inzetten. Maar ik zie ook dat een vrouw onder het gezag van haar man staat. Yudhishthira zou de hele aarde met al haar rijkdom opgeven, maar de waarheid niet, en de zoon van Pandu heeft gezegd: "Ik ben gewonnen." Daarom kan ik het niet beslissen. In het dobbelspel is er onder de mensen geen tweede Shakuni, en de zoon van Kunti heeft uit vrije wil met hem gespeeld. Hij vindt zelf niet dat het bedrog was. Daarom geef ik je geen antwoord op je vraag.'

'De koning werd naar deze zaal geroepen,' zei Draupadi, 'door bedreven spelers, kwaadaardige, lage bedriegers die van het spel houden, en hij had er zelf weinig ervaring mee. Hoe kan men dan zeggen dat hij uit vrije wil speelde? De koning was zuiver van hart en zag hun bedrog niet. Ze spanden allemaal samen en versloegen hem, en pas daarna heeft hij het bedrog doorzien. Hier in de zaal zitten Kuru's die heer zijn over hun zonen en over hun schoondochters. Laten ze allemaal mijn woorden overwegen en mijn vraag naar waarheid beantwoorden.'

Ze huilde en klaagde, en telkens weer keek ze naar haar mannen, en Duhshasana zei haar de hardste en bitterste dingen. Bhima zag hoe ze werd gesleept, ongesteld, haar bovenkleed afgegleden, zij die dat nooit had verdiend, en woedend keek hij naar Yudhishthira.

'Yudhishthira,' zei Bhima, 'dobbelaars hebben overal hoeren in huis, en toch zetten ze die niet in: zelfs met hen hebben ze medelijden. Wat de koning van Kashi ons als schatting bracht en wat hij verder aan kostbaars gaf, en de juwelen die de andere koningen van de aarde ons brachten, de rijdieren en de rijkdom, de harnassen en de wapens, het rijk, jijzelf en wij: alles hebben de vijanden met bedrog van ons afgenomen. Daarom werd ik niet boos, want jij

bent onze heer over alles. Maar dat Draupadi is ingezet, dat gaat te ver. Dit meisje verdient het niet. Ze heeft de Pandava's gekregen, en om jou wordt ze nu gekweld door deze lage, wrede Kaurava's, die van bedrog houden. Om haar valt mijn woede op jou, koning. Ik verbrand je armen. Sahadeva, haal vuur.'

'Zulke woorden heb je nooit eerder gesproken, Bhima,' zei Arjuna. 'Die wrede vijanden hebben je eerbied voor de dharma kapotgemaakt. Geef ze hun zin niet, en volg de hoogste dharma. Niemand mag zich boven zijn oudste broer stellen, die de dharma volgt. De koning werd door de vijanden uitgedaagd, en omdat hij aan de dharma van de kshatriya's dacht, speelde hij naar hun wil. Dat brengt ons grote roem.'

'Als ik niet wist dat hij het deed voor de dharma van de kshatriya's, Arjuna,' zei Bhima, 'dan had ik zijn armen met geweld bij elkaar gepakt en ze in een laaiend vuur verbrand.'

Vikarna, een van de zonen van Dhritarashtra, zag hoe de Pandava's leden en hoe de prinses van Panchala werd gekweld. 'Koningen, beantwoord wat Draupadi gevraagd heeft. Als we een zaak die ons wordt voorgelegd niet beslissen, dan wachten ons meteen de oorden van kwelling. Bhishma en Dhritarashtra, de oudsten van de Kuru's, zeggen samen niets, en ook de wijze Vidura niet. Drona, de zoon van Bharadvaja, die ons allemaal heeft onderwezen, zit hier, en Kripa ook. Waarom beantwoorden die twee brahmanen de vraag niet? En laten de andere koningen die hier uit alle windstreken zijn samengekomen, antwoorden naar hun inzicht, zonder begeerte en zonder woede. Denk na over wat Draupadi telkens weer vraagt, koningen, en zeg wie van jullie aan welke kant staat.'

Hij vroeg het de leden van de vergadering keer op keer, maar de koningen zeiden hem geen woord. Toen wreef Vikarna zijn handen tegen elkaar, zuchtte en zei: 'Of jullie nu antwoorden of niet, koningen, Kaurava's: ik zeg wat ik juist vind. Men zegt dat een koning vier ondeugden kan hebben: de jacht, de drank, het dobbelspel en een te grote gehechtheid aan vrouwen. Wie daaraan verslaafd is, laat de dharma los, en wat hij in die toestand doet, erkent de wereld niet. Deze zoon van Pandu zat diep in zo'n ondeugd, dobbelaars hadden hem uitgedaagd, en toen zette hij Draupadi in. Zij, die niets misdaan heeft, is de vrouw van alle Pandava's samen. En de Pandava zette haar pas in toen hij zelf al verloren was. En Shakuni, die een inzet wilde, heeft haar genoemd. Als ik dat alles overweeg, is Draupadi naar mijn oordeel niet gewonnen.'

Een luid geroep steeg op onder de leden van de vergadering, voor Vikarna en tegen de zoon van Subala. Pas toen het weer stil was, nam Karna, de zoon van Radha, het woord, met opgeheven arm. 'Bij Vikarna zie ik veel wat scheef zit. Wat uit hem voortkomt, zal hem vernietigen, zoals het vuur het hout verteert waaruit het is geboord. Deze mannen hier zeggen niets, hoe Draupadi hen ook aanspoort. Ze vinden dat de dochter van Drupada volgens de dharma gewonnen is. Jij alleen barst uit elkaar van kinderachtigheid, zoon van Dhritarashtra: je bent een kind en je praat in de zaal alsof je oud bent. Je weet niet wat de dharma is, jongere broer van Duryodhana, dwaas, als je zegt dat Draupadi, die gewonnen is, niet gewonnen is. Hoe kun je denken dat ze niet gewonnen is, als de oudste van de Pandava's hier in de zaal alles heeft ingezet wat hij bezat? Draupadi hoort bij alles wat hij bezat. Ze is volgens de dharma gewonnen. Shakuni heeft haar met zoveel woorden genoemd en de Pandava's hebben het toegestaan. Om welke reden vind jij dan dat ze niet gewonnen is? Of denk je dat het tegen de dharma is dat ze in één kleed de zaal is binnengebracht? Luister dan naar wat ik daarop antwoord. De goden hebben een vrouw één man gegeven, zoon van de Kuru's. Maar zij is aan velen onderworpen, en dus staat vast dat ze een hoer is. Dat zij de zaal wordt binnengebracht, in één kleed of naakt, is volgens mij geen wonder. Alles wat de Pandava's bezitten, zij en de Pandava's zelf: alles heeft de zoon van Subala hier volgens de dharma gewonnen. Duhshasana, deze Vikarna is een jongen die praat alsof hij wijs is. Trek de Pandava's hun kleren uit, en Draupadi ook.'

De Pandava's hoorden het, en ze trokken alle vijf hun bovenkleed uit, wierpen het neer en gingen zitten. Toen greep Duhshasana, koning, Draupadi's kleed, midden in de zaal, en begon het met geweld van haar lichaam te trekken.

Terwijl haar kleed werd weggetrokken, dacht Draupadi aan Hari, en ze riep: 'Govinda, u die in Dvaraka woont, Krishna, geliefde van de herderinnen, ziet u niet, Keshava, hoe de Kaurava's mij vernederen? Beschermer, beschermer van Shri, beschermer van de koeherders, u die het leed wegneemt, Janardana: ik verdrink in de zee van de Kaurava's, trek me eruit. Krishna, Krishna, grote yogi, Zelf van alle schepselen, uit wie alles wat bestaat is voortgekomen: Govinda, bescherm mij, ik zoek mijn toevlucht bij u, ik ga ten onder tussen de Kuru's.' Zo riep ze Krishna aan met al zijn namen, Hari, die over de drie werelden heerst, en ze huilde, met haar gezicht in haar handen.

Ver van die zaal hoorde Krishna haar roep, en hij werd diep bewogen. Hij stond op van zijn rustbank en ging uit mededogen te voet op weg.

Draupadi bleef om bescherming roepen, tot Krishna, tot Vishnu, tot Hari en Nara, en Dharma, de god van de dharma, kwam haar te hulp. Niemand zag hem. Telkens als haar kleed werd weggetrokken, verscheen er een ander kleed, van dezelfde soort, en door de bescherming van Dharma kwamen er honderden en honderden kleren in allerlei kleuren van Draupadi's lichaam. Er klonk een geschreeuw van vele stemmen, en de koningen in de zaal, die het wonderlijkste zagen wat er in de wereld te zien was, prezen Draupadi en keurden Duhshasana af.

Bhima wrong zijn handen in elkaar en zijn lippen trilden van woede. Midden tussen de koningen zwoer hij met luide stem een verschrikkelijke eed. 'Luister naar deze woorden van mij, kshatriya's van de wereld. Zulke woorden heeft vóór mij geen mens gesproken, en niemand zal ze ooit nog spreken. Koningen van de aarde, als ik na deze woorden niet doe wat ik zeg, laat ik dan nooit komen waar al mijn voorvaderen zijn gegaan. Als ik in de strijd niet met geweld de borst openbreek van deze kwade man, deze schurk, dit uitschot van de Bharata's, en als ik zijn bloed niet drink, laat ik dan nooit komen waar mijn voorvaderen zijn.'

Wie Bhima's woorden hoorde, voelde de haren op zijn lichaam overeind komen, en iedereen juichte hem toe. Toen er midden in de zaal een berg kleren lag, allemaal van Draupadi's lichaam getrokken, ging Duhshasana zitten, moe en beschaamd. De leden van de vergadering, de koningen, zagen de zonen van Kunti zo zitten, en uit alle monden klonk 'Schande!' 'De Kaurava's beantwoorden de vraag niet die Draupadi hun gesteld heeft,' zeiden de mensen daar, en samen riepen ze luid schande over Dhritarashtra.

Vidura hief zijn armen en bracht iedereen tot zwijgen. 'Draupadi heeft haar vraag gesteld, en nu huilt ze, alsof ze niemand heeft die haar beschermt. En u, leden van de vergadering, beantwoordt haar vraag niet. Zo wordt de dharma hier gekweld. Wie lijdt, komt naar de vergadering als iemand die in brand staat, en de leden van de vergadering blussen hem met waarheid en met dharma. Wie lijdt, legt de leden een vraag over de dharma voor, en zij moeten die beantwoorden, vrij van begeerte en woede. Vikarna heeft de vraag naar zijn inzicht beantwoord, koningen. Beantwoordt u haar ook, naar uw inzicht. Wie de dharma kent, in de vergadering zit en een vraag niet beantwoordt, krijgt de helft van wat een leugen oplevert. Wie de dharma kent, in de vergadering zit en een vals antwoord geeft, krijgt alles wat een leugen oplevert. Zo staat het vast.

Men haalt daarbij een oud verhaal aan, het gesprek van Prahlada met de muni die de zoon van Angiras was.'

En Vidura vertelde.

Er was een vorst van de daitya's, de zonen van Diti, die Prahlada heette, en hij had een zoon, Virochana. Om een meisje kreeg Virochana ruzie met Sudhanvan, de zoon van de rishi Angiras. 'Ik ben de meerdere,' zei de een, en 'Ik ben de meerdere,' zei de ander, want ze wilden allebei het meisje, en ze zetten er hun leven op in, zo hebben wij het gehoord. Ze gingen naar Prahlada en vroegen het hem. 'Wie van ons tweeën is de meerdere? Beantwoord de vraag, en lieg niet.'

Prahlada was bang voor die ruzie, en hij keek naar Sudhanvan. Sudhanvan gloeide van woede. 'Als je liegt, Prahlada, of als je niet antwoordt, dan slaat Indra je hoofd met zijn bliksem in honderd stukken.'

Prahlada beefde, en hij ging naar Kashyapa, de vader van de goden en de asura's, die grote kracht had, om hem raad te vragen. 'U kent de dharma van de goden en die van de asura's, en ook die van de brahmanen, u die zo wijs bent. Luister naar deze nood van de dharma. Wie een vraag niet beantwoordt, of een vals antwoord geeft: welke werelden wachten hem daarna? Zeg het me, ik vraag het u.'

'Wie het weet en een vraag niet beantwoordt, uit begeerte, uit woede of uit angst,' zei Kashyapa, 'slaat zichzelf duizend strikken van Varuna om. Ook een getuige die zijn getuigenis achteloos aflegt, slaat zichzelf duizend strikken van Varuna om. Pas na een vol jaar gaat er één strik los. Daarom moet wie de waarheid kent, haar zonder omwegen zeggen. Waar de dharma, doorboord door het onrecht, naar de vergadering komt, en de leden trekken de pijl er niet uit, daar worden zij zelf doorboord. De voorzitter krijgt de helft van het kwaad, de dader een kwart, en een kwart de leden die niet afkeuren wat afkeuring verdient. Maar waar wie afkeuring verdient ook wordt afgekeurd, daar blijft de voorzitter zonder smet en gaan de leden vrijuit, en het kwaad treft alleen de dader. Wie een vals antwoord geeft aan iemand die naar de dharma vraagt, Prahlada, vernietigt de verdienste van zijn offers en zijn goede werken, en die van zeven geslachten vóór hem en zeven na hem. Het leed van wie alles is afgenomen, van wie zijn zoon verloor, van wie door zijn schuldeiser wordt belaagd, van wie door de koning is gegrepen, van een vrouw zonder man, van wie zijn karavaan kwijt is, van een vrouw zonder zoon, van wie de adem van de tijger al voelt, van een vrouw wier man er een tweede vrouw bij nam, en van wie door valse getuigen

is geruïneerd: al dat leed, zeggen de goden, is even groot. En al dat leed treft wie vals spreekt. Getuige ben je doordat je iets met eigen ogen hebt gezien, met eigen oren hebt gehoord en het hebt onthouden. Daarom verliest een getuige die de waarheid zegt, zijn dharma niet en zijn bezit ook niet.'

Toen zei Prahlada tegen zijn zoon: 'Sudhanvan is meer dan jij, zoals zijn vader Angiras meer is dan ik. Ook de moeder van Sudhanvan is meer dan de jouwe. Virochana, Sudhanvan is nu heer over je leven.'

'Je hebt de liefde voor je zoon opzijgezet en je bent in de dharma blijven staan,' zei Sudhanvan. 'Daarom geef ik je je zoon terug. Laat hij honderd jaar leven.'

'Nu u allen deze hoogste dharma hebt gehoord, leden van de vergadering,' zei Vidura, 'denk dan na over het antwoord op de vraag van Draupadi.'

De koningen zwegen. Alleen Karna zei iets, tegen Duhshasana: 'Breng deze slavin, Draupadi, naar de binnenvertrekken.' En midden in de zaal sleepte Duhshasana haar weer mee, terwijl ze beefde van schaamte en om de Pandava's bleef roepen, haar mannen.

Wat de sterke dharma noemt

'Wacht even, Duhshasana, jij ellendeling, jij met je kwade hart,' zei Draupadi. 'Er is iets wat ik eerst had moeten doen en nog niet heb gedaan. Deze schurk trok me met zijn sterke armen mee en ik wist niet meer wat ik deed. Ik groet de eerbiedwaardige ouderen in deze vergadering van de Kuru's. Dat ik het niet eerder heb gedaan, mag men mij niet als misstap aanrekenen.'

Duhshasana rukte haar nog harder mee. Ze viel op de grond, en ze klaagde voor de hele vergadering. 'Eén keer eerder hebben de koningen me gezien, toen ze bij mijn svayamvara in de arena bijeen waren, en daarna nooit meer. Vandaag ben ik in deze zaal gebracht. Vroeger, in het paleis, zagen de wind en de zon me niet, en vandaag sta ik midden in de vergadering van de Kuru's, voor ieders ogen. Vroeger lieten de Pandava's in het paleis niet eens de wind aan me komen, en vandaag laten ze toe dat een schurk me aanraakt. En de Kuru's hier laten toe dat hun schoondochter, die hun ook een dochter is, zo wordt gekweld, zij die het niet verdient. Ik denk dat de tijd zich heeft omgekeerd. Wat kan er ellendiger zijn dan dat ik, een trouwe vrouw van goede naam, vandaag de zaal moet binnengaan? Waar is de dharma van de koningen gebleven? We hebben

altijd gehoord dat men vrouwen die volgens de dharma getrouwd zijn, vroeger nooit de zaal binnenbracht. Die oude dharma is bij de Kaurava's verdwenen. Hoe kan de vrouw van de Pandava's, de zuster van Dhrishtadyumna, de vriendin van Krishna, anders de zaal van de koningen binnenkomen? Ik ben de vrouw van koning Yudhishthira, en ik ben van gelijke stand geboren. Zeg het me, Kaurava's: ben ik een slavin of niet? Wat u zegt, zal ik doen. Deze lage man, die de Kuru's hun goede naam afneemt, kwelt me hard, en ik kan het niet lang meer verdragen, Kaurava's. Of u me nu gewonnen vindt of niet gewonnen, koningen, ik wil uw antwoord horen, en ik zal doen wat u zegt.'

'Ik heb het al gezegd,' zei Bhishma. 'De hoogste gang van de dharma kan in deze wereld niemand volgen, ook de wijze brahmanen niet. Wat een sterke man in de wereld dharma noemt, dat noemen de anderen dharma wanneer het erop aankomt. Je vraag is subtiel en diep en de zaak weegt zwaar, en daarom kan ik haar niet met zekerheid beantwoorden. Maar het einde van dit geslacht is niet ver meer, want alle Kuru's zijn slaven geworden van hebzucht en verblinding. Wie in een goed geslacht geboren is, wijkt niet van de wegen van de dharma, hoe hard het ongeluk hem ook treft, zoals jij, onze schoondochter, standhoudt. Het past bij je, prinses van Panchala, dat je in zo'n nood nog altijd naar de dharma kijkt. Drona en de anderen hier zijn oud en kennen de dharma, en ze zitten erbij met gebogen hoofd, en hun lichamen zijn leeg. Maar naar mijn oordeel is Yudhishthira de maatstaf in deze vraag. Hij moet zelf zeggen of je gewonnen bent of niet.'

Draupadi klaagde en riep de koningen telkens weer aan, maar ze zeiden geen woord, want ze waren bang voor Duryodhana. De zoon van Dhritarashtra zag hoe al die koningen, zonen en kleinzonen van koningen, zwegen. Hij glimlachte een beetje en zei tegen de dochter van de koning van Panchala: 'Laten we deze vraag aan je mannen overlaten, aan Bhima met zijn grote kracht, aan Arjuna, aan Sahadeva en aan Nakula. Laten zij je antwoorden. Laten ze hier tussen deze eerbiedwaardige mannen, om jou, verklaren dat Yudhishthira hun heer niet is. Laten ze hem allemaal tot leugenaar maken, en dan ben je bevrijd van je slavernij. Of laat de zoon van Dharma het zelf zeggen, hij die in de dharma staat en die is als Indra: of hij je heer is of niet. Kies dan op zijn woord, voor hen of voor ons. Want alle Kaurava's hier in de zaal leven met je mee in je nood, maar ze zijn edel en ze geven je geen goed antwoord, nu ze zien hoe ongelukkig je mannen zijn.'

Iedereen in de zaal prees luid wat Duryodhana zei. Ze zwaaiden met hun kleden, en de Kaurava's waren opgetogen, maar er klonk ook 'Ach!' De koningen draaiden hun hoofd opzij en keken naar Yudhishthira: wat zou hij zeggen? En wat zou Arjuna zeggen, de zoon van Pandu die in de strijd nog nooit verslagen was, en wat Bhima, en wat de tweeling?

Toen het geroezemoes was verstomd, hief Bhima zijn brede, ronde arm op, die met sandelhout was gezalfd. 'Als Yudhishthira, die de dharma volgt, onze oudste broer, niet de heer van ons geslacht was, dan hadden we dit nooit verdragen. Hij is de heer over onze verdiensten en onze ascese, en ook over ons leven. Als hij zich gewonnen acht, zijn wij ook gewonnen. Anders zou geen sterveling die met zijn voeten over de aarde loopt, hier levend wegkomen na de haren van de prinses van Panchala te hebben aangeraakt. Kijk naar mijn armen, lang en rond als ijzeren staven. Wie ertussen komt, ontsnapt niet meer, zelfs Indra niet, de god van de honderd offers. Maar ik zit vast in de strik van de dharma, ik word tegengehouden door mijn eerbied voor mijn oudste broer, en Arjuna houdt me in bedwang, en daarom doe ik niets verschrikkelijks. Als Yudhishthira me laat gaan, vermorzel ik deze kwaadaardige zonen van Dhritarashtra, met mijn handpalmen als zwaarden.'

'Houd op, Bhima,' zeiden Bhishma, Drona en Vidura. 'Van jou kan men alles verwachten.'

HOOFDSTUK TIEN

Een boot naar de overkant

De derde gunst

'Van iedereen in de zaal zijn er drie die hun eigen heer lijken te zijn,' zei Karna, 'Bhishma, Vidura en de leraar van de Kuru's. Ze noemen hun meester altijd slecht, ze laken hem altijd, en ze gunnen hem geen enkel geluk. Maar drie bezitten er niets, zo zegt men: de slaaf, de leerling en de vrouw die niet haar eigen meester is. Wat ze verdienen, is van hun meester. Jij bent de vrouw van een slaaf, van een man die zelf niets kan bezitten. Jij bent zijn bezit, je hebt geen heer meer, je bent het bezit van een slaaf en zelf een slavin. Ga nu naar de binnenvertrekken van koning Dhritarashtra en dien ons daar, met de bedienden. Dat is het werk dat je nog rest. De zonen van Dhritarashtra zijn nu je meesters, prinses, niet de zonen van Pritha. Kies snel een andere man, een die je niet in het spel tot slavin maakt. Dat een slavin met mannen doet wat ze wil, verwijt niemand haar: dat weet je. Doe het dan. Nakula is verloren, en Bhima, en Yudhishthira, en Sahadeva, en Arjuna. Je bent een slavin, Draupadi, ga naar binnen. Je mannen zijn verloren, ze zijn je mannen niet meer. Heeft de zoon van Pritha dan niets aan zijn moed en zijn mannelijkheid, dat hij de dochter van Drupada, de koning van Panchala, hier midden in de zaal heeft ingezet?'

Bhima ademde zwaar. Hij gehoorzaamde de koning en hij zat vast in de strik van de dharma, en hij keek Karna aan alsof hij hem met zijn blik wilde verbranden. 'Op deze zoon van een suta kan ik niet boos worden, koning,' zei hij tegen Yudhishthira, 'want het is waar: we zijn slaven geworden. Maar hadden onze vijanden zo tegen me kunnen spreken, koning, als jij niet met haar had gespeeld?'

Yudhishthira zweeg; hij leek niet meer bij zinnen. 'Bhima en Arjuna en de tweeling staan onder jouw bevel, koning,' zei Duryodhana tegen hem. 'Beantwoord jij de vraag: vind je dat Draupadi niet gewonnen is?'

Daarna schoof hij zijn eigen kleed opzij en keek Draupadi aan, in de roes van zijn macht. Met een glimlach naar Karna, alsof hij Bhima wilde tarten, liet hij haar, terwijl ze toekeek, zijn linkerdij zien, als de stam van een bananenplant, als de slurf van een olifant, zwaar als de bliksem, met alle gunstige tekens erop.

Bhima zag het en sperde zijn rode ogen open. Midden tussen de koningen zei hij tegen Duryodhana, zodat de hele zaal het hoorde: 'Laat Bhima nooit komen in de wereld waar zijn voorvaderen zijn, als hij die dij van jou in de grote strijd niet met zijn knots breekt.' Uit alle openingen van zijn lichaam sprongen vlammen van woede, zoals vuur uit de holten van een brandende boom.

'Koningen uit het geslacht van Pratipa,' zei Vidura tegen iedereen, 'kijk naar het grote gevaar dat van Bhima uitgaat. Dit grote onheil over de Bharata's komt zeker van het lot. Dit spel is te ver gegaan, zonen van Dhritarashtra, als jullie in deze zaal om een vrouw ruziemaken. Jullie welzijn staat op het spel, de Kuru's beramen kwade plannen. Begrijp deze dharma, Kuru's: als men de dharma hier slecht behandelt, komt er een smet op de hele vergadering. Als de dobbelaar haar had ingezet voordat hij zichzelf verloor, dan was hij haar heer geweest. Maar wat een man inzet die geen meester meer is, dat is gewonnen zoals je in een droom rijkdom wint. Luister niet naar de zoon van Gandhari, en wijk niet af van deze dharma.'

'Ik houd me aan wat Bhima zegt,' zei Duryodhana, 'en Arjuna, en de tweeling. Als zij zeggen dat Yudhishthira hun heer niet is, dan ben je bevrijd van je slavernij, Draupadi.'

'De koning, de zoon van Kunti, was onze heer voordat hij begon te spelen,' zei Arjuna. 'Maar van wie is hij nog de heer, nu hij zichzelf verloren heeft? Oordelen jullie daar zelf over, Kuru's.'

Juist toen begon er een jakhals luid te huilen in het huis van koning Dhritarashtra, in de kamer van het dagelijkse vuuroffer. Ezels balkten terug,

en van alle kanten antwoordden roofvogels met hun schrikwekkende kreten. Vidura hoorde dat geluid, en ook Gandhari, de dochter van Subala, en die twee begrepen wat het betekende. Bhishma, Drona en de geleerde Kripa riepen luid: 'Svasti! Svasti!', de heilwens die onheil afweert. In hun angst legden Gandhari en Vidura de koning het voorteken uit.

'Je bent verloren, Duryodhana, dwaas,' zei de koning, 'jij onbeschaamde, die in de vergadering van de Kuru's zo tegen een vrouw praat, en dan nog tegen Draupadi, de wettige vrouw van de Pandava's.' Dhritarashtra dacht na. Hij wilde zijn verwanten voor de ondergang behoeden, en met zachte woorden zei hij tegen Draupadi, de prinses van Panchala: 'Vraag me een gunst, prinses van Panchala, wat je maar wilt. Van al mijn schoondochters ben jij de beste, een trouwe vrouw, voor wie de dharma het hoogste is.'

'Als u me een gunst geeft, koning, dan vraag ik dit: laat Yudhishthira geen slaaf meer zijn. Prativindhya is zijn zoon en de mijne, en hij is trots; dan zullen onnozele kinderen niet van hem zeggen, als hij eraan komt: "Dat is een slavenzoon." Hij is een prins geweest zoals er geen tweede is, hij is door koningen gekoesterd, en als hij zich een slavenzoon zou weten, zou hij eraan kapotgaan.'

'Laat het zijn zoals je zegt. Vraag me nog een gunst, want ik wil hem je geven. Mijn hart wil je een tweede gunst schenken: één gunst is niet genoeg voor jou.'

'Dan vraag ik, koning, dat Bhima en Arjuna, met hun wagens en hun bogen, en Nakula en Sahadeva hun vrijheid terugkrijgen. Dat is mijn tweede gunst.'

'Laat het zijn zoals je wilt, dochter. Vraag me een derde gunst. Met twee gunsten ben je niet genoeg geëerd, want van al mijn schoondochters ben jij de beste, en je leeft volgens de dharma.'

'Hebzucht vernietigt de dharma,' zei Draupadi. 'Ik durf het niet, koning, en ik verdien geen derde gunst. Men zegt dat een vaishya om één gunst mag vragen, een vrouw van de kshatriya's om twee, een koning om drie en een brahmaan om honderd. Mijn mannen waren er slecht aan toe, en nu zijn ze aan de overkant. Met hun eigen goede daden zullen ze hun geluk weer vinden.'

Een boot naar de overkant

'We hebben nooit gehoord dat een vrouw onder de mensen, hoe beroemd om haar schoonheid ook, zoiets deed,' zei Karna. 'Toen de zonen van Pritha en de zonen van Dhritarashtra vol woede tegenover elkaar stonden, werd Draupadi

hier de vrede voor de zonen van Pandu. Ze zonken weg in een water zonder bodem, zonder boot, en de prinses van Panchala werd hun boot en bracht hen naar de overkant.'

Midden tussen de Kuru's riep Bhima: 'Een vrouw is de toevlucht van de Pandava's geworden! Devala heeft gezegd dat er in een mens drie lichten zijn, Arjuna: zijn kinderen, zijn daden en zijn kennis, want daaruit komen alle schepselen voort. Als het leven uit het lichaam is geweken, als het onrein en leeg is en de verwanten het achterlaten, dan zijn die drie wat een mens overhoudt. Maar ons licht is gedoofd, doordat men onze vrouw heeft aangeraakt. Hoe kan er nog een kind komen uit een vrouw die zo is aangeraakt, Arjuna?'

'Wat mindere mensen aan harde woorden zeggen of niet zeggen, daarop geven edele Bharata's nooit antwoord,' zei Arjuna. 'De goeden weten wat ze waard zijn, en ze onthouden alleen het goede dat hun is gedaan, niet de vijandschap.'

'Zal ik al deze vijanden hier meteen doden, nu ze bij elkaar zijn, koning?' zei Bhima tegen Yudhishthira. 'Of zal ik naar buiten gaan en ze met wortel en tak uitroeien? Wat hebben wij aan al dat praten, wat aan al die ellende? Vandaag nog dood ik ze, hier, en dan regeer jij over de aarde.'

Met zijn jongere broers om zich heen keek hij telkens naar zijn ijzeren knots. Arjuna suste hem en waaierde hem koelte toe, maar Bhima zweette, zo brandde het in hem. Uit zijn oren en de andere openingen van zijn lichaam kwam vuur, met rook en vonken en vlammen, en zijn gezicht, met de samengetrokken wenkbrauwen, was als het gezicht van de Dood wanneer het einde van een tijdperk is gekomen. Yudhishthira hield hem met zijn arm tegen. 'Niet zo,' zei hij. 'Wees stil.' Toen hij hem tot bedaren had gebracht, ging hij met gevouwen handen naar Dhritarashtra.

'Koning, wat moeten we voor u doen? U bent onze heer, beveel ons. We willen altijd onder uw gezag blijven.'

'Ajatashatru, jij die geen vijand hebt, ik wens je alle goeds,' zei Dhritarashtra. 'Ga ongedeerd, en ga veilig. Neem je rijkdom mee, met mijn toestemming, en regeer je eigen rijk. Houd je aan dit bevel van een oude man, want ik heb erover nagedacht, en het is heilzaam en goed voor je. Je kent de subtiele gang van de dharma, Yudhishthira. Je bent bescheiden en wijs, en je hebt de ouderen gediend. Waar verstand is, is vrede: kom tot rust. Een mes snijdt niet in wat geen hout is, alleen op hout valt het mes. Edele mensen denken niet aan vijandschap, ze zien de goede kanten van een ander en niet de slechte, en ze zoeken geen

strijd. De goeden doen iets voor een ander zonder iets terug te verwachten. In een twist zeggen de laagsten harde woorden, en de middelmatigen antwoorden er hard op, maar de besten, de standvastigen, geven op harde woorden nooit antwoord, of ze nu gezegd zijn of niet. De goeden weten wat ze waard zijn, en ze onthouden alleen het goede dat hun is gedaan, niet de vijandschap. Zij gaan de grenzen van wat juist is niet te buiten. Zo heb jij je gedragen in deze vergadering van goede mensen, edele zoon. Neem de harde woorden van Duryodhana niet ter harte, mijn zoon. Kijk naar je moeder Gandhari, en naar mij, je oude, blinde vader, die hier staat en die het goede in jou wil zien. Ik heb dit dobbelspel met opzet laten gebeuren, omdat ik mijn vrienden wilde zien en wilde weten hoe sterk of zwak mijn zonen waren. De Kuru's hoeven niet te treuren, koning, zolang zij jou als hun heerser hebben, en Vidura, die alle leerboeken kent, als raadsman. In jou is dharma, in Arjuna heldenkracht, in Bhima moed, en in de tweeling vertrouwen en eerbied voor de ouderen. Ajatashatru, ik wens je alle goeds. Ga terug naar Khandavaprastha, laat er tussen jou en je broers broederschap zijn, en houd je hart gericht op de dharma.'

Yudhishthira nam afscheid en vertrok met zijn broers. Met Draupadi stegen ze blij van hart op hun wagens, die de kleur van wolken hadden, en ze reden weg naar Indraprastha in Khandavaprastha.

Slangen op je nek

'Brahmaan,' zei Janamejaya, 'de Pandava's vertrokken met verlof van Dhritarashtra, met al hun rijkdom en hun juwelen. Hoe voelden de zonen van Dhritarashtra zich toen ze dat hoorden?'

'Dat zal ik u vertellen, koning,' zei Vaishampayana.

En Vaishampayana vertelde verder.

Duhshasana hoorde dat Dhritarashtra de Pandava's had laten gaan, en hij ging naar zijn broer. Hij vond Duryodhana tussen zijn raadslieden. 'Wat we met zoveel moeite bijeen hebben gebracht, gooit die oude man weg, grote strijders: hij heeft al die rijkdom aan de vijand gegeven.'

Duryodhana, Karna en Shakuni overlegden onder elkaar wat ze tegen de Pandava's konden doen. Daarna gingen ze naar koning Dhritarashtra, en met gladde woorden zeiden ze wat ze wilden. Duryodhana nam het woord.

'Hebt u niet gehoord, koning, wat Brihaspati, de geleerde leraar van de goden, zei toen hij Indra uitlegde hoe een koning moet regeren? "Vijanden moet je met alle middelen doden, voordat ze je met oorlog of met geweld kwaad doen." Als we met de rijkdom van de Pandava's alle koningen eren en dan tegen de Pandava's vechten, wat kan ons dan nog ontglippen? Wie woedende gifslangen die op het punt staan te bijten, om zijn nek en op zijn rug legt, kan die er dan nog afhalen? Nu hebben de Pandava's hun wapens opgepakt, vader, ze staan op hun wagens, en als gifslangen zullen ze niets van ons overlaten. Arjuna gaat daar in zijn pantser, hij heeft zijn twee grote pijlkokers open, hij grijpt telkens naar de Gandiva, en hij ademt zwaar en kijkt om zich heen. Bhima heeft zijn zware knots opgeheven, hij heeft in haast zijn wagen laten inspannen en is weggereden, zo hebben we gehoord. Nakula heeft zijn zwaard gegrepen en zijn schild met de acht manen, en Sahadeva en de koning hebben met tekens laten zien wat ze van plan zijn. Ze zijn allemaal op hun wagens gestegen, vol wapens, ze jagen hun paarden op en rijden weg om een leger bijeen te brengen. We hebben hun te veel aangedaan: dat vergeven ze ons nooit. Wie van hen kan vergeven wat Draupadi heeft moeten lijden? Laten we nog één keer met de Pandava's spelen, om de ballingschap in het woud. Zo kunnen we hen in onze macht krijgen, vader. Wie in het spel verliest, zij of wij, gaat twaalf jaar het grote woud in, gekleed in hertenhuiden, en het dertiende jaar leeft hij onder de mensen zonder dat iemand hem herkent. Wordt hij herkend, dan gaat hij opnieuw twaalf jaar naar het woud. Zo moeten zij leven, of wij. Laat het spel beginnen. Laat de Pandava's de stenen werpen en dit tweede spel spelen. Dat moeten we doen, koning, meer dan wat ook, want Shakuni kent de stenen met alles wat erbij hoort. Intussen wortelen wij stevig in het rijk, we winnen bondgenoten, en we eren een groot, sterk leger dat niemand kan aanvallen. En als zij hun gelofte tot het eind van het dertiende jaar volhouden, verslaan we hen, koning. Laat dit plan u bevallen.'

'Haal ze dan snel terug, ook al zijn ze al ver op weg,' zei Dhritarashtra. 'Laat de Pandava's terugkomen en dit tweede spel spelen.'

Toen bekend werd dat de Pandava's teruggeroepen werden, zeiden ze allemaal: 'Geen dobbelspel! Laat er vrede zijn!' Drona zei het, en Bahlika, de oude broer van Shantanu, en zijn zoon Somadatta, en Kripa, en Vidura, en Ashvatthama, de zoon van Drona, en Yuyutsu, de sterke zoon van Dhritarashtra bij een vaishya-vrouw, en Bhurishravas, de zoon van Somadatta, en Bhishma, en

Vikarna. Al die vrienden, die zagen wat goed was, wilden het niet, maar Dhritarashtra hield van zijn zoon en liet de Pandava's terugroepen.

Gandhari was uitgeput van verdriet, en uit liefde voor haar zonen zei ze tegen koning Dhritarashtra: 'Toen Duryodhana geboren was, zei de wijze Vidura: "Het is goed deze schande van het geslacht naar de andere wereld te sturen." Want zodra hij geboren was, huilde hij als een jakhals, telkens weer, schril. Hij wordt het einde van dit geslacht, Kuru's, onthoud dat. Laat u niet door uw eigen fout in een zee van ellende zinken. Volg niet het verstand van deze kinderen, die geen tucht kennen, koning, en word niet de oorzaak van de ondergang van het geslacht. Wie breekt er een dam door die al gebouwd is, wie blaast een vuur weer aan dat al gedoofd is? Wie maakt de zonen van Pritha weer woedend, nu ze tot rust zijn gekomen? U weet het nog wel, maar ik herinner u er toch aan: een slecht verstand laat zich door geen leer onderrichten, niet ten goede en niet ten kwade. Een oude man mag nooit het verstand van een kind hebben, koning. Laat uw zonen zich door u leiden, zodat u hun ogen bent, en laat hen niet verscheurd raken en u verlaten. Verstoot hem daarom op mijn woord, deze schande van het geslacht. Uit liefde voor uw zoon hebt u het vroeger niet gedaan, koning: nu komt de vrucht daarvan, het einde van het geslacht. Laat uw verstand zich richten op vrede, op de dharma en op goede raad, en ga er niet tegenin. Het koningsgeluk dat met wreedheid wordt gewonnen, vergaat. Wat met zachtheid is gegroeid, gaat over op de zonen en de kleinzonen.'

'Als het einde van het geslacht komt, laat het dan komen,' zei de koning tegen Gandhari. 'Ik kan het niet tegenhouden. Laat het gaan zoals zij willen. Laat de Pandava's terugkomen, en laten mijn zonen opnieuw met de Pandava's spelen.'

Eén worp

Yudhishthira was al ver op weg toen de Pratikamin, de bode, hem inhaalde, op bevel van koning Dhritarashtra. 'De zaal is gereed, koning Yudhishthira, en de stenen liggen klaar,' zei de Pratikamin. 'Kom spelen, zoon van Pandu: dat zegt uw vader.'

'Wat een schepsel aan goed en kwaad krijgt, krijgt het op bevel van de Beschikker,' zei Yudhishthira, 'en daaraan ontkomt niemand, als er opnieuw

gespeeld moet worden. Dit is een uitdaging tot het dobbelspel, en het is het bevel van de oude koning. Ik weet dat het verderf brengt, maar ik kan het niet naast me neerleggen.'

Een dier van goud bestaat niet, maar Rama, de zoon van Dasharatha, liet zich door een gouden hert verleiden: wie het ongeluk nadert, raakt meestal in de war. Yudhishthira keerde om, met zijn broers. Hij kende het bedrog van Shakuni, en toch ging hij terug naar het spel. De broers kwamen de zaal weer binnen, en het deed hun vrienden pijn. Ze namen op hun gemak plaats voor het tweede spel. Het lot dreef hen voort, naar de vernietiging van alle werelden.

'De oude koning heeft jullie je rijkdom teruggegeven,' zei Shakuni. 'Dat is goed. Maar luister, er is één inzet die veel waard is. Als jullie ons in het spel verslaan, gaan wij twaalf jaar het grote woud in, gekleed in hertenhuiden, en het dertiende jaar leven we onder de mensen zonder dat iemand ons herkent, en worden we herkend, dan gaan we opnieuw twaalf jaar naar het woud. Als wij jullie verslaan, leven jullie twaalf jaar in het woud, met Draupadi, gekleed in hertenhuiden, en het dertiende jaar onder de mensen zonder dat iemand jullie herkent, en worden jullie herkend, dan opnieuw twaalf jaar. Als het dertiende jaar voorbij is, krijgt ieder zijn eigen rijk van de ander terug, zoals het hem toekomt. Kom met die afspraak met ons spelen, Yudhishthira: werp de stenen.'

Alle leden van de vergadering hieven hun armen op, en in hun angst riepen ze: 'Schande! Zijn verwanten waarschuwen hem niet voor dit grote gevaar, en de Bharata's begrijpen zelf niet wat hun verstand hun zou moeten zeggen.'

Yudhishthira hoorde wat de mensen allemaal zeiden, maar uit schaamte en omdat hij aan de dharma vasthield, begon hij opnieuw te spelen, al wist hij het, met al zijn verstand, en hij dacht: zou dit de ondergang van de Kuru's niet zijn?

'Hoe zou een koning als ik, die de dharma van zijn stand bewaakt, kunnen weigeren als hij wordt uitgedaagd?' zei hij. 'Ik speel met je, Shakuni.'

'Runderen en paarden, veel melkkoeien, ontelbare geiten en schapen, olifanten, de schatkist, het goud, slaven en slavinnen: dat is allemaal al ingezet,' zei Shakuni. 'Nu is dit onze enige inzet, zonen van Pandu: het woud. Wie verliest, jullie of wij, gaat in het woud wonen, en het dertiende jaar onder de mensen zonder herkend te worden. Met die afspraak spelen we, met één enkele worp, om het woud.'

Yudhishthira nam de inzet aan. Shakuni nam de stenen op en wierp. 'Gewonnen!' zei hij tegen Yudhishthira.

HOOFDSTUK ELF

Het veertiende jaar

De zonen van Pritha waren verslagen, en ze maakten zich klaar om naar het woud te gaan. Een voor een legden ze hun koninklijke kleren af en sloegen hertenhuiden om. Duhshasana zag hoe ze daar stonden, in hertenhuiden, zonder rijk, klaar voor de ballingschap.

'Het wiel van de heerschappij van koning Duryodhana draait,' riep hij. 'De zonen van Pandu zijn verslagen en in de diepste ellende gestort. Vandaag zijn de goden ons langs effen wegen tegemoetgekomen, want wij staan boven onze vijanden, in wat we waard zijn en in wat we hebben. De zonen van Pritha zijn in de oorden van kwelling geworpen, voor een lange tijd die geen einde heeft, beroofd van hun geluk en hun rijk, voor altijd. Ze waren dronken van hun macht en lachten om de zonen van Dhritarashtra, en nu zijn ze verslagen, hun rijkdom is weg, en ze gaan naar het woud. Laten ze hun bonte harnassen uittrekken, en hun stralende kleren, gemaakt voor goden, en laten ze allemaal hertenhuiden dragen, zoals ze met de inzet van de zoon van Subala hebben aanvaard. Ze dachten altijd: zulke mannen als wij zijn er niet in de werelden. Nu het omgekeerd is, zullen ze weten wat ze zijn: onvruchtbaar sesamzaad, dat niets voortbrengt. Kijk naar de sterke Pandava's in hun hertenhuiden, Kaurava's, en laat het jullie nooit overkomen dat jullie zulke kleren moeten dragen: ze lijken wel offeraars die daarvoor gewijd zijn, maar ze zijn het niet. De wijze Drupada van de Somaka's heeft iets slechts gedaan toen hij zijn dochter aan de Pandava's

gaf, want de mannen van zijn dochter zijn eunuchen. Wat voor plezier heb je er nog aan, Draupadi, als je ze in het woud ziet, in hun lompen en hun hertenhuiden, zonder rijkdom en zonder huis? Kies hier een andere man, wie je maar wilt. Alle Kuru's die hier bijeen zijn, zijn geduldig en beheerst, en ze hebben rijkdom genoeg. Kies een van hen als je man, zodat deze omgekeerde tijd je niet meer kwelt. De Pandava's zijn allemaal onvruchtbaar sesamzaad, dieren die van leer zijn gemaakt, lege halmen. Waarom blijf je die Pandava's dienen, die hun stand hebben verloren? Wie onvruchtbaar sesamzaad perst, doet vergeefse moeite.'

Bhima liep op hem af, zoals een leeuw van de Himalaya op een jakhals, hield hem tegen en schold hem luid uit. 'Wreedaard, je praat zoals alleen slechte mensen praten, en het brengt je niets. Met de kunst van de man uit Gandhara kun je nu opscheppen tussen de koningen. Zoals jij ons hier met je woorden als pijlen in het hart treft, zo zal ik jou eraan herinneren als ik in de strijd je hart doorsnijd. En wie je uit begeerte en hebzucht volgt en je beschermt, stuur ik met al zijn verwanten naar het rijk van Yama.'

In zijn hertenhuid stond Bhima daar, vol verdriet, en hij deed niets, want hij was gebonden aan de weg van de dharma. Zonder enige schaamte danste Duhshasana om hem heen, midden tussen de Kuru's. 'Os!' riep hij. 'Os!'

'Wrede, harde, hatelijke dingen kun jij zeggen, Duhshasana,' zei Bhima. 'Wie mag opscheppen, als hij zijn rijkdom met bedrog heeft gewonnen? Laat Bhima, de zoon van Pritha, nooit komen in de werelden van wie het goede heeft gedaan, als hij in de strijd je borst niet openbreekt en je bloed niet drinkt. Ik zal de zonen van Dhritarashtra in de strijd doden, voor de ogen van alle boogschutters, en dan pas kom ik tot rust. Dat zeg ik jullie, en het is waar.'

Toen de Pandava's de zaal uitgingen, deed Duryodhana de speelse leeuwengang van Bhima na. Bhima draaide zich half om. 'Daarmee ben je er niet, dwaas. Ik dood je snel, met al je volgelingen, en dan herinner ik je hieraan en geef ik je antwoord.' Hij zag hoe hij werd beledigd, maar hij bedwong zijn woede en volgde Yudhishthira. Terwijl hij de zaal van de Kaurava's uitliep, zei hij: 'Ik dood Duryodhana, Arjuna doodt Karna, en Sahadeva doodt Shakuni, die dobbelaar met zijn stenen. En ik zeg het nog eens in deze vergadering, een groot woord, en de goden zullen het waarmaken als het tot oorlog komt: ik dood deze kwaadaardige Duryodhana in de strijd met mijn knots, en ik zet mijn voet op zijn hoofd, daar op de grond. En van deze Duhshasana, die alleen met woorden een held is, deze harde man, drink ik het bloed, zoals een leeuw.'

'Wat goede mensen besluiten, weet men niet uit hun woorden, Bhima,' zei Arjuna. 'In het veertiende jaar vanaf vandaag zullen ze zien wat er gebeurt. De aarde zal het bloed drinken van Duryodhana, van Karna, van de kwaadaardige Shakuni, en van Duhshasana als vierde. Karna, die ons benijdt, die harde woorden spreekt, die de kwaadaardigen aanzet: op jouw bevel, Bhima, dood ik hem in de strijd. Arjuna belooft het, omdat Bhima het wil: Karna en wie Karna volgt, dood ik met mijn pijlen. En de andere koningen die in hun verblinding tegen mij vechten, stuur ik allemaal met mijn scherpe pijlen naar Yama. Eerder wijkt de Himalaya van zijn plaats, eerder verliest de zon haar licht en de maan haar koelte, dan dat mijn woord wankelt. Als Duryodhana ons in het veertiende jaar vanaf vandaag het rijk niet met alle eer teruggeeft, dan zal het zo gebeuren.'

'De stenen waaraan jij denkt, dwaas, jij schande van de koningen van Gandhara,' zei Sahadeva, de zoon van Madri, 'dat zijn geen stenen, dat zijn scherpe pijlen, en die heb je in de strijd over jezelf afgeroepen. Wat Bhima over jou en je verwanten heeft gezegd, dat zal ik doen. Regel alles wat je nog te regelen hebt. Ik dood je met geweld, jou en je verwanten, als je tenminste standhoudt volgens de dharma van de kshatriya's, zoon van Subala.'

'De zonen van Dhritarashtra die de dochter van Drupada bij dit spel harde woorden lieten horen om Duryodhana te behagen,' zei Nakula, 'die slechte mannen, die de dood zoeken en door de Tijd worden gedreven: ik zal er velen van laten zien hoe het rijk van Yama eruitziet. Op bevel van Yudhishthira, en in het spoor van Draupadi, maak ik de aarde leeg van de zonen van Dhritarashtra.'

Ze hadden allen vele geloften afgelegd, en daarna gingen de broers naar Dhritarashtra.

Let op Sahadeva

'Ik neem afscheid van alle Bharata's,' zei Yudhishthira, 'van mijn oude grootvader Bhishma, van koning Somadatta en de grote koning Bahlika, van Drona en Kripa en de andere koningen, van Ashvatthama, van Vidura, van Dhritarashtra en al zijn zonen, van Yuyutsu, van Sanjaya, de raadsman van de koning, en van iedereen in de vergadering. Ik neem afscheid van u allen, en ik ga. Als ik terugkom, zie ik u weer.'

Uit schaamte zei niemand iets tegen hem, maar in hun hart wensten ze Yudhishthira het goede.

'Kunti is een edele vrouw en een koningsdochter,' zei Vidura. 'Ze kan niet mee naar het woud: ze is teer, ze is oud, en ze is altijd aan een zacht leven gewend geweest. Ze blijft hier, geëerd, in mijn huis. Houd daar rekening mee, zonen van Pritha, en blijf gezond.'

'Het gaat zoals u zegt,' zeiden de Pandava's. 'U bent onze oom, en daarmee als een vader voor ons, en wij volgen u. U bent onze hoogste leraar: wat u beveelt, doen wij. Zeg ons wat we verder nog moeten doen.'

'Yudhishthira, dit is wat ik denk,' zei Vidura. 'Wie met onrecht is verslagen, hoeft niet onder zijn nederlaag te lijden. Jij kent de dharma, Arjuna kent de strijd, Bhima verslaat zijn vijanden, Nakula weet rijkdom te verwerven, Sahadeva houdt orde, Dhaumya kent de Veda als geen ander, en Draupadi weet wat dharma is en wat een huis nodig heeft. Jullie houden van elkaar en spreken vriendelijk tegen elkaar, geen vijand kan jullie uit elkaar drijven, en jullie zijn tevreden: wie zou jullie niet benijden? Deze vastheid van geest is in alles goed voor je, Yudhishthira. Geen vijand kan ertegen, al was hij even sterk als Indra. Vroeger heeft Merusavarni je in de Himalaya onderricht, Vyasa in de stad Varanavata, Rama, de zoon van Jamadagni, op de rots van Bhrigu, Shiva zelf aan de Drishadvati, en je hebt geluisterd naar de grote rishi Asita bij de Anjana, en je was de leerling van Bhrigu aan de Kalmashi. Narada zul je steeds weer zien, en Dhaumya hier is je huispriester. Laat die wijsheid, die de rishi's eren, niet los wanneer het om de andere wereld gaat. In verstand overtref je Pururavas, de zoon van Ila, in kracht alle andere koningen, en in je trouw aan de dharma de rishi's. Zet je hart op de overwinning, die van Indra is; op het bedwingen van je woede, dat van Yama is; op het geven, dat van Kubera is; en op de zelfbeheersing, die van Varuna is. Neem van de maan haar zachtheid, van het water de kracht die alles in leven houdt, van de aarde haar geduld, van de hele zonneschijf haar gloed, van de wind zijn kracht, en van de andere elementen je welvaart. In nood, in moeilijke zaken van dharma en voorspoed, in alles wat je doet: doe op ieder moment wat dat moment vraagt, Yudhishthira. Je hebt afscheid genomen, zoon van Kunti. Ik wens je alle goeds. Niemand weet van enig kwaad dat jullie vroeger hebben gedaan. We hopen je terug te zien, heelhuids, en met alles bereikt.'

'Goed,' zei Yudhishthira. Hij boog voor Bhishma en Drona en vertrok.

Toen Yudhishthira op weg ging, zocht Draupadi Kunti op en nam afscheid van haar en van de andere vrouwen die daar waren. Ze groette en omhelsde ieder van hen, en ze wilde gaan. Er steeg een luid geklaag op in de vertrekken van

de vrouwen van de Pandava's. Kunti zag Draupadi gaan, en met gebroken stem zei ze: 'Kind, treur niet, nu dit grote onheil je heeft getroffen. Je kent de dharma van een vrouw, en je leeft en gedraagt je goed. Ik hoef je niet te zeggen wat je je mannen verschuldigd bent, jij met je stralende glimlach. Wat jou als goede vrouw siert, siert ook het geslacht waarin je bent geboren en het geslacht waarin je bent getrouwd. De Kuru's mogen van geluk spreken dat jij hen niet hebt verbrand, jij aan wie niets te verwijten valt. Ga veilig je weg, en mijn gedachten gaan met je mee. Wat komen moet, daar raakt een goede vrouw niet door van streek. De dharma, die boven alles staat, beschermt je, en je zult snel weer geluk vinden. Let in het woud altijd op mijn zoon Sahadeva, zodat zijn grote hart niet bezwijkt onder dit onheil.'

'Goed,' zei Draupadi, en in haar ene kleed, nat van bloed, met loshangend haar, ging ze naar buiten. Kunti liep haar huilend achterna, en toen zag ze haar zonen. Hun sieraden en hun kleren waren hun afgenomen, hun lichamen waren gehuld in hertenhuiden, en uit schaamte hielden ze hun gezicht wat omlaag. Hun vijanden stonden juichend om hen heen, en hun vrienden hadden medelijden met hen. Ze ging naar haar zonen toe, zoals ze daar stonden, omhelsde hen en klaagde, en ze hield niet op.

'Jullie volgen de ware dharma, jullie leven en gedragen je goed, jullie zijn niet kleinzielig, jullie zijn trouw en eren altijd de goden met offers: hoe kan dit onheil jullie treffen? Waarom keert het lot zich zo om? Door wiens kwade gedachten is dit ongeluk over jullie gekomen? Het moet mijn eigen ongeluk zijn dat ik jullie heb gebaard: daarom lijden jullie zo, al hebben jullie de beste gaven. Hoe moeten jullie leven in die ontoegankelijke wouden, zonder rijkdom? Jullie hebben alle moed, kracht en vuur, en toch zullen jullie mager worden. Als ik had geweten dat jullie in het woud moesten leven, was ik na Pandu's dood niet van de berg Shatashringa naar Hastinapura gekomen. Gelukkig is jullie vader, vind ik nu, rijk aan ascese en wijsheid: hij ging, zoals hij wenste, naar de hemel van de goden, voordat hij om zijn zonen hoefde te treuren. En gelukkig is Madri, vind ik vandaag, die wist wat de zinnen niet zien, en die de hoogste weg is gegaan. Madri zag in mij haar steun, met haar hart en haar gedachten was ze altijd bij mij. Schande over mijn liefde voor het leven, die mij alleen maar dit leed geeft! Mijn kinderen, ik heb jullie met zoveel moeite gekregen, en jullie zijn me lief: ik laat jullie niet gaan. Ik ga mee naar het woud. Ach, Draupadi, waarom verlaat je mij? Alles wat leeft, moet sterven: heeft de Beschikker dan vergeten mijn einde te beschikken? Zo zal het wel zijn, want het leven wil me niet verla-

ten. Ach, Krishna, jij die in Dvaraka woont, jongere broer van Balarama, waar ben je? Waarom red je mij niet, en deze helden hier, uit dit leed? Men zegt dat jij, die geen begin en geen einde hebt, iedereen beschermt die aan je denkt. Waarom is dat woord nu niet waar? Mijn zonen volgen de ware dharma, ze zijn groot, ze hebben roem en moed: ze verdienen het niet te lijden. Heb toch medelijden met hen. Hoe kan zo'n onheil komen, terwijl ons geslacht zulke oudsten heeft als Bhishma, Drona en Kripa, die weten wat recht is en hoe de wereld gaat? Ach, Pandu, grote koning, waar ben je? Waarom zie je stil toe, terwijl je goede zonen, in het spel verslagen, door hun vijanden worden verbannen? Sahadeva, keer om! Je bent me liever dan mijn eigen lichaam, zoon van Madri. Verlaat me niet, zoals een slechte zoon zou doen. Laat je broers gaan, als ze aan hun woord gebonden zijn, en win jij hier de dharma die voortkomt uit de zorg voor mij.'

De Pandava's troostten hun huilende moeder, bogen voor haar en vertrokken zonder vreugde naar het woud. Vidura, die er zelf nog meer onder leed, stelde Kunti in haar nood met redenen gerust en bracht haar langzaam naar zijn huis. De vrouwen van Dhritarashtra's huis hoorden alles wat er gebeurd was, het vertrek van de Pandava's en hoe Draupadi in de speelzaal was gesleept. Ze huilden luid en keurden de Kuru's af, en lange tijd zaten ze stil, met hun gezicht in hun handen.

Koning Dhritarashtra dacht aan het kwaad dat zijn zonen hadden gedaan, en hij vond geen rust. Hij stuurde een bode naar Vidura: 'Laat hij snel bij me komen.' Vidura ging naar het paleis van Dhritarashtra.

De schaduw van een palm

Vidura kwam bij de koning, en Dhritarashtra vroeg zijn broer, bijna schuchter: 'Hoe gaat Yudhishthira, de zoon van Kunti? Hoe gaan Bhima en Arjuna, en de twee zonen van Madri? En hoe gaat Dhaumya, Vidura, en hoe Draupadi, die zoveel heeft doorstaan? Ik wil alles horen, alles wat ze doen en elk gebaar.'

'Yudhishthira, de zoon van Kunti, gaat met zijn gezicht in zijn kleed gehuld,' zei Vidura. 'Bhima gaat met zijn armen wijd, koning. Arjuna volgt de koning en strooit zand om zich heen. Sahadeva, de zoon van Madri, gaat met zijn gezicht besmeurd, en Nakula, de knapste man van de wereld, volgt de koning met zijn hele lichaam onder het stof, en zijn hart is ontredderd. Draupadi heeft haar gezicht met haar haar bedekt, en ze huilt, en ze volgt de koning. En Dhaumya

loopt over de weg, met kusagras in zijn hand, en zingt de verschrikkelijke gezangen van Yama.'

'Ze gaan allemaal in een andere gedaante,' zei Dhritarashtra. 'Vertel me, Vidura, waarom gaan ze zo?'

'Uw zonen hebben hem bedrogen en zijn rijk en zijn rijkdom afgenomen, en toch wijkt het verstand van de wijze Yudhishthira niet van de dharma. Hij is altijd goed geweest voor de zonen van Dhritarashtra. Nu brandt hij van woede om het bedrog, en daarom doet hij zijn ogen niet open. "Ik mag de mensen niet verbranden door ze met een verschrikkelijke blik aan te kijken," denkt de koning, en daarom gaat hij met zijn gezicht bedekt. Luister hoe Bhima gaat, en waarom. "Niemand is zo sterk van armen als ik," denkt hij, en daarom gaat hij met zijn armen wijd. Hij laat ze zien, trots op de kracht van zijn armen, en hij wil zijn vijanden aandoen wat bij zulke armen past. Arjuna, de zoon van Kunti, strooit zand en volgt de koning, en zo wijst hij op de pijlen die hij zal laten vallen: zoals nu de zandkorrels onafgebroken van hem wegvliegen, zo zal hij zijn pijlen onafgebroken op de vijand laten regenen. "Laat vandaag niemand mijn gezicht herkennen," denkt Sahadeva, en daarom besmeurt hij zijn gezicht. "Ik wil onderweg de harten van de vrouwen niet stelen," denkt Nakula, en daarom gaat hij onder het stof.

Draupadi gaat in één kleed, huilend, met loshangend haar, ongesteld, en haar kleed is nat van bloed, en ze zegt: "De vrouwen van wie mij dit hebben aangedaan, zullen in het veertiende jaar zonder man zijn, zonder zoon, zonder de verwanten van wie ze houden. Hun lichaam zal besmeurd zijn met het bloed van hun verwanten, hun haar zal loshangen, ze zullen ongesteld zijn, en zo zullen ze het water voor de doden offeren en dan Hastinapura binnengaan." Dhaumya, de standvastige huispriester, laat het kusagras naar het zuidwesten wijzen, en hij gaat voorop en zingt de gezangen van Yama. "Als de Bharata's in de strijd gevallen zijn, zullen de priesters van de Kuru's zo zingen," zegt hij, en hij gaat.

En de burgers huilen, diep ontdaan, en roepen overal: "Ach, ach, daar gaan onze beschermers! Kijk toch! Schande over de oudsten van de Kuru's, die zich als kinderen gedragen en uit hebzucht de erfgenamen van Pandu uit het rijk verdrijven! Zonder de zonen van Pandu hebben we niemand meer die ons beschermt. Wat moeten we met die hebzuchtige Kaurava's, die geen tucht kennen?"

Toen die mannen uit Hastinapura vertrokken, flitste er bliksem uit een lucht zonder wolken, en de aarde beefde. Rahu, het hoofd dat zon en maan verslindt, greep de zon, al was het niet de tijd daarvoor. Een meteoor viel en scheerde rechts om de stad heen. Gieren, jakhalzen en kraaien schreeuwden op de tempels van de goden en in de heilige bomen, op de muren en de torens. Dat zijn de voortekenen nu de zoon van Pandu naar het woud gaat, koning. Ze voorspellen het einde van de Bharata's, en dat komt door uw slechte raad.'

Koning Dhritarashtra en Vidura waren nog aan het praten, toen Narada, de rishi van de goden, midden in de zaal voor de Kuru's stond, omringd door grote rishi's. 'In het veertiende jaar vanaf vandaag,' zei hij, 'gaan de Kaurava's hier ten onder, door de misstap van Duryodhana en door de kracht van Bhima en Arjuna.' Daarna steeg hij op in de lucht, stralend van de glans van de Veda, en was verdwenen.

Duryodhana, Karna en Shakuni zagen in Drona hun enige toevlucht, en ze boden hem het rijk aan. Drona zei tegen Duryodhana, tegen Duhshasana, tegen Karna en tegen alle Bharata's: 'De brahmanen zeggen dat de Pandava's niet te doden zijn, omdat ze zonen van goden zijn. Maar de zonen van Dhritarashtra hebben met al hun koningen, vol eerbied, hun toevlucht bij mij gezocht, en ik kan hen niet verlaten. Ik zal voor hen doen wat ik kan. Het lot gaat boven alles. De zonen van Pandu zijn volgens de dharma verslagen, en ze gaan naar het woud. Twaalf jaar lang zullen ze in het woud leven, in onthouding, zoals een leerling van de Veda, en dan komen ze terug, vervuld van woede en wrok, en met hen de vijandschap, tot mijn verdriet. Ik heb Drupada zijn rijk afgenomen, in een ruzie tussen vrienden. Toen bracht hij in zijn woede een offer om een zoon te krijgen die mij zou doden, en door de ascese van Yaja en Upayaja kreeg hij uit het vuur een zoon, Dhrishtadyumna, en uit het midden van het altaar Draupadi met haar slanke middel. Die Dhrishtadyumna is de zwager van de zonen van Pritha, en ze houden van hem. Daarom ben ik bang. Hij is door de goden gegeven, hij heeft de kleur van een vlam, hij is geboren met een boog, een pantser en pijlen, en ik ben een sterveling: daarom heb ik zo'n angst. Nu staat de zoon van Drupada, die held, aan hun kant. Ik zet mijn leven op het spel, en daarom zal ik voor jou tegen je vijanden vechten. Welk groter verdriet kan er op aarde voor mij zijn, Kaurava's? "Dhrishtadyumna is de dood van Drona": dat zegt iedereen. Dat hij geboren is om mij te doden, heb ik gehoord, en de hele wereld weet het. Door jou is die tijd nu gekomen. Doe snel wat goed voor je is, want met de ballingschap is het niet gedaan. Dit geluk duurt maar een ogenblik,

zoals de schaduw van een palm in de winter. Breng grote offers, geniet van wat je hebt, en geef. In het veertiende jaar vanaf vandaag komt er een grote slachting over je. Je hebt het gehoord, Duryodhana: doe wat je wilt, of zoek verzoening met de Pandava's, als je dat verstandig vindt.'

'De leraar heeft gelijk, Vidura,' zei Dhritarashtra. 'Ga, en haal de Pandava's terug. En als ze niet terugkomen, laat die kinderen dan met alle eer gaan, met wapens, wagens en voetvolk, en met alles wat ze nodig hebben om goed te leven.'

De Tijd heft geen staf

De zonen van Pritha waren in het spel verslagen en naar het woud gegaan, en Dhritarashtra zat in zorgen en zuchtte. Sanjaya, de zoon van Gavalgana, zijn raadsman, kwam bij hem. 'Koning, u hebt de aarde gekregen, vol rijkdom, en u hebt de Pandava's uit hun rijk verdreven. Waarom treurt u dan?'

'Wie zou er niet treuren,' zei Dhritarashtra, 'als hij vijandschap krijgt met de Pandava's, die zo fel zijn in de strijd, grote wagenstrijders met bondgenoten?'

'Dit is uw eigen werk, koning,' zei Sanjaya. 'Er komt een grote vijandschap van, en de hele wereld zal ten onder gaan, met alles wat eraan vastzit. Bhishma, Drona en Vidura probeerden uw zoon Duryodhana tegen te houden, maar die dwaas zonder schaamte stuurde toch de Pratikamin, de zoon van een suta, naar de geliefde vrouw van de Pandava's: "Breng Draupadi hier."'

'Als de goden een man zijn ondergang toedelen,' zei Dhritarashtra, 'nemen ze hem eerst zijn verstand af, en dan ziet hij alles verkeerd om. Als zijn verstand vertroebeld is en de ondergang nadert, lijkt het slechte hem goed, en het wijkt niet meer uit zijn hart. Wat hem schaadt, ziet eruit als wat hem goed doet, en wat hem goed doet, als wat hem schaadt: zo komt het op hem af als het einde nabij is, en hij houdt ervan. De Tijd heft geen staf om iemand het hoofd af te slaan. Dit is alles wat de Tijd vermag: dat een mens de dingen omgekeerd ziet. Dit tumult, waarvan je haren overeind gaan staan, hebben ze over zich afgeroepen toen ze de prinses van Panchala, die zoveel doorstond, de zaal in sleurden. Ze is niet uit een moederschoot geboren, ze is mooi, ze komt uit een edel geslacht, ze straalt, ze kent de dharma in alles, ze is beroemd: wie anders dan Duryodhana, die dobbelaar met zijn vals spel, zou haar met hoon de zaal binnenbrengen? Ze was ongesteld, besprenkeld met bloed, in één kleed, en ze

keek naar de Pandava's. Ze waren beroofd van hun bezit, van hun vrouw en van hun glans, hun geest was van streek, ze hadden niets meer van wat ze wensten, ze waren slaven geworden, gevangen in de strik van de dharma, alsof ze geen kracht meer hadden om iets te doen. En tegen haar, vol verdriet als ze was, zeiden Duryodhana en Karna daar in de vergadering van de Kuru's bittere woorden. Met die ogen van haar, vol ellende, zou ze de aarde kunnen verbranden. Blijft er vandaag nog iets over van mijn zonen, Sanjaya?

Alle vrouwen van de Bharata's waren bij Gandhari, en toen ze Draupadi in de zaal zagen, schreeuwden ze het uit. Nog altijd huilen ze iedere dag, samen met al mijn onderdanen, om haar, de wettige vrouw van de Pandava's, jong en mooi. Die avond bracht niemand het vuuroffer: de brahmanen waren woedend omdat Draupadi zo werd gesleept. Er stak een zware storm op, het donderde, schrikwekkende meteoren vielen uit de lucht, en Rahu greep de zon, al was het niet de tijd, zodat de mensen bang werden. In de wagenloodsen brak brand uit, en de vaandels vielen uiteen: een onheil voor de Bharata's. In de offerkamer van Duryodhana huilden de jakhalzen, en van alle kanten gaven de ezels antwoord. Bhishma en Drona gingen weg, Sanjaya, en Kripa, Somadatta en Bahlika.

Toen zei ik, omdat Vidura me aanspoorde: "Ik geef Draupadi een gunst, wat ze maar wil." De prinses van Panchala koos de Pandava's, met hun grenzeloze kracht, en ik liet hen gaan, met hun wagens en hun bogen. Daarna zei de wijze Vidura: "Dit wordt jullie einde, Bharata's, dat Draupadi de zaal is binnengebracht. Zij, de dochter van de koning van Panchala, is Shri zelf, de hoogste. De goden hebben haar gemaakt, en zij is naar deze Pandava's gekomen. Wat haar is aangedaan, zullen de zonen van Pritha nooit vergeven, want ze verdragen niets. Ook de boogschutters van de Vrishni's niet, en ook de sterke Panchala's niet. Arjuna zal terugkomen, omringd door de Panchala's en beschermd door Krishna, die altijd zijn woord houdt. En in hun midden zal Bhima terugkomen, de sterke, en zijn knots zwaaien zoals de Dood zijn staf. Tegen het dreunen van de Gandiva van Arjuna en tegen de kracht van Bhima's knots kan geen koning op. Daarom vind ik het altijd beter: geen oorlog met de zonen van Pritha. Ik denk dat de Pandava's altijd sterker zijn geweest dan de Kuru's. Want koning Jarasandha, hoe sterk hij ook was, is in de strijd door Bhima gedood, met zijn armen als enige wapen. Sluit daarom vrede met de Pandava's, koning. Doe zonder aarzelen wat voor beide partijen goed is. Als u dat doet, koning, bereikt u het hoogste goed."

Die woorden zei Vidura tegen me, zoon van Gavalgana. En ik heb ze niet aangenomen, omdat ik het goede voor mijn zoon wilde.'

Hier eindigt het boek van de vergaderzaal.

DEEL IV

Naar het woud

. . .

HOOFDSTUK TWAALF

De koperen pot

Een onderpand

Om. Wie het woord Jaya, overwinning, wil uitspreken, buigt eerst voor Narayana en voor Nara, de hoogste onder de mensen, de twee goddelijke rishi's die op aarde Krishna en Arjuna heten, en voor Sarasvati, de godin van het woord.

. . .

'Brahmaan,' vroeg koning Janamejaya aan Vaishampayana, 'mijn voorvaders, de zonen van Pritha, waren met bedrog verslagen in het spel. De zonen van Dhritarashtra en hun raadslieden hadden hen woedend gemaakt en harde woorden laten horen, en zo hadden ze een vijandschap gezaaid die groter was dan alle andere. Wat deden mijn voorvaders toen? Ze waren in één klap hun koningschap kwijt en in de ellende gestort: hoe brachten ze hun dagen door in het woud? Wie volgde hen? Wat aten ze, hoe leefden ze, waar woonden ze? Hoe gingen die twaalf jaar in het woud voorbij, voor zulke helden? En de prinses, die boven alle vrouwen uitstak, die haar mannen altijd volgde en nooit loog: hoe verdroeg zij, die geen leed verdiende, die harde ballingschap? Vertel het me uitvoerig, u die rijk bent aan ascese. Ik wil alles horen wat die helden gedaan hebben.'

En Vaishampayana vertelde.

De zonen van Pritha verlieten Hastinapura door de Vardhamana-poort, gewapend en met Draupadi bij zich, en ze trokken naar het noorden. Indrasena, Yudhishthira's vertrouwde dienaar, en de andere dienaren, veertien in totaal, volgden hen op snelle wagens, en ze namen hun vrouwen mee.

In de stad hoorden de burgers dat ze vertrokken, en het verdriet greep hen aan. Ze kwamen bijeen en berispten Bhishma, Vidura, Drona en Kripa, en ze zeiden zonder angst tegen elkaar: 'Dan zijn we alles kwijt, ons geslacht, onszelf en onze huizen, als Duryodhana dit rijk wil hebben, met de zoon van Subala achter zich en met Karna en Duhshasana. Waar een kwade man koning wil worden met kwade helpers, daar blijft geen geslacht over, geen zede, geen dharma en geen welvaart, en waar zou het geluk dan vandaan komen? Duryodhana haat wie boven hem staat. Hij heeft de goede zeden laten varen en zijn eigen verwanten. Hij is hebzuchtig en trots, laag en van nature meedogenloos. Waar Duryodhana koning is, is deze aarde geen aarde meer. Laten we allemaal gaan waar de Pandava's gaan. Zij kennen mededogen, ze hebben hun zinnen en hun vijanden bedwongen, ze kennen schaamte, ze hebben een goede naam en ze leven naar de dharma.'

Ze gingen de Pandava's achterna, haalden hen in en vouwden hun handen voor de zonen van Kunti en Madri. 'Waar gaat u heen? We wensen u het goede, maar laat ons niet achter met ons leed. Waar u gaat, gaan wij mee. We hebben gehoord dat harteloze vijanden u tegen de dharma in hebben verslagen, en we zijn er allemaal van geschrokken. Wij zijn u trouw en houden van u, we zijn uw vrienden en we hebben altijd gedaan wat goed voor u was en wat u lief was: laat ons niet in de steek. We willen niet ten onder gaan in een rijk waar een slechte koning heerst. Van goed en kwaad in de omgang weten wij dit. Zoals bloemen met hun geur een kleed doordringen, en water, en aarde, en sesamzaad, zo neemt een mens de hoedanigheden aan van de mensen met wie hij omgaat. Omgang met dwazen is de schoot van verblinding, omgang met goede mensen dag na dag de schoot van de dharma. Wie met lage mensen omgaat, verliest zijn verstand, wie met middelmatigen omgaat, wordt middelmatig, en wie met de besten omgaat, wordt de beste. Daarom moet men omgaan met wijzen en ouderen, met asceten die op innerlijke rust gericht zijn. Al het goede dat de wereld prijst, dat de Veda noemt en dat de goeden goedkeuren, is in ieder van

u, en in u allemaal samen. Wij zoeken ons eigen welzijn, en daarom willen we bij u wonen.'

'We prijzen ons gelukkig,' zei Yudhishthira, 'dat het volk, met de brahmanen voorop, ons uit genegenheid en medelijden goede eigenschappen toeschrijft die we niet hebben. Maar ik vraag jullie één ding, samen met mijn broers, en doe het niet anders uit liefde of medelijden met ons. Mijn grootvader Bhishma, de koning, Vidura, mijn moeder en de meeste van mijn vrienden zijn in Hastinapura. Als jullie ons welzijn willen, zorg dan samen voor hen, want ze zijn diep ontdaan. Jullie zijn ver genoeg meegekomen. Keer terug, ik bezweer het jullie bij dit afscheid. Ik laat mijn verwanten bij jullie achter als een onderpand: draag ze in jullie hart. Dat is wat mij van alles het meest ter harte gaat. Als jullie dat doen, hebben jullie mij geëerd.'

Het volk barstte uit in een jammerkreet: 'Ach, koning!' Ze dachten aan alles wat goed was in de zoon van Pritha, en in hun ellende namen ze afscheid van de Pandava's en keerden onwillig terug.

De Pandava's stegen op hun wagens en reden naar de grote banyan die Pramana heette, aan de oever van de Ganga. Tegen het einde van de dag waren ze er. Ze raakten het reine water aan en bleven er, en die nacht leefden ze, uitgeput door hun leed, van water alleen. Brahmanen waren hen uit genegenheid tot daar gevolgd, zowel zij die een offervuur onderhielden als zij die dat niet deden, met hun leerlingen en hun verwanten, en de koning zat in hun midden. In dat uur, dat mooi was en verschrikkelijk tegelijk, ontstaken ze hun vuren. Ze reciteerden de Veda en praatten met elkaar, en met stemmen zo zoet als die van ganzen troostten ze de koning van de Kuru's, de hele nacht lang.

Modder

Toen de nacht voorbij was en de dag aanbrak, stonden de brahmanen die leefden van wat men hun gaf, voor de Pandava's, die nu het woud in zouden gaan. Yudhishthira zei tegen hen: 'Ons bezit is weg, ons rijk en ons koningsgeluk. We gaan in ons verdriet het woud in, en we zullen leven van vruchten, wortels en wat we jagen. Het woud is vol gevaren, vol roofdieren en slangen. U zult daar zwaar lijden, dat weet ik. Het lijden van brahmanen zou zelfs de goden neerslaan, laat staan mij. Keer terug, brahmanen, en ga waarheen u wilt.'

'We gaan met jullie mee, welke weg jullie ook nemen,' zeiden de brahmanen. 'Laat ons niet in de steek. We zijn je toegewijd en we zien de ware dharma. Zelfs de goden hebben mededogen met wie hun toegewijd is, en het meest met brahmanen die goed leven.'

'Ook ik ben de brahmanen altijd toegewijd geweest,' zei Yudhishthira. 'Maar ik heb niemand meer die me helpt, en dat drukt me neer. Mijn broers, die de vruchten, de wortels en het wild zouden halen, zijn verdoofd van verdriet, om wat Draupadi is aangedaan en om het rijk dat we kwijt zijn. Ik kan ze in hun ellende geen zwaar werk laten doen.'

'Maak je in je hart geen zorgen over ons eten, koning. We halen zelf wat het woud ons geeft en we volgen jullie. We denken aan je en zeggen onze mantra's op voor je welzijn, en we zullen je in het woud gezelschap houden met gesprekken die je goeddoen.'

'Dat is waar. Met brahmanen ben ik graag. Maar nu ik zo laag gezonken ben, voelt het als een verwijt aan mezelf. Hoe kan ik u allemaal aanzien, u die dit niet verdient, als u uit liefde voor mij lijdt en eet wat u zelf hebt gezocht? Schande over die kwade zonen van Dhritarashtra!' De koning ging op de grond zitten en huilde.

Een van de brahmanen was een geleerde die Shaunaka heette. Hij vond zijn vreugde in de kennis van het Zelf, en hij was bedreven in yoga, de oefening waarmee men geest en zinnen bedwingt, en in sankhya, de leer die de bestanddelen van het bestaan onderscheidt. Hij zei tegen de koning: 'Duizenden redenen tot verdriet en honderden redenen tot angst komen dag na dag over de dwaas, niet over de wijze. Wie een verstand heeft als het jouwe, raakt niet verstrikt in daden die tegen het inzicht ingaan. Ik zeg je de verzen die koning Janaka lang geleden zong over hoe men zichzelf bedwingt.

Het lijden van de geest heeft één wortel: de genegenheid die een mens aan zijn verwanten, zijn vrienden en zijn bezit bindt. Uit genegenheid komt al het leed en alle angst, vreugde en verdriet en alle pijn. Zoals een vuur dat in een holle boom smeult, de boom tot aan zijn wortels verteert, zo vernietigt ook een beetje hartstocht wie de dharma zoekt. Uit genegenheid groeit verlangen, en uit verlangen de dorst. Die dorst is het ergste kwaad: ze veroudert niet als het lichaam veroudert, ze is een ziekte waaraan men sterft, en wie haar opgeeft, vindt geluk. Wie rijk is, is bang voor de koning en voor de dief, voor water en vuur, en zelfs voor zijn verwanten: hij is als een stuk vlees dat in de lucht door vogels wordt gegrepen, op de grond door roofdieren en in het water door

vissen. Aan de dorst komt geen einde, en tevredenheid is het hoogste geluk. Begeer daarom geen bezit, Yudhishthira. Wil je de dharma, zie dan af van het verlangen naar rijkdom. Want wie rijkdom zoekt om er de dharma mee te dienen, doet er goed aan het te laten: het is beter geen modder aan te raken dan hem later af te wassen.'

Yudhishthira antwoordde hem vanaf de grond. 'Ik wil geen rijkdom om ervan te genieten, brahmaan. Ik wil hem om de brahmanen te onderhouden, niet uit hebzucht. Waarom zou iemand als ik een huishouden hebben, als hij niet kan zorgen voor wie hem volgt? Alle schepselen delen hun eten met wie van hen afhangt. Zo moet een huisvader een deel geven aan de asceten en de leerlingen van de Veda, die niet voor zichzelf koken. In het huis van goede mensen is er altijd gras om op te zitten, een plek om te rusten, water en een vriendelijk woord. De vermoeide een bed, wie lang gestaan heeft een zetel, de dorstige water, de hongerige eten. Voor een gast sta je op, je gaat hem tegemoet, je biedt hem een zetel en je eert hem: dat is de eeuwige dharma. Wie zijn offervuur, zijn trekos, zijn verwanten en zijn gasten, zijn zonen, zijn vrouwen en zijn dienaren niet eert, wordt door hen verteerd. Niemand kookt voor zichzelf alleen, niemand doodt voor niets een dier, en niemand eet zelf iets wat hij niet eerst volgens de regel heeft geofferd. Het offer aan alle goden brengt men 's ochtends en 's avonds: men strooit eten op de grond voor de honden, voor de chandala's, die buiten alle standen leven, en voor de vogels. Wat na het offer overblijft, is amrita, de drank die onsterfelijk maakt, en wat overblijft als zijn mensen gegeten hebben, heet vighasa en is net zoveel waard. Wie van de vighasa leeft, eet amrita. Een gast te eten geven is een offer, met een offerloon in vijf gaven: een vriendelijke blik, aandacht, een zacht woord, hem uitgeleide doen, en eten en drinken. Wie een vermoeide reiziger die hij nooit eerder zag, royaal te eten geeft, verwerft grote verdienste. Wat denkt u daarvan, brahmaan?'

'Ach, deze wereld staat op zijn kop,' zei Shaunaka. 'Waar de goede zich voor schaamt, daar is de slechte tevreden mee. Voor zijn geslachtsdeel en zijn buik doet de mens zonder inzicht van alles, met open ogen, en zijn zinnen sleuren hem mee zoals wilde paarden een wagenmenner die zijn verstand kwijt is. Als een van de zinnen zijn voorwerp vindt, komt het verlangen, en uit het verlangen de wil, en dan valt hij, doorboord door de pijlen van wat hij begeert, in het vuur van zijn hebzucht. Hij kent zichzelf niet meer. Zo rolt hij als een wiel van de ene geboorte naar de andere, in het water, op het land en in de lucht, van Brahma tot een grasspriet.

Dat is de weg van wie niet weet. De weg van wie wel weet, van wie zijn vreugde vindt in de dharma en in de bevrijding, is deze. De Veda zegt: handel, en zie af van handelen. Doe daarom al deze dingen van de dharma zonder eigenwaan. De weg van de dharma heeft acht delen, zo is het overgeleverd: offer, studie van de Veda, geven, ascese, waarheid, vergevingsgezindheid, zelfbeheersing en vrij zijn van hebzucht. De eerste vier leiden langs de weg van de voorouders, en die doe je omdat ze gedaan moeten worden. De laatste vier gaan langs de weg van de goden, en de goeden volgen die altijd. De goden zijn vrij van begeerte en van afkeer, en daardoor zijn ze heersers geworden: de scharen van de goden, de Rudra's, de Sadhya's, de Aditya's, de Vasu's en de twee Ashvins, houden de schepselen in stand door de macht van hun yoga. Doe zoals zij, zoon van Kunti. Zoek de innerlijke rust, en win door ascese de macht die de yoga geeft. Wat je tegenover je vader en je moeder moest doen, heb je volbracht, en ook wat men met offers volbrengt. Zoek nu door ascese de macht om de brahmanen te onderhouden. Wie die macht heeft, doet wat hij wil. Neem daarom de ascese op je, en maak waar wat je je hebt voorgenomen.'

De koperen pot

Yudhishthira ging naar Dhaumya, de huispriester van de Pandava's, en in het bijzijn van zijn broers zei hij: 'Brahmanen die de Veda kennen, volgen mij nu ik naar het woud ga. Ik kan hen niet onderhouden, zoveel ellende heb ik over me gekregen. Wegsturen kan ik hen niet, en ik heb niets om hun te geven. Zeg me wat ik moet doen.'

Dhaumya zweeg een ogenblik en zocht in de dharma naar een uitweg. 'Lang geleden,' zei hij, 'toen de schepselen pas gemaakt waren, leden ze verschrikkelijke honger. Savitri, de zon, had medelijden met hen, zoals een vader. Toen hij op zijn noordelijke baan ging, trok hij met zijn stralen de sappen en de gloed van de aarde omhoog, en toen hij terugkeerde op zijn zuidelijke baan, drong hij in de aarde. Het land was zo tot een akker geworden, en nu bracht Soma, de maan, die over de planten heerst, de gloed uit de lucht met water omlaag, en daaruit liet hij de planten groeien. Zo wordt de zon, besprenkeld met het licht van de maan, in de aarde geboren als de planten met hun zes smaken, rein voor het offer, en dat is het voedsel van alle schepselen op aarde. Het voedsel dat de schepselen in leven houdt, is dus van de zon gemaakt, en de zon is de

vader van alle schepselen. Zoek daarom je toevlucht bij hem. Koningen die door hun geboorte en hun daden rein waren, hebben hun hele volk uit de nood getild door zich aan de ascese te wijden. Zo deden de geweldige Kartavirya, en Vainya, de zoon van Vena, en Nahusha: door ascese en verzonkenheid haalden zij hun onderdanen uit de ellende. Doe jij het ook, want je daden hebben je gezuiverd. Wijd je aan de ascese, en onderhoud zo, naar de dharma, de tweemaal geborenen.'

'Hoe vereerde koning Yudhishthira toen, voor de brahmanen, die wonderlijke zon?' vroeg Janamejaya.

'Luister aandachtig, koning,' zei Vaishampayana. 'Maak u rein, houd uw gedachten bij elkaar en neem er de tijd voor. Dan vertel ik u alles, tot het einde.'

En Vaishampayana vertelde verder.

Dhaumya gaf de zoon van Pritha de honderdacht namen van de zon. Wie ze bij zonsopgang met aandacht opzegt, zei hij, krijgt zonen en rijkdom en edelstenen, en hij herinnert zich zijn vroegere geboorten. Verdriet, bosbrand en zee kunnen hem niet deren, en wat hij wenst, krijgt hij.

Yudhishthira bedwong zichzelf, maakte zich rein en begon, om de brahmanen te kunnen onderhouden, aan een zware ascese. Hij vereerde de zon met bloemen en andere gaven, baadde zich en ging in de stroom van de Ganga staan, met zijn gezicht naar de zon, en daar raakte hij het water aan, bedwong zijn zinnen, leefde alleen van lucht en bleef staan in de pranayama, de beheersing van de adem. Toen begon hij, met beheerste stem, een lofzang.

'U bent het oog van de wereld, zon, u bent het Zelf van al wat een lichaam heeft, uit u komen alle schepselen voort. U bent de toevlucht van wie de yoga beoefent, u bent een deur zonder grendel, u bent de weg van wie naar bevrijding verlangt. Uit uw gloed heeft Vishvakarma de discus gesmeed waarmee Vishnu de trots van de asura's breekt. In de zomer trekt u met uw stralen het vocht uit alles wat leeft en uit de planten omhoog, en in de regentijd laat u het weer vallen. Als u niet opkwam, was de wereld blind. En als de tijd van de ondergang komt, verteert het vuur Samvartaka, dat uit uw woede komt, de drie werelden, en u maakt uzelf tot twaalf zonnen en drinkt met uw stralen de oceaan leeg. Men noemt u Indra, Rudra, Vishnu en Prajapati. U die over al het voedsel heerst: geef ook mij voedsel in overvloed, want ik verlang naar voedsel om al mijn gasten met eerbied te onthalen.'

De zon was hem goedgezind, en in zijn eigen gedaante liet hij zich aan de zoon van Pandu zien, vlammend als een offervuur. 'Je krijgt alles wat je wenst,' zei Surya, de zonnegod. 'Ik geef je voedsel voor vijf jaar en nog eens zeven, twaalf jaar lang. Neem deze koperen pot, koning. Zolang Panchali, de prinses van Panchala, hem vasthoudt en zelf nog niet gegeten heeft, zullen de vruchten, de wortels, het vlees en de groenten die in je keuken worden klaargemaakt, die vier soorten voedsel, vanaf vandaag niet opraken. Ook allerlei rijkdom geef ik je. En in het veertiende jaar vanaf nu krijg je je rijk terug.'

Daarna verdween de god. Wie de lofzang met een wens in zijn hart en met volle aandacht opzegt, krijgt van de zon wat hij vraagt, hoe moeilijk het ook te krijgen is. Of het nu een man is of een vrouw: wie om een zoon vraagt, krijgt een zoon, wie om rijkdom vraagt, krijgt rijkdom, wie om kennis vraagt, krijgt kennis. Wie hem in de twee schemeringen opzegt en in nood is, komt vrij, en wie gebonden is, raakt zijn boeien kwijt. Brahma had de lofzang aan Indra gegeven, Indra aan Narada en Narada aan Dhaumya, en van Dhaumya kreeg Yudhishthira hem, en alles wat hij wenste.

De zoon van Kunti kwam uit het water, raakte de voeten van Dhaumya aan en omhelsde zijn broers. Samen met Draupadi ging hij naar de keuken, en daar kookte hij zelf het eten van die dag. Het was weinig, maar het groeide en raakte niet op, en hij gaf de brahmanen te eten. Toen de brahmanen gegeten hadden, gaf hij zijn jongere broers te eten, daarna at hij zelf wat overbleef, de vighasa, en na Yudhishthira at Draupadi wat er nog was. Toen zij gegeten had, was het voedsel van die dag op.

Met de gave van de zon onthaalde Yudhishthira de brahmanen zoals ze wilden. Onder leiding van hun huispriester brachten de zonen van Pritha op gunstige dagen, onder gunstige maanhuizen, de offers, zoals de leerboeken en de mantra's ze voorschrijven. Daarna verrichtte Dhaumya de riten voor hun welzijn, en met hem en met hun stoet van brahmanen trokken de Pandava's naar het Kamyaka-woud.

Een klein vuur

Nu de Pandava's in het woud waren, zat Dhritarashtra, wiens enige ogen zijn wijsheid waren, op zijn gemak in zijn zetel, maar de zorg brandde in hem. Hij zei tegen Vidura: 'Je verstand is zo helder als dat van Shukra, de leraar van de

asura's. Je kent de hoogste dharma, en je weet dat de dharma subtiel is. De Kaurava's zien je als iemand die niemand voortrekt. Zeg me wat goed is voor hen en voor mij. Wat moeten we doen, nu het zo gelopen is? Hoe krijg ik de burgers aan onze kant, zodat ze ons niet met wortel en al uitroeien? En ik wil ook niet dat de Pandava's te gronde gaan.'

'De drie doelen van het leven, dharma, voorspoed en verlangen, hebben hun wortel in de dharma, koning,' zei Vidura, 'en een rijk rust op de dharma, zeggen de wijzen. Blijf daarom bij de dharma, zo goed als u kunt, en bescherm al uw zonen, ook de zonen van Kunti. Die dharma is in de zaal geschonden door kwade mannen, met de zoon van Subala voorop, toen uw zoon de zoon van Kunti, die altijd zijn woord houdt, uitdaagde en hem met de dobbelstenen versloeg. Voor dat onrecht zie ik één uitweg, waardoor uw zoon, vrij van zijn kwaad, weer een plaats onder de goeden kan krijgen: laat de zonen van Pandu alles terugkrijgen wat u hun eens gegeven hebt. Want de hoogste dharma is dat een koning tevreden is met wat van hem is en niet begerig kijkt naar wat van een ander is. Dan gaat uw goede naam niet verloren en komt er geen tweedracht in uw geslacht. Dat moet u nu vóór alles doen: de Pandava's tevredenstellen en Shakuni vernederen. Wilt u dat er van het geluk van uw zonen iets overblijft, doe het dan, en snel. Doet u het niet, dan gaan de Kuru's ten onder, want als Bhima of Arjuna woedend wordt, laat hij in het leger van zijn vijanden niemand in leven. Wat valt er in de wereld niet te bereiken voor wie Arjuna als strijder heeft, die met beide handen schiet, en de Gandiva als boog, en de sterke Bhima?

Toen uw zoon pas geboren was, heb ik u gezegd: verstoot deze zoon, hij brengt het geslacht onheil. U hebt het niet gedaan. Nu geef ik u opnieuw raad, en volgt u die niet, dan krijgt u er later spijt van. Als uw zoon het goedvindt om samen met de Pandava's, in vriendschap, over één rijk te regeren, zult u geen verdriet hebben. Maar als u uw zoon niet met uw raadslieden kunt tegenhouden, bedwing hem dan en maak de zoon van Pandu tot heerser. Laat Yudhishthira, die vrij is van hartstocht, naar de dharma over de aarde regeren. Dan zullen alle koningen ons dienen, zoals vaishya's dat doen. Laten Duryodhana, Shakuni en Karna de zonen van Pandu met genegenheid dienen. Laat Duhshasana midden in de zaal Bhima en de dochter van Drupada om vergeving vragen. Stel Yudhishthira gerust, eer hem en zet hem op de troon. U hebt het me gevraagd: wat zou ik u anders moeten zeggen? Als u dit doet, hebt u gedaan wat u te doen hebt.'

'Wat je hier in de zaal gezegd hebt, Vidura,' zei Dhritarashtra, 'over de Pandava's en over mij, is goed voor hen en slecht voor de mijnen. Mijn hart neemt het niet aan. Hoe ben je nu tot dit besluit gekomen? Dat je dit allemaal voor de Pandava's zegt, bewijst me dat je mij niet goedgezind bent. Hoe kan ik mijn zoon verstoten om de Pandava's? Natuurlijk zijn zij ook mijn zonen, maar Duryodhana is uit mijn eigen lichaam geboren. Wie zou, als hij zonder partijdigheid oordeelt, tegen iemand zeggen: gooi je eigen lichaam weg voor een ander? Alles wat je zegt is krom, Vidura, al houd ik je in hoge eer. Blijf of ga, zoals je wilt. Een losbandige vrouw verlaat haar man toch, hoe goed hij haar ook behandelt.'

Dhritarashtra stond abrupt op en ging naar zijn vertrekken. 'Dit geslacht is ten dode opgeschreven,' zei Vidura, en hij haastte zich naar de plek waar de zonen van Pritha waren.

De Pandava's wilden in het woud gaan wonen, en met hun gevolg trokken ze van de oever van de Ganga naar het veld van Kurukshetra. Ze baadden in de Sarasvati, in de Drishadvati en in de Yamuna, en ze gingen van woud tot woud, steeds naar het westen. Ten slotte zagen ze het Kamyaka-woud voor zich, aan de oever van de Sarasvati, waar het land vlak en dor wordt, een woud waar de muni's graag kwamen. In dat woud, vol vogels en herten, gingen ze wonen, en de muni's zorgden voor hen en troostten hen.

Vidura verlangde ernaar de Pandava's te zien. Hij reed in één wagen, met snelle paarden, naar het rijke Kamyaka-woud, en daar zag hij Yudhishthira zitten op een stille plek, met Draupadi, met zijn broers en met de brahmanen. Yudhishthira zag Vidura van ver aankomen en zei tegen zijn broer: 'Bhima, wat komt Vidura ons zeggen? Stuurt Shakuni hem om ons opnieuw uit te dagen voor het spel? Wil die kleine Shakuni ons nu ook onze wapens afwinnen met de dobbelstenen? Als iemand me uitdaagt en roept: "Kom!", dan kan ik niet weglopen, Bhima. En als de Gandiva in het geding komt, komt ook het terugwinnen van ons rijk in het geding.'

De Pandava's stonden op en ontvingen hem, en toen hij bij hen zat en wat was bijgekomen, vroegen ze waarom hij kwam. Hij vertelde hun precies wat Dhritarashtra had gedaan.

'Dhritarashtra ontving me met eer, Yudhishthira, en zei: "Het is zo gelopen. Kijk er zonder partijdigheid naar, en zeg me wat goed is voor hen en voor mij." Ik heb hem de raad gegeven die de Kaurava's en hemzelf zou helpen, maar hij wilde er niets van weten. Hij liet zich niet naar het goede brengen, zomin

als een vrouw die in het huis van een Veda-geleerde bedorven is geraakt. Mijn woorden stonden hem tegen zoals een man van zestig een meisje tegenstaat. Water blijft niet liggen op een lotusblad, en zo bleef mijn raad niet bij hem. De Kaurava's gaan ten onder. Dhritarashtra werd woedend en zei tegen me: "Ga maar waar je vertrouwen hebt. Ik wil je hulp niet meer bij het bestuur van het rijk of van de stad." Dhritarashtra heeft me verstoten, en nu kom ik naar jou, om je raad te geven. Onthoud wat ik je nu zeg. Wie zijn bezit niet voor zichzelf houdt maar met zijn bondgenoten deelt, vindt in hen mensen die ook zijn leed met hem delen: zo maak je bondgenoten, en wie bondgenoten heeft, zeggen ze, wint de aarde. Spreek de waarheid, zonder loze woorden, eet hetzelfde eten als je bondgenoten, en stel jezelf niet boven hen. En wie zwaar leed van zijn vijanden verdraagt, geduldig zijn tijd afwacht en zijn kracht laat groeien zoals men een klein vuur voedt tot het groot is, die zal alleen over de aarde heersen.'

'Ik zal doen wat u zegt,' zei Yudhishthira, 'met een helder hoofd en op mijn hoede. En wat u me verder aanraadt, als tijd en plaats het vragen, zal ik ook helemaal doen.'

HOOFDSTUK DERTIEN

Kirmira

Zolang ze zwak zijn

VIDURA WAS NAAR de hermitage van de Pandava's gegaan, en Dhritarashtra kreeg spijt. Hij dacht aan het verstand van Vidura, die wist wanneer men vrede sluit en wanneer men oorlog voert, en aan de macht die de Pandava's nog zouden krijgen. Met zijn gedachten bij Vidura ging hij naar de deur van de vergaderzaal, en daar, voor de ogen van de koningen, viel hij bewusteloos neer.

Toen hij weer bij zijn zinnen was, kwam hij overeind van de grond en zei tegen Sanjaya, zijn raadsman, die naast hem stond: 'Mijn broer en mijn vriend is als een tweede Dharma, de god van de dharma zelf. Nu ik aan hem denk, breekt mijn hart. Haal mijn broer snel terug, Sanjaya.' Hij huilde en klaagde, en opnieuw zei hij tegen Sanjaya: 'Ga, Sanjaya, en kijk of mijn broer Vidura nog leeft, die ik in mijn woede heb verjaagd, slecht als ik ben. Nooit heeft die broer van mij, met zijn onmetelijke verstand, mij ook maar het kleinste kwaad gedaan, en nu heeft hij van mij onrecht gekregen. Zoek hem en breng hem terug, Sanjaya, of ik geef mijn leven op.'

'Goed,' zei Sanjaya, en hij reed naar het Kamyaka-woud. Hij was er in korte tijd, en daar zag hij Yudhishthira zitten, gekleed in een hertenhuid, naast Vidura

en tussen duizenden brahmanen, bewaakt door zijn broers zoals Indra door de goden. Hij eerde Yudhishthira en werd door Bhima, Arjuna en de tweeling ontvangen, en toen Yudhishthira hem gevraagd had hoe het met hem ging, zei hij waarom hij kwam. 'Koning Dhritarashtra denkt aan u, Vidura. Ga snel naar hem toe en geef hem zijn leven terug. Neem afscheid van de Pandava's en kom terug, want de koning vraagt het.'

Vidura, die altijd aan zijn verwanten hing, keerde met instemming van Yudhishthira terug naar Hastinapura. Dhritarashtra zei tegen hem: 'Wat ben ik gelukkig dat je gekomen bent, Vidura, dat je aan me gedacht hebt. Dag en nacht heb ik wakker gelegen, om jou, en mijn eigen lichaam werd me vreemd.' Hij nam Vidura op schoot, rook aan zijn kruin en zei: 'Vergeef me wat ik in mijn woede tegen je gezegd heb.'

'Ik heb u al vergeven, koning,' zei Vidura. 'U bent mijn meerdere, u verdient de hoogste eer. Ik ben teruggekomen omdat ik ernaar verlangde u te zien. Goede mensen neigen naar wie in nood is: daar valt niet over na te denken. Uw zonen zijn mij even lief als de zonen van Pandu. Maar zij zijn nu in nood, en daarom gaat mijn hart naar hen uit.'

Dat Vidura terug was en dat de koning hem had gerustgesteld, vrat aan Duryodhana. Hij riep de zoon van Subala bij zich, en Karna en Duhshasana, en zei: 'Vidura, de raadsman die mijn vader zo hoog acht, is terug. Hij is de vriend van de zonen van Pandu en hij doet altijd wat goed voor hen is. Bedenk iets voor mij, voordat hij het hoofd van de koning omdraait en de Pandava's laat terughalen. Zie ik de zonen van Pritha ooit hier terug, dan houd ik weer op met eten en drinken tot ik wegteer, niemand houdt me tegen. Ik neem gif of ik hang me op, ik ga in het vuur of ik steek mezelf met mijn eigen wapens: de zonen van Pandu in hun bloei terugzien kan ik niet.'

'Wat is dat voor kinderpraat, koning,' zei Shakuni. 'Ze zijn vertrokken onder een afspraak, en wat jij vreest, gebeurt niet. De Pandava's houden zich allemaal aan hun woord. Het woord van je vader nemen ze nooit aan. En nemen ze het toch aan en komen ze terug naar de stad, dan breken ze de afspraak, en dan is er voor ons weer een inzet. Dan blijven we allemaal afzijdig, we doen wat je vader wil, en we houden ons stil en letten goed op waar de Pandava's zwak zijn.'

'Het is zoals je zegt, mijn wijze oom,' zei Duhshasana. 'Wat jij zegt, bevalt me altijd.'

'Wij willen allemaal wat jij wilt, Duryodhana,' zei Karna, 'en ik zie dat we het eens zijn. De zonen van Pandu beheersen zich, ze komen niet terug voordat

de termijn om is. En komen ze toch terug, omdat hun verstand hen in de steek laat, versla hen dan opnieuw met de dobbelstenen.'

Duryodhana was niet blij met wat Karna zei, en hij wendde zijn gezicht af van zijn raadslieden. Karna zag het. Hij sperde zijn ogen open en zei tegen Duhshasana en de zoon van Subala: 'Dit is wat ik denk, prinsen. Wij willen allemaal doen wat Duryodhana graag wil, we staan met gevouwen handen klaar, als zijn dienaren. Maar we kunnen niet allemaal onvermoeibaar doen wat hem behaagt. Laten we onze wapens nemen, ons pantser aandoen, op onze wagens stappen en samen naar het woud rijden om de Pandava's te doden. Als ze allemaal tot rust zijn gebracht en de weg zijn gegaan die niemand kent, dan hebben de zonen van Dhritarashtra rust, en wij ook. Zolang ze ellendig zijn, zolang ze verdriet hebben, zolang ze zonder bondgenoten zijn, zolang kunnen we ze aan. Dat denk ik.'

Ze prezen hem, en allemaal zeiden ze tegen Karna: 'Goed!' Ze stapten ieder op zijn eigen wagen, woedend, en samen reden ze uit, vastbesloten de Pandava's te doden.

Vyasa, de rishi die Dhritarashtra had verwekt, zag hen uitrijden met het innerlijk oog dat zijn ascese hem gaf, en hij kwam, zuiver van hart. Hij hield hen allemaal tegen en stuurde hen terug. Toen ging hij snel naar Dhritarashtra.

De zwakke os

'Dhritarashtra,' zei Vyasa, 'ik zeg je nu wat het beste is voor alle Kaurava's. Het bevalt mij niet dat de Pandava's met bedrog zijn verslagen door Duryodhana en zijn volgelingen en naar het woud zijn gegaan. Als het dertiende jaar vol is, zullen ze aan al hun leed terugdenken, en dan spuwen ze in hun woede gif over de Kaurava's. Waarom wil jouw zoon, die altijd woedend is, de zonen van Pandu om het rijk doden? Houd die dwaas tegen, laat je zoon tot rust komen. Wie hen doodt terwijl ze in het woud leven, verliest zelf zijn leven. Doe wat de wijze Vidura zegt, en Bhishma, en wij, en Kripa en Drona. Strijd met je eigen verwanten keuren de wijzen af: het is tegen de dharma en het brengt schande, begin er niet aan. De blik waarmee hij naar de Pandava's kijkt, brengt groot onheil als je hem laat begaan. Of laat die zoon van je met zijn trage verstand naar het woud gaan en daar met de Pandava's leven, alleen, zonder helpers. Als hij door de omgang met de Pandava's van hen gaat houden, dan heb je bereikt

wat je wilde. Maar men zegt ook dat de aard waarmee iemand geboren wordt, niet van hem wijkt tot hij sterft. Wat denken Bhishma, Drona en Vidura ervan? Wat denk jij? Doe wat goed is, nu er nog tijd is.'

'Ook ik wilde dit dobbelspel niet,' zei Dhritarashtra. 'Het lot heeft me ertoe gedwongen, denk ik. Bhishma wilde het niet, Drona niet, Vidura niet, en Gandhari wilde het ook niet. Het kwam uit verblinding voort. Ik weet het allemaal, muni, maar uit liefde voor mijn zoon kan ik die dwaze Duryodhana niet opgeven.'

'Wat je zegt is waar, zoon van Vichitravirya,' zei Vyasa. 'Ik weet het goed: er gaat niets boven een zoon. Ook Indra heeft dat geleerd, van de tranen van Surabhi, de moeder van de koeien. Ik zal je vertellen hoe dat ging.

Lang geleden huilde Surabhi in de hemel van de goden, en Indra kreeg medelijden met haar. "Waarom huil je?" vroeg hij. "Gaat het de goden goed? Is er iets gebeurd bij de mensen of bij de koeien? Dit is geen klein verdriet."

"Ik zie geen ramp die jullie treft, koning van de goden," zei Surabhi. "Ik huil om mijn zoon. Kijk naar die harde boer. Hij slaat mijn zwakke zoon met zijn stok, en de ploeg drukt hem neer. Ik zie hoe uitgeput hij is en hoe hij geslagen wordt, en het medelijden overmant me. Van de twee ossen is er één sterk, en die trekt de zwaarste last. De andere heeft weinig kracht, hij is mager, je ziet zijn aderen, en hij trekt zijn last maar met moeite, en om hem treur ik. Kijk, hij wordt met de stok geslagen en steeds weer gepord, en hij kan die last niet dragen. Daarom huil ik om hem, en de tranen lopen me uit de ogen."

"Duizenden van je zonen worden gekweld," zei Indra. "Waarom heb je medelijden met die ene?"

"Al heb ik duizend zonen, ik houd van hen allemaal evenveel," zei Surabhi. "Maar met een zoon die zwak is en het zwaar heeft, heb ik meer medelijden."

Haar woorden troffen Indra: een kind, begreep hij, weegt zwaarder dan het leven zelf. Ter plekke liet hij een zware stortbui vallen, zodat de boer niet verder kon met zijn werk.

Laat het met jou zijn zoals Surabhi zei, koning: houd van al je zonen evenveel, en heb het meeste medelijden met wie zwak is. Zoals Pandu mijn zoon is, zo ben jij mijn zoon, en Vidura ook. Ik zeg je dit uit liefde. Jij hebt al lang honderdeen zonen, Pandu heeft er maar vijf, en die zijn zwak en in grote nood. Hoe moeten ze in leven blijven? Hoe moeten ze groeien? Zo denk ik aan de zonen van Pritha in hun ellende, en het doet me pijn. Wil je dat de Kaurava's

in leven blijven, koning, laat je zoon Duryodhana dan vrede sluiten met de Pandava's.'

De dij

'Het is zoals u zegt, muni,' zei Dhritarashtra. 'Ik weet het, en al deze koningen weten het. Wat u goed vindt voor de Kuru's, dat hebben ook Vidura, Bhishma en Drona me gezegd. Als u mij goedgezind bent en medelijden hebt met de Kuru's, vermaan dan mijn kwaadaardige zoon Duryodhana.'

'Daar komt de rishi Maitreya, koning,' zei Vyasa. 'Hij heeft de broers, de Pandava's, bezocht, en nu komt hij hier om ons te zien. Die grote rishi zal je zoon Duryodhana terechtwijzen, zodat er vrede komt in je geslacht. Doe zonder aarzelen wat hij zegt. Want doe je niet wat hij vraagt, dan vervloekt hij je zoon in zijn woede.'

Vyasa vertrok, en Maitreya verscheen. De koning en zijn zoon ontvingen de muni met eerbied, en ze gaven hem het arghya, het water dat men een geëerde gast aanbiedt, en brachten hem alle eer die een gast toekomt. Toen de muni wat bijgekomen was van zijn reis, vroeg Dhritarashtra hem: 'Was uw tocht door Kurujangala goed? Gaat het de vijf Pandava's goed, die helden? Willen ze zich aan de afspraak houden en hun tijd uitdienen? En blijft er broederschap tussen de Kuru's?'

'Ik maakte een pelgrimstocht langs de tirtha's, de heilige badplaatsen,' zei Maitreya, 'en zo kwam ik in Kurujangala, het land van de Kuru's. Daar zag ik, zonder dat ik het zocht, Yudhishthira, de koning van de dharma, in het Kamyaka-woud. Hij droeg een hertenhuid, zijn haar was samengekoekt tot strengen, zoals bij een asceet, en hij woonde in het woud van de asceten, waar groepen muni's hem kwamen opzoeken. Daar hoorde ik hoe je zonen zich vergist hebben, en welk onheil en welk groot gevaar er nu dreigt, in de gedaante van een dobbelspel. Daarom ben ik naar je toe gekomen, om het welzijn van de Kaurava's, want ik houd veel van je en ik ben op je gesteld. Het past niet, koning, dat je zonen elkaar bestrijden terwijl jij en Bhishma nog leven. Jij bent de paal waar de ossen bij het dorsen omheen lopen: jij moet in toom houden en de teugel vieren. Waarom kijk je toe hoe dit verschrikkelijke onheil opkomt? Wat er in je zaal gebeurd is, was het werk van rovers, en daarom sta je bij de asceten niet in aanzien.'

Tegen Duryodhana, die zo gauw gekrenkt was, zei de rishi Maitreya met zachte stem: 'Duryodhana, sterke Duryodhana, jij die zo goed kunt spreken, let op wat ik zeg, het is voor je eigen bestwil. Doe de Pandava's geen kwaad, koning. Zorg voor je eigen welzijn, en voor dat van de Pandava's, van de Kuru's en van de wereld. Het zijn allemaal helden, ze hebben de kracht van tienduizend olifanten en lichamen zo hard als de bliksem. Ze houden hun geloften en hun woord, ze zijn trots op hun mannelijkheid. Ze hebben de vijanden van de goden gedood, de rakshasa's die elke gedaante kunnen aannemen, met Hidimba en Baka voorop, en ook de rakshasa Kirmira. Toen ze hiervandaan vertrokken waren, versperde die woeste Kirmira hun 's nachts de weg en stond daar als een berg die niet wijkt, en Bhima, die houdt van de strijd, heeft hem gedood zoals een tijger een klein hert doodt. Denk ook aan de veroveringen van Bhima: hij velde Jarasandha, de grote boogschutter, die zo sterk was als tienduizend olifanten. Krishna is hun verwant en de zoon van Drupada is hun zwager: welke sterveling, die oud wordt en sterft, zou tegen hen standhouden in de strijd? Laat er vrede zijn tussen jou en de Pandava's. Doe wat ik zeg, en geef je niet over aan de macht van de dood.'

Terwijl Maitreya dat zei, sloeg Duryodhana met zijn hand op zijn eigen dij, die was als een olifantenslurf. Hij glimlachte en kraste met zijn voet over de grond. Hij zei geen woord, de dwaas, en stond daar met zijn hoofd wat gebogen. Toen Maitreya zag dat hij niet wilde luisteren, kwam de woede over hem. Het lot dreef hem: hij besloot Duryodhana te vervloeken. Hij raakte water aan, zijn ogen werden rood, en hij vervloekte de kwaadaardige zoon van Dhritarashtra.

'Omdat je mij minacht en niet wilt doen wat ik zeg, zul je snel de vrucht van je hoogmoed plukken. Er komt een grote oorlog uit het kwaad dat jij hebt gedaan, en daarin zal de sterke Bhima met slagen van zijn knots je dij breken.'

Dhritarashtra probeerde de muni gunstig te stemmen, zodat het niet zou gebeuren. 'Sluit je zoon vrede met de Pandava's, koning, hoe dan ook,' zei Maitreya, 'dan treft de vloek niet. Maar doet hij het niet, dan gebeurt het.'

Dhritarashtra schaamde zich. 'Hoe heeft Bhima Kirmira gedood?' vroeg hij aan Maitreya.

'Ik zeg je niets meer,' zei Maitreya. 'Het staat me tegen, je zoon wil niet luisteren. Als ik weg ben, zal Vidura je alles vertellen.' En hij vertrok, terug naar waar hij vandaan was gekomen. Het nieuws over de dood van Kirmira had Duryodhana geschokt, en ook hij ging naar buiten.

Kirmira

'Vertel me hoe Kirmira gedood is, Vidura,' zei Dhritarashtra. 'Ik wil weten hoe het gevecht tussen de rakshasa en Bhima is gegaan.'

'Die daad van Bhima had geen gewoon mens kunnen doen,' zei Vidura. 'Ik heb het verhaal vaak gehoord, als ik met de Pandava's praatte.'

En Vidura vertelde.

Na het spel vertrokken de Pandava's hiervandaan, en drie dagen en drie nachten later kwamen ze bij het Kamyaka-woud. Het was midden in de nacht, het verschrikkelijke uur waarop de rakshasa's rondgaan, de mensenetende nachtwezens met hun wrede daden. De asceten en de anderen die in het woud leefden, bleven dan ver bij het Kamyaka-woud vandaan, uit angst voor de menseneters. Juist toen de Pandava's het woud in gingen, dook er een rakshasa voor hen op, met vlammende ogen en een brandende fakkel, en hij versperde hun de weg. Hij spreidde zijn enorme armen en trok een afschuwelijk gezicht, en daar stond hij, op het pad dat de nazaten van Kuru wilden gaan. Hij beet op zijn lippen, zijn tanden staken uit en zijn haar stond als vuur overeind. Hij hulde zich in de begoocheling van de rakshasa's en brulde. Van dat gebrul schrokken de vogels zo dat ze schreeuwend overal neervielen, die van het land en die van het water, en herten, luipaarden, buffels en beren vluchtten alle kanten op, zodat het was alsof het woud zelf in beweging kwam. De wind van zijn adem was zo sterk dat ranken die ver weg groeiden, de bomen omhelsden met hun armen van koperkleurige bladeren. Op dat ogenblik stak er een hevige storm op, en het stof verduisterde de lucht tot er geen ster meer te zien was.

De rakshasa zag de Pandava's van ver aankomen, in hun zwarte hertenhuiden, en hij versperde de ingang van het woud. Draupadi had zoiets nog nooit gezien, en van schrik sloot ze haar ogen. Haar haar, dat Duhshasana met zijn hand had losgerukt, hing los, en daar stond ze tussen de vijf Pandava's, als een rivier die tussen vijf bergen kolkt. Ze raakte bijna buiten zinnen, en de vijf Pandava's hielden haar vast. Maar Dhaumya zei in het bijzijn van de zonen van Pandu de mantra's op die rakshasa's doden, en met hun kracht verbrak hij de begoocheling van de rakshasa. Toen die verbroken was, rolde de rakshasa, die elke gedaante kon aannemen, woedend met zijn ogen, en hij leek de Tijd zelf.

'Wie ben je?' vroeg Yudhishthira. 'Wiens zoon ben je? Zeg ons wat we voor je kunnen doen.'

'Ik ben de broer van Baka,' zei de rakshasa, 'Kirmira, en iedereen kent mijn naam. Ik woon hier zonder zorgen in dit verlaten Kamyaka-woud en haal elke dag mijn eten door mensen in een gevecht te verslaan. Wie zijn jullie, die hier bij mij gekomen zijn als mijn eten? Ik versla jullie allemaal in een gevecht, en dan eet ik jullie met smaak op.'

Yudhishthira noemde hem zijn geslacht, zijn naam en alles. 'Ik ben de zoon van Pandu, de koning van de dharma, als je van mij gehoord hebt. Samen met al mijn broers, Bhima, Arjuna en de anderen, ben ik mijn rijk kwijtgeraakt. We hebben besloten in het woud te gaan wonen, en zo zijn we in dit gevreesde woud gekomen, dat van jou is.'

'De goden hebben me vandaag gegeven wat ik al zo lang wilde,' zei Kirmira. 'Met mijn wapen in de hand zwerf ik over de hele aarde om Bhima te doden, en ik heb hem nooit gevonden. En nu staat hij hier, de man die mijn broer heeft gedood, naar wie ik zo lang heb gezocht. Hij heeft mijn lieve broer Baka gedood, bij Vetrakiya, vermomd als brahmaan, met de kracht van zijn kennis, want eigen kracht heeft hij niet. En deze kwade man heeft ook Hidimba gedood, mijn lieve vriend, die in dit woud woonde, en hij heeft zijn zuster weggenomen. En nu is die dwaas in mijn diepe woud gekomen, midden in de nacht, op het uur dat wij rondgaan. Vandaag betaal ik hem de vijandschap terug die ik zo lang heb opgespaard, en ik verzadig Baka met zijn bloed, heel veel bloed. Vandaag los ik mijn schuld af aan mijn broer en aan mijn vriend, en als ik deze doorn van de rakshasa's heb gedood, vind ik de hoogste rust. Heeft Baka Bhima eens laten gaan, vandaag eet ik hem op, voor je ogen, Yudhishthira. Ik dood deze sterke Bhima, en ik eet hem op en verteer hem, zoals Agastya de grote asura verteerde.'

'Dat zal niet gebeuren,' zei Yudhishthira, en boos wees hij de rakshasa terecht.

Bhima trok met kracht een boom uit de grond, tien vadem lang, en rukte er de bladeren af. In een oogwenk spande Arjuna, de overwinnaar, de Gandiva. Maar Bhima hield Arjuna tegen, rende op de rakshasa af en riep: 'Blijf staan! Blijf staan!' Hij snoerde zijn gordel aan, wreef zijn handen tegen elkaar en beet op zijn lip, en met de boom als wapen stormde hij op hem af en liet hem met kracht neerkomen op het hoofd van de rakshasa. Maar de rakshasa bleef staan, onverstoord, en wierp zijn vlammende fakkel naar Bhima. Bhima schopte de fakkel met zijn linkervoet weg, zodat ze naar de rakshasa terugvloog. Kirmira trok op zijn beurt een boom uit en vocht terug, en het werd een gevecht met bomen dat het woud verwoestte, zoals lang geleden het gevecht tussen de broers

Vali en Sugriva, de koningen van de apen, die allebei naar de heerschappij verlangden. De bomen braken op hun hoofden in stukken, en overal in het woud lagen ze verbrijzeld.

Dat gevecht met bomen duurde maar even. Toen tilde de rakshasa in zijn woede een rotsblok op en wierp het naar Bhima, en Bhima wankelde. Terwijl Bhima nog verdoofd was van de klap, stortte de rakshasa zich met uitgestrekte armen op hem, zoals Rahu, het hoofd dat zon en maan verslindt, op de zon. Ze grepen elkaar vast en trokken aan elkaar, een woeste strijd. Bhima dacht aan de vernedering die Duryodhana hem had aangedaan, hij was trots op de kracht van zijn armen, en hij wist dat Draupadi naar hem keek, en hij zwol van kracht. Hij sprong op de rakshasa af en greep hem met zijn armen, en de sterke rakshasa greep hem terug, maar Bhima wierp hem met geweld neer. Waar hun armen tegen elkaar drukten, klonk het als bamboe die splijt. Bhima pakte hem om zijn middel, en hij schudde hem woest heen en weer. De rakshasa werd zwak en trilde over zijn hele lijf, en toch trok hij nog met al zijn kracht aan Bhima. Toen Bhima zag dat hij uitgeput was, bond hij hem met zijn armen vast, zoals men een dier met een touw bindt. De rakshasa brulde, en Bhima slingerde hem lang rond, tot hij bewusteloos was en alleen nog stuiptrekte. Toen hij bezweek, doodde Bhima hem met al zijn kracht, zoals men een offerdier doodt: hij zette zijn knie in de lendenen van de rakshasa en kneep hem met zijn handen de keel dicht. Hij sleurde het verslapte lijf over de grond, en de ogen vielen al dicht.

'Jij zult de tranen van Hidimba en Baka niet meer afvegen, kwade rakshasa,' zei hij. 'Jij bent ook op weg naar het huis van Yama.'

Hij liet de rakshasa liggen, de kleren en de sieraden van zijn lijf gerukt. Het lichaam trilde nog even, en toen was hij dood. De zonen van de koning prezen Bhima om al zijn gaven, en met Draupadi voorop trokken ze verder, het woud in.

'Op bevel van Yudhishthira heeft Bhima Kirmira in de strijd gedood, koning,' zei Vidura. 'Yudhishthira maakte het woud van de rakshasa vrij van die doorn en ging er met Draupadi wonen, en ze troostten haar allemaal. Toen ik door dat grote woud reed, heb ik het lijk van de rakshasa zelf zien liggen, gedood door de kracht van Bhima. En daar heb ik ook de brahmanen die bij de Pandava's waren, over die daad van Bhima horen vertellen.' Dhritarashtra verzonk in gedachten, en hij zuchtte als iemand die pijn heeft.

HOOFDSTUK VEERTIEN

Ook jou niet

De Bhoja's, de Vrishni's en de Andhaka's, de geslachten van Krishna, hoorden dat de Pandava's waren verbannen, en ze kwamen naar het grote woud, waar de zonen van Pandu in hun verdriet woonden. Ook de zonen van de koning van Panchala kwamen, en Dhrishtaketu, de zoon van Shishupala, op de rajasuya tot koning van Chedi gewijd, en de broers uit Kekaya, die overal bekend waren om hun kracht. Ze waren vervuld van woede, ze scholden op de zonen van Dhritarashtra, en ze vroegen: 'Wat moeten we doen?' Met Krishna voorop gingen die kshatriya's om Yudhishthira heen zitten.

Krishna groette Yudhishthira, en bedroefd zei hij: 'Het bloed van Duryodhana en Karna, van die kwaadaardige Shakuni en van Duhshasana, alle vier, zal de aarde drinken. We doden hen in de strijd, we verslaan wie hen volgt, met al hun koningen, en dan wijden we Yudhishthira samen tot koning. Wie met bedrog handelt, moet gedood worden. Dat is de eeuwige dharma.'

Zijn woede om wat de zonen van Pritha was aangedaan, was zo groot dat het leek alsof hij alle schepselen wilde verbranden, en Arjuna probeerde hem tot bedaren te brengen. Hij begon de daden op te sommen die Krishna in zijn vroegere lichamen had gedaan, als Vishnu, die zelfs over Prajapati heerst.

'In vroeger tijden, Krishna, heb je tienduizend jaar als muni over de berg Gandhamadana gezworven, en je sliep waar de avond je vond. Elfduizend jaar

heb je bij de meren van Pushkara gewoond, en je leefde van water. Honderd jaar heb je in Badari op één been gestaan, met je armen omhoog, en je leefde van lucht, Madhusudana, jij die de asura Madhu hebt gedood. Aan de Sarasvati heb je je bovenkleed afgelegd, mager, zodat je aderen te zien waren, bij een offer dat twaalf jaar duurde. En in Prabhasa, de tirtha waar de goeden heen gaan, heb je duizend jaar van de goden op één been gestaan, trouw aan je gelofte. Vyasa heeft me gezegd dat jij de oorzaak bent van wat er in de wereld gebeurt. Jij bent de kenner van het veld in alle schepselen, Krishna, het begin en het einde, de schatkamer van alle ascese, het eeuwige offer. Jij hebt de asura Naraka gedood, de zoon van de Aarde, en zijn oorringen van edelstenen meegenomen, en je liet het eerste offerpaard vrij. Na die daad heb je alle daitya's en danava's die zich tegen je verzameld hadden in de strijd gedood, je hebt Indra, de echtgenoot van Shachi, de heerschappij over alles gegeven, en toen ben je onder de mensen geboren.

Als Narayana ben je Hari geworden, en Brahma, Soma en Surya, Dharma, de Beschikker, Yama en Agni, Vayu, Kubera en Rudra, de Tijd, de ruimte, de aarde en de windstreken. Jij bent ongeboren, de leraar van wat beweegt en wat stilstaat, die alles voortbrengt, de hoogste van alle wezens. Als zoon van Aditi werd je bekend als Vishnu, de jongere broer van Indra, en als kind heb je met drie stappen de hemel van de goden, de lucht en de aarde doorschreden, en in het huis van de zon heb je de zon met je eigen gloed overstraald. Jij hebt de strikken van Muru doorgesneden, Nisunda gedood en de weg naar Pragjyotisha weer veilig gemaakt. Jij hebt Shishupala met zijn volgelingen gedood. Jij hebt Rukmi verslagen en Rukmini, de dochter van Bhishmaka, als koningin weggevoerd op je wagen, die dreunde als een onweerswolk. Jij hebt Shalva gedood, de heer van Saubha, en zijn stad Saubha neergehaald. En Dvaraka, de rijke, heilige stad die de rishi's liefhebben, heb je tot de jouwe gemaakt, en aan het eind zul je haar in de zee laten verdwijnen. In jou is geen woede, geen afgunst, geen onwaarheid, geen wreedheid: hoe zou er dan iets kroms in je zijn, Krishna? Aan het einde van een tijdperk neem je alle schepselen in je samen, je trekt de hele wereld in jezelf terug, en zo blijf je. Aan het begin van een tijdperk kwam uit de lotus van je navel Brahma voort, van wie deze hele wereld is. Toen de twee verschrikkelijke danava's Madhu en Kaitabha hem wilden doden, werd je woedend, Hari, en uit je voorhoofd werd Shiva geboren, met de drietand in zijn hand en zijn drie ogen. Zo zijn die twee, de hoogsten van de goden, uit jouw lichaam voortgekomen om te doen wat jij hun opdraagt. Narada heeft het me

verteld. Wat jij als kind al gedaan hebt, met Balarama aan je zijde, heeft niemand vóór je gedaan en zal niemand na je doen.'

Arjuna, die één was met Krishna, zweeg. Krishna antwoordde hem: 'Jij bent van mij en ik ben van jou, en wat van mij is, is van jou. Wie jou haat, haat mij, wie jou volgt, volgt mij. Jij bent Nara, en ik ben Narayana, Hari. Wij zijn de rishi's Nara en Narayana, die uit hun eigen wereld naar deze wereld zijn gekomen. Jij bent niet anders dan ik, Arjuna, en ik ben niet anders dan jij. Niemand kan het verschil tussen ons kennen.'

In die vergadering van helden, terwijl de koningen nog in opwinding waren, kwam Draupadi, omringd door Dhrishtadyumna en haar andere broers, naar Krishna toe, die daar met de Yadava's zat. Ze zocht haar toevlucht bij hem, bij wie iedereen zijn toevlucht zoekt, en ze zei:

'Devala zegt dat men u, toen de schepselen werden voortgebracht, de enige Prajapati noemde, de schepper van alle schepselen. U bent Vishnu, u bent het offer, u bent wie offert en wie het offer ontvangt, zegt Parashurama, de zoon van Jamadagni. De rishi's noemen u vergevingsgezindheid en waarheid. Uit de waarheid bent u voortgekomen als het offer, zegt Kashyapa. U heerst over wie heersen over de Sadhya's en de Vasu's, u doet de wereld bestaan, zegt Narada. Met Brahma, Shiva en Indra en al de goden speelt u zoals een kind met zijn speelgoed. Uw hoofd vult het hemelgewelf, uw voeten de aarde, deze werelden zijn uw buik: u bent het eeuwige wezen. U bent de toevlucht van de rishi's, die door hun kennis en hun ascese zijn gezuiverd, en van de koninklijke wijzen die het goede doen en in de strijd nooit terugwijken. De hoeders van de wereld en de werelden, de maanhuizen, de tien windstreken, de lucht, de maan en de zon: alles rust in u. Dat de schepselen sterven en de goden niet, rust in u. U heerst over alle wezens, over die van de goden en die van de mensen.

Daarom vertel ik jou mijn leed, Madhusudana, omdat ik je vertrouw. Hoe kon iemand als ik, de vrouw van de zonen van Pritha, jouw vriendin, de zuster van Dhrishtadyumna, de zaal in worden gesleurd? Ik was ongesteld, ik beefde, ik was besmeurd met bloed, ik had maar één kleed aan, en zo werd ik de zaal van de Kuru's in gesleept, huilend. Midden tussen de koningen, in de vergadering, zagen de zonen van Dhritarashtra me, bevlekt met mijn bloed, en ze lachten, die kwaadaardige mannen. Ze wilden van me genieten als van een slavin, terwijl de zonen van Pandu nog leefden, en de Panchala's, en de Vrishni's. Ben ik niet, naar de dharma, de schoondochter van Bhishma en van Dhritarashtra allebei? En toch hebben ze me met geweld tot slavin gemaakt.

Ik verwijt het de Pandava's, de sterksten in de strijd, dat ze het aanzagen, toen hun eigen vrouw, hun wettige vrouw, die overal bekend is, zo werd gekweld. Schande over de kracht van Bhima, schande over de Gandiva van Arjuna, dat ze verdroegen dat kleine mannen me zo mishandelden. Dit is de eeuwige weg van de dharma, die de goeden altijd zijn gegaan: een man beschermt zijn vrouw, ook als hij weinig kracht heeft. Wie zijn vrouw beschermt, beschermt zijn kinderen, en wie zijn kinderen beschermt, beschermt zichzelf. Want een man wordt in zijn vrouw zelf opnieuw geboren, en daarom heet ze jaya, zij in wie hij geboren wordt. En een vrouw moet haar man beschermen: hoe zou hij anders in mijn schoot geboren worden? Wie bij de Pandava's zijn toevlucht zoekt, laten ze nooit in de steek. Maar mij, die mijn toevlucht bij hen zocht, hebben ze niet geholpen.

Vijf zonen heb ik van mijn vijf mannen, en hun kracht is onmetelijk: Prativindhya van Yudhishthira, Sutasoma van Bhima, Shrutakarma van Arjuna, Shatanika van Nakula, en Shrutasena van de jongste, Sahadeva, en ze zijn allemaal onverschrokken. Al was het maar om hen, hadden ze me moeten beschermen. Ze zijn grote wagenstrijders, Krishna, zoals jouw Pradyumna. Het zijn de beste boogschutters, geen vijand kan hen in de strijd verslaan: waarom verdragen ze dit van de zonen van Dhritarashtra, die zoveel zwakker zijn? Ons rijk is ons tegen de dharma in afgenomen, ze zijn allemaal slaven gemaakt, en ik ben de zaal in gesleurd, in één kleed, ongesteld. De Gandiva kan niemand spannen behalve Arjuna, en Bhima, en jij, Madhusudana. Schande over de kracht van Bhima, schande over de Gandiva van Arjuna, dat Duryodhana ook maar één ogenblik blijft leven.

Hij is het die hen met hun moeder uit het rijk heeft verdreven, toen ze nog kinderen waren, onschuldig, bezig met hun studie en hun geloften. Hij is het, die kwade man, die gif in Bhima's eten liet doen, het kalakuta-gif, vers en scherp, waarvan je haren overeind gaan staan. Maar Bhima verteerde het met zijn eten, en het deed hem niets, want zijn dagen waren nog niet op. Bij Pramanakoti, aan de Ganga, bond hij Bhima terwijl die vol vertrouwen sliep, gooide hem in de rivier en ging terug naar de stad. Maar toen Bhima wakker werd, rukte hij zijn boeien los en kwam uit het water. Hij liet hem, terwijl hij sliep, over zijn hele lichaam bijten door zwarte cobra's, en Bhima stierf niet. Bhima werd wakker, sloeg alle slangen dood, en met de rug van zijn hand doodde hij Duryodhana's geliefde wagenmenner.

En in Varanavata stak hij het huis van lak in brand terwijl de kinderen er sliepen, met hun moeder: wie doet zoiets? Daar huilde de edele Kunti, in angst, midden in de vlammen, en ze riep tegen de Pandava's: "Ach, ik ben verloren! Hoe komen we vandaag uit dit vuur? Ik ga ten onder, zonder hulp, met mijn kleine kinderen!" Maar Bhima, zo snel als de wind, stelde zijn moeder gerust en ook zijn broers: "Ik spring omhoog, zoals Garuda, de koning van de vogels. Hier hoeven jullie niet bang te zijn." Hij nam zijn moeder op zijn linkerheup, de koning op zijn rechter, de tweeling op zijn schouders en Arjuna op zijn rug, sprong ineens met hen allemaal op en redde zijn broers en zijn moeder uit het vuur.

Die nacht trokken ze met hun moeder verder, tot dicht bij het woud van Hidimba. Terwijl ze daar uitgeput sliepen, kwam er een rakshasa-vrouw naar hen toe, Hidimbi. Ze begeerde Bhima, ze legde zijn voeten op haar schoot en masseerde ze met haar zachte handen. Bhima werd wakker en vroeg wat ze wilde, en zij waarschuwde: "Vlucht, mijn sterke broer komt jullie doden." "Ik ben niet bang voor hem," zei Bhima. "Laat hem komen, dan dood ik hem." De menseneter hoorde hen praten en kwam brullend op hen af. "Met wie praat je, Hidimbi?" riep hij. "Breng hem hier, dan eten we hem op." Maar zij had medelijden met hen en zei niets. Toen stormde hij op Bhima af en greep zijn hand, en met zijn andere hand, zo hard als de bliksem van Indra, sloeg hij hem, en Bhima werd woedend. Ze vochten zoals Indra met Vritra, en Bhima doodde hem. Daarna gingen ze met Hidimbi voorop, uit wie Ghatotkacha werd geboren, naar Ekachakra, en daar doodde Bhima ook Baka, een menseneter die net zo gevaarlijk was als Hidimba. In de stad van Drupada heeft Arjuna mij gewonnen, zoals jij Rukmini hebt gewonnen: bij de bruidskeuze deed hij wat niemand anders kon, en hij versloeg de koningen.

Zo leef ik nu, met al dat leed, in grote ellende, zonder Kunti, die ik eer, met Dhaumya aan ons hoofd. Waarom zien deze mannen, met de moed van leeuwen, sterker dan wie ook, onverschillig toe hoe ik door zulke nietige vijanden word gekweld? Hoe lang moet ik nog branden van verdriet, om wat die zwakke, kwade mensen me hebben aangedaan? Ik ben geboren in een groot geslacht, op goddelijke wijze, zegt men. Ik ben de geliefde vrouw van de Pandava's, de schoondochter van de grote Pandu. En ik, een edele vrouw, trouw aan mijn mannen, ben bij mijn haar gegrepen, Madhusudana, voor de ogen van de vijf Pandava's, die elk zijn als Indra.'

Draupadi verborg haar gezicht achter haar zachte hand, die was als een lotusknop, en haar tranen vielen op haar borsten, die vol waren, rond en mooi gevormd, met de tekens die heil beloven. Ze veegde haar ogen af, en er kwam woede in haar stem.

'Ik heb geen mannen, ik heb geen zonen, Madhusudana, geen broers, geen vader, en ook jou niet, en geen verwanten, want jullie zitten er onbewogen bij terwijl nietige mannen me zo mishandelen. Mijn verdriet gaat niet over, om hoe Karna toen lachte. Om vier redenen moet jij me altijd beschermen, Krishna: omdat we verwant zijn, om de eerbied die je voor me hebt, omdat je mijn vriend bent, en omdat je de macht hebt.'

Krishna antwoordde haar: 'De vrouwen van de mannen op wie jij woedend bent, zullen huilen zoals jij, als ze hen gedood zien liggen, op de aarde, bedekt met de pijlen van Arjuna, overdekt met bloed, zonder leven. Huil niet. Ik zal doen wat ik kan voor de zonen van Pandu. Ik beloof het je, en het is waar: jij wordt koningin van koningen. Het hemelgewelf mag neerstorten, de Himalaya mag splijten, de aarde mag in stukken breken, de zee mag opdrogen, Draupadi: mijn woord zal niet vergeefs zijn.'

Draupadi keek van opzij naar Arjuna, de middelste van haar mannen. 'Huil niet, jij met je mooie koperkleurige ogen,' zei Arjuna tegen haar. 'Het zal zijn zoals Madhusudana zei. Het kan niet anders.'

'Ik dood Drona,' zei Dhrishtadyumna, 'en onze broer Shikhandi doodt de grootvader. Bhima doodt Duryodhana, en Arjuna doodt Karna. Met Balarama en Krishna aan onze kant zijn we in de strijd niet te verslaan, zuster, zelfs niet door Indra, de doder van Vritra: wat zijn dan de zonen van Dhritarashtra?'

Als ik in Dvaraka was geweest

Alle helden keken naar Krishna. 'Als ik in Dvaraka was geweest, koning,' zei hij midden tussen hen tegen Yudhishthira, 'dan was je dit niet overkomen. Ik was naar het spel gekomen, ook als de Kaurava's me niet hadden geroepen, ook als Dhritarashtra, de zoon van Ambika, en Duryodhana me niet hadden uitgenodigd. Ik had Bhishma en Drona erbij gehaald, en Kripa en Bahlika, en ik had het spel tegengehouden door te laten zien hoeveel kwaad eruit voortkomt. Ik had het voor je opgenomen en tegen koning Dhritarashtra gezegd: "Laat uw zonen niet dobbelen." Ik had hem het kwaad van het spel laten zien, waardoor

jij ten val bent gekomen, en waardoor lang geleden ook koning Nala, de zoon van Virasena, zijn rijk verloor. Ik had hem uitgelegd hoe het spel verwoest wat nog niet eens genoten is, en hoe wie eenmaal speelt, niet meer kan ophouden.

Vrouwen, dobbelstenen, de jacht en de drank: dat zijn de vier ondeugden die uit begeerte voortkomen, en waardoor een koning zijn koningsgeluk verliest. Wie de leerboeken kent, vindt dat er over alle vier gesproken moet worden, maar wie het spel kent, weet dat er over het dobbelen het meest te zeggen is. Op één dag is je bezit weg, en dan komt de ellende, en er blijven alleen harde woorden over. Dat en nog meer had ik de zoon van Ambika gezegd. Had hij mijn woorden aangenomen, dan was de dharma heel gebleven, en de Kuru's ook. Had hij mijn zachte woorden afgewezen, die hem goed zouden hebben gedaan als een medicijn, dan had ik hem met geweld bedwongen. En de leden van de vergadering die zich zijn vrienden noemden en zijn vijanden waren, en die dobbelaars, die had ik allemaal uiteengeslagen.

Maar ik was toen niet in het land van de Anarta's, waar Dvaraka ligt, en daardoor is dit ongeluk van het spel over jullie gekomen. Toen ik in Dvaraka terugkwam, hoorde ik van Satyaki, de held van de Vrishni's, alles over je ongeluk, precies zoals het gegaan was. Zodra ik het hoorde, ben ik gekomen, met een hart vol onrust, om je te zien. Ach, het is ons allemaal zwaar gevallen, nu we jou en je broers in deze ellende zien.'

'Waarom was je er niet, Krishna?' vroeg Yudhishthira. 'Waar was je, toen je van huis was? En wat heb je gedaan?'

'Ik was weggegaan om Saubha te vernietigen,' zei Krishna, 'de stad van Shalva. Dit is waarom. Koning Shishupala, de zoon van Damaghosha, heb ik op jouw rajasuya gedood, omdat hij in zijn woede niet kon verdragen dat de eerste eer mij werd gegeven. Shalva hoorde dat hij gedood was, en in een felle woede kwam hij naar Dvaraka, terwijl de stad leeg was, want ik was bij jou, op je offer. Hij kwam op Saubha, de stad die door de lucht gaat waarheen haar heer maar wil, en de jonge prinsen van de Vrishni's vochten tegen hem. Die wrede man doodde veel van die jonge Vrishni-helden, en hij verwoestte alle tuinen van de stad.

"Waar is hij," riep hij, "die schande van de Vrishni's, Krishna, die domme zoon van Vasudeva? Hij wil zo graag vechten: ik breek zijn trots in de strijd. Anarta's, zeg me de waarheid: ik ga naar waar hij is. Ik dood hem, die de doder is van Kamsa en Keshin, en dan pas keer ik terug. Ik keer niet terug zonder hem te doden: dat zweer ik bij de waarheid, en ik raak mijn wapen aan." "Waar is

hij? Waar is hij?" riep hij, en de heer van Saubha rende heen en weer, zo graag wilde hij met mij vechten. "Vandaag stuur ik die kwaaddoener, die laaghartige verrader, naar het huis van Yama, uit woede om de dood van Shishupala. Die kwade man heeft mijn broer gedood, koning Shishupala. Ik dood hem hier op de aarde. Mijn broer was een jongen, en een koning, en hij is niet in de voorste linie van de strijd gedood, maar toen hij niet op zijn hoede was, die held. Ik dood die Krishna."

Hij ging nog lang zo tekeer, hij schold me uit, en hij steeg met Saubha op in de lucht. Toen ik terugkwam, hoorde ik wat Shalva, de koning van Martikavata, tegen mij had gezegd. Ik werd woedend, en toen ik alles had overdacht, besloot ik hem te doden, om wat hij de Anarta's had aangedaan, om zijn hoon tegen mij en om zijn grenzeloze hoogmoed. Ik trok uit om Saubha te vernietigen, en ik zocht hem, en ik vond hem in de werveling van de oceaan. Ik blies op de Panchajanya, de schelp die uit de zee komt, ik daagde Shalva uit en stelde me op voor de strijd. Een tijd lang vocht ik daar met danava's, de asura's die Shalva dienden, en ik onderwierp ze allemaal en wierp ze neer op de aarde. Daardoor kon ik toen niet komen. Zodra ik het hoorde, van Hastinapura en van het spel dat uit wangedrag was voortgekomen, ben ik gekomen.'

HOOFDSTUK VIJFTIEN

De dam is gebroken

Het teken aan de poort

'Vertel me uitvoerig hoe de heer van Saubha gedood is, Krishna,' zei Yudhishthira. 'Ik heb nog niet genoeg gehoord.'

En Krishna vertelde.

Shalva hoorde dat ik Shishupala had gedood, en hij kwam naar de stad Dvaravati, dat is Dvaraka. Ik was er niet, en wat er toen gebeurde, heb ik later gehoord. Hij stelde zijn troepen op en sloot de stad aan alle zijden in, en ook van boven, want hij zelf hing met zijn leger in de lucht. Van daaruit bestookte hij de stad, en van alle kanten vlogen de wapens.

Maar koning Ahuka, de heer van Dvaraka, verdedigde de stad, en ze was versterkt zoals de leer van de vestingbouw het voorschrijft: met vaandels en poortbogen, met muren en torens, met werptuigen, met versperde straten, met trommels en pauken, met de shataghni, de honderddoder, en met allerlei andere wapens. Mijn broer Gada, Samba en Uddhava, de raadsman van de Vrishni's, hielden de sterke plaatsen bezet, met helden van goede afkomst die hun moed in de strijd al hadden getoond, met ruiters en voetvolk. Alle bruggen werden

afgebroken, boten werden verboden, en onder in de grachten werden puntige palen gezet. Het land rondom de stad maakten ze een krosha ver onbegaanbaar, met kuilen en valkuilen, en onder de grond legden ze brandbare stoffen. Van nature is onze vesting sterk en goed beschermd, en er zijn altijd wapens genoeg, maar toen nog meer dan ooit: de stad was zo veilig als de stad van Indra. Zolang Shalva er was, kwam niemand de stad van de Vrishni's en de Andhaka's in of uit zonder het teken dat was afgesproken. In alle straten en op alle pleinen stonden olifanten en paarden. De wachters zetten alle mimespelers, dansers en zangers van de Anarta's de stad uit. Ugrasena, de koning van de Vrishni's, en Uddhava lieten in de hele stad afkondigen dat niemand wijn mocht drinken, want Shalva zou iedereen doden die niet op zijn hoede was, en alle Vrishni's en Andhaka's bleven nuchter en waakzaam. Iedere strijder had zijn soldij en zijn eten gekregen, zijn wapens en zijn uitrusting: er was er niet één die in koper werd betaald, niet één die op zijn soldij moest wachten, niet één die alleen uit gunst diende, en niet één wiens moed niet beproefd was.

Met een enorm leger kwam Shalva, de heer van Saubha, naar onze stad, met voetvolk, ruiters, wagens en olifanten. Zijn troepen legerden zich op vlak land, waar volop water was, en ze bezetten alles, behalve de plaatsen waar de doden worden verbrand, de tempels van de goden, de heilige bomen en de mierenhopen. Ook de wegen naar de stad en de geheime ingangen hielden ze bezet. Toen stormde de heer van Saubha op Dvaraka af, zo snel als Garuda, met een leger dat alle wapens kende, betaald en goed gevoed.

De jonge prinsen van de Vrishni's lieten die aanval niet over zich komen: ze trokken de stad uit om te vechten, Charudeshna, Samba en Pradyumna, allemaal zonen van mij, in hun pantser, op hun wagens, met hun sieraden en hun vaandels. Samba, de zoon van Jambavati, nam zijn boog en viel Kshemavriddhi aan, de aanvoerder van Shalva's leger en zijn raadsman, en hij liet zijn pijlen op hem neerkomen zoals Indra de regen. Kshemavriddhi hield stand zonder te wijken, en met zijn begoocheling liet hij een nog groter net van pijlen op Samba los. Maar Samba verbrak dat net met zijn eigen begoocheling en schoot duizend pijlen op zijn wagen, en Kshemavriddhi vluchtte, doorboord, op zijn snelle paarden van het veld.

Toen hij weg was, viel een daitya, Vegavat, mijn zoon aan. Samba week niet, zwaaide zijn knots rond en slingerde haar naar Vegavat, en Vegavat viel, zoals een oude woudreus met vergane wortels omvalt. Mijn zoon drong het leger binnen en vocht verder.

Een danava die iedereen kende, Vivindhya, met een zware boog, viel Charudeshna aan. Ze doorboorden elkaar met hun pijlen en brulden als leeuwen. Toen legde Charudeshna, een zoon van Rukmini, een pijl aan die gloeide als vuur en als de zon. Met een mantra wijdde hij hem tot een groot astra, een wapen van de goden. Hij daagde Vivindhya uit en schoot, en de danava viel dood neer.

Nu Vivindhya gedood was en zijn leger wankelde, kwam Shalva terug op Saubha, de stad die gaat waarheen haar heer wil, laag boven de grond. Toen ze hem zagen, raakten de verdedigers van Dvaraka in verwarring. Maar Pradyumna trok de stad uit, stelde de Anarta's op en zei: 'Blijf allemaal staan, en kijk hoe ik Saubha en haar koning met geweld terugdrijf. Yadava's, vandaag vernietig ik het leger van de heer van Saubha met mijn pijlen, die als ijzeren slangen van mijn boog vliegen. Houd moed, wees niet bang. Vandaag sterft de heer van Saubha. Nu ik hem aanval, gaat die kwaadaardige man ten onder, met Saubha en al.' Het leger van de Yadava's hoorde hem, bleef staan en vocht weer, met frisse moed.

Erger dan de dood

En Krishna vertelde verder.

Pradyumna besteeg zijn gouden wagen, met gepantserde paarden ervoor. Op zijn vaandel stond de makara, het grote dier van de zee, met wijd opengesperde muil, zo angstaanjagend als Yama, en zijn paarden leken meer te vliegen dan te lopen. Hij liet zijn boog dreunen en nam hem van de ene hand in de andere, alsof hij de vijand verachtte, en hij doodde de danava's aan één stuk door: niemand zag ook maar een tussenpoos tussen zijn pijlen. Zijn gezicht veranderde niet van kleur en zijn ledematen trilden niet. Hij ging recht op Shalva zelf af, die ook naar dat gevecht verlangde.

Shalva ging die uitdaging aan. Hij steeg af van Saubha en besteeg een wagen die door begoocheling was gemaakt, versierd met goud, met vaandels en pijlkokers, en wie het gevecht zag, dacht aan de strijd tussen Bali, de koning van de asura's, en Indra. Ze overstelpten elkaar met pijlen, en Shalva schoot op mijn zoon pijlen af die vlamden als vuur. Pradyumna werd doorboord, maar hij schoot een pijl af die tot in de kwetsbaarste plekken dringt. Die gevederde pijl ging door Shalva's pantser en trof hem in zijn hart, en Shalva viel zonder besef neer. De voornaamste danava's zagen hun koning vallen en vluchtten, zo

hard dat de grond onder hun voeten openscheurde, en in het leger van Shalva werd gejammerd.

Maar Shalva kwam weer bij, stond op en schoot met kracht een pijl op Pradyumna af. Die trof hem diep bij zijn sleutelbeen, en hij zakte weg in zijn wagen. Shalva brulde als een leeuw, zodat de hele aarde ervan vol was, en terwijl mijn zoon buiten bewustzijn was, schoot hij nog meer pijlen op hem af, pijlen die niemand verdraagt, tot Pradyumna zonder beweging op het slagveld lag.

De Vrishni's die waren komen vechten, verloren de moed, en het hele leger van de Vrishni's en de Andhaka's jammerde, terwijl de vijanden juichten. Pradyumna's wagenmenner, de zoon van Daruka, die zijn vak goed had geleerd, zag hem zo liggen, en met zijn snelle paarden reed hij hem van het veld. De wagen was nog niet ver, toen Pradyumna weer bij zijn zinnen kwam. Hij greep zijn boog en zei tegen zijn wagenmenner: 'Zoon van een suta, wat heb je besloten? Waarom keer je de strijd de rug toe? Dat is niet de dharma van de Vrishni-helden in de strijd. Ben je in de war geraakt toen je Shalva zag in dit grote gevecht, zoon van een suta? Of ben je moedeloos geworden toen je de strijd zag? Zeg me de waarheid.'

'Ik ben niet in de war, zoon van Krishna,' zei de wagenmenner, 'en ik ben ook niet bang. Maar Shalva is te zwaar voor jou, denk ik. Daarom trek ik me langzaam terug. Die kwaaddoener is sterker dan jij. Als de strijder op de wagen bewusteloos is, moet zijn wagenmenner hem beschermen. Ik moet jou altijd beschermen, zoals jij mij moet beschermen, en omdat de strijder altijd beschermd moet worden, trek ik me terug. En je bent alleen, en de danava's zijn met velen. Omdat ik vond dat de strijd niet gelijk was, trek ik me terug, zoon van Rukmini.'

'Keer de wagen om,' zei Pradyumna. 'Zoon van Daruka, doe dat nooit meer, keer nooit meer weg uit de strijd, zolang ik leef. Wie in het geslacht van de Vrishni's geboren is, laat de strijd niet in de steek. Hij doodt niet wie gevallen is en roept: "Ik ben de jouwe." Hij doodt geen vrouw, geen kind en geen oude man, en geen strijder die zijn wagen kwijt is, die in nood is, of wiens wapens gebroken zijn. Jij bent in het geslacht van de suta's geboren, je bent opgeleid in het werk van een suta, en je kent de dharma van de Vrishni's in de strijd. Jij weet hoe de Vrishni's zich aan het front gedragen.

Wat zal Krishna tegen me zeggen, de oudere broer van Gada, als hij hoort dat ik de strijd heb verlaten, in de rug geraakt, bang, op de vlucht? Wat zal Balarama zeggen, de oudere broer van Krishna, in zijn blauwe kleren, wild van

de wijn, als hij terugkomt? Wat zal Satyaki zeggen, de kleinzoon van Shini, die grote boogschutter, en Samba, die altijd overwint, en Charudeshna, en Gada en Sarana, en de sterke Akrura? En wat zullen de vrouwen van de Vrishni-helden zeggen als ze bij elkaar zitten, over mij, die ze altijd dapper en eervol vonden, een man met trots? "Daar komt Pradyumna, bang, hij heeft de strijd verlaten. Schande over hem," zullen ze zeggen, en niet: "Goed gedaan." Spot, en schande erbij, is voor mij, en voor ieder als ik, erger dan de dood.

Hari, de doder van Madhu, heeft de last op mij gelegd en is naar het offer van Yudhishthira gegaan. Toen de dappere Kritavarman, de zoon van Hridika, tegen Shalva wilde uittrekken, heb ik hem tegengehouden: "Ik houd Shalva wel tegen, blijf jij hier." En om mij eer te bewijzen, bleef de zoon van Hridika achter. Wat moet ik die grote wagenstrijder zeggen als ik hem terugzie? Wat zeg ik tegen Krishna, als hij terugkomt, hij met de schelp, de discus en de knots, met zijn ogen als lotusbladeren? Satyaki en Balarama en de anderen onder de Andhaka's en de Vrishni's willen zich altijd met mij meten: wat zeg ik hun? Als ik de strijd heb verlaten, weggereden door jou, tegen mijn wil, dan kan ik niet meer leven: een leven na een laffe vlucht, met pijlen in mijn rug, is voor mij niets waard. Keer met de wagen om, zoon van Daruka, snel, en doe dit nooit meer, ook niet in de grootste nood. Heb je me ooit, zoon van een suta, als een lafaard uit angst de strijd zien ontvluchten? Je had me niet mogen wegrijden, zoon van Daruka, terwijl ik zo naar het gevecht verlangde. Rijd terug, naar waar gevochten wordt.'

'Ik ben niet bang om de paarden in de strijd te mennen, zoon van Rukmini,' zei de zoon van Daruka, 'en ik ken de dharma van de Vrishni's in de oorlog. Zo is het, en niet anders. Maar wie een wagen ment, heeft geleerd dat hij de strijder op de wagen hoe dan ook moet beschermen. En jij was zwaar gewond. De pijl die Shalva op je afschoot, had je hard getroffen, en je was buiten bewustzijn, en daarom trok ik me terug. Maar nu je weer bij je zinnen bent, zoon van Krishna, kijk dan wat ik heb geleerd in het mennen van paarden. Ik ben de zoon van Daruka, en ik ben goed opgeleid. Zonder angst dring ik in dat grote leger van Shalva binnen.'

Hij spoorde de paarden aan, trok de teugels strak en stormde op het slagveld af. Onder de zweep en aan de teugels maakten die prachtige paarden wonderlijke cirkels, gelijke en ongelijke, rechtsom en linksom, en het leek alsof ze de lucht in vlogen. Ze voelden hoe licht de hand van de zoon van Daruka was, en alsof hun hoeven brandden, raakten ze de grond haast niet. Zonder veel moeite reed hij om het leger van Shalva heen, en wie het zag, keek zijn ogen uit.

Meteen schoot de heer van Saubha drie pijlen op de wagenmenner. Maar de zoon van Daruka lette niet op de kracht van die pijlen en reed verder, zoals de paarden wilden. Toen schoot Shalva allerlei pijlen af op mijn zoon, en Pradyumna glimlachte, liet zien hoe snel zijn handen waren, en sneed ze allemaal door voordat ze hem bereikten. Nu nam de heer van Saubha zijn toevlucht tot de begoocheling van de asura's en schoot pijlen af. Pradyumna zag welk wapen hij gebruikte, en met het brahmastra, het wapen van Brahma, sneed hij het halverwege af. Hij schoot andere gevederde pijlen, die bloed dronken, en die sloegen het wapen weg en doorboorden Shalva in zijn hoofd, zijn borst en zijn gezicht. Shalva viel.

Terwijl hij daar lag, getroffen en buiten bewustzijn, legde Pradyumna een andere pijl aan, een die elke vijand vernietigt. Alle Dasharha's, zijn geslacht, hadden die pijl vereerd en er hun heilwensen over uitgesproken. Men zag hoe die pijl op de pees werd gelegd, en de hele lucht riep: 'Ach!' Alle scharen van de goden, met Indra en Kubera, de heer van de schatten, zonden Narada en Vayu, de god van de wind, en die twee kwamen bij Pradyumna en brachten hem de boodschap van de goden. 'Deze Shalva mag niet door jou worden gedood, held, op geen enkele manier. Neem je pijl terug. In de strijd kun jij hem niet doden. Geen man op aarde overleeft die pijl. Maar de Beschikker, die ieder schepsel zijn deel toemeet, heeft bepaald dat hij in de strijd zal sterven door Krishna, de zoon van Devaki. Maak dat niet onwaar.'

Pradyumna nam de pijl van zijn boog en stak hem terug in zijn koker. Shalva stond op, ontmoedigd, en trok zich met zijn leger terug. Hij verliet Dvaraka, en op Saubha steeg hij op in de lucht.

Mijn vader viel

Shalva had de stad van de Anarta's losgelaten, en toen jouw grote rajasuya voorbij was, ging ik ernaartoe. Ik zag Dvaraka zonder glans. Er werd geen Veda gereciteerd, er klonk geen roep bij het offer, de mooiste vrouwen droegen geen sieraden, en de tuinen van Dvaraka waren niet meer te herkennen. Ik vroeg Kritavarman: 'Wat is er met de mannen en vrouwen in de stad van de Vrishni's, dat ze zo ontdaan zijn? Ik wil het weten.' En Kritavarman vertelde me uitvoerig hoe Shalva de stad had belegerd en hoe hij weer was vertrokken.

Ik hoorde alles, tot het einde, en ik besloot Shalva te doden. Ik stelde de mensen in de stad gerust, en koning Ahuka, en mijn vader Vasudeva, en alle helden van de Vrishni's, en ik gaf hun moed. 'Blijf altijd op jullie hoede in de stad, Yadava's, en weet dat ik uittrek om koning Shalva te vernietigen. Ik keer niet naar Dvaravati terug voordat ik hem gedood heb. Pas als ik Shalva en zijn stad Saubha heb vernietigd, zie ik jullie terug. Sla de trom met de drie tonen, die de vijanden angst aanjaagt.'

'Ga, en dood je vijanden,' zeiden die helden, en ze gaven me hun goede wensen mee. Ik liet de voornaamste brahmanen hun heilwensen over me uitspreken, ik boog mijn hoofd voor Ahuka, en toen vertrok ik, op mijn wagen met de paarden Shaibya en Sugriva ervoor, zodat de windstreken ervan dreunden. Ik blies op de Panchajanya, en ik werd gevolgd door een groot leger van wagens, olifanten, ruiters en voetvolk, goed geordend en gewend aan de overwinning.

Ik trok door vele landen, over bergen vol bomen, langs meren en rivieren, en zo kwam ik in Martikavata. Daar hoorde ik dat Shalva in de buurt was geweest en met zijn stad Saubha was vertrokken, en ik ging hem achterna. Toen ik de zee bereikte, hing Shalva met Saubha in de navel van de oceaan, boven de hoge golven. Hij zag me van ver, glimlachte en bleef me uitdagen. Maar de vele pijlen die ik met mijn boog, de Sharnga, schoot, bereikten zijn stad niet, en dat maakte me woedend. Shalva, dat uitschot van de daitya's, schoot zijn pijlen op me af en overdekte er mijn soldaten, mijn wagenmenner en mijn paarden mee, maar we letten niet op die pijlen en vochten door. Zijn strijders, de danava's, bedekten mijn paarden, mijn wagen en Daruka, mijn wagenmenner, met pijlen die tot in de kwetsbaarste plekken dringen, zodat ik mijn paarden niet meer zag, en mijn wagen niet, en Daruka niet, en ik zelf en mijn soldaten zaten onder de pijlen. Ook ik schoot pijlen af, tienduizenden, die ik met mantra's had gewijd, zoals het bij de wapens van de goden gaat.

Mijn leger kon niets doen, want Saubha hing een krosha ver in de lucht. Ze bleven allemaal staan en keken toe, als toeschouwers bij een schouwspel, en ze moedigden me aan met gebrul als van leeuwen en met handgeklap. De pijlen die van mijn boog vlogen, drongen de lichamen van de danava's binnen als sprinkhanen, en ze kwamen er rood van bloed weer uit. Er klonk geschreeuw in Saubha, van wie door die scherpe pijlen werd gedood en in de oceaan viel. Met afgehakte armen en schouders, zonder hoofd, zo vielen de danava's, en ze schreeuwden, en de dieren die in de oceaan leven, aten hen op. Ik blies met al

mijn adem op de Panchajanya, die wit is als koemelk, als de jasmijn, als de maan, als zilver.

Toen zijn strijders vielen, ging Shalva, de heer van Saubha, met begoocheling vechten. Speren, lansen, bijlen en zwaarden vielen zonder ophouden op me neer. Ik ving ze op en maakte ze onschadelijk met mijn eigen begoocheling. Daarna vocht hij met bergtoppen. Het werd donker, en dan weer licht, het ene ogenblik was het een sombere dag en het volgende een heldere, koud en dan weer heet, en er vielen gloeiende kolen, as en wapens. Ik doorzag het allemaal, en toen de tijd gekomen was, verjoeg ik hem met mijn pijlen van alle kanten. Nu was het alsof er aan het hemelgewelf honderd zonnen stonden, honderd manen, duizenden en tienduizenden sterren, en niemand wist nog of het dag of nacht was, of waar de windstreken lagen. Ik raakte in verwarring, en ik legde het prajnastra aan, het wapen van het inzicht. Dat wapen blies de begoocheling weg zoals de wind pluizen van katoen wegblaast, en toen ik weer licht had, vocht ik opnieuw tegen de vijand.

Shalva, de grote vijand van de koningen, steeg weer op in de lucht. Hij wilde winnen, en in zijn woede wierp hij de shataghni's, knotsen, vlammende spiesen, stampers en zwaarden naar me. Maar ik hield ze met mijn snelle pijlen tegen, terwijl ze nog door de lucht vlogen, en sneed ze in twee of drie stukken, en de lucht was vol van het lawaai. Daarna overdekte hij Daruka, mijn paarden en mijn wagen met zijn pijlen.

Daruka wankelde en zei tegen me: 'Ik blijf staan, omdat ik moet blijven staan, al treffen de pijlen van Shalva me. Maar ik kan het niet meer. Mijn lichaam begeeft het.' Ik hoorde de ellende in zijn stem en keek naar mijn wagenmenner, en ik zag hoe de pijlen hem hadden getroffen. Er was geen plek op zijn borst, op zijn hoofd, op zijn lijf of op zijn armen die ik niet doorboord zag. Het bloed stroomde uit zijn wonden, en hij zag eruit als een berg van rode aarde na een zware regenbui. Ik zag mijn wagenmenner daar, met de teugels in zijn handen, bezwijkend onder de pijlen van Shalva, en ik hield hem overeind en gaf hem moed.

Op dat ogenblik kwam er iemand uit Dvaraka haastig naar mijn wagen, als een vriend, en hij bracht me een boodschap van Ahuka. Het was een van Ahuka's dienaren. Hij was bedroefd, en zijn stem stikte in zijn tranen. 'Ahuka, de heer van Dvaraka, zegt u dit, held. Luister naar wat de vriend van uw vader u zegt, Krishna. Terwijl u hier in gevecht was, is Shalva vandaag naar Dvaraka

gekomen, en hij heeft met geweld Vasudeva gedood, de zoon van Shura. Genoeg gevochten. Keer terug, en bescherm Dvaraka. Dat is nu uw grote taak.'

Het bericht sloeg me neer, en ik wist niet meer wat ik moest doen en wat niet. In gedachten verweet ik het Satyaki, Balarama en Pradyumna. Aan hen had ik de bescherming van Dvaraka en van mijn vader toevertrouwd, toen ik ging om Saubha neer te halen. Leeft Balarama nog, dacht ik, met zijn sterke armen, die zijn vijanden doodt, en Satyaki, en de zoon van Rukmini, en de dappere Charudeshna, en Samba en de anderen? Zolang zij leven, kan zelfs Indra, die de bliksem draagt, de zoon van Shura niet doden. De zoon van Shura is dus gedood, en zij allemaal, met Balarama voorop, zijn dood: daar was ik van overtuigd. Ik dacht aan die ondergang van allen, steeds weer, en in mijn verbijstering vocht ik opnieuw tegen Shalva.

Ik zag mijn vader uit Saubha vallen, en ik bezweek. Mijn vader viel zoals Yayati uit de hemel van de goden naar de aarde viel toen zijn verdienste op was. Zijn tulband was losgeraakt en viel af, zijn kleren en zijn haar waren in wanorde, en hij viel zoals een ster valt waarvan de verdienste op is. De Sharnga viel uit mijn hand, en ik zakte verdoofd neer in mijn wagen. Mijn hele leger jammerde toen het mij daar bewusteloos zag liggen, alsof ik dood was. Mijn vader viel met zijn armen en benen gespreid, als een vogel die valt, en terwijl hij viel, sloegen de vijanden, met speren en strijdbijlen in hun handen, hem hard, en mijn hart beefde.

Na een ogenblik kwam ik weer bij, midden in dat grote gedrang, en ik zag geen Saubha meer, geen vijand, geen Shalva, en ook mijn oude vader niet. Toen wist ik zeker dat het begoocheling was. Ik was weer helder, en ik schoot opnieuw honderden pijlen af.

De dam is gebroken

Ik nam mijn mooie boog weer op en schoot met mijn pijlen de hoofden van de vijanden van de goden af, daar op Saubha. Met de Sharnga schoot ik pijlen op koning Shalva af, pijlen in de vorm van giftige slangen, die hoog vlogen en fel gloeiden. Maar toen zag ik Saubha niet meer: door begoocheling was de stad verdwenen, en ik stond versteld. Terwijl ik wachtte, begonnen de scharen van danava's, met hun afschuwelijke gezichten en hun wilde haar, te brullen. Snel legde ik het wapen aan dat doodt op het geluid alleen, om hen te vernietigen,

en het gebrul hield op. Alle danava's die hadden gebruld, waren gedood door mijn pijlen, die afgingen op het geluid. Toen daar het gebrul verstomd was, klonk het ergens anders weer, en ook daarheen schoot ik mijn pijlen. In alle tien windstreken brulden ze, schuin en boven me, en ik doodde ze allemaal.

Daarna verscheen Saubha weer, bij Pragjyotisha, en de stad verblindde mijn ogen. Een danava in de gedaante van een aap, die de wereld ten onder had kunnen brengen, wierp ineens een grote massa rotsen op me. Van alle kanten sloegen ze op me neer, en ik werd onder de stenen bedolven, als een mierenhoop, met mijn paarden, mijn wagenmenner en mijn vaandel, tot niemand me meer zag. De Vrishni-helden van mijn leger raakten in paniek en sloegen op de vlucht. Het hemelgewelf, de aarde en de lucht daartussen jammerden, nu ik niet meer te zien was, en mijn vrienden huilden. Mijn vijanden juichten, en wie geen vijand was, leed. Dat heb ik later gehoord, toen ik gewonnen had.

Ik hief de bliksem op, het wapen van Indra, dat mij lief is en dat alle stenen splijt, en ik verbrijzelde al die rotsen. Mijn paarden waren onder die last van stenen bijna bezweken, ze trilden en haalden nauwelijks nog adem. Maar al mijn verwanten zagen me terug, zoals men de zon ziet als die door de wolken breekt.

Mijn wagenmenner vouwde zijn handen, boog en zei: 'Kijk goed, Krishna, daar staat Shalva, de heer van Saubha. Onderschat hem niet langer, doe je uiterste best. Laat vandaag je zachtheid tegenover Shalva varen, en je vriendschap. Dood Shalva, laat hem niet leven. Een vijand moet je doden, met al je kracht. Een sterke mag een vijand nooit onderschatten, ook niet een zwakke die zich nauwelijks kan voortbewegen, laat staan een die tegen hem strijdt. Dood hem, en laat de tijd niet nog eens voorbijgaan. Met zachtheid krijg je hem niet klein, en hij is je vriend niet: hij heeft tegen je gevochten, en hij heeft Dvaraka verwoest.'

Hij had gelijk. Ik zette mijn zinnen op de strijd, om koning Shalva te doden en Saubha neer te halen, en ik zei tegen Daruka: 'Wacht even.' Ik riep het wapen van Agni op, de god van het vuur, het wapen van de goden dat niemand kan afweren of doorbreken. Met mantra's wijdde ik de discus, de ongeëvenaarde, met een rand zo scherp als een scheermes, die in de strijd yaksha's, rakshasa's en danava's tot as verbrandt, en koningen die tegen de orde van de standen in geboren zijn, de discus die is als Yama, als de Tijd, die alles vernietigt. 'Vernietig Saubha met je kracht, en de vijanden die erin zijn,' zei ik, en in mijn woede slingerde ik hem met de kracht van mijn arm, de discus Sudarshana.

Hij bereikte Saubha, de stad die haar glans had verloren, en ging er dwars doorheen, zoals een zaag door een hoge boomstam. Door de kracht van de Sudarshana spleet Saubha in tweeën, en ze viel, zoals Tripura, de drievoudige burcht, viel onder de pijlen van Shiva, de Grote Heer. Toen Saubha gevallen was, keerde de discus terug in mijn hand. Ik slingerde hem opnieuw, met kracht, en zei: 'Naar Shalva!' Shalva zwaaide juist een zware knots, midden in die grote strijd, en de discus kliefde hem ineens in tweeën, en hij ging in vlammen op in de gloed van de discus.

Nu die held gevallen was, vluchtten de danava's in doodsangst alle kanten op, jammerend, onder mijn pijlen. Ik zette mijn wagen vlak bij Saubha en blies op mijn schelp, en mijn vrienden juichten. De stad, als de top van de Meru, lag daar met haar torens en poorten vernield, en ze brandde, en de vrouwen in de stad zagen het en vluchtten.

'Daarna keerde ik terug naar de Anarta's,' zei Krishna. 'Om dit alles kon ik niet naar Hastinapura komen. Was ik gekomen, dan leefde Duryodhana niet meer, of het spel was er niet geweest. Wat kan ik nu nog doen? Water houd je niet tegen als de dam gebroken is.'

Krishna nam afscheid van de Pandava's om te vertrekken. Hij boog voor Yudhishthira, en de koning en Bhima roken aan zijn kruin. Arjuna omhelsde hem, de tweeling boog voor hem, Dhaumya eerde hem, en Draupadi eerde hem met tranen. Krishna liet Subhadra, zijn zuster, de vrouw van Arjuna, en haar zoon Abhimanyu op zijn gouden wagen stijgen en steeg zelf op, geëerd door de Pandava's. Hij stelde Yudhishthira gerust en vertrok naar Dvaraka, op zijn wagen, die glansde als de zon, met Shaibya en Sugriva ervoor.

Ook Dhrishtadyumna, de zoon van Drupada, ging naar zijn eigen stad, en hij nam de zonen van Draupadi mee. Dhrishtaketu, de koning van Chedi, nam afscheid van de Pandava's en ging met zijn zuster naar zijn mooie stad Shuktimati. Ook de Kekaya's gingen, met het verlof van Yudhishthira. Maar de brahmanen, de vaishya's en de bewoners van Yudhishthira's rijk wilden de Pandava's niet verlaten, hoe vaak men hun ook vroeg te gaan, en in het Kamyaka-woud stond een wonderlijk grote menigte om hen heen. Yudhishthira bewees de brahmanen eer, en toen het tijd was, zei hij tegen zijn mannen: 'Span de wagens in.'

Met zware harten

Krishna, de heer van de Dasharha's, was vertrokken, en Yudhishthira, Bhima en Arjuna, de tweeling, Draupadi en Dhaumya stegen op kostbare wagens met de beste paarden ervoor. Samen gingen ze het woud in, en ze glansden als Shiva, die over zijn scharen heerst. Bij hun vertrek gaven ze gouden munten, kleren en koeien aan brahmanen die de klankleer, de lettergrepen en de mantra's kenden. Twintig dienaren gingen met hen mee, gewapend, met bogen en pezen, pantsers, gele pijlen en werktuigen van de oorlog. Indrasena, de vertrouwde dienaar van Yudhishthira, pakte de kleren en de sieraden van de prinses, nam de voedsters en de dienaressen die niet vrij waren mee en reed hen snel achterna op een wagen.

De burgers, mensen van een edel gemoed, kwamen naar Yudhishthira toe en liepen rechtsom om hem heen, zoals men doet om iemand te eren. De voornaamste brahmanen van Kurujangala, het land van de Kuru's, groetten hem, en Yudhishthira, de koning van de dharma, groette hen samen met zijn broers terug. Hij bleef daar even staan en keek naar al die mensen van Kurujangala. Hij voelde voor hen als een vader voor zijn zonen, en zij voor hem als zonen voor hun vader.

Die grote menigte kwam om hem heen staan. Ze schaamden zich, en hun gezichten waren nat van tranen. 'Ach, onze beschermer! Ach, Dharma!' riepen ze. 'U bent het hoofd van de Kuru's, u bent onze koning. Nu laat u ons in de steek, zoals een vader zijn zonen, al deze burgers en de mensen van het land: waar gaat de koning van de dharma heen? Schande over de zoon van Dhritarashtra met zijn wrede verstand, over de zoon van Subala, en over die kwaadaardige Karna. Ze willen u kwaad doen, u die altijd de dharma volgt, die kwade, grimmige mannen. U hebt zelf een grote stad gesticht, als een stad van de goden, Indraprastha, die haar weerga niet heeft, en nu laat u haar achter: waar gaat de koning van de dharma heen? De zaal die Maya, de bouwmeester van de asura's, voor u bouwde, die haar weerga niet heeft, zo stralend als de zaal van de goden, een toverwerk van de goden, onder hun hoede, en nu laat u haar achter: waar gaat de koning van de dharma heen?'

Arjuna zei met luide stem tegen hen allen: 'Als de koning dit verblijf in de wouden heeft volbracht, neemt hij zijn vijanden hun roem af. Ga, met de voornaamste van de tweemaal geborenen voorop, samen en ieder afzonderlijk,

naar de asceten en naar wie de dharma en de wegen van de voorspoed kent, en stem hen gunstig voor ons, zodat wij bereiken wat we het meest wensen.'

De brahmanen en de mensen van alle standen juichten Arjuna's woorden toe, koning, en samen liepen ze rechtsom om Yudhishthira heen. Ze namen afscheid van hem, en van Bhima, van Arjuna, van Draupadi en van de tweeling, en met verlof van Yudhishthira keerden ze met zware harten terug naar hun huizen in het rijk.

Nawoord

De bron

Ook dit boek berust op de Engelse vertaling van Kisari Mohan Ganguli, die tussen 1883 en 1896 in Calcutta verscheen. Ganguli vertaalde de vulgaat, de Sanskriettekst zoals die in de negentiende eeuw in de gangbare Indiase drukken stond. Het nawoord van boek 1 vertelt meer over die vertaling en over de kritische editie die het Bhandarkar Oriental Research Institute in Pune tussen 1933 en 1966 uitgaf.

Dit boek vertelt het hele boek van de vergaderzaal, de tweede parva, en het begin van het boek van het woud: de eerste drieëntwintig secties in Ganguli's telling. Met alleen het boek van de vergaderzaal was dit een kort boek geworden, want een derde daarvan bestaat uit lijsten. Met het begin van het woud erbij krijgt het dobbelspel zijn afronding: de ballingen vertrekken, Draupadi vraagt Krishna waar hij was, en hij antwoordt.

Ook voor dit boek is de kritische editie bij elk hoofdstuk naast Ganguli gelegd. Waar Ganguli aantoonbaar verkeerd vertaalt of een eigen uitleg invoegt, volgt dit boek het Sanskriet. Waar Ganguli een vers uit de hoofdtekst van de kritische editie niet vertaalt, en niets erop wijst dat zijn vulgaat het niet had, staat dat vers in eigen woorden in het verhaal. Het grootste geval zit in de tocht van Arjuna naar het noorden: in Ganguli's vertaling ontbreken Janamejaya's vraag, Arjuna's eerste veroveringen en de acht dagen strijd met Bhagadatta. Dat stuk is hier naverteld naar de kritische editie. Een kleiner geval is Drona's slotzin tegen Duryodhana, "of zoek verzoening met de Pandava's, als je dat verstandig vindt": pas daarmee krijgt Dhritarashtra's antwoord, "De leraar heeft gelijk", iets om gelijk in te hebben.

Waar de vulgaat iets heeft wat de kritische editie alleen in een deel van de handschriften vond, blijft de vulgaat staan. Dat is de tekst die Ganguli vertaalde en die generaties lezers hebben gekend. De kritische editie zet zulke regels onder aan de bladzijde, met een sterretje en een nummer, en langere stukken in een aanhangsel. Hieronder staat per geval wat daar anders is.

Opnieuw verteld betekent ook hier: volledig in inhoud, in eigen Nederlandse zinnen. Ganguli's Engels is de bron van wat er gebeurt en gezegd wordt, niet van de formulering. Moderne vertalingen, die niet vrij zijn, zijn nergens als basis

gebruikt. Er is geen gebeurtenis, geen personage en geen uitspraak toegevoegd die niet in de bron staat. Wel zijn er korte bijzinnen bijgekomen die uitleggen wie iemand is of wat een woord betekent.

Wat deze bewerking doet en laat

De vertellers. Vaishampayana vertelt, koning Janamejaya luistert, en het boek begint met de regel "En Vaishampayana vertelde koning Janamejaya verder." In de bron spreekt Vaishampayana zijn koning in bijna elke zin aan. Die aansprekingen zijn weggelaten, op een handvol plaatsen na: na Narada's waarschuwing dat er op het koningsoffer een oorlog kan volgen; bij Krishna's vertrek na het offer, als alleen Duryodhana en Shakuni in de zaal achterblijven; op het ogenblik dat Duhshasana Draupadi's kleed grijpt; bij Vaishampayana's antwoord op Janamejaya's vraag na de vrijlating; bij de verering van de zon; en in de laatste alinea van het boek. Eén keer spreekt Sauti, de verteller van boek 1, die in het Naimisha-woud navertelt wat Vaishampayana vertelde.

Binnen het verhaal vertellen anderen verder: Narada, Krishna, Bhishma, Vidura en Vyasa. Wie er zelf bij was, vertelt in de ik-vorm. Narada vertelt zo van de zalen van de goden, die hij bezocht, en Krishna van zijn oorlog tegen Shalva. Krishna vertelt die oorlog als iemand die er niet overal bij was: het beleg van Dvaraka heeft hij later gehoord, zegt hij, want hij was toen op het koningsoffer van Yudhishthira. Toch vertelt hij het gevecht van zijn zoon Pradyumna woord voor woord, alsof hij het zelf zag. Kritavarman, zegt hij, heeft het hem verteld. Van de geboorte van Jarasandha, waar hij niet bij was, vertelt Krishna in de derde persoon.

Ingekort en verplaatst. Een derde van het boek van de vergaderzaal bestaat uit lijsten, en die zijn in het verhaal ingekort tot de namen die de lezer kent of die later terugkomen. Achterin staan ze volledig: onder meer de rishi's en koningen in de nieuwe zaal, de bewoners van de vijf zalen van de goden, de bondgenoten van Jarasandha en de volken die voor hem vluchtten, de weg naar Girivraja, de volken van de vier tochten, de gasten van het offer, de koningen die Shishupala noemt, de koningen die de gasten naar huis brengen, de volken en schattingen die Duryodhana opsomt, de wijding en de koningen van weleer, de vijanden die Krishna volgens Arjuna heeft verslagen, en de verdediging van Dvaraka. In de zaal van Yama staan in de bron ook namen van mannen die later

levend optreden, zoals Rama, de zoon van Jamadagni, die in boek 2 nog leefde, en naamgenoten van personages van dit boek. Die staan in de namenlijst, met een noot. De lofzang van Sahadeva op de god van het vuur en de lofzang van Yudhishthira op de zon zijn in het verhaal ingekort, en de honderdacht namen van de zon zijn er alleen genoemd. Achterin staan ze volledig. Onder "Uit de redes" staan de gedachtegangen die in het verhaal zijn ingekort: de vragen van Narada aan Yudhishthira, met zijn portret, de staatsleer van Duryodhana, wat de burgers bij het vertrek zeggen over goede en slechte omgang, en de leer van de brahmaan Shaunaka. Verder zijn vergelijkingen, bijnamen en aansprekingen uitgedund.

Twee keer verteld. Duryodhana's klacht bij zijn vader staat er twee keer: eerst kort, dan, na een vraag van Janamejaya, uitvoerig. Het is één besluit, twee keer verteld, en zo staat het in de bron. Wat in de tweede vertelling letterlijk terugkomt, is samengetrokken; de vaste refreinen zijn gebleven. Hetzelfde patroon heeft Krishna's oorlog tegen Shalva: eerst een korte uitleg, dan, als Yudhishthira om meer vraagt, het hele verhaal.

Draupadi. In boek 2 zei Draupadi weinig. Hier stelt zij de vraag waar het boek om draait, en in het woud klaagt ze haar mannen aan, en Krishna. Haar woorden zijn die van de bron, in haar volgorde, en er is niets aan verzacht. Er is haar ook niets in de mond gelegd. Als haar zonen aan het slot met haar broer Dhrishtadyumna meegaan, zegt ze in de bron niets, en hier ook niet. Evenmin krijgt Yudhishthira in het spel gedachten die de bron hem niet geeft. En het boek eindigt waar de bron eindigt: bij de burgers die met zware harten naar huis gaan, niet bij de ballingen.

Wat hard is, blijft hard. Draupadi is ongesteld, haar ene kleed is nat van bloed, Karna noemt haar een hoer en Duhshasana een slavin, en Bhima vraagt zich af hoe er nog een kind kan komen uit een vrouw die zo is aangeraakt. Karna zegt dat drie mensen niets bezitten: de slaaf, de leerling en de vrouw die niet haar eigen meester is. Duhshasana noemt de Pandava's onvruchtbaar sesamzaad en eunuchen. Het staat er zoals de bron het vertelt, zonder het mooier of lelijker te maken. Hetzelfde geldt voor twee spreekwoorden over vrouwen die in dit boek twee keer vallen. "Ook een losbandige vrouw verlaat haar man," zegt Duryodhana in de speelzaal tegen Vidura, en in het boek van het woud zegt Dhritarashtra het hem na. Vidura gebruikt beide keren het beeld van een vrouw die in het huis van een brahmaan bedorven is geraakt, en van een meisje dat een

man van zestig niet wil. De personages halen elkaar aan; de verteller geeft hun geen gelijk.

Waar was Krishna?

Hierover lopen de handschriften uiteen, en dit boek laat de twee overleveringen naast elkaar staan.

In de vulgaat, en dus bij Ganguli, roept Draupadi Krishna aan als Duhshasana haar aan haar haar meesleurt, en opnieuw als hij haar kleed wegtrekt. Krishna hoort haar roep, wordt bewogen, staat op van zijn rustbank en gaat te voet op weg. In de vulgaat, en ook bij Ganguli, komt hij ook aan. Maar het is Dharma, de god van de dharma, die haar onzichtbaar bedekt met kleren in allerlei kleuren. Dit boek volgt de vulgaat tot en met Krishna's vertrek, en vertelt niet dat hij aankomt: in de zaal verschijnt hij niet.

De hoofdtekst van de kritische editie kent die aanroeping niet. Daar is het Duhshasana die spot dat ze Krishna en Arjuna, Hari en Nara maar om hulp moet roepen, want hij neemt haar toch mee. En het wonder gebeurt er zonder dat iemand het doet: telkens als haar kleed wordt weggetrokken, verschijnt er een ander kleed van dezelfde soort.

In het woud zegt Krishna tegen Yudhishthira dat hij in die tijd niet in Dvaraka was. Shalva had de stad aangevallen terwijl hij op het koningsoffer was, en toen Krishna terug was, trok hij tegen hem op en vocht met hem in de werveling van de oceaan. Pas bij zijn terugkomst hoorde hij van Satyaki wat er in de speelzaal was gebeurd. Dat staat in beide overleveringen.

De vulgaat heeft dus allebei: de Krishna die van ver haar roep hoort, en de Krishna die pas later hoort wat er gebeurd is. De vertelstem kiest niet tussen die twee. Ook Kunti roept bij het afscheid: "Ach, Krishna, jij die in Dvaraka woont, jongere broer van Balarama, waar ben je?", en Draupadi zegt in het woud tegen hem: "ook jou niet." De bekende versie, waarin Krishna de sari eindeloos aanvult, staat in geen van beide overleveringen: ook in de vulgaat is het Dharma die haar bedekt.

Wat de kritische editie anders heeft

Een aantal stukken uit dit boek staat in de kritische editie niet in de hoofdtekst, maar in een voetnoot of een aanhangsel. Hier blijft de vulgaat staan.

Vyasa's dertien jaar (hoofdstuk 6). Het hele hoofdstuk waarin Vyasa de ondergang van de kshatriya's voorspelt en Yudhishthira een droom van Shiva aankondigt, en waarin Yudhishthira zijn gelofte aflegt, staat in de kritische editie in een aanhangsel. De gelofte die zijn gedrag in de speelzaal begrijpelijk maakt, hoort dus bij de vulgaat. In de hoofdtekst volgt op het vertrek van Krishna meteen Duryodhana in de zaal.

De zaal en de zalen (hoofdstuk 1). Krishna's thuiskomst in Dvaraka en Yudhishthira die na zijn vertrek zijn vreugde zoekt bij Draupadi; het vleesmaal bij de inwijding van de zaal en de schelp Devadatta; het portret van Narada; de vriendschap van Shiva met Kubera in diens zaal, met Bhagadatta en Vibhishana; en Narada's gelofte van duizend jaar om de zaal van Brahma te zien: dat alles staat in de kritische editie in voetnoten of een aanhangsel.

De boodschap van Pandu (hoofdstuk 2). Dat Pandu als Harishchandra in de zaal van Indra wil komen, Yudhishthira's stelregel "Geef ieder wat hem toekomt" en Indrasena als zijn bode horen bij de vulgaat. Ook Yudhishthira's bekentenis dat hij bang is voor Jarasandha, in de raad die volgt.

Jara (hoofdstuk 2). Dat Jara de godin van het huis is, die men met kinderen om zich heen op de muur schildert, dat ze de Meru zou kunnen opeten, en de knots die Jarasandha negenennegentig keer rondslingert en naar Mathura werpt: dat staat in voetnoten.

Girivraja (hoofdstuk 3). Het zwijgen tot middernacht, waarmee Krishna uitlegt waarom Bhima en Arjuna niet spreken, staat in een voetnoot. Het gevecht is bij Ganguli een openbaar schouwspel: de burgers stromen toe, met vrouwen en ouden, en de twee worstelaars moeten hen telkens terugdrijven. In de hoofdtekst van de kritische editie wordt het volk weggestuurd, en vechten ze op een afgezonderde plek. Het strootje dat Krishna splijt om Bhima te tonen hoe hij Jarasandha moet doden, staat in een deel van de handschriften, maar niet bij Ganguli en niet in de hoofdtekst. Hier breekt Bhima hem op de rug, zoals de kritische editie het zegt.

Agni in Mahishmati (hoofdstuk 4). Het verhaal van de dochter van koning Nila, wier adem het offervuur deed opvlammen, en de strijd bij Bhoja-

kata, met de koning van Pandya en met de apenkoningen Mainda en Dvivida, horen bij de vulgaat.

Karna in Shishupala's woorden (hoofdstuk 5 en 6). Dat Karna de lievelingsleerling is van Parashurama en in zijn eentje alle koningen versloeg, zegt Shishupala in een passage die de kritische editie in een aanhangsel zet. Dat hij met oorringen en een pantser geboren is en Jarasandha in een worstelgevecht overwon, staat in een voetnoot. Het blijven beweringen van Shishupala. Het epos zegt er hier niets meer over.

Met bedrog (hoofdstuk 6 en 7). Als Shakuni Dhritarashtra zijn plan uitlegt, zegt hij in de vulgaat dat hij Yudhishthira met bedrog zal verslaan, en de koning hoort het. In de hoofdtekst van de kritische editie spreekt Shakuni alleen van zijn kennis van het spel. Tijdens het spel zelf zegt ook de kritische editie telkens dat Shakuni naar bedrog greep.

Het tweede spel en het afscheid (hoofdstuk 10 en 11). Gandhari's "Verstoot hem daarom op mijn woord", de vergelijking met Rama en het gouden hert, en Kunti's klacht bij het afscheid, waarin ze Krishna en Pandu aanroept en Sahadeva terugroept, horen bij de vulgaat.

De koperen pot (hoofdstuk 12). In de hoofdtekst van de kritische editie geeft de zon Yudhishthira geen pot. Hij belooft dat alles wat in zijn keuken wordt klaargemaakt, twaalf jaar lang niet zal opraken. De pot staat in een voetnoot, maar daar voedt hij "zolang Panchali het wil". Dat de pot alleen voedt zolang Draupadi zelf nog niet gegeten heeft, en dat het voedsel van die dag op is als zij gegeten heeft, staat in de kritische editie nergens, ook niet onder de streep. Het is de voorwaarde waar verderop in het boek van het woud het verhaal van Durvasa op rust, dat de kritische editie in een aanhangsel zet. Dit boek volgt Ganguli. Ook de woorden van de zon dat Yudhishthira in het veertiende jaar zijn rijk terugkrijgt, en de volledige lofzang van Yudhishthira op de zon horen bij de vulgaat. De honderdacht namen van de zon staan wel in de hoofdtekst.

Het afscheid van Krishna (hoofdstuk 14 en 15). Dat Draupadi na Krishna's belofte van opzij naar Arjuna kijkt, staat in een voetnoot. En Krishna's slotwoorden luiden in de hoofdtekst alleen: was ik gegaan, dan leefde Duryodhana niet meer. Dat het spel dan ook niet had plaatsgevonden, en dat je water niet tegenhoudt als de dam gebroken is, voegt de vulgaat toe.

Behalve deze grotere stukken staan er in bijna elk hoofdstuk regels die de kritische editie onder de streep zet: een groet, een bijzin, een vergelijking, een naam in een lijst. Ze zijn gebleven, omdat Ganguli ze vertaalde.

Waar Ganguli verkeerd vertaalde

Op deze plaatsen volgt dit boek het Sanskriet, omdat Ganguli's Engels iets anders zegt dan er staat.

- **Satyaki** (hoofdstuk 1). Ganguli maakt van Yuyudhana een zoon van Satyaki. Het Sanskriet zegt dat Yuyudhana Satyaki is.
- **Kamsa en Hamsa** (hoofdstuk 2). Het is de weduwe van Kamsa, de dochter van Jarasandha, die haar vader tegen Krishna ophitst, niet de weduwe van Hamsa. En het is een andere koning die Hamsa heette die sneuvelde, wat Dimbhaka op het verkeerde spoor zette; Ganguli laat Balarama hem na achttien dagen strijd doden.
- **Op de rug gebroken** (hoofdstuk 3). Bij Ganguli breekt Bhima Jarasandha "in tweeën". Het Sanskriet zegt dat hij hem op de rug brak en verbrijzelde.
- **Puru** (hoofdstuk 4). Puru is de wagenmenner van Arjuna, niet een man met Arjuna als wagenmenner.
- **Shalva, niet Shalya** (hoofdstuk 5). Ganguli spelt twee koningen als "Salya". Onder de gasten van het offer is het Shalva, de koning van Saubha.
- **Het arghya** (hoofdstuk 5). Volgens Bhishma verdienen zes mensen het arghya als ze na een jaar of langer weer bij iemand komen. Ganguli maakt ervan: als ze een jaar bij iemand wonen.
- **Bhadra van Vaishali** (hoofdstuk 6). Het meisje dat Shishupala in vermomming roofde, voor de koning van Karusha, was de bruid van zijn eigen oom.
- **Yudhishthira en het bevel** (hoofdstuk 7). Bij Ganguli zegt Yudhishthira dat hij op bevel van Dhritarashtra níet wil spelen. In het Sanskriet zegt hij het omgekeerde: op bevel van de koning wil hij het spel níet ontlopen, want een zoon is zijn vader altijd toegedaan. Ganguli draait de betekenis om, en daarmee het motief van Yudhishthira.
- **Dobbelen is bedrog** (hoofdstuk 8). Yudhishthira zegt het zelf, aan het begin van het spel, zonder voorbehoud. Bij Ganguli is alleen bedrieglijk dobbelen kwaad.
- **Bedwingen** (hoofdstuk 8). Vidura raadt Dhritarashtra aan Duryodhana door Arjuna te laten bedwingen, niet te laten doden.
- **De geit** (hoofdstuk 8). Vidura's beeld is een geit die met haar poten zelf het mes opgraaft waarmee ze wordt gedood.

- **Wat de sterke dharma noemt** (hoofdstuk 9). Bhishma zegt dat wat een sterke man dharma noemt, door de anderen dharma wordt genoemd. De zin over wat een zwakke man dharma noemt, heeft Ganguli toegevoegd.
- **De slaaf, de leerling en de vrouw** (hoofdstuk 10). Bij Ganguli zegt Karna dat de slaaf, de zoon en de vrouw niets bezitten. In het Sanskriet staat er een leerling, geen zoon.
- **Svasti** (hoofdstuk 10). Als de jakhals huilt, roepen Bhishma, Drona en Kripa "Svasti!", een heilwens die onheil afweert. Ganguli legt het in een noot uit als "Amen".
- **Eén worp** (hoofdstuk 10). Het tweede spel wordt met één enkele worp beslist.
- **Het bloed** (hoofdstuk 11). Dat de aarde het bloed zal drinken van Duryodhana, Karna, Shakuni en Duhshasana, zegt in het Sanskriet Arjuna, niet Bhima.
- **De Tijd heft geen staf** (hoofdstuk 11). De rede over de goden die een man eerst zijn verstand afnemen, spreekt Dhritarashtra zelf uit, niet Sanjaya.
- **Bhima wankelt** (hoofdstuk 13). Als Kirmira een rotsblok werpt, wankelt Bhima, verdoofd door de klap. Ganguli zegt dat hij niet wankelde.
- **Jarasandha in Arjuna's lofrede** (hoofdstuk 14). Bij Ganguli prijst Arjuna Krishna omdat hij Jarasandha doodde. Het Sanskriet noemt daar een vijand die Bhimasena heet, een naamgenoot van Bhima. Omdat Bhima Jarasandha doodde, niet Krishna, noemt de lofrede hier geen van beiden; de naamgenoot staat in de namenlijst.
- **Ahuka en Ugrasena** (hoofdstuk 15). Ganguli maakt van Ahuka en Ugrasena één man. In het Sanskriet zijn het er twee: Ahuka, de heer van Dvaraka, en Ugrasena, de koning van de Vrishni's.
- **Charudeshna** (hoofdstuk 15). Het is Charudeshna, een zoon van Rukmini, die de danava Vivindhya doodt. Bij Ganguli leest het alsof Pradyumna het doet.
- **Ahuka en de zoon van Shura** (hoofdstuk 15). Voor hij tegen Shalva uittrekt, buigt Krishna zijn hoofd voor Ahuka; Ganguli laat hem voor Shiva buigen. En Krishna's vader heet in het Sanskriet de zoon van Shura. Ganguli maakt er "de zoon van een suta" van.

Tegenspraken in de bron

Een paar dingen worden in de bron op twee manieren verteld. Ze zijn niet gladgestreken.

- **Wie lachte om Duryodhana?** Volgens de verteller lachten Bhima, Arjuna, de tweeling en de dienaren (hoofdstuk 6). Volgens Duryodhana lachte ook Draupadi, met de andere vrouwen (hoofdstuk 7). De hoofdtekst van de kritische editie laat bij de tweede vijver Krishna met Arjuna lachen, terwijl Krishna volgens dezelfde tekst al naar huis was. Dit boek volgt daar Ganguli.
- **Karna en Jarasandha.** Bhima doodt Jarasandha (hoofdstuk 3). Toch zegt Shishupala even later dat Karna Jarasandha eens in een worstelgevecht overwon (hoofdstuk 6). Wanneer dat zou zijn geweest, zegt het epos niet.
- **Shalva op het offer.** Shalva staat tussen de gasten van het koningsoffer (hoofdstuk 5), maar in Krishna's verhaal hoort hij van de dood van Shishupala en valt hij Dvaraka aan terwijl Krishna op het offer is (hoofdstuk 14).
- **De jakhals.** Als Draupadi in de zaal staat, huilt een jakhals in het huis van Dhritarashtra, in de kamer van het vuuroffer (hoofdstuk 10). Als Dhritarashtra er later op terugkijkt, huilden de jakhalzen in de offerkamer van Duryodhana (hoofdstuk 11).
- **Het huis van lak.** In Draupadi's aanklacht steekt Duryodhana het huis van lak in brand terwijl de kinderen slapen, en springt Bhima met zijn moeder en zijn broers omhoog, zoals Garuda (hoofdstuk 14). In boek 2 stak Bhima het huis zelf in brand, en vluchtten ze door een tunnel. Ook bijten bij haar de cobra's Bhima terwijl hij slaapt, en in boek 2 was dat onder water. Draupadi was er niet bij; het is haar versie.
- **Veertien of twintig.** Bij het vertrek volgen Indrasena en de andere dienaren de broers, veertien in totaal (hoofdstuk 12). Als ze het woud in gaan, zijn het twintig gewapende dienaren (hoofdstuk 15). De bron zegt niet of het twee groepen zijn.
- **Welk woud?** Na de dood van Kirmira trekken de Pandava's volgens de kritische editie naar het Dvaitavana. Toch vinden Vidura, Sanjaya, Maitreya en Krishna hen in het Kamyaka-woud. Hier trekken ze na Kirmira "verder, het woud in".
- **Kakshivat.** In dit boek is de rishi Kakshivat een zoon van Gautama (hoofdstuk 3). In boek 1 was hij een zoon van Dirghatamas. Beide teksten volgen hun bron.

- **Sunitha.** In boek 2 stonden Shishupala en Sunitha op de bruidskeuze van Draupadi als twee vrijers naast elkaar. In het boek van de vergaderzaal is Sunitha een andere naam van Shishupala. Boek 2 is niet aangepast; hier heet hij in de vertelling Shishupala.
- **De zonen van Draupadi.** Als Draupadi in het woud haar zonen noemt, heten de zonen van Arjuna en Sahadeva in de kritische editie Shrutakirti en Shrutakarman. Dit boek houdt de namen van boek 2 aan: Shrutakarma voor de zoon van Arjuna en Shrutasena voor die van Sahadeva. Al in boek 1 liepen die namen uiteen.

Bij een paar moeilijke passages

Draupadi's vraag. "Wie hebt u eerst verloren, uzelf of mij?" De vraag wordt drie keer gesteld, telkens anders, en de antwoorden volgen de bron stap voor stap. Bhishma legt twee beginselen naast elkaar: wie niets meer bezit, kan het bezit van een ander niet inzetten, maar een vrouw staat onder het gezag van haar man. Hij besluit dat de dharma subtiel is, en later dat wat een sterke man dharma noemt, door de anderen dharma wordt genoemd. Vidura en Vikarna oordelen wel, en helder: Draupadi is niet gewonnen. Karna oordeelt het omgekeerde. Maar niemand met gezag beslist. Het zijn de gunsten van Dhritarashtra die haar en haar mannen vrijmaken, niet een antwoord.

De boodschap van Yudhishthira. Terwijl de Pratikamin heen en weer loopt, stuurt Yudhishthira Draupadi een bode: ze moet komen zoals ze is, in één kleed, ongesteld, en huilend voor haar schoonvader gaan staan. De Sanskrietzin kan ook zo gelezen worden dat Draupadi uit zichzelf zo voor haar schoonvader verschijnt. Dit boek volgt Ganguli, omdat alleen die lezing past bij wat erop volgt: Duhshasana moet haar daarna met geweld uit haar vertrekken halen. Waarom Yudhishthira het wil, zegt het epos niet.

Draupadi's middel. Als Yudhishthira Draupadi beschrijft voor hij haar inzet, heeft ze bij Ganguli een middel zo slank als dat van een wesp. De kritische editie heeft een middel als het offeraltaar, dat smal is in het midden. Dat beeld klinkt later na, als Drona vertelt dat Draupadi uit het midden van het altaar werd geboren. Dit boek volgt hier Ganguli's vulgaatlezing.

De standen. Het epos denkt in standen, en de personages ook. Bhishma zegt dat bij de brahmanen de kennis telt, bij de kshatriya's de kracht, bij de

vaishya's het bezit en bij de shudra's de leeftijd. Krishna zegt dat Shishupala Rukmini niet kreeg, zoals een shudra de Veda niet te horen krijgt. En aan het slot verbrandt Krishna's discus koningen die tegen de orde van de standen in geboren zijn. Die laatste zin kan in het Sanskriet ook betekenen: koningen die zich tegen de orde keren. Dit boek volgt de lezing van Ganguli, en verzacht niets.

Krishna. In dit boek groeit, stap voor stap, wat men over Krishna zegt. De bevrijde koningen noemen hem Vishnu. De verteller noemt hem de oude rishi, uit wie alles voortkomt. Narada denkt het in stilte, Bhishma zegt het hardop, en als Sahadeva voor Krishna's eer instaat, valt er een regen van bloemen op zijn hoofd. In het woud prijst Arjuna hem om zijn daden in vroegere levens, en Krishna zegt: "Jij bent Nara, en ik ben Narayana." Tegelijk is hij een mens die raad geeft en plannen maakt, die zich vermomt om bij Jarasandha binnen te komen en daarvoor door Shishupala wordt aangeklaagd, die zegt dat wie met bedrog handelt, gedood moet worden, en die bewusteloos in zijn wagen zakt als hij zijn vader ziet vallen. Het epos laat de god en de mens naast elkaar staan, en dit boek ook.

Hoe het verder gaat

De broers zijn het woud in gegaan, en twaalf jaar liggen voor hen. Boek 4 vertelt verder in het boek van het woud.

Stambomen

In dit boek komen er families bij. Jarasandha, de koning van Magadha, is het kind van twee moeders en een rakshasa-vrouw voegde hem samen. Shishupala, de koning van Chedi, is een neef van Krishna en van de vijf broers, en toch hun grootste vijand. Shakuni, die het spel speelt, is de broer van Gandhari en de oom van Duryodhana. En in de oorlog om Saubha vechten de zonen van Krishna voor hun stad.

Hierna volgen eerst de geslachten uit de verhalen die in dit boek verteld worden, daarna de hoofdpersonen van dit boek in vijf stambomen, en ten slotte de namen die op elkaar lijken. De stambomen van boek 1, met het huis van Kuru en de zonen van Pandu met hun moeders, staan achter in dat boek. Die van boek 2, met Draupadi en haar zonen en het huis van Drupada, staan achter in boek 2.

. . .

Uit de verhalen van dit boek

Krishna, Narada, Vidura en Dhaumya vertellen over oudere geslachten. Wat ze over ouders en kinderen zeggen, staat hier bij elkaar.

- De koningshuizen van de aarde noemen zich nakomelingen van **Aila**, dat is **Pururavas**, de zoon van Ila, of van **Ikshvaku**, de twee oude stamvaders. Hun lijnen tellen honderdeen geslachten. De nakomelingen van **Yayati** en de **Bhoja's** zijn over alle windstreken verspreid. Wat er nu kshatriya heet, stamt af van wat Rama, de zoon van Jamadagni, van de kshatriya's heeft overgelaten. Dat vertelt Krishna (hoofdstuk 2).
- De rishi **Chandakaushika**, die Brihadratha de mango geeft waaruit Jarasandha geboren wordt, is de zoon van **Kakshivat**, uit het huis van Gautama (hoofdstuk 2).
- **Prahlada**, een vorst van de daitya's, de zonen van Diti, heeft een zoon, **Virochana**. Virochana krijgt om een meisje ruzie met **Sudhanvan**, de zoon van de rishi **Angiras**. Dat vertelt Vidura in de speelzaal (hoofdstuk 9). In de zaal van Varuna ziet Narada **Bali**, de zoon van Virochana (hoofdstuk 1).

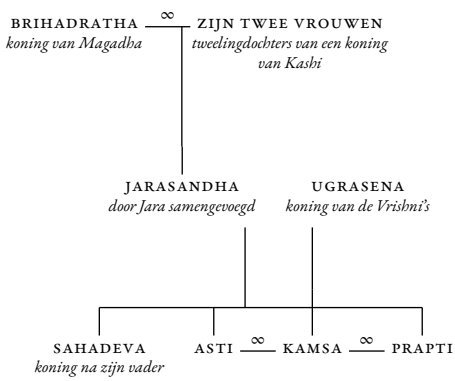
- **Vainya**, de zoon van Vena, haalde zijn volk door ascese uit de nood, zegt Dhaumya (hoofdstuk 12).
- De rakshasa **Kirmira**, die de broers in het Kamyaka-woud de weg verspert, is de broer van **Baka** en een vriend van **Hidimba**. Bhima had die twee in boek 2 gedood (hoofdstuk 13).
- Koning **Nala**, de zoon van Virasena, verloor zijn rijk door het dobbelspel, zegt Krishna (hoofdstuk 14).

. . .

De hoofdpersonen van dit boek

HET HUIS VAN MAGADHA: BRIHADRATHA, JARASANDHA EN SAHADEVA

Zo ver als boek 3 het vertelt.

——— eigen kind	- - - - - geldt als kind van (de juridische vader)
····· verwekt door een god	═══ pleegkind
∞ getrouwd; een lijn zonder ∞: van een huwelijk vertelt het epos (nog) niets	*cursief*: wie het kind verwekte

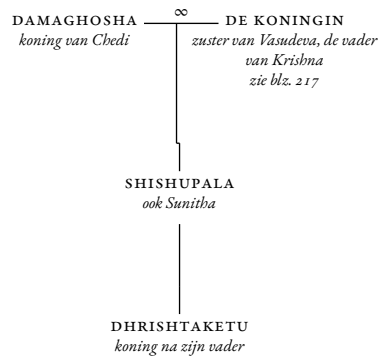
Brihadratha, de koning van Magadha, trouwt de tweelingdochters van een koning van Kashi en belooft hun dat hij geen van beiden zal voortrekken. Hij krijgt geen zoon, tot de rishi Chandakaushika hem een mango geeft. De twee koninginnen delen de vrucht, en elk van hen baart een half kind. De rakshasa-vrouw Jara voegt de helften samen, en daarom heet het kind Jarasandha, 'door

Jara samengevoegd' (hoofdstuk 2). Het epos noemt de namen van zijn moeders niet. Daarom staan ze in de boom samen op één plaats.

Jarasandha's zoon is Sahadeva. Zijn dochters Asti en Prapti, de jongere zusters van Sahadeva, trouwen allebei met Kamsa, de zoon van Ugrasena (hoofdstuk 2). Krishna en Balarama doden Kamsa, en een dochter van Jarasandha blijft haar vader aanzetten: 'Dood de man die mijn man gedood heeft!' Zo begint de vijandschap tussen Jarasandha en de Yadava's (hoofdstuk 2). Na Jarasandha's dood wijdt Krishna Sahadeva tot koning van Magadha (hoofdstuk 3). Wie de vrouw van Jarasandha is, zegt het epos niet. Ugrasena is de koning van de Vrishni's, het volk van Krishna (hoofdstuk 15).

HET HUIS VAN CHEDI: DAMAGHOSHA EN SHISHUPALA

Zo ver als boek 3 het vertelt.

——— eigen kind
- - - - - geldt als kind van (de juridische vader)
····· verwekt door een god
═══ pleegkind
∞ getrouwd; een lijn zonder ∞: van een huwelijk vertelt het epos (nog) niets
cursief: wie het kind verwekte

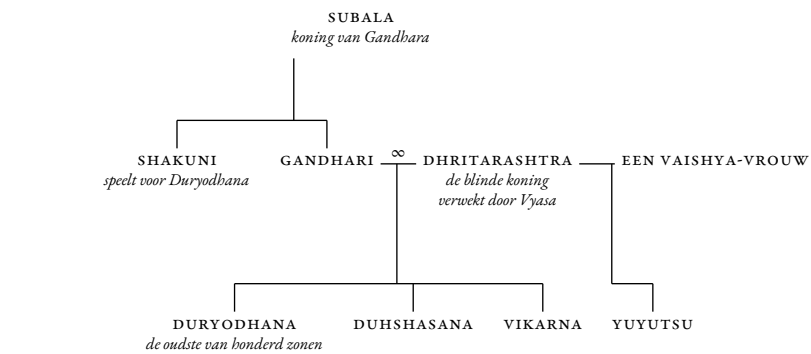
Shishupala, de koning van de Chedi's, is de zoon van Damaghosha (hoofdstuk 4). Hij wordt in het koningshuis van Chedi geboren, met drie ogen en vier armen (hoofdstuk 6). Zijn moeder, de koningin, is een dochter van de Yadava's en 'de zuster van hun vader', zegt het epos van Balarama en Krishna. Shishupala is dus een neef van Krishna. Omdat ook Kunti een zuster van Krishna's vader is (hoofdstuk 6), is hij ook een neef van de vijf broers (hoofdstuk 5). Haar eigen naam valt niet; Krishna noemt Shishupala één keer naar haar 'de zoon van

Shrutashrava' (zie de namenlijsten). Zij vraagt Krishna honderd vergrijpen van haar zoon te vergeven (hoofdstuk 6).

Na Shishupala's dood wijdt Yudhishthira zijn zoon tot koning van de Chedi's (hoofdstuk 6). Die zoon heet Dhrishtaketu (hoofdstuk 14). Aan het slot gaat hij met zijn zuster naar zijn stad Shuktimati (hoofdstuk 15); wie zij is, zegt het epos hier niet. Shalva noemt Shishupala 'mijn broer' (hoofdstuk 14), maar hoe die twee verwant zijn, zegt het epos niet. Daarom staat Shalva niet in de boom.

HET HUIS VAN GANDHARA: SUBALA, GANDHARI EN SHAKUNI

Zo ver als boek 3 het vertelt.

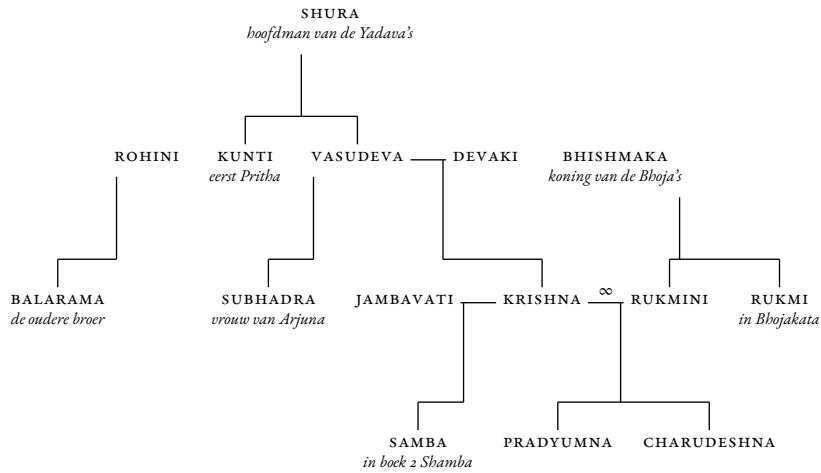

Subala, de koning van Gandhara, komt met zijn zoon Shakuni naar het offer (hoofdstuk 5). Shakuni is 'de broer van zijn moeder Gandhari en een zoon van Subala' (hoofdstuk 6): de oom van Duryodhana, aan moederskant. In de speelzaal heet hij bijna altijd 'de zoon van Subala'. Gandhari, 'de dochter van Subala' (hoofdstuk 10), is de vrouw van de blinde koning Dhritarashtra. Van hun honderd zonen spelen er drie een rol in dit boek: Duryodhana, Duhshasana, die Draupadi de zaal in sleurt, en Vikarna, die het voor haar opneemt (hoofdstuk 9). Yuyutsu is 'de sterke zoon van Dhritarashtra bij een vaishya-

vrouw' (hoofdstuk 10). Dhritarashtra is de zoon van Ambika (hoofdstuk 7); hoe Vyasa hem verwekte, vertelt boek 1.

HET HUIS VAN VRISHNI: KRISHNA, ZIJN VROUWEN EN ZIJN ZONEN

Zo ver als boek 3 het vertelt.

eigen kind
verwekt door een god
getrouwd; een lijn zonder ∞: van een huwelijk vertelt het epos (nog) niets
∞
geldt als kind van (de juridische vader)
pleegkind
cursief: wie het kind verwekte

Krishna noemt zichzelf 'de kleinzoon van Shura' (hoofdstuk 3), en zijn vader Vasudeva heet 'de zoon van Shura' (hoofdstuk 15). Kunti is de zuster van Vasudeva (hoofdstuk 6). Krishna is dus een neef van de vijf broers, en zijn zuster Subhadra (hoofdstuk 1) is de vrouw van Arjuna (hoofdstuk 15). Krishna is 'de zoon van Devaki' (hoofdstuk 15). Balarama, 'de zoon van Rohini' (hoofdstuk 2), is de oudere broer van Krishna (hoofdstuk 5). Dat Devaki de vrouw van Vasudeva is, en wie de vader van Balarama is, zegt het epos tot hier niet met zoveel woorden. Daarom staan ze zo in de boom.

Rukmini is 'de dochter van Bhishmaka', de koning van de Bhoja's. Krishna versloeg Rukmi en voerde Rukmini weg op zijn wagen (hoofdstuk 14). Dat Rukmi de zoon van Bhishmaka is, staat in hoofdstuk 4; dat hij haar broer is, zegt het epos niet met zoveel woorden, maar ze zijn allebei kinderen van Bhishmaka.

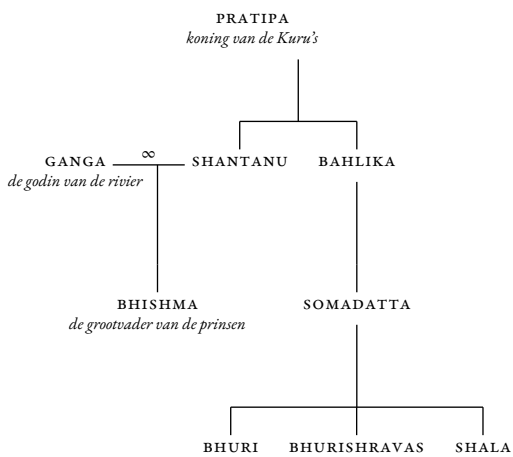
In de oorlog om Saubha trekken 'Charudeshna, Samba en Pradyumna, allemaal zonen van mij', uit tegen Shalva, zegt Krishna (hoofdstuk 15). Pradyumna en Charudeshna zijn zonen van Rukmini (hoofdstuk 15), Samba is 'de zoon van Jambavati' (hoofdstuk 15). Dat Jambavati een vrouw van Krishna is, zegt het epos hier niet. Daarom staat er tussen hen geen ∞.

Wie niet in de boom staat: Gada, die Krishna 'mijn broer' noemt (hoofdstuk 15), want wie zijn ouders zijn, zegt het epos niet. Ahuka, de heer van Dvaraka, heeft honderd zonen, en Krishna gaf zijn dochter aan Akrura (hoofdstuk 2); een dienaar van Ahuka noemt hem 'de vriend van je vader' (hoofdstuk 15). Satyaki is 'de kleinzoon van Shini', Kritavarman 'de zoon van Hridika' (hoofdstuk 15).

Het volk van Krishna heeft ook in dit boek veel namen. Het zijn de Yadava's, en de Vrishni's, de Andhaka's en de Bhoja's zijn stammen binnen dat volk (hoofdstuk 2 en 15). Het geslacht van Pradyumna heet ook de Dasharha's (hoofdstuk 15). De mensen van de streek om Dvaraka heten Anarta's (hoofdstuk 15).

PRATIPA, SHANTANU EN BAHLIKA

Zo ver als boek 3 het vertelt.

——— eigen kind
- - - - - geldt als kind van (de juridische vader)
····· verwekt door een god
═══ pleegkind
getrouwd; een lijn zonder ∞: van een huwelijk vertelt het epos (nog) niets
∞
cursief: wie het kind verwekte

Bahlika, 'de oude broer van Shantanu', en zijn zoon Somadatta roepen met de andere ouderen van de Kuru's: 'Geen dobbelspel!' (hoofdstuk 10). Somadatta komt met zijn zonen Bhuri, Bhurishravas en Shala naar het offer (hoofdstuk 5). Pratipa, 'de vader van Shantanu' (hoofdstuk 8), is ook de vader van Bahlika; dat vertelde boek 1. Daarom waarschuwt Vidura 'de nakomelingen van Pratipa, en die van Shantanu, en het huis van Bahlika' (hoofdstuk 8). Bhishma, 'de zoon van Ganga' (hoofdstuk 5), is de zoon van Shantanu. Bahlika is zo zijn oom en Somadatta zijn neef. Yudhishthira noemt Bhishma 'mijn oude grootvader' (hoofdstuk 11). Hoe de vader van Yudhishthira aan Bhishma verwant is, laat de stamboom van het huis van Kuru in boek 1 zien.

. . .

Namen die op elkaar lijken

- **Twee Sahadeva's.** Sahadeva is de jongste van de vijf broers, een zoon van Madri. Sahadeva, de zoon van Jarasandha, wordt na zijn vader koning van Magadha (hoofdstuk 2 en 3). De verteller zegt dan steeds 'Jarasandha's zoon Sahadeva'.
- **Drie keer Shalva, en Shalya.** Shalva is in dit boek de koning met de vliegende stad Saubha. Hij heet de koning van Saubha, de heer van Saubha en de koning van Martikavata, en het is steeds dezelfde man (hoofdstuk 5 en 14). In boek 1 heette de koning op wie Amba haar hart had gezet ook Shalva, de heer van Saubha. Het epos legt tussen die twee geen verband. De Shalva's zijn een volk, dat uit angst voor Jarasandha naar het westen trok (hoofdstuk 2). Shalya, met een y, is iemand anders: de koning van Madra, de broer van Madri (hoofdstuk 4).
- **Samba en Shamba.** Krishna's zoon Samba heette in boek 2 Shamba. Het is dezelfde.
- **Sunitha.** Shishupala heet ook Sunitha, en Bhishma speelt met die naam (hoofdstuk 5). Bij de bruidskeuze in boek 2 stonden Shishupala en Sunitha als twee vrijers naast elkaar; hier is het één man. In boek 1 was Sunitha een van de drie namen die tegen slangen beschermen, met Astika en Artiman.
- **Ahuka en Ugrasena.** Twee oude heren van de Yadava's, en twee verschillende mensen. Ugrasena is de koning van de Vrishni's en de vader van Kamsa

(hoofdstuk 2 en 15). Ahuka is de heer van Dvaraka, die de stad tegen Shalva verdedigt (hoofdstuk 15).

- **Krishna, Krishnaa en Krishna Dvaipayana.** Krishna betekent de donkere. Krishna, de zoon van Vasudeva, is de neef van de vijf broers. Krishnaa, met twee a's, is in boek 2 een andere naam van Draupadi, om haar donkere huid. Vyasa 'heet ook Krishna Dvaipayana' (hoofdstuk 1).
- **Drie keer Rama.** Rama, de zoon van Jamadagni, is Parashurama, Rama met de bijl (hoofdstuk 2). Rama, de zoon van Dasharatha, zit in de zaal van Yama (hoofdstuk 1) en liet zich door een gouden hert verleiden (hoofdstuk 10). En in de naam van Balarama, de oudere broer van Krishna, zit ook Rama.
- **Brihadratha.** Brihadratha is de vader van Jarasandha. Krishna noemt ook 'een koning Brihadratha van lang geleden, die dezelfde naam droeg als je vader' (hoofdstuk 3). In boek 1 was een Brihadratha een van de vijf zonen van koning Vasu, die over Magadha heerste, en de hemelse wagen van Jarasandha kwam van Vasu aan Brihadratha (hoofdstuk 3). Of dat de vader van Jarasandha is, zegt het epos niet.
- **Bhishma en Bhishmaka.** Bhishma is de zoon van Shantanu en Ganga. Bhishmaka is de koning van de Bhoja's, de vader van Rukmi en Rukmini.
- **Dhritarashtra.** Ook een naga in de zaal van Varuna heet Dhritarashtra, 'een naga met de naam van je oom', zegt Narada tegen Yudhishthira (hoofdstuk 1).

Personages

Wie is wie in boek 3. De personen staan per boek, in de volgorde waarin ze in dit boek optreden.

- Na de naam staat het hoofdstuk waarin de naam, of een van de andere namen tussen haakjes, in dit boek voor het eerst in het verhaal staat. Wie eerst alleen genoemd wordt en later optreedt, staat bij het boek waarin hij optreedt, met daarachter het hoofdstuk waar dat gebeurt: *hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5*.
- Tussen haakjes staan andere namen en vaste bijnamen, alleen als ze tot en met dit boek in het verhaal voorkomen.
- Veel personen kwamen al in boek 1 of 2 voor. Hier staat wat ze in dit boek doen. Wie in dit boek alleen genoemd wordt, staat in het laatste deel van deze lijst.
- Wie alleen in een van de lange namenlijsten staat, zoals de meeste koningen van de vier tochten en de gasten van het offer, staat in de namenlijsten. Over namen die op elkaar lijken (twee Sahadeva's; Shalva, Shalya en de Shalva's; twee Shaunaka's; Ahuka en Ugrasena; drie keer Rama) zie ook de leeswijzer. Begrippen staan in de woordenlijst.

Achter in het boek staat een register van alle namen, met de bladzijden waar ze voorkomen.

. . .

Boek 1 · Het koningsoffer (hoofdstuk 1–4)

Vaishampayana — hoofdstuk 1
Een leerling van Vyasa. Bij het slangenoffer van koning Janamejaya vertelt hij de koning het verhaal van zijn voorouders; hij is de verteller van dit boek. Hij zat zelf in de zaal van Yudhishthira, 'met de andere leerlingen van Vyasa' (hoofdstuk 1).

Janamejaya — hoofdstuk 1
Koning van de Kuru's, de zoon van Parikshit en een achterkleinzoon van Arjuna. Hij luistert naar Vaishampayana en vraagt om meer: hoe de broers de

windstreken veroverden (hoofdstuk 4), waarom Agni tegen Sahadeva vocht (hoofdstuk 4), hoe het kwam tot het dobbelspel, 'de wortel van de ondergang van de wereld' (hoofdstuk 7), en hoe zijn voorvaders in het woud leefden (hoofdstuk 12). In de zaal van Yama hoort hij van tachtig koningen van weleer die net als hij Janamejaya heetten (hoofdstuk 1).

Maya — hoofdstuk 1
Een danava, de bouwmeester van de asura's, die Arjuna in de brand van het Khandava-woud spaarde. Uit dank wil hij iets voor Arjuna doen, en op diens aanraden vraagt hij het Krishna. Krishna draagt hem op een zaal voor Yudhishthira te bouwen (hoofdstuk 1). Maya haalt uit het meer Bindusaras edelstenen, een knots voor Bhima en de schelp Devadatta voor Arjuna, en bouwt in veertien maanden een zaal die haar gelijke niet heeft (hoofdstuk 1). Aan het slot noemen de burgers die zaal 'een toverwerk van de goden' (hoofdstuk 15).

Arjuna (Tapatya; Savyasachi) — hoofdstuk 1
De derde zoon van Kunti, verwekt door Indra. Hij laat Maya iets voor Krishna doen in plaats van voor hemzelf (hoofdstuk 1). Als Yudhishthira voor Jarasandha terugdeinst, zegt hij: 'wij zullen vechten' (hoofdstuk 2), en met Krishna en Bhima gaat hij vermomd naar Girivraja (hoofdstuk 3). Hij verovert het noorden, strijdt acht dagen met Bhagadatta en keert om voor de poort van Uttarakuru (hoofdstuk 4). In het spel wordt hij ingezet en verloren (hoofdstuk 8). In de zaal houdt hij Bhima tegen (hoofdstuk 9), en hij stelt dezelfde vraag als Draupadi: 'van wie is hij nog de heer, nu hij zichzelf verloren heeft?' (hoofdstuk 10). Bij het vertrek zweert hij Karna te doden, en hij strooit zand, zoals hij later zijn pijlen zal laten regenen, zegt Vidura (hoofdstuk 11). In het woud prijst hij Krishna om zijn daden in vroegere levens, en Krishna zegt: 'Jij bent Nara, en ik ben Narayana' (hoofdstuk 14). Hij belooft de burgers dat de koning na de ballingschap zijn vijanden hun roem zal afnemen (hoofdstuk 15).

Krishna (de zoon van Devaki; de heer van de Dasharha's; Govinda; Keshava; Janardana; Hari; Madhusudana; Narayana; de jongere broer van Indra) — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
De zoon van Vasudeva en Devaki, een neef van de Pandava's en de leider van de Yadava's. Hij geeft Maya de opdracht voor de zaal en rijdt naar Dvaraka (hoofdstuk 1). Op Yudhishthira's verzoek komt hij terug en zegt dat het rajasuya pas kan als Jarasandha dood is, voor wie de Yadava's van Mathura naar Dvaraka zijn gevlucht (hoofdstuk 2). Hij vertelt Jarasandha's geboorte (hoofdstuk 2), gaat

met Bhima en Arjuna vermomd naar Girivraja en laat Bhima de koning doden; zelf doodt hij hem niet, omdat Brahma het zo bepaald had (hoofdstuk 3). Op het offer krijgt hij de eerste eer (hoofdstuk 5). De moeder van Shishupala had hij beloofd honderd vergrijpen van haar zoon te vergeven; als het getal vol is, slaat hij Shishupala met zijn discus het hoofd af (hoofdstuk 6). Daarna gaat hij naar huis. Als Draupadi hem in de speelzaal aanroept, hoort hij haar roep van ver en gaat te voet op weg (hoofdstuk 9). In het woud belooft hij Draupadi dat de vrouwen van haar vijanden zullen huilen zoals zij, en hij zegt dat hij er niet was omdat hij tegen Shalva vocht (hoofdstuk 14). Die oorlog vertelt hij zelf, tot de discus, die hier pas Sudarshana heet, Saubha neerhaalt (hoofdstuk 15). Hij is een ander dan Vyasa, die ook Krishna heet.

Yudhishthira (Ajatashatru; de koning van de dharma) — hoofdstuk 1
De oudste zoon van Kunti, verwekt door Dharma. Om zijn vader Pandu wil hij het rajasuya brengen, maar hij twijfelt, en voor Jarasandha deinst hij terug (hoofdstuk 2). Na de vier tochten wordt hij gewijd (hoofdstuk 4 en 7). Als Vyasa hem voorspelt dat hij de oorzaak zal zijn van de ondergang van de kshatriya's, belooft hij dertien jaar lang geen hard woord te zeggen en onder het gezag van zijn verwanten te leven (hoofdstuk 6). 'Als ik word uitgedaagd, weiger ik nooit,' zegt hij tegen Vidura (hoofdstuk 7). Hij noemt het dobbelen bedrog en speelt toch, en hij verspeelt zijn rijkdom, zijn rijk, zijn broers, zichzelf en Draupadi (hoofdstuk 8). Op Draupadi's vraag zwijgt hij (hoofdstuk 9). Hij speelt het tweede spel, verliest, en gaat met zijn gezicht in zijn kleed gehuld het woud in (hoofdstuk 10 en 11). Zijn verwanten laat hij bij de burgers achter als onderpand (hoofdstuk 12), en om de brahmanen te kunnen voeden vereert hij de zon (hoofdstuk 12). Men noemt hem Ajatashatru, 'wiens vijand niet geboren is' (hoofdstuk 2).

Kunti (Pritha) — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
De moeder van Yudhishthira, Bhima en Arjuna, en de zuster van Krishna's vader. Bij het afscheid vraagt ze Draupadi in het woud op Sahadeva te letten. Ze klaagt dat ze na Pandu's dood beter niet naar Hastinapura had kunnen komen, prijst Madri gelukkig, die dood is, en roept Krishna aan: 'waar ben je?' Ze blijft achter in het huis van Vidura (hoofdstuk 11).

Subhadra — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
De zuster van Krishna en een vrouw van Arjuna. Krishna neemt afscheid van haar als hij naar Dvaraka gaat (hoofdstuk 1 en 6). Aan het slot neemt hij haar en haar zoon Abhimanyu mee naar Dvaraka (hoofdstuk 15).

Dhaumya (de huispriester van de Pandava's) — hoofdstuk 1
De huispriester van de Pandava's. Hij is een van de hotri's van het rajasuya en besprenkelt Yudhishthira bij zijn wijding, met Vyasa (hoofdstuk 4 en 7); zijn broer Devala is erbij (hoofdstuk 7). Als de broers vertrekken, loopt hij voorop met kusagras in zijn hand en zingt de gezangen van Yama: zo zullen de priesters van de Kuru's zingen als de Bharata's gevallen zijn (hoofdstuk 11). In het woud geeft hij Yudhishthira de honderdacht namen van de zon (hoofdstuk 12), en met zijn mantra's verbreekt hij de begoocheling van Kirmira (hoofdstuk 13).

Draupadi (Krishnaa; Panchali) — hoofdstuk 1
De dochter van Drupada en de vrouw van de vijf broers. Ze eet niet voordat iedereen gegeten heeft, tot de misvormden en de dwergen toe, zegt Duryodhana, en volgens hem lachte ze om zijn val in de vijver (hoofdstuk 7). Yudhishthira zet haar als laatste in (hoofdstuk 8). Ze stuurt de bode terug met een vraag: 'Wie hebt u eerst verloren, uzelf of mij?' Duhshasana sleurt haar aan haar haar de zaal in, ongesteld, in één kleed; ze roept Krishna aan, en Dharma bedekt haar (hoofdstuk 9). Ze groet eerst de ouderen, en vraagt: 'ben ik een slavin of niet?' (hoofdstuk 9). Van Dhritarashtra vraagt ze twee gunsten: de vrijheid van Yudhishthira, zodat niemand haar zoon Prativindhya een slavenzoon noemt, en die van de vier anderen. Een derde gunst weigert ze (hoofdstuk 10). Bij haar vertrek zegt ze dat de vrouwen van wie haar dit aandeden, in het veertiende jaar zonder man en zonder zoon zullen zijn (hoofdstuk 11). In het woud klaagt ze bij Krishna haar mannen aan, en hem: 'ik heb geen mannen... en ook jou niet' (hoofdstuk 14). Ze heet ook Panchali, de prinses van Panchala (hoofdstuk 12).

Daruka — hoofdstuk 1
De wagenmenner van Krishna (hoofdstuk 1 en 6). In de oorlog om Saubha raakt hij zo doorboord door Shalva's pijlen dat hij eruitziet 'als een berg van rode aarde na een zware regenbui' (hoofdstuk 15). Hij raadt Krishna aan zijn zachtheid tegenover Shalva te laten varen (hoofdstuk 15). Zijn zoon ment de wagen van Pradyumna (hoofdstuk 15).

Bhima (Bhimasena) — hoofdstuk 1
De tweede zoon van Kunti, verwekt door Vayu. Van Maya krijgt hij een knots (hoofdstuk 1). 'In Krishna is het beleid, in mij de kracht, in Arjuna de overwinning,' zegt hij (hoofdstuk 2). Dertien dagen en nachten worstelt hij met Jarasandha, en hij breekt hem op zijn knie (hoofdstuk 3). Hij verovert het oosten en verslaat Karna (hoofdstuk 4). Om Duryodhana in de zaal lacht hij hardop (hoofdstuk 6 en 7). Als Draupadi is ingezet, wil hij Yudhishthira's armen verbranden, en hij zweert in de strijd Duhshasana's borst open te breken en zijn bloed te drinken (hoofdstuk 9), Duryodhana's dij te breken (hoofdstuk 10) en de zonen van Dhritarashtra te doden (hoofdstuk 11). Maar hij 'zit vast in de strik van de dharma' (hoofdstuk 9). In het woud doodt hij de rakshasa Kirmira (hoofdstuk 13).

Nakula — hoofdstuk 2
Een van de tweeling van Madri. Hij verovert het westen en wordt gastvrij ontvangen door Shalya, de broer van zijn moeder (hoofdstuk 4). Hij haalt de ouderen van de Kuru's naar het offer (hoofdstuk 4 en 5). In het spel is hij de eerste van de broers die Yudhishthira inzet (hoofdstuk 8). Hij zweert de aarde leeg te maken van de zonen van Dhritarashtra, 'in het spoor van Draupadi' (hoofdstuk 11), en gaat met stof bedekt het woud in, om onderweg de harten van de vrouwen niet te stelen (hoofdstuk 11).

Sahadeva — hoofdstuk 2
De jongste van de vijf broers, de andere zoon van Madri. Hij velt de vonnissen in het rijk (hoofdstuk 2). Hij verovert het zuiden, en als Agni zijn leger in Mahishmati in brand zet, gaat hij op kusagras voor het vuur zitten en spreekt de god toe (hoofdstuk 4). Yudhishthira maakt hem tot zijn eerste raadsman (hoofdstuk 4). Hij brengt Krishna het eerste arghya, en toont zijn voet aan de koningen die dat niet verdragen (hoofdstuk 5). Als Duryodhana tegen een deur van kristal loopt, wijst hij hem de weg: 'Hier is de deur, koning' (hoofdstuk 7). Hij zweert Shakuni te doden: 'dat zijn geen stenen, dat zijn scherpe pijlen' (hoofdstuk 11), en hij besmeurt zijn gezicht als hij vertrekt (hoofdstuk 11). Kunti vraagt Draupadi op hem te letten (hoofdstuk 11). Hij is een ander dan Jarasandha's zoon Sahadeva.

Satyaki — hoofdstuk 1
Een held van de Vrishni's. Hij rijdt met Krishna naar Dvaraka (hoofdstuk 1), leert bij Arjuna de kunst van de boog (hoofdstuk 1) en is een van de zeven

atiratha's van de Yadava's (hoofdstuk 2). Bij de wijding houdt hij de parasol boven Yudhishthira (hoofdstuk 7). Van hem hoort Krishna bij zijn terugkeer wat er in de speelzaal is gebeurd (hoofdstuk 14).

Ugrasena (de koning van de Vrishni's) — hoofdstuk 1 ·
zie stamboom, blz. 214
De koning van de Vrishni's en de vader van Kamsa (hoofdstuk 1 en 2). Hij ontvangt Krishna bij zijn thuiskomst in Dvaraka (hoofdstuk 1). Als Shalva de stad belegert, laat hij met Uddhava afkondigen dat niemand wijn mag drinken (hoofdstuk 15). Hij is een ander dan Ahuka, de heer van Dvaraka.

Balarama — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
De oudere broer van Krishna, de zoon van Rohini. Met Krishna doodde hij Kamsa (hoofdstuk 2), en met hem ging hij naar Chedi om het kind met de vier armen te zien (hoofdstuk 6). Hij is een gast van het rajasuya (hoofdstuk 5). Pradyumna vreest wat hij zal zeggen als hij hoort dat zijn neef de strijd heeft verlaten, Balarama 'in zijn blauwe kleren, wild van de wijn' (hoofdstuk 15).

Pradyumna — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
Een zoon van Krishna en Rukmini. Hij leert bij Arjuna de boog (hoofdstuk 1) en is een gast van het rajasuya (hoofdstuk 5). Als Shalva Dvaraka belegert, vecht hij met hem en wordt bewusteloos van het veld gereden door de zoon van Daruka, die hij daarom berispt (hoofdstuk 15). Hij wil Shalva doden met een pijl die geen man overleeft, maar Narada en Vayu brengen hem de boodschap van de goden: Shalva moet door Krishna sterven (hoofdstuk 15).

Samba (de zoon van Jambavati) — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
Een zoon van Krishna en Jambavati, en een van de zeven atiratha's van de Yadava's (hoofdstuk 2). Hij leert bij Arjuna de boog (hoofdstuk 1). In het beleg van Dvaraka houdt hij een van de sterke plaatsen bezet, jaagt Kshemavriddhi op de vlucht en doodt de daitya Vegavat met zijn knots (hoofdstuk 15). In boek 2 heette hij Shamba.

Vyasa (Krishna Dvaipayana; Dvaipayana; Krishna; de zoon van Parashara; de ordenaar) — hoofdstuk 1
De dichter van de Mahabharata en de grootvader van de Pandava's. Hij zit met zijn zoon en zijn leerlingen in de nieuwe zaal (hoofdstuk 1). Bij het rajasuya neemt hij het ambt van de brahman op zich (hoofdstuk 4), en met Dhaumya besprenkelt hij Yudhishthira (hoofdstuk 7). Na het offer voorspelt hij dat na dertien jaar alle kshatriya's ten onder gaan, met Yudhishthira als oorzaak

(hoofdstuk 6). Als de Kaurava's uitrijden om de Pandava's in het woud te doden, houdt hij hen tegen, en hij vertelt Dhritarashtra het verhaal van Surabhi (hoofdstuk 13). Hij is een ander dan Krishna.

Shuka, Sumantu, Jaimini en Paila — hoofdstuk 1
De zoon van Vyasa en drie van zijn leerlingen. Ze zitten met hem in de zaal (hoofdstuk 1). Paila is bij het rajasuya een van de hotri's (hoofdstuk 4).

Yajnavalkya en Susaman — hoofdstuk 1
Twee brahmanen. Yajnavalkya, 'die de Veda beter kende dan wie ook', zit in de zaal (hoofdstuk 1) en is de adhvaryu van het rajasuya. Susaman zingt er als udgatri de gezangen van de Samaveda (hoofdstuk 4).

Shishupala (de zoon van Damaghosha; Sunitha) — hoofdstuk 1 ·
zie stamboom, blz. 215
De koning van Chedi, en een neef van Krishna en de Pandava's (hoofdstuk 5). Hij zit met zijn zoon in de nieuwe zaal (hoofdstuk 1) en is de aanvoerder van Jarasandha's leger (hoofdstuk 2). Als Bhima op zijn tocht komt, ontvangt hij hem lachend en biedt hem zijn rijk aan (hoofdstuk 4). Op het rajasuya kan hij niet verdragen dat Krishna de eerste eer krijgt. Hij scheldt Bhishma uit, vergelijkt hem met een valse gans en met de bhulinga-vogel, en daagt Krishna uit (hoofdstuk 5 en 6). Hij werd geboren met drie ogen en vier armen, en een stem zei dat zijn doder was wie hem op schoot nam en zag hoe zijn overtollige armen afvielen; dat was Krishna (hoofdstuk 6). Krishna somt zijn vergrijpen op en slaat hem met de discus het hoofd af, en een vurige kracht stijgt uit zijn lichaam op en gaat Krishna binnen (hoofdstuk 6). Om zijn dood valt Shalva Dvaraka aan (hoofdstuk 14). Sunitha is een andere naam van hem (hoofdstuk 5); in boek 2 stonden Shishupala en Sunitha bij de bruidskeuze als twee vrijers naast elkaar.

Bhishmaka en Rukmi — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
De koning van de Bhoja's, de vader van Rukmini, en zijn zoon. Bhishmaka zit in de nieuwe zaal (hoofdstuk 1) en is Jarasandha toegewijd, zegt Krishna (hoofdstuk 2). Op Sahadeva's tocht aanvaarden vader en zoon omwille van Krishna het gezag van de Pandava's (hoofdstuk 4). Shishupala noemt Rukmi onder de koningen die de eer eerder verdienen (hoofdstuk 5), en Arjuna prijst Krishna omdat hij Rukmi versloeg en Rukmini wegvoerde (hoofdstuk 14).

Drupada (Yajnasena) — hoofdstuk 1
De koning van Panchala, de vader van Draupadi. Hij zit in de nieuwe zaal (hoofdstuk 1) en komt met zijn zonen naar het offer (hoofdstuk 5). Hij geeft de Pandava's veertienduizend slavinnen, tienduizend slaven en zijn hele rijk (hoofdstuk 7). Drona vertelt hoe Drupada in zijn woede een offer bracht om een zoon te krijgen die Drona zou doden (hoofdstuk 11).

Akrura — hoofdstuk 1
Een Yadava. Hij zit in de nieuwe zaal (hoofdstuk 1). Krishna gaf hem de dochter van Ahuka tot vrouw (hoofdstuk 2).

Kritavarman (de zoon van Hridika) — hoofdstuk 1
Een van de grote wagenstrijders van de Yadava's (hoofdstuk 1 en 2). Als Shalva Dvaraka belegert, wil hij tegen hem uittrekken, maar Pradyumna houdt hem tegen (hoofdstuk 15). Na het offer vertelt hij Krishna wat er in de stad is gebeurd (hoofdstuk 15).

Tumburu en Chitrasena — hoofdstuk 1
Twee vorsten van de gandharva's, de hemelse muzikanten. Ze zitten in de zaal van Yudhishthira, en op aandringen van Tumburu zingen de gandharva's hemelse melodieën (hoofdstuk 1). Ook in de zaal van Kubera zijn ze (hoofdstuk 1). Tumburu geeft Yudhishthira honderd paarden (hoofdstuk 7). Deze Chitrasena is een ander dan de zoon van Dhritarashtra die zo heet (hoofdstuk 7).

Narada — hoofdstuk 1
De rishi van de goden, die de broers eens had aangeraden een regel te stellen voor hun gezamenlijke vrouw. Hij ondervraagt Yudhishthira over het koningschap (hoofdstuk 1), vertelt over de zalen van de goden, die hij zelf heeft gezien, en brengt de boodschap van Pandu, met een waarschuwing: op het rajasuya kan een oorlog volgen (hoofdstuk 1 en 2). Op het offer denkt hij in stilte dat Krishna Narayana is (hoofdstuk 5), en hij zegt dat wie Krishna niet eert, een dode is die nog leeft (hoofdstuk 5). Als de broers vertrokken zijn, voorspelt hij dat de Kaurava's in het veertiende jaar ten onder gaan (hoofdstuk 11). Met Vayu houdt hij Pradyumna tegen (hoofdstuk 15).

Indra (de koning van de goden; Purandara; hij van de honderd offers; de god met de duizend ogen) — hoofdstuk 1
De koning van de goden en de vader van Arjuna. Bij het meer Bindusaras bracht hij honderd offers (hoofdstuk 1). In Narada's verhaal zit hij met Shachi en Shri

in zijn zaal, die door de lucht zweeft, en de koninklijke wijze Harishchandra zit bij hem (hoofdstuk 1). Als Surabhi om haar zwakste zoon huilt, laat hij een stortbui vallen, zodat de boer niet verder kan (hoofdstuk 13). Met de andere goden stuurt hij Narada en Vayu naar Pradyumna (hoofdstuk 15).

Yama (Dharmaraja; de koning van de doden; de koning van de voorouders) — hoofdstuk 1
De koning van de doden en van de voorouders. In zijn zaal zijn de koningen van weleer, ook Pandu, de vader van de broers (hoofdstuk 1). In Vyasa's voorspelling kijkt Shiva naar het zuiden, de windstreek van Yama (hoofdstuk 6), en Dhaumya zingt bij het vertrek van de broers de gezangen van Yama (hoofdstuk 11).

Varuna — hoofdstuk 1
De god van de wateren. Zijn zaal ligt in de wateren, en de naga's, de daitya's en de danava's, de oceanen en de rivieren eren hem daar (hoofdstuk 1). De grote schelp waarmee Yudhishthira gewijd wordt, heet een schelp van Varuna (hoofdstuk 7).

Kubera (Vaishravana) — hoofdstuk 1
De heer van de schatten, die het noorden bewaakt. Zijn witte zaal wordt door de guhyaka's door de lucht gedragen, en Shiva zit daar altijd bij hem, want ze zijn vrienden (hoofdstuk 1). Arjuna verovert op zijn tocht 'de windstreek van Kubera' (hoofdstuk 4).

Shiva (Sthanu; Rudra; Hara; Ishana; Maheshvara, de Grote Heer; Nilakantha, de blauwkelige; Pashupati) — hoofdstuk 1
De grote god, die de drie burchten van de asura's verwoestte. In Narada's verhaal zit hij met Uma en zijn gana's in de zaal van zijn vriend Kubera (hoofdstuk 1). Jarasandha stemde hem met zijn ascese gunstig en wil hem de gevangen koningen offeren (hoofdstuk 2). Vyasa voorspelt Yudhishthira dat hij hem in een droom zal zien, op zijn stier, starend naar het zuiden (hoofdstuk 6).

Brahma (de Grootvader; de Zelfgeborene) — hoofdstuk 1
De Grootvader, die de werelden voortbrengt. Zijn zaal kan niemand beschrijven; Narada zag haar na een gelofte van duizend jaar (hoofdstuk 1). Brahma had bepaald dat Jarasandha door de hand van een ander dan Krishna zou vallen (hoofdstuk 3).

Harishchandra — hoofdstuk 1
Een koning van weleer, de enige koning in de zaal van Indra. Hij onderwierp de zeven eilanden en bracht het rajasuya, en zo kwam hij in de wereld van Indra (hoofdstuk 2). Zijn geluk bracht Pandu op de gedachte dat zijn eigen zoon het offer moest brengen (hoofdstuk 2).

Pandu — hoofdstuk 1 · treedt op in hoofdstuk 1
De vader van de vijf broers, die in boek 1 in het woud stierf. Narada ziet hem in de zaal van Yama, en Pandu vraagt hem zijn zoon te zeggen dat hij het rajasuya moet brengen: dan komt hij, net als Harishchandra, in de zaal van Indra (hoofdstuk 1 en 2). Kunti roept hem aan bij het afscheid (hoofdstuk 11).

Surya (Vivasvat; Savitri; de zonnegod; Aditya) — hoofdstuk 1
De zonnegod. In Narada's verhaal neemt hij Narada mee naar de zaal van Brahma (hoofdstuk 1). In het woud vereert Yudhishthira hem om voedsel voor de brahmanen, en hij verschijnt in zijn eigen gedaante en geeft hem de koperen pot (hoofdstuk 12).

Indrasena — hoofdstuk 2
De vertrouwde bode en dienaar van Yudhishthira. Hij haalt Krishna uit Dvaraka (hoofdstuk 2) en zorgt op het rajasuya voor het eten (hoofdstuk 4). Met de andere dienaren volgt hij de broers naar het woud (hoofdstuk 12 en 15).

Jarasandha — hoofdstuk 2 · zie stamboom, blz. 214
De koning van Magadha, de zoon van Brihadratha, die zich opperkoning heeft gemaakt. Hij houdt zesentachtig koningen gevangen om ze aan Shiva te offeren, en voor hem zijn de Yadava's naar Dvaraka gevlucht (hoofdstuk 2). Hij werd in twee helften geboren, en de rakshasa-vrouw Jara voegde ze samen (hoofdstuk 2). Hij ontvangt de drie vermomde snataka's, doorziet hen en kiest Bhima om mee te vechten: 'Door een sterkere verslagen worden is beter' (hoofdstuk 3). Na dertien dagen en nachten breekt Bhima hem (hoofdstuk 3).

Sahadeva (de zoon van Jarasandha) — hoofdstuk 2 · zie stamboom, blz. 214
De zoon van Jarasandha, een broer van Asti en Prapti (hoofdstuk 2). Voor het gevecht laat zijn vader hem tot koning wijden (hoofdstuk 3). Na diens dood komt hij met geschenken naar Krishna, die hem bescherming belooft en hem tot koning van Magadha wijdt (hoofdstuk 3). Bhima laat hem schatting betalen (hoofdstuk 4), en bij de wijding van Yudhishthira brengt hij de krans en de hoofdband (hoofdstuk 7). Hij is een ander dan Sahadeva, de jongste van de vijf broers.

Hamsa en Dimbhaka — hoofdstuk 2
De twee aanvoerders van Jarasandha, 'door geen wapen te doden'. Toen een andere koning die Hamsa heette sneuvelde, verdronk Dimbhaka zich in de Yamuna, en toen Hamsa dat hoorde, deed hij hetzelfde (hoofdstuk 2).

Paundraka (Paundraka Vasudeva) — hoofdstuk 2
De koning van Vanga, Pundra en de Kirata's, die 'uit verblinding altijd mijn tekens draagt' en zich Vasudeva noemt, zegt Krishna (hoofdstuk 2). Bhima verslaat hem op zijn tocht (hoofdstuk 4), en hij komt naar het offer (hoofdstuk 5).

Brihadratha — hoofdstuk 2 · treedt op in hoofdstuk 2 ·
zie stamboom, blz. 214
De vader van Jarasandha, de koning van Magadha. Hij trouwde de tweelingdochters van een koning van Kashi, en omdat hij hun had beloofd geen van beiden voor te trekken, gaf hij hun samen de mango die hem een zoon zou brengen. Hij wijdde Jarasandha tot koning en ging met zijn vrouwen in het woud wonen (hoofdstuk 2).

Chandakaushika — hoofdstuk 2
Een rishi, de zoon van Kakshivat uit het huis van Gautama. Hij geeft Brihadratha een mango en voorspelt dat Jarasandha alle koningen zal overtreffen en Shiva met eigen ogen zal zien (hoofdstuk 2).

Jara — hoofdstuk 2
Een rakshasa-vrouw. Ze vindt de twee helften van het kind op een kruispunt, voegt ze samen en geeft de koning zijn zoon terug. Ze is Grihadevi, de godin van het huis, die men op de muur schildert (hoofdstuk 2). Naar haar heet Jarasandha, 'door Jara samengevoegd'.

Garuda (Suparna, de vogel met de prachtige veren; de koning van de vogels) — hoofdstuk 1 · treedt op in hoofdstuk 3
De koning van de vogels, die van slangen leeft. Hij staat op het vaandel van Krishna's wagen (hoofdstuk 1). Als Krishna na Jarasandha's dood aan hem denkt, komt hij en gaat op het vaandel van diens hemelse wagen zitten (hoofdstuk 3).

Bhagadatta — hoofdstuk 1 · treedt op in hoofdstuk 4
De koning van Pragjyotisha, een vriend van Indra en van Pandu. Hij buigt voor Jarasandha, maar is Yudhishthira in zijn hart genegen, zegt Krishna (hoofdstuk 2). Acht dagen vecht hij tegen Arjuna, en dan belooft hij schatting te betalen

(hoofdstuk 4). Hij komt naar het offer, maar volgens Duryodhana mag hij de poort niet door (hoofdstuk 5 en 7).

Agni — hoofdstuk 1 · treedt op in hoofdstuk 4
De god van het vuur. In Mahishmati helpt hij koning Nila, wiens dochter hij tot vrouw kreeg, en hij zet het leger van Sahadeva in brand. Als Sahadeva hem toespreekt en op kusagras voor het vuur gaat zitten, stelt hij hem gerust: 'Ik heb je op de proef gesteld' (hoofdstuk 4).

Nila — hoofdstuk 4
De koning van Mahishmati. Hij betrapte Agni, in de gedaante van een brahmaan, bij zijn dochter en gaf haar hem tot vrouw, en van Agni kreeg hij de gunst dat zijn troepen nooit in paniek raken. Op Agni's bevel eert hij Sahadeva en betaalt hij schatting (hoofdstuk 4).

Mainda en Dvivida — hoofdstuk 4
Twee apenkoningen bij de grotten van Kishkindha. Zeven dagen vechten ze met Sahadeva, en dan geven ze hem uit bewondering hun schatting (hoofdstuk 4).

Vibhishana — hoofdstuk 1 · treedt op in hoofdstuk 4
De broer van de rakshasa Ravana, de kleinzoon van de rishi Pulastya, die aan de overkant van de zee woont. In de zaal van Kubera vereert hij zijn oudere broer Kubera (hoofdstuk 1). Sahadeva stuurt hem gezanten, en hij aanvaardt het gezag van de Pandava's, 'want hij zag dat de Tijd het zo had beschikt' (hoofdstuk 4).

Shalya (de koning van Madra) — hoofdstuk 4
De koning van Madra, de broer van Madri. Hij ontvangt zijn neef Nakula gastvrij en aanvaardt het gezag van de Pandava's (hoofdstuk 4). Bij de wijding brengt hij een zwaard met een gouden gevest (hoofdstuk 7). Hij is een ander dan Shalva.

Vasudeva (de vader van Krishna; de zoon van Shura) — hoofdstuk 2 · treedt op in hoofdstuk 4 · zie stamboom, blz. 217
De vader van Krishna en de broer van Kunti. Krishna geeft hem het bevel over het leger van de Yadava's (hoofdstuk 4), en hij is op het rajasuya: 'Zijn vader Vasudeva zit hier, een oude man', zegt Shishupala (hoofdstuk 5). Shishupala stal het paard van zijn paardenoffer (hoofdstuk 6). In de oorlog om Saubha ziet Krishna hem uit de lucht vallen, maar het blijkt begoocheling (hoofdstuk 15).

. . .

Boek II · De afgunst (hoofdstuk 5–7)

Dhritarashtra (de zoon van Ambika) — hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5 · zie stamboom, blz. 216
De blinde koning van de Kuru's, de oudere broer van Pandu en Vidura. Hij komt naar het offer (hoofdstuk 5). Als Duryodhana dreigt zichzelf te doden, laat hij een speelzaal bouwen, want 'de liefde voor zijn zoon trok hem mee', en hij noemt het een vriendschappelijk spel (hoofdstuk 7). Tijdens het spel vraagt hij steeds: 'Is het gewonnen?' (hoofdstuk 8). Als de jakhals huilt, geeft hij Draupadi twee gunsten en laat hij de broers gaan: 'Ik heb dit dobbelspel met opzet laten gebeuren', zegt hij (hoofdstuk 10). Maar hij laat hen terugroepen voor het tweede spel (hoofdstuk 10). Later zegt hij tegen Sanjaya dat hij de raad van Vidura niet aannam, 'omdat ik het goede voor mijn zoon wilde' (hoofdstuk 11). Hij verstoot Vidura, valt flauw van spijt en laat hem terughalen (hoofdstuk 12 en 13). Tegen Vyasa zegt hij dat hij Duryodhana uit liefde niet kan opgeven (hoofdstuk 13).

Duryodhana (Suyodhana) — hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5 · zie stamboom, blz. 216
De oudste zoon van Dhritarashtra. Op het offer neemt hij de geschenken van de koningen in ontvangst (hoofdstuk 5). Na het offer blijft hij met Shakuni in de zaal; hij valt in een vijver en wordt uitgelachen, en hij brandt van afgunst (hoofdstuk 6). Hij klaagt bij zijn vader, kort en daarna uitvoerig, en dreigt zichzelf te doden als het spel niet doorgaat (hoofdstuk 7). 'Ontevredenheid is de wortel van het koningsgeluk,' zegt hij (hoofdstuk 7). Hij levert de inzet, en Shakuni speelt voor hem (hoofdstuk 8). Hij laat Draupadi halen om de vertrekken te vegen (hoofdstuk 8), laat haar zijn dij zien (hoofdstuk 10) en bedenkt het tweede spel om tijd te winnen (hoofdstuk 10). Als de broers vertrekken, doet hij Bhima's gang na (hoofdstuk 11). Als de rishi Maitreya hem tot vrede maant, slaat hij op zijn dij, en Maitreya vervloekt hem (hoofdstuk 13).

Bhishma (Devavrata; Gangeya; Gangadatta; vorige geboorte: Dyu) — hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5 · zie stamboom, blz. 218
De oudoom van de broers, die zij hun grootvader noemen. Op het offer stelt hij voor Krishna het eerste arghya te geven, en hij verdedigt die keuze tegen Shis-

hupala: Krishna is 'de oorsprong en het einde van de werelden' (hoofdstuk 5). Hij vertelt de geboorte van Shishupala (hoofdstuk 6), en hij zet 'mijn voet, mijn hele voet' op de hoofden van de koningen die hem willen slachten (hoofdstuk 6). Op Draupadi's vraag zegt hij dat de dharma zo subtiel is dat hij haar niet goed kan beantwoorden, en later: 'Wat een sterke man in de wereld dharma noemt, dat noemen de anderen dharma' (hoofdstuk 9). Hij wil geen tweede spel (hoofdstuk 10).

Vidura (Kshatta) — hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5
De halfbroer van Dhritarashtra en de wijste raadsman aan het hof. Op het offer betaalt hij de uitgaven (hoofdstuk 5). Hij ziet Kali voor de deur staan en keurt het spel af (hoofdstuk 7), maar op bevel van zijn broer nodigt hij de Pandava's uit (hoofdstuk 7). Tijdens het spel waarschuwt hij Dhritarashtra: 'U hebt een jakhals in huis' (hoofdstuk 8). Hij zegt dat Draupadi geen slavin is geworden, omdat Yudhishthira haar inzette 'toen hij zichzelf al had verloren' (hoofdstuk 8), en hij vertelt het verhaal van Prahlada (hoofdstuk 9). Kunti blijft in zijn huis (hoofdstuk 11), en hij vertelt Dhritarashtra hoe de broers vertrokken (hoofdstuk 11). Als hij opnieuw raad geeft, verstoot Dhritarashtra hem. Hij gaat naar de Pandava's in het woud, wordt teruggehaald, en vertelt de koning hoe Bhima Kirmira doodde (hoofdstuk 12 en 13).

Drona (de leraar van de Kuru's) — hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5
De leraar van de prinsen. Hij komt aan het hoofd van de ouderen naar het offer (hoofdstuk 5), en in de speelzaal zit hij met gebogen hoofd (hoofdstuk 9). Als de broers vertrokken zijn, zoeken Duryodhana, Karna en Shakuni hun toevlucht bij hem. Hij zegt dat hij hen niet kan verlaten, maar ook dat hij bang is voor Dhrishtadyumna, die geboren is om hem te doden, en dat hun geluk maar kort duurt, 'zoals de schaduw van een palm in de winter' (hoofdstuk 11).

Kripa — hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5
De leraar van de prinsen. Op het offer zorgt hij voor het goud en het offerloon (hoofdstuk 5). Als de jakhals huilt, roept hij met Bhishma en Drona: 'Svasti!' (hoofdstuk 10).

Ashvatthama — hoofdstuk 5
De zoon van Drona. Op het offer ontvangt hij de brahmanen (hoofdstuk 5), en hij wil geen tweede spel (hoofdstuk 10).

Subala — hoofdstuk 5 · zie stamboom, blz. 216
De koning van Gandhara, de vader van Gandhari en Shakuni. Hij komt met zijn zoon naar het offer (hoofdstuk 5).

Shakuni (de zoon van Subala) — hoofdstuk 5 · zie stamboom, blz. 216
De broer van Gandhari en de oom van Duryodhana. Hij blijft met Duryodhana in de zaal achter en weet raad: 'De zoon van Kunti houdt van het dobbelspel, en hij kan niet dobbelen' (hoofdstuk 6). 'De inzet is mijn boog, de dobbelstenen zijn mijn pijlen,' zegt hij (hoofdstuk 7). Hij speelt voor Duryodhana, en na elke worp zegt hij: 'Gewonnen!' (hoofdstuk 8). Hij noemt Draupadi als inzet (hoofdstuk 8), en in het tweede spel wint hij met één worp de ballingschap (hoofdstuk 10). Als Vidura terug is, raadt hij Duryodhana aan af te wachten (hoofdstuk 13).

Karna (Vasusena; Radheya) — hoofdstuk 4 · treedt op in hoofdstuk 5
De koning van Anga, de vriend van Duryodhana, opgegroeid bij een wagenmenner en zijn vrouw Radha. Bhima verslaat hem op zijn tocht (hoofdstuk 4). Shishupala noemt hem de lievelingsleerling van Parashurama en zegt dat hij met oorringen en een pantser geboren is en Jarasandha versloeg (hoofdstuk 5 en 6). Tijdens het spel juicht hij (hoofdstuk 8). In de zaal noemt hij Draupadi een hoer en zegt hij Duhshasana de Pandava's en haar de kleren uit te trekken (hoofdstuk 9), en tegen haar: 'Kies snel een andere man' (hoofdstuk 10). Toch prijst hij haar als de boot die haar mannen naar de overkant bracht (hoofdstuk 10). Arjuna zweert hem te doden (hoofdstuk 11). Als de broers in het woud zijn, stelt hij voor hen te doden zolang ze zwak zijn (hoofdstuk 13). Dat Kunti zijn moeder is, weet hij niet.

Bahlika, Somadatta en Bhurishravas — hoofdstuk 5 ·
zie stamboom, blz. 218
Oudsten aan het hof van de Kuru's: Bahlika, de broer van Shantanu, en zijn zoon Somadatta, die met zijn zonen Bhuri, Bhurishravas en Shala naar het offer komt (hoofdstuk 5). Bahlika brengt voor de wijding een wagen van zuiver goud, en op een wagen die Bahlika hem gaf, rijdt Yudhishthira naar Hastinapura (hoofdstuk 7). Ze willen geen tweede spel (hoofdstuk 10).

Jayadratha — hoofdstuk 5
De koning van de Sindhu's. Hij is een van de heren van het offer (hoofdstuk 5), en Yudhishthira groet hem bij zijn komst in Hastinapura (hoofdstuk 7).

Shalva (de heer van Saubha; de koning van Martikavata) — hoofdstuk 5
De koning met de vliegende stad Saubha, die gaat waarheen haar heer wil. Hij is een van de gasten van het offer (hoofdstuk 5). Als hij hoort dat Krishna Shishupala heeft gedood, 'mijn broer', valt hij Dvaraka aan, en hij zweert niet terug te keren voordat hij Krishna heeft gedood (hoofdstuk 14). Pradyumna verslaat hem, maar mag hem niet doden (hoofdstuk 15). Krishna achtervolgt hem tot boven de oceaan. Shalva vecht met begoocheling en laat Krishna zijn vader zien vallen, tot de discus Saubha en hemzelf in tweeën klieft (hoofdstuk 15). In dit boek heet hij de koning van Saubha, de heer van Saubha en de koning van Martikavata: het is steeds dezelfde man. Hij is een ander dan Shalya, de koning van Madra, en dan het volk van de Shalva's (hoofdstuk 2). In boek 1 heette de koning op wie Amba haar hart had gezet ook Shalva, de heer van Saubha; het epos legt tussen die twee geen verband.

Virata — hoofdstuk 5
De koning van Matsya. Hij komt met zijn twee zonen naar het offer (hoofdstuk 5) en geeft tweeduizend olifanten (hoofdstuk 7).

Aniruddha, Sarana en Gada — hoofdstuk 5
Yadava's, gasten van het offer (hoofdstuk 5). Gada, Krishna's broer, houdt met Samba en Uddhava de sterke plaatsen van Dvaraka bezet als Shalva de stad belegert (hoofdstuk 15).

Duhshasana — hoofdstuk 5 · zie stamboom, blz. 216
Een broer van Duryodhana. Op het offer ziet hij toe op het eten (hoofdstuk 5). Als de Pratikamin Draupadi niet brengt, haalt hij haar zelf: hij grijpt haar bij haar haar, sleurt haar de zaal in en trekt aan haar kleed, tot hij 'moe en beschaamd' gaat zitten (hoofdstuk 9). Bhima zweert zijn borst open te breken en zijn bloed te drinken (hoofdstuk 9 en 11). Als de broers in hertenhuiden vertrekken, danst hij om Bhima heen en roept: 'Os! Os!' (hoofdstuk 11).

Sanjaya (de zoon van Gavalgana) — hoofdstuk 5
De raadsman van Dhritarashtra. Op het offer geeft hij de koningen de eer terug die ze brengen (hoofdstuk 5). Na het vertrek van de broers zegt hij de koning: 'Dit is uw eigen werk' (hoofdstuk 11). Hij haalt Vidura uit het woud terug (hoofdstuk 13).

Vivimshati, Chitrasena, Satyavrata, Purumitra en Jaya — hoofdstuk 5
De dobbelaars die met Shakuni in de speelzaal zitten, zegt Vidura (hoofdstuk 7). Vivimshati is een broer van Duryodhana; op het offer vraagt Yudhishthira

hem en Duryodhana om hulp (hoofdstuk 5). Chitrasena is een zoon van Dhritarashtra, een ander dan de gandharva Chitrasena.

Ekalavya — hoofdstuk 5
De prins van de nishada's, 'de nishada die Drona zijn duim gaf' (hoofdstuk 5). Hij is een van de gasten van het offer, en bij de wijding brengt hij de sandalen (hoofdstuk 7).

Damaghosha en de moeder van Shishupala — hoofdstuk 4 · treden op in hoofdstuk 6 · zie stamboom, blz. 215
De koning en de koningin van Chedi, de ouders van Shishupala. De koningin is een dochter van de Yadava's, de zuster van Krishna's vader. Toen hun zoon werd geboren met drie ogen en vier armen, wilden ze hem verstoten, tot een stem zei dat ze niet bang hoefden te zijn. De koningin vroeg Krishna, op wiens schoot de overtollige armen afvielen, zijn vergrijpen te vergeven, en hij beloofde er honderd te vergeven (hoofdstuk 6).

Dhrishtaketu — hoofdstuk 6 · zie stamboom, blz. 215
De zoon van Shishupala. Hij zit met zijn vader in de nieuwe zaal (hoofdstuk 1) en komt met hem naar het offer (hoofdstuk 5). Na Shishupala's dood wijden Yudhishthira en de koningen hem tot koning van Chedi (hoofdstuk 6), en bij de wijding van Yudhishthira zet hij met eigen handen de vlaggenstok op de gouden wagen (hoofdstuk 7). Hij zoekt de broers in het woud op en gaat daarna met zijn zuster naar zijn stad Shuktimati (hoofdstuk 14 en 15). Pas daar noemt het epos zijn naam.

Gandhari (de dochter van Subala) — hoofdstuk 6 · treedt op in hoofdstuk 7 · zie stamboom, blz. 216
De vrouw van Dhritarashtra en de moeder van Duryodhana, 'die haar man altijd volgde'. Ze verwelkomt Yudhishthira in Hastinapura (hoofdstuk 7). Als de jakhals huilt, legt ze met Vidura het voorteken uit (hoofdstuk 10). Als haar man de Pandava's terugroept, zegt ze: 'Verstoot hem daarom op mijn woord, deze schande van het geslacht' (hoofdstuk 10). De vrouwen van het hof zijn bij haar als ze Draupadi in de zaal zien (hoofdstuk 11).

Sauti (Ugrashrava; zoon van de suta) — hoofdstuk 7
De verteller uit boek 1, een suta, die de wijzen in het Naimisha-woud navertelt wat Vaishampayana bij het slangenoffer vertelde. Hij spreekt in dit boek één keer (hoofdstuk 7).

Devala en Asita — hoofdstuk 7
Twee wijzen. Dhaumya's broer Devala en de wijze Asita zijn bij de wijding van Yudhishthira (hoofdstuk 7). Devala wordt aangehaald door Yudhishthira, Bhima en Draupadi: over bedrog bij het dobbelen, over de drie lichten in een mens en over Krishna (hoofdstuk 8, 10 en 14). Asita was een van de leraren van Yudhishthira (hoofdstuk 11). Het zijn twee verschillende wijzen.

Dhrishtadyumna — hoofdstuk 7
De broer van Draupadi. Bij de wijding lacht hij met de anderen om de koningen die flauwvallen (hoofdstuk 7). Drona weet dat hij geboren is om hem te doden (hoofdstuk 11). In het woud komt hij met Draupadi naar Krishna, en hij zweert: 'Ik dood Drona' (hoofdstuk 14). Aan het slot neemt hij haar zonen mee naar zijn stad (hoofdstuk 15).

. . .

Boek III · Het spel (hoofdstuk 8–11)

De Pratikamin — hoofdstuk 9
Een suta, de bode die op Duryodhana's bevel loopt. Hij haalt Draupadi en brengt haar vraag naar de zaal en terug. 'Ik denk dat het einde van de Kaurava's gekomen is,' zegt hij tegen haar. Omdat hij bang is voor Bhima, stuurt Duryodhana ten slotte Duhshasana (hoofdstuk 9). Hij haalt Yudhishthira terug voor het tweede spel (hoofdstuk 10).

Dharma (Dharmaraja; de god van de dharma) — hoofdstuk 1 · treedt op in hoofdstuk 9
De god van de dharma, de vader van Yudhishthira, die daarom 'de zoon van Dharma' heet (hoofdstuk 4). Als Duhshasana Draupadi's kleed wegtrekt, komt Dharma haar te hulp, zonder dat iemand hem ziet: telkens verschijnt er een ander kleed (hoofdstuk 9).

Vikarna — hoofdstuk 9 · zie stamboom, blz. 216
Een van de zonen van Dhritarashtra. Als niemand Draupadi's vraag beantwoordt, doet hij het: ze is niet gewonnen, want Yudhishthira zette haar in toen hij zelf al verloren was, en Shakuni noemde haar. Karna noemt hem een kind (hoofdstuk 9). Hij wil geen tweede spel (hoofdstuk 10).

Prahlada, Virochana, Sudhanvan en Kashyapa — hoofdstuk 1 · treden op in hoofdstuk 9
In het verhaal dat Vidura in de speelzaal vertelt, moet Prahlada, een vorst van de daitya's, beslissen wie de meerdere is: zijn zoon Virochana of Sudhanvan, de zoon van de rishi Angiras. Hij vraagt Kashyapa, de vader van de goden en de asura's, wat er gebeurt met wie een vraag niet eerlijk beantwoordt. Dan zegt hij de waarheid: Sudhanvan is de meerdere. En Sudhanvan geeft hem zijn zoon terug (hoofdstuk 9).

Yuyutsu — hoofdstuk 10 · zie stamboom, blz. 216
De zoon van Dhritarashtra bij een vaishya-vrouw. Hij wil geen tweede spel (hoofdstuk 10), en Yudhishthira neemt van hem afscheid (hoofdstuk 11).

. . .

Boek IV · Naar het woud (hoofdstuk 12–15)

Shaunaka — hoofdstuk 12
Een brahmaan uit het gevolg van de Pandava's, die zijn vreugde vond in de kennis van het Zelf en bedreven was in yoga en sankhya. Als Yudhishthira op de grond zit te huilen, spreekt hij hem toe over genegenheid, dorst en rijkdom, en hij raadt hem ascese aan (hoofdstuk 12). Hij is een naamgenoot van Shaunaka, het hoofd van de wijzen in het Naimisha-woud uit boek 1.

Surabhi — hoofdstuk 1 · treedt op in hoofdstuk 13
De moeder van alle koeien. In het verhaal van Vyasa huilt ze om haar zwakste zoon, een os die onder de stok van een boer bezwijkt: 'met een zoon die zwak is en het zwaar heeft, heb ik meer medelijden' (hoofdstuk 13).

Maitreya — hoofdstuk 13
Een grote rishi. Op een pelgrimstocht ziet hij de Pandava's in het Kamyaka-woud, en hij komt naar Dhritarashtra om Duryodhana tot vrede te manen. Als Duryodhana glimlachend op zijn dij slaat, vervloekt hij hem: in de grote oorlog zal Bhima die dij breken, tenzij hij vrede sluit (hoofdstuk 13).

Kirmira — hoofdstuk 13 · treedt op in hoofdstuk 13
Een rakshasa, de broer van Baka en de vriend van Hidimba. Hij versperde de Pandava's 's nachts de weg naar het Kamyaka-woud om Bhima te doden, en na een gevecht met bomen kneep Bhima hem de keel dicht (hoofdstuk 13).

Ahuka (de heer van Dvaraka) — hoofdstuk 2 · treedt op in hoofdstuk 15
Een oude heer van de Yadava's, met honderd zonen; Krishna gaf zijn dochter aan Akrura (hoofdstuk 2). Als Shalva Dvaraka belegert, verdedigt hij de stad (hoofdstuk 15). Krishna buigt zijn hoofd voor hem voor hij tegen Shalva uittrekt, en midden in de strijd brengt een van zijn dienaren Krishna het bericht dat Shalva zijn vader heeft gedood (hoofdstuk 15). Hij is een ander dan Ugrasena, de koning van de Vrishni's.

Uddhava — hoofdstuk 7 · treedt op in hoofdstuk 15
De raadsman van de Vrishni's. 'Wat Uddhava met zijn grote verstand voor de Vrishni's is, dat is Vidura voor de Kuru's,' zegt Dhritarashtra (hoofdstuk 7). Als Shalva Dvaraka belegert, houdt hij met Gada en Samba de sterke plaatsen bezet, en met Ugrasena verbiedt hij de wijn (hoofdstuk 15).

Charudeshna — hoofdstuk 2 · treedt op in hoofdstuk 15 ·
zie stamboom, blz. 217
Een zoon van Krishna en Rukmini, en een van de zeven atiratha's van de Yadava's (hoofdstuk 2). Hij doodt de danava Vivindhya met een pijl die hij met een mantra tot een astra wijdt (hoofdstuk 15).

Kshemavriddhi, Vegavat en Vivindhya — hoofdstuk 15
Strijders van Shalva. Kshemavriddhi, zijn aanvoerder en raadsman, vlucht voor Samba; de daitya Vegavat wordt door Samba met de knots gedood, en de danava Vivindhya door Charudeshna (hoofdstuk 15).

De zoon van Daruka — hoofdstuk 15
De wagenmenner van Pradyumna. Als Pradyumna bewusteloos raakt, rijdt hij hem van het veld, omdat een wagenmenner zijn strijder moet beschermen. Pradyumna berispt hem, en hij rijdt terug, in wonderlijke cirkels om het leger van Shalva heen (hoofdstuk 15).

Vayu — hoofdstuk 3 · treedt op in hoofdstuk 15
De god van de wind, de vader van Bhima (hoofdstuk 3). Met Narada brengt hij Pradyumna de boodschap van de goden: Shalva mag niet door hem sterven (hoofdstuk 15).

Abhimanyu (vorige geboorte: Varchas) — hoofdstuk 15
De zoon van Arjuna en Subhadra, de grootvader van Janamejaya. Aan het slot neemt Krishna hem en zijn moeder mee naar Dvaraka (hoofdstuk 15).

De vijf zonen van Draupadi — hoofdstuk 10 · treden op in hoofdstuk 15
Prativindhya van Yudhishthira, Sutasoma van Bhima, Shrutakarma van Arjuna, Shatanika van Nakula en Shrutasena van Sahadeva: zo noemt Draupadi ze in het woud (hoofdstuk 14). Om Prativindhya vraagt ze Dhritarashtra de eerste gunst: niemand mag hem een slavenzoon noemen (hoofdstuk 10). Aan het slot gaan ze met hun oom Dhrishtadyumna mee (hoofdstuk 15). In boek 1 heetten twee van hen anders, en in de kritische editie heten de zonen van Arjuna en Sahadeva hier Shrutakirti en Shrutakarman. Die verschillen staan in het epos zelf.

. . .

Alleen genoemd

Deze personen treden in dit boek niet op, maar het verhaal noemt ze.

Nara — hoofdstuk 1
Een van de twee goddelijke rishi's die het gebed aan het begin groet: Narayana en Nara, 'die op aarde Krishna en Arjuna heten' (hoofdstuk 1). 'Jij bent Nara, en ik ben Narayana,' zegt Krishna tegen Arjuna (hoofdstuk 14).

Rukmini — hoofdstuk 1 · zie stamboom, blz. 217
De vrouw van Krishna, de dochter van Bhishmaka en de moeder van Pradyumna en Charudeshna (hoofdstuk 1, 14 en 15). Ook Shishupala dong naar haar hand (hoofdstuk 6).

Vishvakarma — hoofdstuk 1
De bouwmeester van de goden. Hij bouwde de zalen van Yama en Varuna (hoofdstuk 1) en smeedde uit de gloed van de zon de discus van Vishnu (hoofdstuk 12).

Brihaspati (Suraguru; de leraar van de goden) — hoofdstuk 1
De leraar van de goden. Duryodhana en Dhritarashtra beroepen zich op zijn leer over het koningschap (hoofdstuk 7 en 10).

Shri (Lakshmi) — hoofdstuk 1
De godin van geluk en glans. Ze zit in de zalen van Indra en Kubera (hoofdstuk 1). Yudhishthira vergelijkt Draupadi met haar (hoofdstuk 8), en Vidura zegt dat Draupadi Shri zelf is (hoofdstuk 11).

Shukra — hoofdstuk 1
De leraar van de asura's. Vidura haalt zijn raad aan: 'voor het geslacht geeft men één man op' (hoofdstuk 8).

Rama (de zoon van Dasharatha) — hoofdstuk 1
De held die in de zaal van Yama zit (hoofdstuk 1). 'Een dier van goud bestaat niet, maar Rama, de zoon van Dasharatha, liet zich door een gouden hert verleiden' (hoofdstuk 10). Hij is een ander dan Parashurama en dan Balarama.

Naraka — hoofdstuk 1
Een asura, de zoon van de Aarde, die de hele aarde had onderworpen (hoofdstuk 1). Krishna doodde hem en nam zijn oorringen, zegt Arjuna (hoofdstuk 14).

Vishnu (Narayana; Achyuta; Hari) — hoofdstuk 1
De god die ook Narayana en Hari heet. Narada ziet in gedachten hoe hij als Krishna onder de mensen geboren is (hoofdstuk 5), en Bhishma zegt dat Vishnu de vurige kracht wil terugnemen die in Shishupala woont (hoofdstuk 5). Uit de gloed van de zon werd zijn discus gesmeed (hoofdstuk 12).

Kamsa — hoofdstuk 2 · zie stamboom, blz. 214
De zoon van Ugrasena, die zijn verwanten onderdrukte en met twee dochters van Jarasandha trouwde. Krishna en Balarama doodden hem (hoofdstuk 2). Shishupala noemt Krishna 'een knecht van Kamsa' (hoofdstuk 6), en Vidura herinnert eraan dat de Yadava's Kamsa verstootten (hoofdstuk 8).

Asti en Prapti — hoofdstuk 2 · zie stamboom, blz. 214
De twee dochters van Jarasandha met wie Kamsa trouwde. De weduwe van Kamsa zette haar vader tegen Krishna op (hoofdstuk 2).

Parashurama (Rama, de zoon van Jamadagni) — hoofdstuk 2
Rama met de bijl, die de kshatriya's uitroeide: wat er nu kshatriya heet, stamt af van wat hij overliet, zegt Krishna (hoofdstuk 2). Karna is zijn lievelingsleerling, zegt Shishupala (hoofdstuk 5), en hij was een van de leraren van Yudhishthira (hoofdstuk 11). Hij is een ander dan Rama, de zoon van Dasharatha.

Kakshivat — hoofdstuk 2
Een rishi, de vader van Chandakaushika (hoofdstuk 2). Hier is hij een zoon van Gautama (hoofdstuk 3); in boek 1 was hij een zoon van Dirghatamas.

Shura (de vader van Vasudeva) — hoofdstuk 3 · zie stamboom, blz. 217
De vader van Vasudeva: Krishna is 'de kleinzoon van Shura' (hoofdstuk 3), en zijn vader 'de zoon van Shura' (hoofdstuk 15).

Devaki — hoofdstuk 3 · zie stamboom, blz. 217
De moeder van Krishna (hoofdstuk 3 en 15).

Madri — hoofdstuk 4
De tweede vrouw van Pandu en de moeder van Nakula en Sahadeva, die in boek 1 met Pandu stierf. 'Gelukkig is Madri,' zegt Kunti bij het afscheid (hoofdstuk 11).

Vichitravirya — hoofdstuk 5
De halfbroer van Bhishma, uit boek 1. Shishupala herinnert Bhishma eraan dat zijn broer Amba niet wilde (hoofdstuk 5). Dhritarashtra heet naar hem 'de zoon van Vichitravirya' (hoofdstuk 13).

Amba — hoofdstuk 5
Het meisje uit Kashi dat Bhishma in boek 1 roofde, terwijl ze haar hart al aan een ander had gegeven. Shishupala verwijt het hem (hoofdstuk 5).

Putana — hoofdstuk 5
'De vrouw die hij heeft gedood', zegt Shishupala van Krishna, als hij spot met diens daden als kind bij de koeherders (hoofdstuk 5).

Radha — hoofdstuk 6
De vrouw van de wagenmenner die Karna opvoedde. Naar haar heet hij 'de zoon van Radha' (hoofdstuk 6 en 9).

Ambika — hoofdstuk 7
De moeder van Dhritarashtra, uit boek 1 (hoofdstuk 7 en 14).

Chitraratha (Dagdharatha) — hoofdstuk 8
De gandharva die Arjuna in boek 2 aan de Ganga versloeg. De paarden die hij Arjuna toen gaf, zet Yudhishthira in (hoofdstuk 8). In Duryodhana's opsomming geeft 'een gandharvakoning uit het gevolg van Indra' die Chitraratha heet, vierhonderd paarden (hoofdstuk 7); of dat dezelfde is, zegt het epos niet.

Yaja en Upayaja — hoofdstuk 11
De twee brahmanen door wier ascese Drupada uit het vuur Dhrishtadyumna en Draupadi kreeg (hoofdstuk 11).

Hidimba en Baka — hoofdstuk 13
De rakshasa's die Bhima in boek 2 doodde (hoofdstuk 13 en 14). Kirmira is de broer van Baka en de vriend van Hidimba (hoofdstuk 13).

Madhu en Kaitabha — hoofdstuk 14
Twee danava's die Brahma wilden doden. Naar Madhu heet Krishna Madhusudana, 'jij die de asura Madhu hebt gedood', zegt Arjuna (hoofdstuk 14).

Hidimbi en Ghatotkacha — hoofdstuk 14
De rakshasa-vrouw die in boek 2 de vrouw van Bhima werd, en hun zoon. Draupadi noemt hen in haar terugblik (hoofdstuk 14).

Shikhandi (Shikhandini) — hoofdstuk 14
Een broer van Draupadi. 'Onze broer Shikhandi doodt de grootvader,' zweert Dhrishtadyumna (hoofdstuk 14).

Nala (de zoon van Virasena) — hoofdstuk 14
Een koning die door het dobbelspel zijn rijk verloor, zegt Krishna (hoofdstuk 14).

Keshin — hoofdstuk 14
Door Krishna gedood: Shalva noemt Krishna de man 'die de doder is van Kamsa en Keshin' (hoofdstuk 14).

Jambavati — hoofdstuk 15 · zie stamboom, blz. 217
Een vrouw van Krishna, de moeder van Samba (hoofdstuk 15).

Woordenlijst

In dit boek blijven veel Indiase woorden staan, omdat een Nederlands woord er maar een deel van zou dekken. De verteller legt ze uit wanneer ze in een hoofdstuk voor het eerst voorkomen. Deze lijst is er voor wie een uitleg kwijt is.

- Het woord staat in de vorm waarin het in het verhaal voorkomt. Het meervoud krijgt 's, net als in het verhaal (apsara's, rishi's).
- Na het woord staat het hoofdstuk waarin het in dit boek voor het eerst voorkomt. Veel woorden kwamen al in boek 1 of 2 voor; hier staan ze kort, met wat dit boek erover vertelt.
- Personen, goden met een eigen verhaal en geslachten staan in de personagelijst en de stambomen. Plaatsen en de lange namenlijsten zijn hier weggelaten.
- De spelling is die van het hele boek: leesbaar, zonder accenten of andere tekens.

Eerst vier korte notities over woorden die bij elkaar horen.

. . .

Vier notities

Het koningsoffer

Het **rajasuya** is het koningsoffer waarmee een koning zich tot **opperkoning** laat wijden, tot heer over alle koningen (hoofdstuk 2). Wie het brengt, gaat na zijn dood naar de wereld van Indra, zegt Narada, maar het offer kent veel hindernissen, en er kan een oorlog op volgen (hoofdstuk 2). Eerst moeten alle koningen het gezag van de offeraar aanvaarden. Daarom trekken de vier broers naar de vier windstreken en brengen de koningen hun schatting (hoofdstuk 4).

Het offer zelf verloopt in stappen. De offeraar krijgt de **diksha**, de wijding waarmee hij aan het offer begint (hoofdstuk 4). Vier priesters hebben elk hun ambt: de **brahman** waakt over het hele offer, de **udgatri** zingt de gezangen van de Samaveda, de **adhvaryu** verricht de handelingen, en de **hotri's** dragen de verzen voor (hoofdstuk 4). De **sadasya's** zien toe (hoofdstuk 5). Het offer wordt gebracht met zes vuren (hoofdstuk 5). Op **de dag van de besprenke-**

ling wordt de koning met heilig water besprenkeld; eerst eert men dan de gasten, met het arghya, en de waardigste krijgt het eerst: dat is de **eerste eer** (hoofdstuk 5). Na afloop neemt de koning het **slotbad** (hoofdstuk 6). Bij dat bad werd ook Draupadi's haar met gewijd water besprenkeld, het haar waaraan Duhshasana haar later de zaal in sleept (hoofdstuk 9).

Het dobbelspel

Een **dobbelaar** is iemand die het spel met de dobbelstenen speelt, en het woord klinkt niet vriendelijk (hoofdstuk 7). Wat een speler op het spel zet, is zijn **inzet** wie gooit, doet een **worp**. Bij elke worp roept Shakuni hetzelfde woord: 'Gewonnen!' (hoofdstuk 8). Hoe het spel precies gespeeld werd, zegt het epos niet. Het zegt wel dat Shakuni de stenen kent 'tot in hun wezen' en dat hij naar bedrog greep (hoofdstuk 8). Dat hij voor Duryodhana speelt terwijl Duryodhana de inzet levert, vindt Yudhishthira 'tegen de regel' (hoofdstuk 8). Het tweede spel wordt met één worp beslist (hoofdstuk 10).

Het spel heet een 'vriendschappelijk spel' (hoofdstuk 7). Maar het begint met een **uitdaging**, en die mag een kshatriya niet weigeren: 'Als ik word uitgedaagd, weiger ik nooit', zegt Yudhishthira (hoofdstuk 7). Dhritarashtra laat er een eigen zaal voor bouwen (hoofdstuk 7). Duryodhana noemt het spel 'een gebruik dat de ouden hebben ingesteld'; Vidura noemt het 'de wortel van twist' (hoofdstuk 7 en 8).

De standen, en wie erbuiten valt

Het epos kent vier **standen**: de brahmanen, de priesters en geleerden; de **kshatriya's**, de krijgers en koningen; de **vaishya's**, de boeren en handelaars; en de **shudra's**, die de anderen dienen (hoofdstuk 1 en 3). 'Bij de brahmanen telt wie de meeste kennis heeft, bij de kshatriya's wie het sterkst is, bij de vaishya's wie het meeste graan en bezit heeft, en bij de shudra's wie het oudst is', zegt Bhishma (hoofdstuk 5). Een **suta** komt uit het geslacht van barden en wagenmenners: de Pratikamin, de bode die Draupadi komt halen, is een suta (hoofdstuk 9), en 'zoon van een suta' is in de mond van Bhima een scheldwoord voor Karna (hoofdstuk 10). De **chandala's** leven 'buiten alle standen' (hoofdstuk 12). Zie verder *mleccha's*, *nishada's*, *slaaf, slavin* en *dienares die niet vrij is*.

Asura, daitya, danava, rakshasa

Asura is de verzamelnaam voor de oude rivalen van de goden, die ook 'de oudere goden' heten (hoofdstuk 1). De **daitya's** en de **danava's** zijn hun twee geslachten. Maya, de bouwmeester van de asura's, is een danava (hoofdstuk 1), en de strijders in het leger van Shalva heten danava's, 'de asura's die Shalva dienden' (hoofdstuk 14). De **rakshasa's** horen daar niet bij: het zijn mensenetende nachtwezens die elke gedaante kunnen aannemen (hoofdstuk 13). Kirmira, de broer van Baka, is een rakshasa (hoofdstuk 13). Zie ook *begoocheling*, *brahmarakshasa's* en *Kinkara's*.

. . .

A

adhvaryu — hoofdstuk 4
De priester die bij het offer de handelingen verricht. Yajnavalkya is de adhvaryu van het rajasuya (hoofdstuk 4). Zie de notitie *Het koningsoffer*.

Aditya's — hoofdstuk 1
Een schare van goden, de zonnegoden. Ze dienen Varuna in zijn zaal (hoofdstuk 1). **Aditya**, in het enkelvoud, is een naam van Surya, de zonnegod (hoofdstuk 1).

agnihotra — hoofdstuk 1
Het dagelijkse vuuroffer. 'De vrucht van de Veda is het agnihotra', zegt Narada (hoofdstuk 1). In de kamer van het dagelijkse vuuroffer huilt een jakhals als Draupadi in de zaal staat (hoofdstuk 10), en die avond brengt niemand het vuuroffer (hoofdstuk 11).

akshauhini — hoofdstuk 2
Een volledig leger. Koning Brihadratha had er drie (hoofdstuk 2).

amrita — hoofdstuk 12
De drank die onsterfelijk maakt. Wat na het offer overblijft, zegt Yudhishthira, is amrita (hoofdstuk 12). Zie *vighasa*.

apsara — hoofdstuk 1
Een danseres uit de hemel van de goden (hoofdstuk 1). In de zaal van Kubera dansen er duizenden (hoofdstuk 1).

arghya — hoofdstuk 2
Het water dat men een geëerde gast aanbiedt. Er zijn zes die het verdienen, zegt Bhishma: 'de leraar, de offerpriester, de aanverwant, de snataka, de vriend en de koning, als ze na een jaar of langer weer bij iemand komen' (hoofdstuk 5). Op het rajasuya krijgt Krishna het eerste arghya, en daarover gaat de ruzie met Shishupala (hoofdstuk 5). Zie de notitie *Het koningsoffer*.

arya's — hoofdstuk 6
De volken die de Veda eren. Er zijn vier dingen die niet bij de arya's passen, zegt Shishupala: 'jezelf laken, jezelf prijzen, een ander laken en een ander prijzen' (hoofdstuk 6). 'Arya's gebruiken geen list', zegt Yudhishthira (hoofdstuk 8).

ascese, asceet — hoofdstuk 1
Zelfbedwang en ontbering, waarmee een asceet in de loop van jaren kracht opbouwt. Het is opgebouwde kracht, geen magie. Door ascese maakte Kubera zijn zaal (hoofdstuk 1), en Jarasandha stemde Shiva met zijn ascese gunstig (hoofdstuk 2). In het woud raadt Shaunaka Yudhishthira aan zich aan de ascese te wijden, zodat hij de brahmanen kan onderhouden (hoofdstuk 12).

astra — hoofdstuk 15
Een wapen van de goden, dat met een mantra wordt opgeroepen. Charudeshna wijdt een pijl 'tot een groot astra' (hoofdstuk 15). Zie *wapen van een god*.

asura — hoofdstuk 1
De oude rivalen van de goden. Zie de notitie *Asura, daitya, danava, rakshasa*.

atiratha — hoofdstuk 2
Een wagenstrijder die het in zijn eentje tegen talloze vijanden tegelijk kan opnemen. De Yadava's hebben er zeven, zegt Krishna, met hemzelf, Balarama en Samba (hoofdstuk 2).

B

begoocheling — hoofdstuk 1
Het Sanskrietwoord is maya: het vermogen om iets te laten zien wat er niet is. Narada vraagt of hij de zaal van Brahma kan zien 'door maya, de kunst van het begoochelen' (hoofdstuk 1). De rakshasa Kirmira hult zich in de begoocheling van de rakshasa's (hoofdstuk 13), en in de oorlog om Saubha vechten Shalva en zijn aanvoerder ermee: een wagen die door begoocheling is gemaakt, honderd zonnen aan de hemel, een stad die verdwijnt, en Krishna's vader die uit de lucht

lijkt te vallen (hoofdstuk 15). Als de burgers de zaal van Maya 'een toverwerk van de goden' noemen, is dat lof voor een bouwwerk (hoofdstuk 15). Maya met een hoofdletter is de bouwmeester van de asura's.

Beschikker, de — hoofdstuk 3
'De Beschikker, die ieder schepsel zijn deel toemeet' (hoofdstuk 3). Wat hij bepaalt, is volgens Dhritarashtra en Yudhishthira niet te ontlopen (hoofdstuk 7). Hij heeft bepaald dat Shalva door Krishna zal sterven, niet door Pradyumna (hoofdstuk 15).

bevrijding — hoofdstuk 12
De bevrijding uit de kringloop van geboorte en dood. Shaunaka spreekt van 'wie zijn vreugde vindt in de dharma en in de bevrijding' (hoofdstuk 12), en Yudhishthira noemt de zon 'de weg van wie naar bevrijding verlangt' (hoofdstuk 12).

bhulinga — hoofdstuk 5
Een vogel die aan de overkant van de Himalaya leeft. Ze roept 'Niets overhaasten!' en overhaast zelf alles: ze pikt het vlees tussen de tanden van een etende leeuw uit, en leeft alleen omdat de leeuw het toelaat. Zo is Bhishma, zegt Shishupala (hoofdstuk 5 en 6).

bliksem — hoofdstuk 1
Het wapen van Indra (hoofdstuk 1). Sudhanvan dreigt dat Indra het hoofd van Prahlada met zijn bliksem zal splijten als hij liegt (hoofdstuk 9). In de oorlog om Saubha verbrijzelt Krishna met de bliksem de rotsen die op hem neervallen (hoofdstuk 15).

Brahma, brahmaan — hoofdstuk 1
Brahma is een god: de Grootvader, die de werelden voortbrengt (hoofdstuk 1). Een **brahmaan** is een mens: iemand uit de eerste van de vier standen, de stand van de priesters en de kenners van de Veda. Zie ook *brahman* en de woordenlijst van boek 2.

brahman — hoofdstuk 4
Bij het offer de priester die over het hele offer waakt. Vyasa neemt dat ambt op zich bij het rajasuya (hoofdstuk 4). Het brahman, onzijdig, met een kleine letter, is iets anders: de allerhoogste werkelijkheid. Dat woord komt in dit boek niet voor.

brahmaanse gelofte van onthouding — hoofdstuk 1
Duizend jaar houdt Narada die gelofte, met zijn geest volkomen gericht, om de zaal van Brahma te mogen zien (hoofdstuk 1).

brahmarakshasa's — hoofdstuk 2
Rakshasa's die het op offers gemunt hebben en er de zwakke plekken in zoeken (hoofdstuk 2).

brahmastra — hoofdstuk 15
Het wapen van Brahma. Pradyumna snijdt er Shalva's wapen mee door (hoofdstuk 15). Zie *wapen van een god*.

C

chandala's — hoofdstuk 12
Mensen 'die buiten alle standen leven'. Bij het offer aan alle goden strooit men eten op de grond, voor de honden, voor de chandala's en voor de vogels (hoofdstuk 12).

Cina's — hoofdstuk 4
Een volk in het verre noordoosten. Ze staan om Bhagadatta heen als hij tegen Arjuna vecht (hoofdstuk 4).

D

daden en hun vrucht — hoofdstuk 3
'Wat iemand doet, in welke toestand hij ook is, daarvan plukt hij de vrucht', zegt Krishna tegen Jarasandha (hoofdstuk 3).

daitya's — hoofdstuk 1
De zonen van Diti, een van de twee geslachten van de asura's. Prahlada is een vorst van de daitya's (hoofdstuk 9). Zie de notitie *Asura, daitya, danava, rakshasa*.

danava's — hoofdstuk 1
Het andere geslacht van de asura's. Zie dezelfde notitie.

derde geslacht — hoofdstuk 5
Wie geen man en geen vrouw is. Shishupala scheldt Bhishma, die in onthouding leeft, uit: hij leeft 'als iemand van het derde geslacht' (hoofdstuk 5).

Duryodhana zegt dat hij 'geen vrouw en geen niet-vrouw, geen man en geen niet-man' is als hij het geluk van de Pandava's lijdzaam aanziet (hoofdstuk 6).

Devadatta — hoofdstuk 1
De grote schelp die Maya uit het meer Bindusaras voor Arjuna meebrengt. Alle wezens beven als ze klinkt (hoofdstuk 1). Zie *schelp*.

dharma — hoofdstuk 1
De orde waaraan iemand gebonden is: de orde van de wereld, van een stand of van een huis, en wat iemand binnen die orde hoort te doen. Het woord blijft onvertaald, omdat 'plicht', 'recht' of 'deugd' er telkens maar een deel van dekken. In dit boek wordt het woord zwaar belast: 'Men zegt dat de dharma het hoogste is in de wereld, en als wij haar beschermen, geeft zij ons vrede', zegt Draupadi (hoofdstuk 9), en Bhishma: 'Wat een sterke man in de wereld dharma noemt, dat noemen de anderen dharma' (hoofdstuk 9). **Dharma** met een hoofdletter is een god, de vader van Yudhishthira (hoofdstuk 9). Yudhishthira zelf heet 'de koning van de dharma' (hoofdstuk 13).

dharma is subtiel, de — hoofdstuk 5
Een vaste formule: wat juist is, is niet altijd te zien. Shishupala zegt het tegen de Pandava's (hoofdstuk 5), Draupadi en Bhishma zeggen het in de speelzaal (hoofdstuk 9), en Dhritarashtra spreekt van 'de subtiele gang van de dharma' (hoofdstuk 10).

dharma van de kshatriya's — hoofdstuk 3
Wat een krijger en een koning hoort te doen. Jarasandha noemt het 'de gewoonte van de kshatriya's' (hoofdstuk 3). Yudhishthira speelde, zegt Arjuna, 'omdat hij aan de dharma van de kshatriya's dacht' (hoofdstuk 9).

dienares die niet vrij is — hoofdstuk 15
Het Sanskrietwoord is dasi. Als de broers het woud in gaan, neemt Indrasena 'de voedsters en de dienaressen die niet vrij waren' mee (hoofdstuk 15). Waar het om bezit gaat, om wie gewonnen is, staat er *slavin*.

diksha — hoofdstuk 4
De wijding waarmee de offeraar aan het rajasuya begint (hoofdstuk 4). Zie de notitie *Het koningsoffer*.

dobbelaar — hoofdstuk 7
Wie met de dobbelstenen speelt. Zie de notitie *Het dobbelspel*.

dodenriten — hoofdstuk 6
De riten voor een gestorvene. Yudhishthira laat ze met alle eer verrichten voor Shishupala (hoofdstuk 6).

drie werelden — hoofdstuk 1
De hemel, de lucht en de aarde: alles wat bestaat (hoofdstuk 1). Als kind doorschreed Vishnu ze met drie stappen, zegt Arjuna (hoofdstuk 14).

E

eerste eer — hoofdstuk 5
Het eerste arghya op het rajasuya, voor de waardigste van alle gasten. Bhishma kiest Krishna (hoofdstuk 5). Zie de notitie *Het koningsoffer*.

G

gana's — hoofdstuk 1
De scharen die Shiva volgen: dwergen, kromgegroeiden en bultenaars, vreselijk om te zien (hoofdstuk 1).

Gandiva — hoofdstuk 1
De boog van Arjuna, die hij in boek 2 van de god van het vuur kreeg (hoofdstuk 1 en 6). 'De Gandiva kan niemand spannen behalve Arjuna, en Bhima, en jij', zegt Draupadi tegen Krishna (hoofdstuk 14).

gandharva's — hoofdstuk 1
De hemelse muzikanten. Tumburu en Chitrasena zitten met Yudhishthira in de zaal (hoofdstuk 1).

geklaarde boter — hoofdstuk 1
Gezuiverde boter, die bij het offer in het vuur wordt gegoten. Bij de inwijding van de zaal krijgen de brahmanen melkrijst met geklaarde boter en honing (hoofdstuk 1).

gelofte — hoofdstuk 1
Wat iemand zichzelf oplegt of plechtig belooft, en waar hij aan gebonden is. Jarasandha ontvangt snataka's altijd, 'ook als het middernacht was' (hoofdstuk 3); Krishna gaat het huis van een vijand door een verkeerde ingang binnen, 'dat is onze eeuwige gelofte' (hoofdstuk 3); Yudhishthira belooft na Vyasa's

woorden dertien jaar geen hard woord te zeggen (hoofdstuk 6), en 'als ik word uitgedaagd, weiger ik nooit' (hoofdstuk 7). In de speelzaal zweren Bhima, Arjuna, Sahadeva en Nakula wat ze in de strijd zullen doen (hoofdstuk 9, 10 en 11). Wie zo'n gelofte aflegt, zet er zijn plaats na de dood op in: 'laat ik dan nooit komen waar mijn voorvaders zijn' (hoofdstuk 9).

genegenheid en dorst — hoofdstuk 12
Twee woorden uit de leer van Shaunaka. 'Het lijden van de geest heeft één wortel: de genegenheid die een mens aan zijn verwanten, zijn vrienden en zijn bezit bindt.' Uit genegenheid groeit verlangen, en uit verlangen de dorst, 'en die dorst is het ergste kwaad' (hoofdstuk 12).

gorochana — hoofdstuk 3
Een gele kleurstof die men uit een koe wint, en die heil brengt. Jarasandha's priester brengt haar voor het gevecht (hoofdstuk 3).

Grihadevi — hoofdstuk 2
'De godin van het huis'. Zo heet de rakshasa-vrouw Jara: wie haar op de muur schildert, jong en omringd door kinderen, bij hem gaat het goed (hoofdstuk 2).

Grootvader, de — hoofdstuk 1
Een naam van Brahma (hoofdstuk 1). De broers noemen ook Bhishma 'grootvader' (hoofdstuk 5).

guhyaka's — hoofdstuk 1
De dienaren van Kubera. Ze dragen zijn zaal door de lucht (hoofdstuk 1).

gunst — hoofdstuk 1
Wat een god, een rishi of een koning iemand toestaat te vragen. Agni geeft koning Nila een gunst (hoofdstuk 4), de moeder van Shishupala vraagt Krishna er een (hoofdstuk 6), en Dhritarashtra geeft Draupadi twee gunsten, en biedt haar een derde, die ze weigert (hoofdstuk 10).

H

heilwensen — hoofdstuk 1
Wensen voor iemands welzijn, die brahmanen en ouderen uitspreken bij een afscheid of het begin van een onderneming (hoofdstuk 1 en 4).

hemel van de goden — hoofdstuk 1
De wereld van de goden, waar Indra woont. Wie in de strijd valt, gaat erheen, zegt Krishna tegen Jarasandha (hoofdstuk 3). Zie ook *wereld van Indra*.

hemelgewelf — hoofdstuk 6
De hemel boven de aarde. Narada heeft voortekenen voorspeld aan het hemelgewelf, in de lucht en op de aarde (hoofdstuk 6).

hertenhuid — hoofdstuk 1
De dracht van leerlingen en asceten. De jonge prinsen die bij Arjuna leren schieten, dragen hertenhuiden (hoofdstuk 1). Wie het tweede spel verliest, gaat twaalf jaar het woud in, 'gekleed in hertenhuiden', en de broers slaan ze om als ze vertrekken (hoofdstuk 10 en 11).

honderdacht namen, de — hoofdstuk 12
De namen van de zon, die Dhaumya Yudhishthira geeft. 'Wie ze bij zonsopgang met aandacht opzegt', krijgt zonen en rijkdom (hoofdstuk 12). Ze staan achterin, bij de lofzangen.

hotri — hoofdstuk 4
De priester die de verzen voordraagt. Paila en Dhaumya zijn de hotri's van het rajasuya (hoofdstuk 4).

huisvader — hoofdstuk 8
Iemand in de tweede van de vier levensfasen: een getrouwd man met een huis, die offers brengt en gasten ontvangt. 'In het huis van goede mensen is er altijd gras om op te zitten, een plek om te rusten, water en een vriendelijk woord', zegt Yudhishthira tegen Shaunaka (hoofdstuk 12).

huispriester — hoofdstuk 1
De vaste priester van een koning of een geslacht. Dhaumya is de huispriester van de Pandava's (hoofdstuk 1).

I

innerlijk oog — hoofdstuk 2
'Het innerlijk oog dat zijn ascese hem gaf': een rishi ziet ermee wat ver weg, verborgen of nog niet gebeurd is. Chandakaushika wist zo alles van Jarasandha's geboorte (hoofdstuk 2), en Vyasa ziet zo de Kaurava's uitrijden om de Pandava's te doden (hoofdstuk 13).

J

jakhals — hoofdstuk 8
Een onheilsdier. Duryodhana huilde bij zijn geboorte als een jakhals (hoofdstuk 8 en 10). Als Draupadi in de zaal staat, huilt er een in de kamer van het vuuroffer, en de ezels antwoorden (hoofdstuk 10).

Jaya — hoofdstuk 1
'Overwinning'. Het gebed aan het begin van dit boek en van het boek van het woud begint met dat woord: 'Wie het woord Jaya, overwinning, wil uitspreken, buigt eerst voor Narayana en voor Nara' (hoofdstuk 1 en 12).

jaya — hoofdstuk 14
De vrouw als 'zij in wie hij geboren wordt'. 'Een man wordt in zijn vrouw zelf opnieuw geboren, en daarom heet ze jaya', zegt Draupadi tegen Krishna (hoofdstuk 14).

K

Kali — hoofdstuk 7
De gestalte van het laatste en slechtste van de vier wereldtijdperken. Als Vidura van het spel hoort, begrijpt hij 'dat Kali voor de deur stond' (hoofdstuk 7). Kali is hier geen godin.

Karttika — hoofdstuk 3
Een maand van het jaar, in de herfst. Het gevecht van Bhima en Jarasandha begint op de eerste dag van Karttika (hoofdstuk 3).

kimpurusha's — hoofdstuk 4
'Wezens die half mens en half dier zijn'. Voorbij de Witte Berg ligt hun land (hoofdstuk 4).

kinnara's — hoofdstuk 1
Wezens die in de bergen zingen en maat en ritme kennen (hoofdstuk 1).

Kinkara's — hoofdstuk 1
Achtduizend rakshasa's die op Maya's bevel de zaal van Yudhishthira bewaken en dragen (hoofdstuk 1 en 6).

Kirata's — hoofdstuk 2
Een jagersvolk uit de bergen (hoofdstuk 2 en 4).

koninklijke wijze — hoofdstuk 1
Een koning die door zijn ascese de rang van een rishi heeft bereikt (hoofdstuk 1), zoals Harishchandra (hoofdstuk 2).

koti — hoofdstuk 4
Tien miljoen. Een regen van rijkdom van honderd koti's daalt neer op Bhima (hoofdstuk 4).

krosha — hoofdstuk 7
Een oude maat voor een afstand: 'een flink eind lopen'. Zo lang en breed is de speelzaal van Dhritarashtra (hoofdstuk 7).

Kshatta — hoofdstuk 8
Het woord voor een dienaar van het hof. Duryodhana noemt Vidura zo om hem te kleineren (hoofdstuk 8).

kshatriya — hoofdstuk 1
De stand van de krijgers en de koningen. Zie de notitie *De standen, en wie erbuiten valt*.

kusagras — hoofdstuk 4
Het gras van de offers. Sahadeva spreidt het uit en gaat erop zitten, met zijn gezicht naar het vuur van Agni (hoofdstuk 4). Dhaumya laat het naar het zuidwesten wijzen als hij de gezangen van Yama zingt (hoofdstuk 11).

L

leerboeken — hoofdstuk 1
De boeken over dharma, koningschap en andere kennis (hoofdstuk 1). Nila laat de brahmaan die hij bij zijn dochter betrapt straffen 'zoals de leerboeken het voorschrijven' (hoofdstuk 4).

lendendoek — hoofdstuk 3
De gordel van een worstelaar. 'Deze schurk heeft zijn lendendoek nog aangegord en is nog klaar om te vechten', zegt Bhima als Jarasandha uitgeput ophoudt: hij heeft zich nog niet gewonnen gegeven (hoofdstuk 3).

losbandig — hoofdstuk 4
Aan geen man gebonden. Agni gaf de vrouwen van Mahishmati de gunst dat ze gaan waarheen ze willen (hoofdstuk 4). 'Ook een losbandige vrouw verlaat

haar man', zegt Duryodhana tegen Vidura, en Dhritarashtra zegt het hem na (hoofdstuk 8 en 12). Karna noemt Draupadi 'een hoer' (hoofdstuk 9).

lot, het — hoofdstuk 2
Wat een mens toevalt zonder dat hij het kiest. 'Het lot is alles', zeggen Duryodhana en Dhritarashtra (hoofdstuk 6 en 7). Zie ook *Tijd* en *Beschikker*.

M

maanhuis — hoofdstuk 1
Een van de sterrengroepen die samen de tijd aanwijzen. Krishna en Arjuna vertrekken 'onder een gunstig maanhuis' (hoofdstuk 1 en 4).

madhuparka — hoofdstuk 3
Het honingmengsel waarmee men een gast verwelkomt. Jarasandha biedt het de drie snataka's aan (hoofdstuk 3).

makara — hoofdstuk 15
Het grote dier van de zee. Het staat op het vaandel van Pradyumna (hoofdstuk 15).

mantra — hoofdstuk 1
Een heilig vers uit de Veda of een heilige formule. Met mantra's wijdt men een pijl tot een wapen van de goden (hoofdstuk 15), en Dhaumya verbreekt met mantra's de begoocheling van Kirmira (hoofdstuk 13).

Maruts — hoofdstuk 1
De stormgoden. Ze dienen Indra (hoofdstuk 1).

maya — hoofdstuk 1
Zie *begoocheling*.

Meru — hoofdstuk 1
De gouden berg, de eerste van alle bergen (hoofdstuk 1 en 5).

mleccha's — hoofdstuk 4
De volken buiten de orde van de Veda. Bhima laat de koningen van de mleccha's schatting betalen (hoofdstuk 4). 'Arya's spreken niet de taal van de mleccha's', zegt Yudhishthira (hoofdstuk 8).

muni — hoofdstuk 1
Een wijze die zich in zwijgen en ascese terugtrekt (hoofdstuk 1). Maitreya is een muni (hoofdstuk 13).

N

naga's — hoofdstuk 1
Het slangenvolk. Vasuki, Takshaka en een naga die Dhritarashtra heet, zitten in de zaal van Varuna (hoofdstuk 1). Dankzij de naga Mani laten de wolken Magadha nooit zonder regen (hoofdstuk 3).

nishada's — hoofdstuk 4
Een volk dat in de wouden leeft. Ekalavya, 'de nishada die Drona zijn duim gaf', is een van de gasten van het rajasuya (hoofdstuk 5).

nishka — hoofdstuk 8
Een gouden munt. In Yudhishthira's schatkist staan honderd kruiken met elk duizend nishka's (hoofdstuk 8).

O

offerdier — hoofdstuk 2
Een dier dat bij het offer wordt gedood. Jarasandha laat zijn gevangen koningen wassen en besprenkelen 'als zijn offerdieren' (hoofdstuk 2). 'Nooit heeft iemand gezien dat er mensen werden geofferd', zegt Krishna (hoofdstuk 3).

offerloon — hoofdstuk 1
Wat de priesters na een offer ontvangen (hoofdstuk 1 en 5).

okerkleurig kleed — hoofdstuk 2
Het kleed van de muni's die vrede zoeken. Dat kleed kan Yudhishthira later nog gemakkelijk krijgen, zegt Arjuna als zijn broer voor Jarasandha terugdeinst (hoofdstuk 2).

Om — hoofdstuk 1
De heilige lettergreep waarmee een gebed of een voordracht begint (hoofdstuk 1 en 12).

onderpand — hoofdstuk 3
Wat men iemand in bewaring geeft. Krishna vraagt Bhima en Arjuna mee 'als onderpand' (hoofdstuk 3), en Yudhishthira laat zijn moeder, Bhishma en Vidura bij de burgers achter 'als een onderpand: draag ze in jullie hart' (hoofdstuk 12).

ondeugden van een koning — hoofdstuk 1
Narada noemt veertien ondeugden die zelfs een koning ten val brengen, van de Veda loochenen tot je overgeven aan de dingen van de zinnen, en zes kwalen: slaap, luiheid, angst, woede, slapheid en uitstellen (hoofdstuk 1). Vier ondeugden noemen Vikarna en Krishna: de jacht, de drank, het dobbelspel en een te grote gehechtheid aan vrouwen (hoofdstuk 9 en 14).

ongesteld — hoofdstuk 9
Draupadi is ongesteld als Duhshasana haar komt halen, en ze draagt maar één kleed (hoofdstuk 9). Een vrouw die ongesteld was, gold als onrein: ze bleef afgezonderd, niemand raakte haar aan, en in een vergadering had ze niets te zoeken. 'Je mag me niet naar de zaal brengen', zegt ze. Als ze naar het woud gaat, is haar kleed nog nat van bloed (hoofdstuk 11), en ze voorspelt dat de vrouwen van wie haar dit aandeden, in het veertiende jaar ongesteld en in rouw Hastinapura binnengaan (hoofdstuk 11).

onvruchtbaar sesamzaad — hoofdstuk 11
Sesamzaad dat geen olie geeft. Zo noemt Duhshasana de Pandava's als ze in hertenhuiden vertrekken, en hij scheldt hen voor eunuchen, 'dieren die van leer zijn gemaakt' en ossen: 'Os! Os!' (hoofdstuk 11).

oorden van kwelling — hoofdstuk 8
De werelden waar wie kwaad deed na zijn dood lijdt. Bedrog is 'een verschrikkelijke deur naar de oorden van kwelling', zegt Vidura (hoofdstuk 8).

opperkoning — hoofdstuk 2
De koning boven alle koningen. Zie de notitie *Het koningsoffer*.

P

paardenoffer — hoofdstuk 6
Een groot koninklijk offer. Shishupala stal het paard dat Krishna's vader voor zijn paardenoffer had losgelaten (hoofdstuk 6).

Panchajanya — hoofdstuk 14
De schelp van Krishna, 'die uit de zee komt' (hoofdstuk 14). Hij blaast erop als hij Shalva uitdaagt (hoofdstuk 15).

Pashupati — hoofdstuk 2
'Pashupati, dat is Shiva, de heer van de dieren' (hoofdstuk 2).

Pinaka — hoofdstuk 6
De boog van Shiva (hoofdstuk 6).

pishacha — hoofdstuk 1
Een van de spookwezens die zich met bloed voeden (hoofdstuk 1).

prajnastra — hoofdstuk 15
'Het wapen van het inzicht'. Krishna blaast er de begoocheling van Shalva mee weg, 'zoals de wind pluizen van katoen wegblaast' (hoofdstuk 15).

Prajapati — hoofdstuk 7
'De heer van de schepselen'. Hij gaf Indra lang geleden de schelp waarmee Yudhishthira gewijd wordt (hoofdstuk 7). Draupadi noemt Krishna 'de enige Prajapati, de schepper van alle schepselen', zoals Devala zegt (hoofdstuk 14).

pranayama — hoofdstuk 12
De beheersing van de adem. Yudhishthira staat erin als hij in de Ganga de zon vereert (hoofdstuk 12).

R

Rahu — hoofdstuk 1
'Het hoofd dat zon en maan verslindt' (hoofdstuk 1). Als Rahu de zon grijpt terwijl het daar de tijd niet voor is, is dat een onheilsteken (hoofdstuk 11).

rajasuya — hoofdstuk 2
Het koningsoffer. Zie de notitie *Het koningsoffer*.

rakshasa — hoofdstuk 1
Een van de mensenetende nachtwezens. Zie de notitie *Asura, daitya, danava, rakshasa*.

rechtsom — hoofdstuk 1
Rechtsom om iemand heen lopen, met de rechterzij naar hem toe, doet men om iemand te eren (hoofdstuk 1). Zo lopen de burgers aan het slot om Yudhishthira heen (hoofdstuk 15).

rishi — hoofdstuk 1
Een ziener, een wijze van grote kennis en ascese. Narada is 'de rishi van de goden' (hoofdstuk 1).

Rudra's — hoofdstuk 12
Een schare van goden (hoofdstuk 12).

S

sadasya's — hoofdstuk 5
De toezieners van het offer (hoofdstuk 5).

Sadhya's — hoofdstuk 1
Een schare van goden (hoofdstuk 1 en 12).

sankhya — hoofdstuk 12
De leer die de bestanddelen van het bestaan onderscheidt. Shaunaka is er bedreven in (hoofdstuk 12).

saptatantu — hoofdstuk 7
Een groot offer. Dhritarashtra raadt Duryodhana aan het te laten brengen: dan krijgt hij ook de glans die hij Yudhishthira benijdt (hoofdstuk 7).

Schande! — hoofdstuk 8
De uitroep van afkeer. 'Schande! Schande!' roepen de ouderen als Yudhishthira Draupadi inzet (hoofdstuk 8), en 'Schande over Kshatta!' zegt Duryodhana over Vidura (hoofdstuk 9).

schelp — hoofdstuk 1
Een grote zeeschelp, waarop men blaast bij de strijd en bij een plechtigheid. Arjuna krijgt de schelp Devadatta (hoofdstuk 1). Telkens als er honderdduizend brahmanen hadden gegeten, klonk er een schelp, en Duryodhana hoorde het 'steeds weer, steeds weer' (hoofdstuk 7). Met een schelp van Varuna wijdt Krishna Yudhishthira (hoofdstuk 7). Zie ook *Panchajanya*.

Sharnga — hoofdstuk 1
De boog van Krishna (hoofdstuk 1 en 15).

shataghni — hoofdstuk 15
'De honderddoder', een werptuig op de muren van Dvaraka (hoofdstuk 15). Ook Shalva werpt ze (hoofdstuk 15).

siddha's — hoofdstuk 1
Wezens die de volmaaktheid hebben bereikt (hoofdstuk 1).

slaaf, slavin — hoofdstuk 1
Iemand die het bezit van een ander is. In het spel zet Yudhishthira honderdduizend slavinnen en evenveel slaven in (hoofdstuk 8), en daarna zijn broers, zichzelf en Draupadi (hoofdstuk 8). 'Ben ik een slavin of niet?' vraagt Draupadi (hoofdstuk 9). Shishupala scheldt Krishna uit voor 'een slaaf', omdat hij geen koning is maar 'een knecht van Kamsa, een koeherder' (hoofdstuk 5 en 6). Zie ook *dienares die niet vrij is*.

slotbad — hoofdstuk 6
Het bad aan het einde van het offer (hoofdstuk 6). Zie de notitie *Het koningsoffer*.

snataka — hoofdstuk 3
Iemand die zijn leerjaren met het rituele bad heeft afgesloten. Krishna, Bhima en Arjuna vermommen zich als brahmaanse snataka's om bij Jarasandha binnen te komen. Een snataka draagt geen kransen en zalf 'als het daar de tijd niet voor is', zegt Jarasandha, en daaraan doorziet hij hen (hoofdstuk 3).

soma — hoofdstuk 1
De heilige offerdrank (hoofdstuk 1). Soma met een hoofdletter is de god van de maan (hoofdstuk 12).

strik van de dharma, strikken van Varuna — hoofdstuk 1
Wat iemand bindt. In de zaal van Varuna zitten de asura's 'gebonden in de strik van de dharma' (hoofdstuk 1), en Bhima 'zit vast in de strik van de dharma' als hij niets tegen zijn broer kan doen (hoofdstuk 9 en 10). Wie een vraag niet eerlijk beantwoordt, 'slaat zichzelf duizend strikken van Varuna om', zegt Kashyapa (hoofdstuk 9).

Sudarshana — hoofdstuk 15
De discus van Krishna. Pas als hij Saubha ermee neerhaalt, noemt Krishna hem bij zijn naam (hoofdstuk 15).

suta — hoofdstuk 1
Een man uit het geslacht van barden en wagenmenners. Zie de notitie *De standen, en wie erbuiten valt*.

svasti — hoofdstuk 10
Een heilwens die onheil afweert. 'Svasti! Svasti!' roepen Bhishma, Drona en Kripa als de jakhals huilt (hoofdstuk 10).

svayamvara — hoofdstuk 9
Een bruidskeuze: de bruid kiest zelf haar man uit de vorsten die zijn uitgenodigd. Daar zagen de koningen Draupadi voor het eerst, zegt ze (hoofdstuk 9).

T

Tijd, de — hoofdstuk 1
Met een hoofdletter: de Tijd als macht die alles voortbrengt en alles vernietigt. 'De Tijd zal jou tot de enige oorzaak maken', zegt Vyasa tegen Yudhishthira (hoofdstuk 6). 'De Tijd heft geen staf om iemand het hoofd af te slaan. Dit is alles wat de Tijd vermag: dat een mens de dingen omgekeerd ziet', zegt Dhritarashtra (hoofdstuk 11).

tijdperk — hoofdstuk 1
Een van de vier wereldtijdperken. Het laatste en slechtste is Kali (hoofdstuk 7). Aan het einde van een tijdperk vergaat de wereld (hoofdstuk 5 en 10).

tirtha — hoofdstuk 13
Een heilige badplaats waar pelgrims naartoe trekken. Maitreya komt op een tocht langs de tirtha's bij de Pandava's (hoofdstuk 13).

tweemaal geborenen — hoofdstuk 12
De brahmanen, omdat hun wijding in de Veda een tweede geboorte was (hoofdstuk 12).

U

udgatri — hoofdstuk 4
De priester die bij het offer de gezangen van de Samaveda zingt. Susaman is de udgatri van het rajasuya (hoofdstuk 4).

uitdaging — hoofdstuk 6
Zie de notitie *Het dobbelspel*.

upanishads — hoofdstuk 1
'De leerteksten die de Veda afsluiten'. Narada kent ze (hoofdstuk 1).

Uttarakuru — hoofdstuk 4
Het land in het verre noorden, waar niet gevochten wordt en een mens met een menselijk lichaam niets kan zien. Arjuna gaat er niet binnen (hoofdstuk 4).

V

vajapeya — hoofdstuk 1
Een van de grote offers, samen met de pundarika (hoofdstuk 1).

Valakhilya's — hoofdstuk 1
Rishi's zo klein als een duim (hoofdstuk 1).

Vasu's — hoofdstuk 12
Een schare van goden (hoofdstuk 12 en 14).

Veda — hoofdstuk 1
Met 'de Veda' is het geheel bedoeld, met 'de Veda's' de vier (hoofdstuk 1). De Samaveda is die van de gezangen (hoofdstuk 2 en 4).

verdienste — hoofdstuk 1
Wat goede daden, ascese en offers opleveren (hoofdstuk 1). Wie een vals antwoord geeft, 'vernietigt de verdienste van zijn offers en zijn goede werken' (hoofdstuk 9).

vighasa — hoofdstuk 12
Wat overblijft als iemands mensen gegeten hebben. 'Wie van de vighasa leeft, eet amrita', zegt Yudhishthira (hoofdstuk 12), en in het woud eet hij zelf de vighasa, na de brahmanen en zijn broers (hoofdstuk 12).

vlees — hoofdstuk 1
Bij de inwijding van de zaal krijgen de brahmanen vlees van everzwijn en hert (hoofdstuk 1), en in de pot van de zon wordt vlees klaargemaakt (hoofdstuk 12). In het oude epos eten koningen en brahmanen vlees bij een feestmaal, maar 'niemand doodt voor niets een dier', zegt Yudhishthira (hoofdstuk 12).

voorouders — hoofdstuk 1
De gestorven vaders en moeders van een geslacht, die in hun eigen wereld leven. In de zaal van Yama zijn ze er 'in al hun scharen', en Yama heet 'de koning van de voorouders' (hoofdstuk 1).

voorteken — hoofdstuk 1
Een teken van wat komen gaat. Een koning heeft een kenner van de sterren nodig 'die alle voortekenen weet te duiden' (hoofdstuk 1). Als de broers vertrekken, flitst er bliksem uit een lucht zonder wolken, de aarde beeft en Rahu grijpt de zon (hoofdstuk 11).

W

wapen van een god — hoofdstuk 15
Een wapen dat aan een god toebehoort en met een mantra wordt opgeroepen. In de oorlog om Saubha gebruikt Charudeshna een astra en Pradyumna het brahmastra. Krishna gebruikt er vier: het prajnastra, het wapen dat doodt op het geluid alleen, de bliksem en het wapen van Agni (hoofdstuk 15).

wereld van Indra — hoofdstuk 1
Waar Indra woont, en waar wie het rajasuya brengt na zijn dood komt, net als wie in de strijd valt zonder te vluchten (hoofdstuk 1 en 2). Daarom wil Pandu dat zijn zoon het offer brengt (hoofdstuk 2).

wijding — hoofdstuk 4
De wijding tot koning, met heilig water. Zie de notitie *Het koningsoffer*.

woudbewoner — hoofdstuk 8
Iemand in de derde van de vier levensfasen, die als asceet in het woud leeft (hoofdstuk 8).

Y

yaksha's — hoofdstuk 1
Halfgoddelijke wezens, die Kubera dienen (hoofdstuk 1).

Yavana's — hoofdstuk 2
'Een volk uit het westen' (hoofdstuk 2 en 4).

yoga — hoofdstuk 12
'De oefening waarmee men geest en zinnen bedwingt'. Shaunaka is erin bedreven (hoofdstuk 12).

yojana — hoofdstuk 1
Een oude maat voor een grote afstand (hoofdstuk 1).

Z

Zelf, het — hoofdstuk 2
Met een hoofdletter: het diepste wezen in ieder schepsel. 'Zoals het Zelf in alle schepselen woont' (hoofdstuk 2). Draupadi noemt Krishna 'het Zelf van alle schepselen' (hoofdstuk 9), en Shaunaka vindt 'zijn vreugde in de kennis van het Zelf' (hoofdstuk 12).

zeven eilanden — hoofdstuk 2
De zeven eilanden waaruit de aarde bestaat. Harishchandra onderwierp ze allemaal (hoofdstuk 2).

zwijgen, gelofte van — hoofdstuk 3
'Deze twee houden een gelofte, koning, en daarom spreken ze niet', zegt Krishna tegen Jarasandha over Bhima en Arjuna (hoofdstuk 3).

Namenlijsten

Over deze lijsten

Het epos somt graag op, en in dit boek meer dan ooit. Wie er in de nieuwe zaal van Yudhishthira zitten, wie er in de zalen van de goden wonen, welke volken de vier broers op hun tochten onderwerpen, wie er naar het koningsoffer komen en wat ze meebrengen: Vaishampayana noemt ze allemaal bij naam, en voor de oude luisteraars hoorden die reeksen bij het genoegen. In het verhaal van dit boek staan alleen de namen die later terugkomen of die de lezer nodig heeft. Hier volgen de lijsten volledig, in de volgorde van het verhaal.

De lijsten berusten, net als het verhaal, op de Engelse vertaling van Kisari Mohan Ganguli (1883–1896). Soms luidt een naam in de Sanskriettekst anders dan bij Ganguli, of staat er een naam die Ganguli niet heeft; dan staat hier de vorm uit het Sanskriet, en wat alleen daar staat, wordt erbij gezegd. Bij elke lijst staat bij welk hoofdstuk en welk stuk van het verhaal ze hoort.

De namen staan in dezelfde leesbare spelling als de rest van het boek. Wie ze uit Engelse boeken kent, ziet ze daar soms anders gespeld, met een s waar het Sanskriet een sh-klank heeft, een w waar een v hoort en een v waar een b hoort: Sisupala voor Shishupala, Viswakarman voor Vishvakarma, Vabhru voor Babhru.

Veel namen in deze lijsten zijn ook de namen van anderen. Waar dat tot verwarring kan leiden, staat het erbij.

. . .

Krishna's thuiskomst in Dvaraka

In hoofdstuk 1, bij "Het aanbod van Maya", waar Krishna na het afscheid van de Pandava's thuiskomt in Dvaraka en de jonge Yadava's omhelst.

Hij omhelsde Pradyumna, Samba, Nishatha, Charudeshna, Gada, Aniruddha en Bhanu.

Het epos zegt hier niet hoe ze aan Krishna verwant zijn. Samba en Charudeshna blijken later in dit boek zijn zonen te zijn; Gada is een broer van Krishna.

De rishi's en koningen in de nieuwe zaal

In hoofdstuk 1, bij "De zaal", waar Yudhishthira de zaal van Maya in gebruik neemt en rishi's en koningen uit alle landen hem daar gezelschap houden. In het verhaal staan alleen de wijzen en vorsten die later een rol spelen.

De rishi's. Asita en Devala, Satya, Sarpamali en Mahashira; Arvavasu, Sumitra, Maitreya, Shunaka en Bali; Baka, Dalbhya en Sthulashira; Tittiri, en Lomaharshana met zijn zoon; Apsuhomya, Animandavya en Kaushika; Damoshnisha en Traivani, Parnada en Ghatajanuka, Maunjayana, Vayubhaksha, Parasharya en de twee Sarika's; Balavaka, Shinivaka, Sutyapala en Kritashrama; Jatukarna en Shikhavat, Subala en Parijataka; Pavitrapani, Savarni, Bhaluki en Galava; Janghabandhu, Raibhya, Kopavegashrava en Bhrigu; Haribabhru, Kaundinya, Babhrumali en Sanatana; Kakshivat en Aushija, Nachiketa en Gautama; Painga, Varaha, Shunaka en Shandilya, groot in ascese; Karkara, Venujangha, Kalapa en Katha. Het waren wijzen die de dharma kenden en hun zinnen bedwongen, en er waren er nog veel meer.

De koningen. Munjaketu, Vivardhana, Sangramajit, Durmukha en de machtige Ugrasena; Kakshasena, Kshemaka de onoverwinnelijke, Kamala, de koning van de Kamboja's, en de sterke Kampana, die in zijn eentje de Yavana's deed beven zoals Indra de asura's die Kalakeya's heten; Jatasura, de koning van de Madraka's, Kunti, Pulinda, de koning van de Kirata's, de koningen van Anga en van Vanga met Pundraka, en de koningen van Pandya en van Odra met Andhraka; Sumitra en Shaibya, die zijn vijanden versloeg; Sumanas, de koning van de Kirata's; Chanura, de koning van de Yavana's; Devarata, Bhoja en Bhimaratha; Shrutayudha, de koning van Kalinga, en Jayatsena, de koning van Magadha; Susharman, Chekitana en Suratha; Ketumat, Vasudana, de koning van Videha en Kritakshana; Sudharman, Aniruddha en de sterke Shrutayu; de onoverwinnelijke koning van Anupa, Kshemajit en Sudakshina; de koning van Karusha. Van de jonge Vrishni's: Ahuka, Viprithu, Gada en Sarana. En verder Ahriti, de sterke Dyumatsena en de Kekaya's, grote boogschutters.

De leerlingen van Arjuna. Behalve Pradyumna, Samba en Satyaki leerden ook Sudharman, Aniruddha en Shaibya bij Arjuna de kunst van de boog.

Lomaharshana is de vader van Sauti, die dit verhaal in het Naimisha-woud vertelt. Welke zoon hier met hem in de zaal zit, zegt het epos niet.

Asita en Devala zijn twee wijzen. Subala is hier een rishi, niet de koning van Gandhara, de vader van Shakuni, en Bali een rishi, niet de asura Bali. Shunaka

staat twee keer in de lijst. Of deze Maitreya de rishi is die later in dit boek Duryodhana vervloekt, zegt het epos niet. Durmukha is een koning, niet de zoon van Dhritarashtra die zo heet, en Kunti een koning, niet de moeder van de Pandava's. Ugrasena kan de koning van de Vrishni's zijn, en de koning van de Madraka's Shalya, maar het epos zegt het niet. Sudharman en Aniruddha staan twee keer in de lijst, bij de koningen en bij de leerlingen van Arjuna; in de Sanskriettekst staat ook Satyaki twee keer.

Narada's gezellen

In hoofdstuk 1, bij "De vragen van Narada", waar Narada met een paar rishi's in zijn gevolg de zaal binnenkomt.

Met Narada kwamen Parijata, de verstandige Raivata, Saumya en Sumukha.

Deze Raivata is een rishi, niet de berg Raivataka bij Dvaraka. Saumya staat bij Ganguli als een eigen naam; in de Sanskriettekst kan het ook "de vriendelijke" zijn, gezegd van Sumukha.

De bewoners van de vijf zalen

In hoofdstuk 1, bij "De zalen van de goden", waar Narada vertelt wie hij in de zalen van Indra, Yama, Varuna, Kubera en Brahma heeft gezien. In het verhaal staan per zaal de heer, zijn gevolg en één rij namen; hier volgen de andere.

De zaal van Indra. Behalve koning Harishchandra zaten er deze rishi's: Parashara, Parvata, Savarni en Galava; Shankha en Likhita en de muni Gaurashira; Durvasa en Dirghatapas; Pavitrapani, Yajnavalkya en Bhaluki; Uddalaka, Shvetaketu en Shatyayana; Havishmat, Gavishtha, Hridya, Udarashandilya, Parasharya en Krishivala; Vataskandha, Vishakha, Vidhatri en Kala; Anantadanta, Tvashtri, Vishvakarma en Tumburu; en rishi's die uit een moederschoot geboren waren en die zonder moederschoot geboren waren, en rishi's die van lucht of van vuur leefden. Verder Sahadeva en Sunitha, Valmiki, Samika, Satyavat, Prachetas, Medhatithi, Vamadeva, Pulastya, Pulaha en Kratu; Marutta, Marichi, Sthanu en Atri; Kakshivat, Gautama, Tarkshya en de muni Vaishvanara; de muni Kalakavrikshiya, Ashravya en Hiranyada, Samvarta, Devahavya en de sterke Vishvaksena; en Kanva, Katyayana, Gargya en Kaushika. Ook waren er de oostelijke windstreek; Agni en Soma, Indra en Agni samen, Mitra, Savitri

en Aryaman, Bhaga, de Vishvedeva's en de Sadhya's, Shukra en Manthin; de gandharva's Vishvavasu, Chitrasena, Sumanas en Taruna; alle lofverzen van het offer; en Bhrigu en de zeven rishi's. Naast Indra zaten Shachi, Shri en Lakshmi.

De zaal van Yama. Deze koningen van vroeger dienden Yama: Mandhatri, Somaka en Nriga; Trasadasyu, Turaya, Kritavirya en Shrutashravas; Aripranut, Susimha, Kritavega, Kriti en Nimi; Matsya, Prithvaksha en Brihadratha; Aida, Marutta, Kushika, Sankashya en Sankriti; Bhava, Chaturashva, Sadashvormi en Suratha; Sunitha, Nala van Nishadha, Divodasa en Sumanas; Ambarisha, Vyashva, Sadashva en Vadhryashva; Panchahasta, Prithushravas, Rushadgu en Vrishasena; Kshupa, Rushadashva, Vasumanas en Purukutsa; Dhvajin en Rathin; Arshtishena, Dilipa, Ushinara en Aushinara; Pundarika, Sharyati, Sharabha en Shuchi; Anga, Arishta, Vena, Sanjaya en Jaya; Bhangasvari, Nishadha en Tvishiratha; Karandhama, Bahlika, Sudyumna en Madhu; Aila; Kapotaroman en Trinaka; de oude koningen Sahadeva en Arjuna; Sashva, Krishashva en koning Shashabindu; Lakshmana, Alarka, Kakshasena, Gaya en Gaurashva; Rama, de zoon van Jamadagni; Nabhaga en Sagara; Bhuridyumna, Mahashva en Prithvashva; Janaka, Vainya, Varishena, Purujit en Janamejaya; Brahmadatta en Trigarta; Indradyumna, Bhimajanu, Gaya, Prishtha, Naya en Padma; Muchukunda, Prasenajit, Arishtanemi, Pradyumna, Prithagashva en Ajaka. Honderd koningen uit het geslacht van de Matsya's, honderd Nipa's, honderd Haya's, honderd die Brahmadatta heetten en honderd die Iri heetten. Meer dan tweehonderd die Bhishma heetten, honderd die Bhima heetten en honderd die Prativindhya heetten; honderd Naga's, honderd Palasha's, en honderd die Kasha en Kusha heetten. Verder Ushadgava, Shataratha, Devaraja en Jayadratha; de koninklijke wijze Vrishadarbhi met zijn raadslieden; en duizenden koningen die Shashabindu heetten. Van de voorouders waren er de scharen die Agnishvatta, Phenapa, Ushmapa, Svadhavat en Barhishad heten, en van de bomen en grassen de shimshapa, de palasha, het kasha- en het kushagras, in lichamelijke gestalte.

Deze lijst zegt dat al die koningen gestorven zijn, maar Rama, de zoon van Jamadagni, en Purujit, de broer van Kunti, treden later in het epos levend op. De Bhishma's, Bhima's en Prativindhya's zijn naamgenoten van de levenden: het zijn niet Bhishma, Bhima en de zoon van Draupadi. Zo staat het in het epos. Ook Sanjaya is hier een koning van vroeger, niet de raadsman van Dhritarashtra, en Arjuna en Sahadeva zijn oude koningen, geen Pandava's.

De zaal van Varuna. De naga's Krishna en Lohita, Padma en Chitra, Kambala en Ashvatara, Valahaka, Matimat, Kundadhara, Dhananjaya, Panimat, Kundaka, Prahlada, Mushikada en Janamejaya. De daitya's en danava's Samhrada, Viprachitti, de Kalakhanja's, Suhanu, Durmukha, Shankha, Sumanas, Sumati, Ghatodara, Mahaparshva, Krathana, Pithara, Vishvarupa, Svarupa, Virupa, Mahashira, Dashagriva, Vali, Meghavasas, Dashavara, Kaitabha, Vitatuta en Indratapana. De rivieren Vidisha, Venna, Vipasha, Shatadru, Chandrabhaga, Iravati, Vitasta, Devanada en Krishnavenna, en ook Kimpuna, Vishalya, Vaitarani, Tritiya, Jyeshthila, Shona, Charmanvati, Parnasha, Sarayu, Varavatya, Langali, Karatoya, Atreyi, Lauhitya, Langhani, Gomati, Sandhya en Trisrotas. En Sunabha, de minister van Varuna, met zijn zonen en kleinzonen, en de heilige wateren Go en Pushkara.

De naga Krishna is niet Krishna van de Vrishni's, en de naga's Dhananjaya en Janamejaya zijn niet Arjuna, die ook Dhananjaya heet, en de koning aan wie dit verhaal verteld wordt. Ook de zaal van Varuna heet Pushkaramalini, net als die van Indra.

De zaal van Kubera. De apsara's Chitrasena, Shuchismita, Charunetra, Punjikasthala, Sahajanya, Pramlocha en Ira. De gandharva's die kinnara en nara heten. De yaksha's Manibhadra, Dhanada, Shvetabhadra, Guhyaka, Kasheraka, Gandakandu, Pradyota, Kustumburu, Pishacha, Gajakarna, Vishalaka, Varahakarna, Sandroshtha, Phalabhaksha, Phalodaka, Angachuda, Shikhavarta, Hemanetra, Vibhishana, Pushpanana, Pingalaka, Shonitoda, Pravalaka, Vrikshavasyaniketa en Chiravasas. De vorsten van de gandharva's Vishvavasu, Haha en Huhu, Parvata, Shailusha, Narada en Chitraratha; Chakradharman, de vorst van de vidyadhara's; Druma, de heer van de kimpurusha's; Mahendra, de heer van de rakshasa's, en Gandhamadana. De bergen Himavat, Pariyatra, Vindhya, Kailasa, Mandara, Malaya, Dardura, Mahendra, Gandhamadana, Indrakila en Sunabha, en de twee hemelse bergen. Nandishvara, Mahakala en Shankukarna, en uit het gevolg van Shiva Kashthakuta, Somanandi en Vijaya.

Deze Chitrasena is een apsara, niet de gandharva Chitrasena die ook bij Kubera zit. De yaksha Vibhishana is niet Vibhishana, de broer van Kubera. De gandharva Narada is niet de rishi Narada, die dit alles vertelt.

De zaal van Brahma. Pulastya, Kratu, Prahlada en Kardama; Angirasa, de rishi van de Atharvaveda, en de Marichipa's, die van de zonnestralen leven; Agastya, Markandeya, Jamadagni, Bharadvaja, Samvarta, Chyavana, Durvasa, Rishyashringa en Sanatkumara; Asita en Devala, Jaigishavya, Rishabha, Ajitas-

hatru en Mani. De achtvoudige geneeskunst. De offers, het voornemen en de adem. De zevenentwintig stammen van gandharva's en apsara's. Van de planeten Budha, Angaraka en Shani. De mantra's, en de gezangen Rathantara, Harimat en Vasumat. De Aditya's met hun koning; Agni en Soma, Indra en Agni samen; de Maruts, Vishvakarma en de Vasu's; alle offergaven. De dagen van de maanwisseling. De oude verhalen, de bijvakken van de Veda en de wetenschappen die bij de Veda horen. Soma. Savitri, Durgatarani en de zevenvoudige spraak. De gezangen van de Samaveda, de lofzangen, de liederen en de commentaren. Het tijdperk van vijf jaar, de vier soorten dagen en nachten, en het rad van de dharma. De godinnen Surasa, Ira, Kalaka, Devi en Gautami, en bij Ganguli ook Pradha, Rudrani, Shri, Lakshmi, Bhadra, Shashthi, de Aarde, Ganga, Hri, Svaha, Kirti, Sura, Shachi, Pushti, Arundhati, Samvritti, Asha, Niyati, Srishti en Rati. De Aditya's, de Vasu's, de Rudra's, de Maruts, de Ashvins, de Vishvedeva's en de Sadhya's. De zeven scharen van voorouders: de Vairaja's, de Agnishvatta's en de Garhapatya's, de Somapa's, de Ekashringa's, de Chaturveda's en de Kala's. En Indra, Varuna, Kubera en Yama, Shiva met Uma, Skanda, en de Kaleya's.

Jarasandha's bondgenoten en de gevluchte volken

In hoofdstuk 2, bij "De raad over Jarasandha", waar Krishna Yudhishthira vertelt hoe machtig Jarasandha is en hoe de Yadava's voor hem uit Mathura zijn gevlucht.

Wie Jarasandha dienen. Na Hamsa en Dimbhaka noemt Krishna nog Dantavakra, Karusha, Kalabha en Meghavahana. En Bhishmaka, de koning van de Bhoja's, heeft een broer, Ahriti, die in de strijd de gelijke is van Rama, de zoon van Jamadagni.

Wie voor hem vluchtten. Met de Shurasena's, de Shalva's en de Kunti's trokken ook de Bhadrakara's, de Bodha's, de Patachchara's, de Susthara's, de Sukutta's en de Kulinda's naar het westen, en de koningen van de Shalveya's met hun broers en hun volgelingen. Met de Matsya's gingen de Sannyastapada's van het noorden naar het zuiden.

De grote wagenstrijders van de Vrishni's. Na Kritavarman: Anadhrishti, Samika, Samitinjaya, Kahva, Shanku en Nidanta; zo zijn het er zeven. Daarbij komen de twee zonen van Andhakabhoja en de oude koning zelf.

Deze Karusha is een koning; Karusha is ook het land van Vakra, die Krishna in dezelfde rede noemt. Deze Anadhrishti is een Vrishni, niet de koning uit het geslacht van Puru die ook zo werd genoemd.

De weg naar Girivraja

In hoofdstuk 3, bij "De snataka's", waar Krishna, Bhima en Arjuna als jonge brahmanen van Indraprastha naar Jarasandha's stad trekken.

Na het lotusmeer staken ze de heuvels van Kalakuta over. Voorbij de Gandaki trokken ze over de Sadanira en de Sharkaravarta, rivieren die uit hetzelfde gebergte komen. Na Mithila staken ze de Mala en de Charmanvati over, en na de Ganga en de Shona kwamen ze in het land van Magadha, bij Kuravorashchada.

Van Girivraja zegt Krishna ook dat Kaushika en Manimat het land van Magadha hun gunst hebben geschonken. Wie die twee zijn, zegt het epos niet. Deze Kaushika is niet Chandakaushika, en Manimat niet de koning die Bhima op zijn tocht naar het oosten onderwerpt.

Namen in het gesprek met Jarasandha

In hoofdstuk 3, bij "Het mensenoffer", waar Krishna, Bhima en Arjuna zich aan Jarasandha bekendmaken en Jarasandha zich klaarmaakt voor het gevecht.

Krishna. Toen hij zei wie hij was, noemde Krishna zich ook Hrishikesha, een van zijn bijnamen, die het verhaal van dit boek verder niet gebruikt.

Hamsa en Dimbhaka. De twee aanvoerders van vroeger aan wie Jarasandha voor het gevecht dacht, heetten eigenlijk Kaushika en Chitrasena. Hamsa en Dimbhaka waren de namen die de mensen hun overal gaven.

Deze Kaushika is niet Chandakaushika, de wijze uit het verhaal van Jarasandha's geboorte, en deze Chitrasena is niet de gandharva of de zoon van Dhritarashtra die zo heten.

Het gevecht en de wagen

In hoofdstuk 3, bij "Dertien dagen en nachten", waar Bhima en Jarasandha met elkaar worstelen en Krishna daarna met de bevrijde koningen uit Girivraja wegrijdt.

De grepen. Onder de grepen waarmee Bhima en Jarasandha elkaar bestookten, noemt het epos er drie bij hun naam: de prishtabhanga, waarbij de een de ander met het gezicht naar de grond werpt en hem zo lang mogelijk zo houdt, en verder de sampurna-murchha en de purna-kumbha.

De wagen. De hemelse wagen die van Vasu aan Brihadratha en zo aan Jarasandha was gekomen, heette Sodaryavan.

De vier tochten

In hoofdstuk 4, bij "Arjuna in het noorden", "Bhima in het oosten", "Agni in Mahishmati" en "Nakula in het westen", waar de vier broers de windstreken veroveren voor het koningsoffer van Yudhishthira. In het verhaal staan de volken en koningen die later terugkomen; hier volgen de andere, in de volgorde van elke tocht.

Het noorden, met Arjuna. De bergstreken Antargiri, Bahirgiri en Uparigiri. Na Senabindu: Modapura, Vamadeva, Sudaman, Susankula en het noordelijke Kuluta, met hun koningen. Koning Lohita met tien kleinere vorsten. De Darva's en de Kokanada's, die met de Trigarta's tegen hem optrokken. De stad Abhisari. Rochamana, die over Urasha heerste. De streken van de Suhma's en de Chola's. De rovers aan de noordoostelijke grens en de volken van de wouden.

Op het eiland Sakaladvipa, aan het begin van de tocht, onderwierp Arjuna ook een koning Prativindhya. Dat is niet de zoon van Draupadi die zo heet.

Het oosten, met Bhima. Gopalakaccha. Het land Bhallata en de berg Shuktimat ernaast. Koning Kratha, die over de streek rond Suparshva heerste. De Matsya's, de sterke Malaya's, de onberispelijke Gaya's en het land Pashubhumi. De berg Madarvika met het land eromheen. Manimat en vele andere koningen. De zuidelijke Malla's en de berg Bhogavant. De oostelijke Suhma's en de Samaksha's. Kaca, een koning van Vanga.

Het zuiden, met Sahadeva. De Seka's. De Natakeya's, de Heramba's, Marudha en Munjagrama, de Nachina's en de Arbuka's, Vatadhipa, de Kantaraka's en de oostelijke Kosala's. Talakata. De Pashanda's. De Udra's, de

Talavana's en de Ushtrakarnika's. De Keraka's, de mensen met één voet. En de stad Atavi.

Het westen, met Nakula. Bahudhanyaka. De vijf Karpata's. De Madhyamikaya's en de Vatadhana's. Het Pushkara-woud. De Gramaniya's aan de oever van de Sindhu en van de zee. De Amara-bergen, Uttarajyotika en de stad Divyakutta. De Dvarapala's.

Twee namen bij de wijding en de eerste eer

In hoofdstuk 4, bij "De wijding", en in hoofdstuk 5, bij "De eerste eer", waar Vyasa de priesters voor het koningsoffer aanstelt en waar Narada in stilte aan Krishna denkt.

Paila. Bij het offer was Paila, de leerling van Vyasa, samen met Dhaumya de hotri. Het epos noemt hem hier "de zoon van Vasu". Of die Vasu de koning Vasu is van wie Jarasandha's wagen kwam, zegt het niet.

Shambhu. Waar Narada zich herinnert hoe Narayana de goden opdroeg elkaar op aarde te doden, noemt het epos Narayana ook Shambhu, een naam die elders Shiva draagt.

De gasten van het koningsoffer

In hoofdstuk 5, bij "De gasten", waar de koningen uit alle windstreken naar Indraprastha komen voor het koningsoffer van Yudhishthira.

Uit alle landen. Achala en Vrishaka; koning Brihadbala; de koningen van Vanga en van Kalinga; Akarsha; Kuntala; de Vanavasya's en de Andhraka's; de Dravida's en de Singhala's; de koning van Kashmir; koning Gauravahana; de sterke koning van de Suhma's; de andere helden onder de koningen van de Bahlika's; en Macella, een grote wagenstrijder.

Van de Vrishni's. Babhru, Charudeshna, Ulmuka, Nishatha, en de zoon van Pradyumna.

De Bahlika's zijn een volk; Bahlika, de broer van Shantanu, staat in het verhaal. Babhru is niet Babhruvahana, de zoon van Arjuna.

Wie Shishupala noemt

In hoofdstuk 5, bij "Het bezwaar van Shishupala", en in hoofdstuk 6, bij "De bhulinga-vogel", waar Shishupala de koningen opsomt die volgens hem meer eer verdienen dan Krishna.

Na de eerste eer. Druma, de leraar van de kimpurusha's; de onoverwinnelijke Bhishmaka; en de koning van Pandya, die alle gunstige tekenen had.

Tegen Bhishma. Druma, de leraar van de kimpurusha's, die over de hele wereld bekendstaat om zijn moed; Bhishmaka en koning Dantavakra; Jayatsena, de koning van Magadha; Brihadbala; Vinda en Anuvinda van Avanti; de koning van Pandya, Shveta en Shankha; de trotse Vrishasena; en de grote wagenstrijder die koning van Kalinga is.

Ook in de zaal van Kubera zit een Druma, de heer van de kimpurusha's. Deze Shankha is een koning, niet de zoon van Virata die ook zo heet, en niet de schat van Kubera.

Wie de koningen naar huis brengen

In hoofdstuk 6, bij "Het getal is vol", waar de koningen na het offer afscheid nemen en ieder van de Pandava's een van hen tot aan de grens begeleidt.

Dhrishtadyumna ging mee met Virata, Sahadeva met Drona en diens zoon, Nakula met Subala en diens zoon, en de zonen van Draupadi met Abhimanyu, de zoon van Subhadra, met de koningen uit de bergen.

De eerste schatlijst van Duryodhana

In hoofdstuk 7, bij "Een vriendschappelijk spel", waar Duryodhana zijn vader voor het eerst vertelt wat hij op het koningsoffer heeft gezien. Wat hij daar opsomt en in het verhaal niet staat, volgt hier; wat hij in zijn tweede vertelling uitvoerig herhaalt, staat in het verhaal van hoofdstuk 7.

De koning van Kamboja stuurde ontelbare huiden van het kadali-hert, zwart, donker en rood, en dekens van de beste soort. Honderden en duizenden wagens, vrouwen, koeien en paarden, en duizenden kamelinnen liepen er rond. De koningen brachten hopen juwelen van allerlei soort. Brahmanen stonden aan de poort met een schatting van drie kharva, een onmetelijk bedrag. De

Oceaan zelf bracht Yudhishthira in bronzen vaten de drank van Varuna, zoeter dan de honing die de vrouwen van de goden voor Indra bewaren. Met de kruiken voor de wijding trokken mannen naar de zee in het oosten, in het zuiden en in het westen. En de hof, vol koningen die kwamen kijken, zag eruit als de heldere hemel vol sterren.

De volken in Yudhishthira's paleis

In hoofdstuk 7, bij "Hier is de deur", waar Duryodhana zijn vader zegt dat volken van overal in het paleis van Yudhishthira als knechten leven.

Hij noemt de Nipa's, de Chitraka's, de Kukkura's, de Karaskara's en de Lauhajangha's.

De schatting, de wijding en de oude koningen

In hoofdstuk 7, bij "De schelp van Varuna", waar Duryodhana zijn vader uitvoerig vertelt wat de koningen naar het koningsoffer brachten, hoe Yudhishthira gewijd werd en dat geen koning van vroeger zo'n koningsgeluk had.

Van het westen en het noorden. De paarden van de koning van Kamboja waren van het tittiri- en het kalmasha-ras, met neuzen als van papegaaien, en behalve de kamelen gaf hij evenveel ezelinnen, vetgemest met olijven en piluvruchten. De brahmanen die koeien hielden, stonden aan de poort met een schatting van drie kharva. De mannen van Bharukaccha brachten hun volle schatting en paarden uit Gandhara. De Vairama's, de Parada's en de Tunga's met de Kitava's, die van regenwater of rivierwater leven, en de volken van de kust, van de wouden en van overzee stonden aan de poort met geiten, koeien, ezels en kamelen, met groente, honing, dekens en juwelen. Met de wezens met twee en met drie ogen kwamen de Aushmika's, de Nishada's en de Romaka's; ze brachten tienduizend ezels in allerlei kleuren, met zwarte halzen en grote lijven, snel en mak, gefokt aan de kust van de Vankshu. Er waren koningen die veel goud en zilver gaven en daarvoor binnen mochten. Uddra's, veel Vrishni's en Harahuna's, donkere volken uit de Himalaya en veel Nipa's stonden aan de poort. De Valhika's gaven tienduizend ezels, groot, met zwarte halzen, die elke dag een grote afstand liepen, en dekens van wol uit het land van de Cina's, huiden van het ranku-hert, kleren van jute en kleren van draden die insecten

spinnen, zachte schapenvachten, scherpe lange zwaarden, bijlen en strijdbijlen uit het westen, geurstoffen en juwelen. Met de Shaka's, de Tukhara's en de Kanka's kwamen ook de Tukhata's. De koningen van het oosten brachten ook wagens van allerlei vorm, met goud versierd, met afgerichte paarden onder tijgervellen, bonte dekens voor olifanten, en pijlen, lang en kort.

Van het oosten en het zuiden. Aan de Shailoda woonden de Khasha's, de Ekasana's, de Arha's, de Pradara's, de Dirghavenu's, de Parada's, de Kulinda's en de Tangana's, die het mierengoud brachten. De bergvolken brachten ook honing van de mishali-champaka. De Kirata's woonden ook in het land Karusha aan de zee en aan weerszijden van de Lohitya-bergen, en ze brachten dieren en vogels uit verre landen en goud uit de bergen. Kshatriya's van goede afkomst, in stammen verdeeld en geoefend in de wapens, brachten bij honderden en duizenden schatting: de Kairata's, de Darada's, de Darva's, de Shura's, de Vaiyamaka's, de Audumbara's, de Durvibhaga's, de Kumara's, de Parada's met de Valhika's, de mannen van Kashmir, de Ghoraka's, de Hamsakayana's, de Shibi's, de Trigarta's, de Yaudheya's, de koning van de Madra's en de Kekaya's, de Ambashtha's, de Kaukura's, de Tarkshya's, de Vastrapa's met de Pahlava's, de Vashataya's, de Mauleya's met de Kshudraka's, de Malava's, de Paundraya's, de Kukkura's, de Shaka's, de Anga's, de Vanga's, de Punra's, de Shanavatya's en de Gaya's. Met de Vanga's en de Kalinga's kwamen ook de Supundraka's, de Dauvalika's, de Sagaraka's, de Patrorna's, de Shaishava's en ontelbare Karnapravarana's aan de poort; de olifanten die hun koningen gaven, kwamen van de oevers van het Kamyaka-meer. De koning van de Shukara's, een volk van mleccha's, gaf honderden olifanten. Koning Vasudana uit het rijk Pamshu gaf zesentwintig olifanten en tweeduizend paarden. De koningen van de Chola's en de Pandya's brachten ook vrachten sandelhout en aloëhout uit de Dardura-bergen, en de edelstenen die de koning van Simhala uit de zee gaf, heetten lapis lazuli.

Het leger. Duryodhana noemt ook de getallen van wie Yudhishthira te eten gaf: drie padma's olifantenberijders met hun ruiters, een arbuda aan wagens, en ontelbaar voetvolk. Het zijn getallen die in de honderden miljoenen lopen.

De wijding. Bij de wijding paste Sunitha de onderdissel van de gouden wagen. Vasudana, de grote boogschutter, bracht een olifant van zestig jaar. De koning van Avanti bracht allerlei water voor het bad van de wijding, en koning Chekitana de pijlkoker.

Deze Sunitha is een koning. Elders in dit boek is Sunitha een naam van Shishupala, maar die was toen al dood.

De oude koningen. Zo'n koningsgeluk als Yudhishthira na het koningsoffer, zei Duryodhana, had Harishchandra eens, maar niet Rantideva, niet Nabhaga, niet Yauvanashva, niet Manu, niet koning Prithu, de zoon van Vena, en niet Bhagiratha; en ook Yayati en Nahusha niet.

De oude Kuru's in Vidura's waarschuwing

In hoofdstuk 8, bij "Een jakhals in uw huis", waar Vidura Dhritarashtra waarschuwt dat het huis van Kuru door Duryodhana's misstap in grote nood zal komen.

Naast de nakomelingen van Pratipa en van Shantanu en het huis van Bahlika noemt Vidura ook de nakomelingen van Bhimasena, een koning van lang geleden uit het geslacht van Kuru. Deze Bhimasena is niet Bhima, de Pandava.

Shaunaka

In hoofdstuk 12, bij "Modder", waar een van de brahmanen die de Pandava's naar het woud volgen, Yudhishthira toespreekt.

Deze Shaunaka is een naamgenoot van de wijze Shaunaka in het Naimishawoud, aan wie Sauti het hele verhaal vertelt. Het zijn twee verschillende mannen.

Arjuna's lofrede op Krishna

In hoofdstuk 14, bij "Ook jou niet", waar Arjuna Krishna tot bedaren brengt door de daden op te sommen die hij in zijn vroegere levens heeft gedaan.

De offers. In het woud van Chitraratha bracht Krishna offers met rijk offerloon, en bij elk offer verdeelde hij honderden en duizenden goudstukken. Daar vierde hij, als Narayana, ook een groot offer van vele riten.

De vroegere levens. In duizend gedaanten doodde hij honderden asura's die de dharma verachtten.

De verslagen vijanden. Waar Arjuna de strikken van Muru en de dood van Nisunda noemt, noemt hij ook Naraka nog een keer. Verder overwon Krishna Ahuti bij Jaruthi, Kratha, Bhimasena, Shaibya en Shatadhanvan, en hij doodde Indradyumna en de Yavana Kasheruman. "Die zijn allemaal in de strijd gedood," zei Arjuna, "en luister nu naar de anderen." Aan de Iravati doodde hij koning Bhoja, die in de strijd de gelijke was van Kartavirya, en ook Gopati en Talaketu.

De rishi's. Alle rishi's kwamen naar Krishna toe, toen hij stralend op de offerplaats zat, en vroegen hem om bescherming.

De woning van Viraj. Met Brahma woonde Krishna in de woning van Viraj.

Deze Bhimasena is niet Bhima, de Pandava, en ook niet Jarasandha, die Bhima zelf heeft gedood; wie hij is, zegt het epos niet. Deze Bhoja is een koning; Bhoja is ook de naam van een volk, verwant aan de Vrishni's.

Dvaraka in staat van verdediging

In hoofdstuk 15, bij "Het teken aan de poort", waar Krishna vertelt hoe Dvaraka verdedigd werd toen Shalva de stad belegerde.

Wat de stad nog meer had. Mijnen onder de muren; poortgebouwen vol voorraden; werptuigen voor fakkels en vuur; waterzakken van hertenhuid; lansen en vorken; ploegscharen; stenen om te werpen; bijlen en strijdbijlen; schilden met ijzer beslagen; en werptuigen voor kogels en hete stoffen.

Shishupala. Aan het begin van zijn verhaal noemt Krishna Shishupala "de zoon van Shrutashrava", naar zijn moeder. Die naam is niet die van de rishi Shrutashrava uit het eerste boek.

Hymnen

Over deze hymnen

Twee keer wordt in dit boek een god met een lange lofzang aangeroepen. Op zijn tocht naar het zuiden ziet Sahadeva zijn leger in Mahishmati door het vuur van Agni omringd, en hij spreekt de god van het vuur toe tot die hem spaart. En in het woud, als Yudhishthira de brahmanen die hem volgen niet kan voeden, leert de huispriester Dhaumya hem de honderdacht namen van de zon, en Yudhishthira zingt de zon toe tot de god zich aan hem laat zien.

In het verhaal van dit boek staan van die hymnen alleen de kern en de belangrijkste beelden. Hier staan ze volledig.

Ze zijn, net als het verhaal, naverteld uit de Engelse vertaling van Kisari Mohan Ganguli (1883–1896). Soms zet Ganguli een eigen verklaring tussen haakjes in de tekst; die zijn hier niet overgenomen. De honderdacht namen van de zon volgen de Sanskriettekst, want daar is Ganguli's lijst op een paar plaatsen anders; wat hij anders heeft, staat erachter.

Agni en de zon hebben in deze hymnen veel namen. Waar een naam ook een betekenis heeft die de lezer helpt, staat die betekenis hier in gewone woorden.

. . .

Sahadeva's hymne aan Agni

In hoofdstuk 4, bij "Agni in Mahishmati", waar Sahadeva's leger door de vlammen van Agni wordt omringd, en Sahadeva zich reinigt, water aanraakt en de god toespreekt. Het begin van de hymne staat ook in het verhaal; hier staat hij heel.

> *Voor u is dit alles begonnen, Agni, u wiens spoor zwart is van rook. Eer aan u. U bent de mond van de goden, u bent het offer. Pavaka heet u, de zuiveraar, omdat u alles zuivert, en Havyavahana, omdat u de offergaven naar de goden draagt. Voor u zijn de Veda's ontstaan, en daarom heet u Jatavedas. U bent de eerste van de goden, en men noemt u Chitrabhanu, Anala en Vibhavasu, Hutas-*

hana, Jvalana en Shikhi, Vaishvanara, Pingesha en Plavanga, en Bhuritejas. Uit u is Kumara voortgekomen, dat is Skanda. U bent heilig, en men noemt u Rudragarbha en Hiranyakrit. Laat Agni mij gloed geven, laat Vayu mij levensadem geven, laat de Aarde mij voedsel en kracht geven, en laat het Water mij voorspoed geven. Agni, u die de oorsprong van het water bent, u die zo zuiver bent, u voor wie de Veda's zijn ontstaan, eerste van de goden en hun mond: zuiver mij door uw waarheid. Rishi's en brahmanen, goden en asura's gieten elke dag bij hun offers offerboter in u, zoals het voorschrift het wil. Laat de stralen van waarheid die van u uitgaan wanneer u zich bij die offers vertoont, mij zuiveren. U die de rook als vaandel draagt en een kroon van vlammen hebt, u die het kwaad verdrijft, u die uit de wind geboren bent en altijd in alle schepselen woont: zuiver mij door de stralen van uw waarheid. Zo heb ik mij gereinigd, en nu bid ik u met blijdschap: Agni, geef mij tevredenheid en voorspoed, kennis en vreugde.

"Wie met deze mantra's offerboter in het vuur giet," zei Vaishampayana erbij, "zal altijd voorspoed kennen; hij beheerst zichzelf en raakt vrij van al het kwaad dat hij gedaan heeft."

Daarna zei Sahadeva wat ook in het verhaal staat: dat Agni het offer niet mocht hinderen. Kumara en Skanda zijn namen van de krijgsgod die ook Kartikeya heet. Vayu is de god van de wind.

De honderdacht namen van de zon

In hoofdstuk 12, bij "De koperen pot", waar de huispriester Dhaumya Yudhishthira de honderdacht namen van de zon leert, zodat hij de brahmanen die hem naar het woud volgen, kan onderhouden. In het verhaal staan de namen niet; hier volgen ze allemaal, in de volgorde van de Sanskriettekst.

Surya, Aryaman, Bhaga, Tvashtri, Pushan, Arka, Savitri en Ravi. De stralende, de ongeborene, de Tijd, de Dood, de Beschikker, die het licht maakt. De aarde, het water, het vuur, de ruimte en de wind, de hoogste toevlucht. Soma, Brihaspati, Shukra, Budha en Angaraka. Indra, Vivasvat, die met de fonkelende stralen, de reine,

Shauri en Shanaishchara. Brahma, Vishnu en Rudra, Skanda, Vaishravana en Yama. Het vuur van de bliksem, het vuur in de buik, het vuur van het brandhout, de heer van al wat straalt. Die de dharma als vaandel draagt, die de Veda maakte, die de ledematen van de Veda is, die de Veda draagt. Krita, Treta, Dvapara en Kali, de toevlucht van alle onsterfelijken. De kala en de kashtha, de muhurta's, de halve maanden, de maanden en het seizoen. Die het jaar maakt, de heilige vijgenboom, het rad van de tijd, die rijk is aan licht. De eeuwige Purusha, de yogi, het zichtbare en het onzichtbare, de altijddurende. Die over de wereld waakt, die over de schepselen waakt, Vishvakarma, die het duister verdrijft. Varuna, de zee, de straal, de regenwolk, het leven, die de vijanden doodt. De toevlucht van de schepselen, die over de schepselen heerst, die door alle schepselen wordt gediend. Het juweel, het goud, het begin van de schepselen, die wensen vervult, die naar alle kanten ziet. De overwinning, de wijde, die gunsten schenkt, die snel gaat, die de adem in stand houdt. Dhanvantari, die de rook als vaandel draagt, de eerste god, de zoon van Aditi. Die twaalf gedaanten heeft, met ogen als lotussen, de vader, de moeder en de grootvader. De poort naar de hemel van de goden, de poort van de schepselen, de poort van de bevrijding, de hemel van Indra. Die de lichamen maakt, die in zichzelf volkomen rust, het Zelf van alles, die naar alle kanten kijkt. Het Zelf van wat beweegt en stilstaat, het fijne Zelf, die een vriendelijke gestalte heeft.

Dit zijn de honderdacht heilige namen van de zon, die men prijzen moet. Indra heeft ze uitgesproken. Van Indra kreeg Narada ze, en daarna Dhaumya, en van Dhaumya kreeg Yudhishthira ze, en hij kreeg alles wat hij wenste.

Houd zelf ook de zon in gedachten, die de goden, de voorouders en de yaksha's dienen, die de asura's, de rakshasa's en de siddha's vereren, en die straalt als het beste goud en als het vuur.

Wie deze lofzang bij zonsopgang met aandacht opzegt, krijgt zonen, rijkdom en edelstenen; hij herinnert zich altijd zijn vroegere geboorten, en hij krijgt een sterk geheugen en een helder verstand. Wie deze lofzang van de hoogste van de goden rein, met een goed hart en met aandacht voordraagt, komt vrij van verdriet, van bosbrand en van de zee, en krijgt wat hij in zijn hart wenst.

Surya, Savitri, Ravi en Arka zijn namen van de zon; Aryaman, Bhaga, Tvashtri, Pushan en Vivasvat zijn, net als hij, zonen van Aditi. Soma is de maan, en Brihaspati, Shukra, Budha, Angaraka en Shanaishchara zijn de planeten die wij Jupiter, Venus, Mercurius, Mars en Saturnus noemen. Krita, Treta, Dvapara en Kali zijn de vier wereldtijden, en de kala, de kashtha en de muhurta zijn kleine maten van de tijd. Vaishravana is Kubera. Dhanvantari is de arts van de goden.

Ganguli heeft een lijst met een paar andere namen. Waar hier de halve maanden, de maanden en het seizoen staan, heeft hij de nacht, de wake en het ogenblik. In plaats van "die over de wereld waakt" heeft hij "die over de tijd waakt". Na "die door alle schepselen wordt gediend" heeft hij nog de schepper, Samvartaka, het vuur, het begin van alles, die niets begeert, de oneindige, Kapila en Bhanu. Voor "het juweel" en "het goud" heeft hij de geest en Suparna. En hij sluit de lijst met "de barmhartige Maitreya". Die Maitreya is niet de rishi Maitreya uit dit boek.

Yudhishthira's lofzang aan de zon

In hoofdstuk 12, bij "De koperen pot", waar Yudhishthira in de stroom van de Ganga staat, met zijn gezicht naar de zon, en de zon toezingt om voedsel voor zijn gasten. In het verhaal staat de lofzang in zijn belangrijkste beelden; hier volgt hij volledig.

> *U bent het oog van de wereld, zon, u bent het Zelf van al wat een lichaam heeft, uit u komen alle schepselen voort. U bent wat de mensen doen die de riten volbrengen. U bent de toevlucht van wie de sankhya kent, en de steun van wie de yoga beoefent. U bent een deur zonder grendel, u bent de weg van wie naar bevrijding verlangt. U draagt de wereld en u verlicht haar, u maakt haar rein en u beschermt haar, uit louter mededogen. Brahmanen die de Veda kennen, komen op de vaste tijden voor u staan en vereren u met de mantra's van hun eigen tak van de Veda, u die door de scharen van de rishi's wordt vereerd. De siddha's en de charana's, de gandharva's, de yaksha's, de guhyaka's en de naga's volgen uw wagen door de lucht, omdat ze gunsten van u willen. De drieëndertig goden, met Upendra en Mahendra, en de scharen die op hemelse*

wagens rijden, hebben hun doel bereikt door u te vereren. De besten van de vidyadhara's hebben alles gekregen wat ze wensten, door u kransen van hemelse mandarabloemen te brengen. De guhya's en de zeven scharen van voorouders, die van de goden en die van de mensen, zijn de eersten geworden doordat ze u alleen vereerden. De Vasu's, de Maruts en de Rudra's, de Sadhya's, de Marichipa's, de Valakhilya's en de siddha's hebben de hoogste plaats bereikt doordat ze voor u bogen. In alle zeven werelden, ook in die van Brahma, ken ik niets wat de zon te boven gaat. Er zijn andere wezens, groot en sterk, maar geen van hen heeft uw glans en uw kracht. Al het licht is in u, u bent de heer van al wat licht geeft. In u zijn de elementen en het verstand, de kennis en de ascese, en alles wat bij de ascese hoort. Uit uw gloed heeft Vishvakarma de discus met de mooie naaf gesmeed, waarmee Vishnu, die de boog Sharnga draagt, de trots van de asura's breekt. In de zomer trekt u met uw stralen het vocht omhoog uit alles wat een lichaam heeft, uit de planten en uit alle sappen, en in de regentijd laat u het weer vallen. Uw stralen verwarmen en verschroeien, en in de regentijd worden ze wolken die donderen, bliksemen en regenen. Wie door een koude wind verkleumd is, troost geen vuur, geen beschutting en geen wollen deken zo goed als uw stralen. U verlicht met uw stralen de hele aarde met haar dertien eilanden. U alleen zorgt voor het welzijn van de drie werelden. Als u niet opkwam, was de wereld blind, en dan konden de wijzen zich niet wijden aan de dharma, aan voorspoed en aan verlangen. Door uw gunst kunnen de brahmanen, de kshatriya's en de vaishya's hun vuren aanleggen, hun offers brengen, hun mantra's zeggen en hun ascese volbrengen. Wie de tijd kennen, zeggen dat u het begin en het einde bent van een dag van Brahma, die duizend wereldtijden duurt. U heerst over de Manu's en over de zonen van de Manu's, over de wereld en over wat geen mens is, over alle tijdperken van de Manu's en over hun heersers. Als de tijd van de ondergang komt, verteert het vuur Samvartaka, dat uit uw woede voortkomt, de drie werelden, en het blijft alleen over. Wolken in allerlei kleuren, uit uw stralen geboren, brengen met de olifant Airavata en met de bliksem de grote vloed. En u maakt uzelf tot twaalf, u wordt twaalf zonnen, en met uw stralen drinkt u de oce-

aan weer leeg. Men noemt u Indra, u bent Rudra, u bent Vishnu, u bent Prajapati. U bent het vuur en de fijne geest, u bent de heer en het eeuwige brahman. U bent Hamsa, Savitri, Bhanu, Amshumalin en Vrishakapi. U bent Vivasvat, Mihira, Pushan, Mitra en Dharma. U bent die met de duizend stralen, u bent Aditya en Tapana, de heer van de stralen. U bent Martanda, Arka, Ravi en Surya, de toevlucht, die de dag maakt, Divakara, die zeven paarden heeft, met stralen als haren, Virochana. Men noemt u de snelle, die het duister verdrijft, met de gele paarden. Wie u op de zesde of de zevende dag van de maanmaand met toewijding vereert, zonder moe te worden en zonder eigenwaan, die zoekt Lakshmi op, de godin van het geluk. Wie u met onverdeelde aandacht eert en voor u buigt, kent geen gevaren, geen zorgen en geen ziekten. Wie u toegewijd zijn, leven lang en gelukkig, vrij van alle ziekten en van al het kwaad. U die over al het voedsel heerst: geef ook mij voedsel in overvloed, want ik verlang naar voedsel om al mijn gasten met eerbied te onthalen. Ik buig ook voor allen die u volgen en aan uw voeten hun toevlucht hebben gezocht, voor Mathara, Aruna en Danda en de anderen, voor Ashani en Kshubha. En ik buig voor de moeders van alle schepselen, Kshubha, Maitri en de anderen. Laat hen mij beschermen, nu ik mijn toevlucht bij u zoek.

Toen de zon aan Yudhishthira verschenen was en hem de koperen pot had gegeven, verdween de god. Wie deze lofzang met een wens in zijn hart en met volle aandacht opzegt, krijgt van de zon wat hij vraagt, hoe moeilijk het ook te krijgen is. Of het nu een man is of een vrouw: wie hem elke dag opzegt of hoort, en om een zoon vraagt, krijgt een zoon; wie om rijkdom vraagt, krijgt rijkdom, en wie om kennis vraagt, krijgt kennis. Wie hem in de twee schemeringen opzegt en in nood is, komt vrij, en wie gebonden is, raakt zijn boeien kwijt. Brahma had de lofzang aan Indra gegeven, Indra aan Narada en Narada aan Dhaumya, en van Dhaumya kreeg Yudhishthira hem, en alles wat hij wenste. Wie hem opzegt, wint altijd in de strijd en verwerft grote rijkdom; hij raakt vrij van al het kwaad en gaat naar de wereld van de zon.

Upendra is Vishnu, en Mahendra is Indra. Hamsa, Bhanu, Amshumalin, Mihira, Tapana, Martanda, Divakara en Virochana zijn namen van de zon;

Vrishakapi, Mitra en Dharma zijn hier dat ook. Mathara, Aruna en Danda horen bij het gevolg van de zon. Lakshmi is de godin van het geluk.

Uit de redes

Over deze redes

Vier keer houdt iemand in dit boek een lange rede. Narada ondervraagt Yudhishthira over alles wat een koning moet doen. Duryodhana legt zijn vader uit hoe een koning met zijn vijanden omgaat. De burgers van Hastinapura, die de Pandava's naar het woud willen volgen, spreken over de omgang met goede en slechte mensen. En de brahmaan Shaunaka troost Yudhishthira met een leer over het lijden, de genegenheid en de dorst. In het verhaal van dit boek zijn die redes ingekort. Hier staan de stukken die er daar niet in staan, in de volgorde van de rede. Bij elk stuk staat na welke woorden uit het verhaal het hoort; wat in het verhaal al staat, wordt niet herhaald.

Ze zijn, net als het verhaal, naverteld uit de Engelse vertaling van Kisari Mohan Ganguli (1883–1896). Soms zet Ganguli een eigen verklaring tussen haakjes in de tekst, of somt hij tussen haakjes op wat de spreker alleen met een getal noemt; die zijn hier niet overgenomen.

. . .

Narada over het koningschap

In hoofdstuk 1, bij "De vragen van Narada", waar de rishi Narada de nieuwe zaal binnenkomt en Yudhishthira ondervraagt over dharma, voorspoed en verlangen. Narada zegt je tegen de koning. De meeste vragen beginnen met "Ik hoop dat", of zijn gewone vragen.

Wie Narada was

Na "wat er in vroegere wereldtijden gebeurd was." Hij kende de redeneerkunst en de ware leer van de dharma, en de zes wetenschappen die bij de Veda horen: de uitspraak, de grammatica, de versmaat, de verklaring van de woorden, de riten en de sterrenkunde. Hij kon tegenstrijdige teksten met elkaar verzoenen, algemene regels op bijzondere gevallen toepassen en tegenstellingen verklaren uit het verschil in omstandigheden. Hij was welsprekend, vastberaden en verstandig, en hij had een sterk geheugen. Hij kende de staatkunde, hij

was geleerd, hij kon het mindere van het betere onderscheiden en uit het bewijs zijn gevolgtrekkingen maken, en hij wist of een redenering van vijf leden klopte of niet.

Na "van antwoord dienen." Over dharma, voorspoed, verlangen en bevrijding had hij een vast oordeel, goed onderbouwd.

Na "alsof ze voor zijn ogen lag." Hij kende het onderscheid tussen sankhya en yoga. Hij kende de leer van oorlog en vrede, hij kon oordelen over wat buiten het gezicht ligt, en hij beheerste de zes staatskunsten: het verdrag, de oorlog, de veldtocht, het houden van stellingen tegen de vijand, en de list met hinderlagen en reserves. Hij was meester in alle wetenschappen, en geen wetenschap en geen handeling kon hem terugdringen.

De vragen

Na "verdeel je je tijd tussen dharma, voorspoed en verlangen?" Zet je, jij die zonder smet bent, met de zes eigenschappen van een koning de zeven middelen in? En weeg je, als je je eigen kracht en zwakte hebt bekeken, de veertien bezittingen van je vijanden? Ken je je eigen middelen en die van je vijand, en houd je je, als je vrede hebt gesloten, bezig met de acht bezigheden van een koning? Ik hoop dat de zes steunpilaren van je rijk niet verloren zijn: dat ze welvarend zijn, vrij van ondeugden, en je trouw.

Na "jijzelf niet, je ministers niet en je spionnen niet." Weet je wat je vrienden van plan zijn, en je vijanden, en wie zich buiten je zaken houden? Sluit je vrede en voer je oorlog op het juiste moment? En gedraag je je zoals het hoort tegenover wie neutraal is en tegenover wie tussen jou en je vijand in staat?

Na "de overwinning van een koning heeft haar wortel in het beraad." Wordt je rijk beschermd door ministers die de leerboeken kennen en hun beraad voor zich houden, zodat je vijanden het niet kunnen schaden?

Na "niet door je hele rijk rondgaat." Begin je snel aan wat weinig kost en veel oplevert, en leg je zulke plannen geen hindernis in de weg? Houd je je werklieden in het oog, zodat ze niet bang zijn om bij je te komen? Laat je je werk doen door mensen die je vertrouwt, die niet om te kopen zijn en die ervaring hebben? Ik hoop dat de mensen alleen weten wat je al gedaan hebt of bijna af hebt, en niets van wat je nog niet begonnen bent. Heb je voor de prinsen en de legeraanvoerders ervaren leraren aangesteld, die de oorzaken van de dingen kunnen uitleggen en alle leerboeken kennen?

Na "Een wijze kan in nood het hoogste goed brengen." Zijn al je vestingen gevuld met rijkdom en graan, met wapens en water, met werktuigen, met ambachtslieden en boogschutters? Eén minister die verstandig is, dapper, beheerst en scherpzinnig, kan een koning of een prins tot grote voorspoed brengen. Heb jij er zo een?

Na "zonder dat die drie elkaar kennen?" Houd je al je vijanden in het oog, altijd waakzaam, en zonder dat zij het weten?

Na "die alle voortekenen weet te duiden?" Heb je voor de hoge ambten hoge dienaren gekozen, voor de middelmatige middelmatige en voor de lage lage? Zet je ministers die niet om te kopen zijn, die rein zijn en uit families die je al generaties dienen, in de hoogste ambten? Ik hoop dat je ministers, als ze namens jou regeren, je volk geen angst aanjagen met zware straffen. Ik hoop dat je ministers je niet minachten, zoals priesters iemand minachten die zijn stand verloren heeft, of vrouwen een man die trots is en zich niet beheerst. Is je legeraanvoerder vastberaden, dapper, verstandig, standvastig, rein, van goede afkomst, je trouw en bekwaam? Eer je de aanvoerders van je leger, die de oorlog kennen, die hun moed al hebben laten zien en die vooraan gaan?

Na "een van de grootste rampen." Zijn de voornaamste mannen van goede familie je allemaal toegewijd, en zijn ze bereid in de strijd voor jou te sterven? Ik hoop dat je nooit één man die zijn eigen zin volgt, naar believen over alle zaken van het leger laat beslissen. Krijgt een dienaar die een taak met eigen bekwaamheid goed heeft volbracht, van jou wat meer eer, en meer eten en soldij? Beloon je mannen die geleerd en bescheiden zijn en alle kennis beheersen, met geschenken en eer, naar wat ze waard zijn?

Na "zoals bij een moeder of een vader?" Trek je snel op tegen je vijand als je hoort dat hij in nood is, nadat je de drie soorten kracht hebt overwogen? Begin je je tocht op het juiste moment, als je de voortekenen hebt bekeken en je besluit hebt genomen, en weet je dat de overwinning afhangt van wat je in de rug dekt, en van de soldij die je je leger vooruit geeft? En geef je de voornaamste aanvoerders van je vijand in het geheim juwelen, naar wat ieder verdient?

Na "die hun zinnen niet bedwingen?" Voordat je tegen je vijanden optrekt, zet je dan eerst op de juiste manier de vier middelen in: verzoening, geschenken, verdeeldheid zaaien en geweld? Trek je pas op als je eigen rijk stevig staat? Zet je dan alles in om te overwinnen, en bescherm je wie je overwonnen hebt? Is je leger, van vier soorten en met zijn acht delen, door je aanvoerders goed geoefend, zodat het je vijanden kan weerstaan? Ik hoop dat je je vijanden

in de strijd verslaat zonder te wachten op hun oogst of hun hongersnood. Ik hoop dat je ambtenaren, in je eigen rijk en in dat van je vijanden, hun werk doen en elkaar beschermen. Laat je je eten, je kleren en je geurstoffen bewaken door dienaren die je vertrouwt? Worden je schatkamer, je voorraadschuren, je stallen, je wapens en je vrouwenvertrekken bewaakt door dienaren die je toegewijd zijn en je welzijn zoeken? Bescherm je eerst jezelf tegen je eigen dienaren, die van binnen en die van buiten, daarna tegen de dienaren van je verwanten, en hen tegen elkaar?

Na "of met driekwart?" Ondersteun je steeds met eten en geld je verwanten, je leraren, de ouderen, de kooplieden, de ambachtslieden, wie bij je bescherming zoekt en wie in nood is? Rekenen je rekenmeesters en schrijvers, die je inkomsten en je uitgaven bijhouden, je die elke ochtend voor? Ik hoop dat je dienaren die hun werk goed doen, die je graag mogen en je welzijn willen, niet zonder schuld uit hun ambt zet. Zet je de mensen, als je hebt nagegaan wie goed, middelmatig of slecht is, in het werk dat bij hen past? Ik hoop dat je voor je werk geen mensen neemt die hebzuchtig zijn of steelzuchtig, die je vijandig zijn of nog te jong. Ik hoop dat je je rijk niet laat uitbuiten door dieven of hebzuchtige mensen, door kinderen of door vrouwen, en dat je het zelf niet uitbuit. Gaat het de boeren in je rijk goed?

Na "leen je hun het zaad tegen één op de honderd?" Worden landbouw, handel, veeteelt en het uitlenen van geld bij jou door eerlijke mensen gedaan? Daar hangt het geluk van je volk van af. Werken de vijf dappere en wijze mannen die je in de vijf ambten hebt gezet, samen voor het welzijn van je land? Zijn, om je stad te beschermen, de dorpen als steden gemaakt, en de gehuchten als dorpen, en staan ze allemaal onder jouw toezicht? Trekt je politie, met soldaten achter zich, door vlak en ruig land achter de dieven en rovers aan die je stad plunderen?

Na "dat je hun geen geheimen vertelt." Luister je 's nachts naar je spionnen? En ga je pas liggen om te genieten van wat je lief is, als je hebt nagedacht over wat er moet gebeuren?

Na "om na te denken over dharma en voorspoed?" Sta je op tijd op, kleed je je goed, en vertoon je je aan je volk, samen met ministers die weten welke uren gunstig zijn? Staan er mannen in het rood om je heen, met sieraden en met het zwaard in de hand, om je te beschermen?

Na "of je hem nu graag mag of niet?" Genees je de kwalen van je lichaam met kruiden en met vasten, en die van je geest door de ouderen te dienen? Ik

hoop dat de artsen die over je gezondheid waken, de achtvoudige geneeskunst kennen en je trouw en toegewijd zijn. Gebeurt het ooit dat je uit trots, verblinding of begeerte de eiser en de verweerder die bij je komen, wegstuurt zonder recht te spreken? Ontneem je ooit, uit hebzucht of verblinding, de mensen die uit vertrouwen of genegenheid bij je bescherming zochten, hun onderhoud? Ik hoop dat de burgers en de mensen van het land nooit, door je vijanden gekocht, samen tegen je opstaan. Houd je de zwakken onder je vijanden klein met je leger, en de sterken met je beraad, of met allebei? Zijn de voornaamste vorsten je allemaal toegewijd, en geven ze op jouw bevel hun leven voor je?

Na "die de mensen zoveel goeds doen?" Ik hoop dat je nooit iemand verdriet of woede bezorgt, jij die zonder smet bent. Staan er priesters aan je zijde die je heil kunnen brengen? Ik hoop dat je zo denkt en zo leeft als ik heb gezegd, want zo verleng je je leven, zo groeit je roem, en zo dien je de dharma, het verlangen en de voorspoed. Een koning die zo leeft, ziet zijn rijk nooit lijden: hij onderwerpt de hele aarde en leeft in groot geluk.

Na "alleen de tol die hun is opgelegd?" Worden de kooplieden in je hoofdstad en in je rijk met eerbied behandeld, en kunnen ze hun waren brengen zonder dat de kopers of je ambtenaren hen met uitvluchten bedriegen? Luister je altijd naar de woorden van de ouderen die de huishouding van het rijk kennen, woorden vol dharma en voorspoed? Geef je de brahmanen honing en boter, om de dharma, en zodat het gewas, het vee, de vruchten en de bloemen gedijen?

Na "in het bijzijn van goede mensen?" Volg je in alles de leerboeken, vooral die over olifanten, paarden en wagens? Worden aan je hof de leerboeken van de boogkunst bestudeerd, en die van de werktuigen voor de oorlog, die steden en vestingen zo goed van pas komen? Ken je alle geheime wapens en mantra's, en weet je hoe gif je vijanden kan vernietigen? Bescherm je je rijk tegen de angst voor vuur, voor slangen en andere dieren die doden, voor ziekte en voor rakshasa's?

Aan het begin van zijn vragen noemt Narada de zes eigenschappen van een koning, de zeven middelen, de veertien bezittingen van de vijand en de acht bezigheden alleen met hun getal. Ganguli somt ze tussen haakjes op; in het Sanskriet staan ze niet.

Duryodhana's staatsleer

In hoofdstuk 7, bij "Een wapen niet van ijzer", waar Dhritarashtra zijn zoon vermaant de Pandava's niet te haten, en Duryodhana hem antwoordt met zijn leer van de koning en zijn vijanden. Duryodhana zegt u tegen zijn vader.

Na "dat is het teken van ware grootheid." Wie in tegenspoed niet wankelt, bekwaam is, altijd ijverig, waakzaam en bescheiden, die ziet altijd voorspoed.

Na "U en ik zijn aan elkaar vastgebonden." Zo ligt de ene boot aan de andere vast.

Na "Of haat u mij?" Uw zonen en bondgenoten zijn verloren, vader, zolang u hun leider bent, want wat nu moet gebeuren, schuift u op naar later. Wie een gids volgt die zich door anderen laat leiden, raakt telkens van de weg; hoe zouden zijn volgelingen dan het goede pad vinden? U bent rijp van inzicht, u hebt naar de ouderen geluisterd en u beheerst uw zinnen. Breng ons, die ons eigen belang zoeken, dan niet in verwarring.

Na "of de weg ernaartoe nu dharma is of niet." Wie het stralende koningsgeluk van zijn vijand wil hebben, moet alle windstreken voor zich uit drijven, zoals een wagenmenner zijn paarden met de zweep.

Na "waarmee je je vijand in je macht krijgt, is een wapen." Wie vriend is en wie vijand, zie je niet aan iemands gestalte of zijn postuur. Vijand is wie pijn doet, voor wie door hem pijn lijdt.

Na "Daarom wil ik ontevreden zijn." Wie naar hoger streeft, koning, is de ware staatsman. Niemand moet gehecht zijn aan macht of aan rijkdom, want wat iemand eerder verworven heeft, nemen anderen hem af, en dat noemt men de dharma van koningen.

Na "wordt aan de wortel aangetast." Zo tast een ziekte die men niet laat behandelen, een mens aan.

Na "de boom opvreet." Laat het koningsgeluk van de vijand u niet bevallen, vader. Dat beleid dragen de sterken op hun hoofd, als een last. Wie wil dat zijn bezit groeit zoals een lichaam groeit vanaf de geboorte, die groeit onder zijn verwanten, want moed brengt snelle groei.

De burgers over goede en slechte omgang

In hoofdstuk 12, bij "Een onderpand", waar de burgers van Hastinapura de Pandava's bij hun vertrek inhalen en hun zeggen waarom ze met hen mee willen, het woud in. De burgers zeggen u tegen de Pandava's.

Na "met asceten die op innerlijke rust gericht zijn." Men moet omgaan met wie drie dingen zuiver heeft: zijn afkomst, zijn kennis en zijn daden. Met zulke mensen omgaan is meer waard dan de leerboeken. Wij doen zelf geen heilige werken, en toch krijgen we verdienste als we met goede mensen omgaan, zoals we kwaad krijgen als we slechte mensen dienen. Wie slechte mensen ziet en aanraakt, met hen praat en bij hen zit, verliest zijn dharma en zijn goede gewoonten, en zulke mensen worden nooit rein van geest.

Shaunaka's leer

In hoofdstuk 12, bij "Modder", waar de brahmaan Shaunaka de huilende Yudhishthira troost met de verzen die koning Janaka lang geleden zong, en hem daarna, na Yudhishthira's weerwoord, de weg van de wijzen wijst. Shaunaka zegt je tegen de koning.

De eerste rede

Na "raakt niet verstrikt in daden die tegen het inzicht ingaan." Want zulke daden brengen veel kwaad en vernietigen het goede. In jou woont het verstand met de acht eigenschappen, dat uit de Veda en de overlevering komt en tegen alle kwaad beschermt. Mannen zoals jij bezwijken niet onder armoede, onder het ongeluk van hun verwanten, of onder lijden van lichaam of geest.

Na "over hoe men zichzelf bedwingt." De wereld wordt gekweld door twee soorten lijden, dat van het lichaam en dat van de geest. Luister hoe men ze tot rust brengt, kort en uitvoerig. Vier dingen brengen lichamelijk lijden: ziekte, de aanraking van wat pijn doet, vermoeienis, en het gemis van wat men wenst. Een ziekte geneest men met kruiden, en het lijden van de geest door er niet meer aan te denken. Daarom brengen verstandige artsen eerst de geest van hun zieken tot rust, met vriendelijke woorden en met wat hun genoegen doet. Want het lijden van de geest doet het lichaam pijn, zoals een gloeiend stuk ijzer het water in een kruik verhit. Doof daarom het lijden van de geest met kennis,

zoals men vuur dooft met water. Als de geest tot rust komt, komt ook het lichaam tot rust.

Na "vreugde en verdriet en alle pijn." Uit genegenheid komen ook de wil tot handelen en de gehechtheid aan de dingen van de zinnen voort. Allebei brengen ze onheil, maar het eerste weegt het zwaarst.

Na "zo vernietigt ook een beetje hartstocht wie de dharma zoekt." Wie zich alleen van het bezit afwendt, heeft nog niet werkelijk verzaakt. Wie midden in de wereld haar gebreken ziet, die verzaakt, vrij van vijandschap en zonder iets te bezitten. Daarom moet men de genegenheid voor zijn verwanten, zijn vrienden en zijn opgespaarde rijkdom, en ook die voor het eigen lichaam, met kennis tot zwijgen brengen. Aan wie kennis hebben, aan de besten, die de leerboeken kennen en zichzelf gevormd hebben, blijft geen genegenheid kleven, zoals water niet blijft staan op een lotusblad.

Na "en wie haar opgeeft, vindt geluk." Die dorst laat een mens nooit met rust. Ze brengt veel wat tegen de dharma ingaat, en ze sleept het kwaad achter zich aan. Wie een slecht verstand heeft, komt moeilijk van haar los. Ze heeft geen begin en geen einde: ze woont in het lichaam en vernietigt de mensen, als een vuur dat niet uit brandhout ontstaat. Zoals een houtblok verteert door het vuur dat eruit zelf opkomt, zo gaat wie zichzelf niet heeft gevormd, ten onder aan de hebzucht die met hem geboren is.

Na "en in het water door vissen." Voor sommigen wordt hun rijkdom hun ongeluk, en wie aan rijkdom hangt en daarin zijn heil ziet, vindt het ware heil niet. Zo vergroot alles wat men aan rijkdom verwerft, de verblinding van de geest. Gierigheid, grootspraak, trots, angst en onrust: dat zijn volgens de wijzen de ellenden die de rijkdom de mensen brengt. Rijkdom verwerven is lijden, en hem bewaren ook; als hij verdwijnt, is het lijden, en als men hem uitgeeft ook. Soms verliest men er zelfs zijn leven om, en wie door iemands rijkdom onderhouden worden, worden om die rijkdom zijn vijanden. Als bezit zoveel ellende brengt, moet men niet treuren als het verloren gaat. De dwaas is nooit tevreden, de wijze wel.

Na "tevredenheid is het hoogste geluk." Daarom zien de wijzen tevredenheid als hun rijkdom. Jeugd, schoonheid, leven, opgespaarde schatten, macht en het samenzijn met wie men liefheeft, zijn vergankelijk; de wijze begeert ze niet. Men moet daarom afzien van het opsparen van rijkdom; wie zou de ellende willen verdragen die ervan komt? Want wie rijk is, ziet men nooit zonder zorgen. Daarom prijzen de goeden wie niet naar rijkdom verlangt.

De tweede rede

Na "in het vuur van zijn hebzucht." Zo valt een mot in de vlam, omdat ze naar het licht verlangt. Daarna, verblind door zijn genoegens en door wat hij eet, zinkt de mens weg in de muil van de grote verblinding, en hij houdt die voor geluk.

Na "en de goeden volgen die altijd." Wie rein van geest is, gaat de weg van de goden langs acht delen: door op de goede wijze te willen, door op de goede wijze zijn zinnen te bedwingen, door op de goede wijze zijn bijzondere geloften te houden, door op de goede wijze zijn leraar te dienen, door op de goede wijze maat te houden met eten, door op de goede wijze de Veda te leren, door op de goede wijze van het handelen af te zien, en door op de goede wijze zijn geest te bedwingen. Zo handelen wie de kringloop van de geboorten willen overwinnen.

Het verstand met de acht eigenschappen noemt Shaunaka alleen met zijn getal. Deze tweede weg van acht delen is een andere dan de weg van de dharma met zijn acht delen, die in het verhaal staat.

Register van namen

Het vette nummer is de bladzijde waar de naam voor het eerst valt. Een andere naam of bijnaam verwijst naar de naam waaronder de persoon staat. Wie in een stamboom staat, vindt ook de bladzijde van die stamboom.

A

Aarde, de godin **180**
Abhimanyu **197**
Achyuta, *zie* Vishnu
Aditi **33**, 180
Aditya, *zie* Surya
Agastya **31**, 176
Agni **21**, 31, 59, 64, 65, 68, 94, 180, 196
Ahuka **40**, 187, 193, 194
Aila, *zie* Pururavas
Airavata, de naga **31**
Ajamidha **90**
Ajatashatru, *zie* Yudhishthira
Akrura **26**, 40, 191
Amba **82**
Ambika **100**, 184, 185
Angaraparna **114**
Angiras **33**, 130, 131
Aniruddha **74**
Anuvinda **64**
Apava, *zie* Vasishtha
Arjuna **21**, 22–24, 26, 37, 38, 41–43, 49–51, 56, 57, 59–62, 68, 83, 90–95, 98, 101–104, 114–116, 119, enz.
Arjuna Kartavirya, de koning van de Haihaya's **31**, 42, 54, 163
Ashvatthama **73**, 74, 77, 87, 140, 145
Ashvins, de **162**
Asita **103**, 146
Asti **39** · *stamboom* 214
Atri **33**

B

Babhru **89**
Bahlika, de broer van Shantanu **73**, 74, 103, 108, 115, 140, 145, 152, 184 · *stamboom* 218
Baka **174**, 176, 177, 183
Balarama **23**, 40, 41, 74, 86, 148, 181, 184, 190, 191, 195 · *stamboom* 217
Bali **31**, 189
Bhadra **89**
Bhagadatta **32**, 39, 60, 73, 87, 101
Bhagiratha **24**, 31, 42
Bharadvaja **127**
Bharata **31**, 42, 43, 77, 87
Bhima **23**, 24, 36, 38, 41, 42, 49–51, 54–57, 59, 62, 63, 68, 83, 85, 86, 90, 91, 93, 95, enz.
Bhimasena, *zie* Bhima
Bhishma **69**, 73, 74, 76–83, 85–88, 90, 99, 108, 112, 120, 125–127, 132, 133, 135, 137, 140, 145, 146, enz. · *stamboom* 218
Bhishmaka **26**, 39, 65, 180 · *stamboom* 217
Bhrigu **33**, 146
Bhuri **73** · *stamboom* 218
Bhurishravas **73**, 140 · *stamboom* 218
Brahma **24**, 25, 26, 29, 30, 32, 34, 46, 54, 75, 161, 164, 180, 181, 192
Brihadbala **63**
Brihadratha **42**, 44–47, 51–54, 56 · *stamboom* 214
Brihaspati **26**, 30, 33, 100, 105, 140

C

Chandakaushika **44**, 46, 47
Charudeshna **40**, 188, 189, 191, 195 · *stamboom* 217
Chitraratha, *zie* Angaraparna
Chitrasena **26**, 32
Chitrasena, de zoon van Dhritarashtra **107**

D

Dagdharatha, *zie* Angaraparna
Daksha **33**
Damaghosha **62**, 90, 185 · *stamboom* 215
Dantavakra **63**

Danu **33**
Daruka **23**, 91, 190–194, 196
Dasharatha **31**, 142
Devaki **57**, 192 · *stamboom* 217
Devala **103**, 112, 138, 181
Devavrata, *zie* Bhishma
Dharma **33**, 36, 60, 62, 65, 69, 77, 107, 125, 129, 132, 169, 180, 198
Dharmaraja, *zie* Dharma; Yama
Dhaumya, de huispriester van de Pandava's **22**, 26, 37, 57, 68, 69, 103, 146, 148, 149, 162–164, 175, 183, 197, 198
Dhrishtadyumna **104**, 132, 150, 181, 184, 197
Dhrishtaketu, *zie* zoon van Shishupala, de
Dhritarashtra **70**, 73, 74, 90, 94, 95, 97–101, 104–108, 112, 114–117, 120, 121, 123–125, 127–129, 132, 133, 135–141, 143–145, 148–151, enz. · *stamboom* 216
Dhritarashtra, de naga **31**
Dimbhaka **40**, 47, 49, 54
Diti **33**, 130
Draupadi **22**, 23, 26, 57, 58, 60, 73, 91, 94, 101, 103, 104, 107, 108, 120, 121, 123–129, 131, 132, 135–137, enz.
Drona **69**, 73, 74, 77, 87, 94, 99, 108, 112, 120, 125, 127, 132, 133, 137, 140, 145, 146, enz.
Drupada **26**, 62, 73, 77, 87, 90, 94, 95, 102, 124, 128, 135, 143, 145, 150, 165, enz.
Duhshasana **74**, 108, 120, 121, 124–126, 128, 129, 131, 139, 143–145, 150, 158, 165, 170, 171, 175, 179 · *stamboom* 216
Duryodhana **63**, 73, 74, 77, 87, 91, 93–95, 97–101, 105, 108, 112, 113, 115–117, 120, 123–126, 128, 132, 133, enz. · *stamboom* 216
Dushyanta **31**
Dvaipayana, *zie* Vyasa
Dvivida **64**
Dyu, *zie* Bhishma (vorige geboorte)

E

Ekalavya **77**, 87, 103

G

Gada **74**, 187, 190, 191
Gandhari **93**, 100, 108, 136, 137, 139, 141, 152, 172 · *stamboom* 216
Gandhavati, *zie* Satyavati
Ganga **24**, 31, 50, 77, 83, 159, 163, 166, 182 · *stamboom* 218
Gangadatta, *zie* Bhishma
Gangeya, *zie* Bhishma
Garuda **23**, 56, 79, 91, 183, 188
Ghatotkacha **183**
Ghritachi **32**
Govinda, *zie* Krishna
Guha, *zie* Skanda

H

Hamsa **40**, 47, 49, 54
Hara, *zie* Shiva
Hari, *zie* Krishna; Vishnu
Harishchandra **30**, 35, 36, 104
Hidimba **174**, 176, 177, 183
Hidimbi **183**

I

Ila **38**, 146
Indra **24**, 29, 30, 35, 36, 39, 53, 55, 56, 60, 65, 69, 76, 91, 93, 98, 100, 102, 103, enz.
Indrasena **38**, 68, 158, 198
Ishana, *zie* Shiva

J

Jaimini **25**
Jamadagni **77**, 103, 181
Jambavati **188** · *stamboom* 217
Jambha **115**
Janaka **63**, 160
Janamejaya **21**, 31, 60, 64, 99, 139, 157, 163
Janardana, *zie* Krishna
Jara **45**, 46
Jarasandha **39**, 40–44, 46, 47, 49–57, 63, 77, 83, 87, 103, 152, 174 · *stamboom* 214
Jaya **107**
Jayadratha **73**, 74, 87, 108

K

Kaitabha **180**
Kakshivat **44**, 50
Kali **99**
Kamsa **39**, 40, 47, 49, 81, 87, 115, 185 · *stamboom* 214
Karkotaka **31**

Karna **63**, 73, 77, 87, 94, 108, 120, 126, 128, 131, 135–137, 139, 144, 145, 150, 152, enz.
Kartikeya, *zie* Skanda
Kashyapa, de rishi **33**, 130, 181
Keshava, *zie* Krishna
Keshin **185**
Kirmira **174**, 175–177
Kripa **70**, 73, 74, 77, 87, 95, 108, 112, 120, 127, 137, 140, 145, 148, 152, 158, enz.
Krishna **21**, 22–25, 37, 38, 41–44, 47, 49–58, 64, 66–68, 74, 76–83, 86–91, 93–95, 102–104, 115, 125, enz. · *stamboom* 217 · *zie ook* Vyasa
Krishna Dvaipayana, *zie* Vyasa
Krishnaa, *zie* Draupadi
Kritavarman **26**, 41, 191, 192
Kshatta, *zie* Vidura
Kshemavriddhi **188**
Kubera **30**, 32, 59–61, 98, 146, 180, 192
Kunti **21**, 22, 38, 39, 43, 55, 57, 59–61, 64, 74, 77, 78, 90, 91, 93–95, 98, 100, 103, 104, enz. · *stamboom* 217
Kuntibhoja **64**, 73
Kuru **65**, 74, 175

L

Lakshmi, *zie* Shri

M

Madhu **180**, 191
Madhusudana, *zie* Krishna
Madri **67**, 119, 145, 147, 148, 158
Mahabhisha, *zie* Shantanu (vorige geboorte)
Maheshvara, *zie* Shiva
Mainda **64**
Maitreya **173**, 174
Mandhatri **24**, 42
Markandeya **26**
Marutta **42**
Matsya, de koning **39**, 63, 64, 102, 103
Maya **21**, 22, 24, 25, 59, 94, 100, 198
Menaka **32**
Merusavarni **146**
Mishrakeshi **32**
moeder van Shishupala, de *stamboom* 215
Mrityu **31**
Muru **180**

N

Nahusha **31**, 104, 163
Nakula **37**, 57, 59, 60, 66, 67, 69, 73, 74, 95, 118, 132, 135, 137, 140, 145, 146, 148, 149, 182
Nala **185**
Nala, de zoon van Virasena, *zie* Nala
Nalakubara **32**
Namuchi **105**
Nara **21**, 24, 125, 129, 157, 181
Narada **26**, 27, 29, 30, 34–36, 75, 76, 80, 91, 103, 146, 150, 164, 180, 181, 192
Naraka **31**, 39, 180
Narayana, *zie* Vishnu; Krishna
Nila **64**, 65
Nilakantha, *zie* Shiva
Nisunda **180**

P

Paila **25**, 69
Panchali, *zie* Draupadi
Pandu **22**, 24, 26, 31, 35, 36, 50, 54, 64, 69, 77, 88, 94, 98, 99, 101, 104, enz.
Parashara **91**
Parashurama **38**, 146, 181
Parvata **26**
Pashupati, *zie* Shiva
Paundraka **39**, 63, 73
Paundraka Vasudeva, *zie* Paundraka
Pradyumna **23**, 26, 74, 182, 188–192, 195 · *stamboom* 217
Prahlada **130**, 131
Prapti **39** · *stamboom* 214
Pratardana **31**
Pratikamin, de **123**, 124, 141, 151
Pratipa **115**, 116, 136 · *stamboom* 218
Prativindhya **137**, 182
Pritha, *zie* Kunti
Pulaha **33**
Pulastya **66**
Purandara, *zie* Indra
Puru **31**
Puru **68**
Purujit **39**

Purumitra **107**
Pururavas **38**, 146
Putana **81**

R
Radha **95**, 128
Radheya, *zie* Karna
Rahu **33**, 150, 152, 177
Rama, de zoon van Dasharatha **31**, 142
Rama, de zoon van Jamadagni, *zie* Parashurama
Ravana **66**
Rishabha, asceet van de Hemakuta **51**
Rohini **40**, 108 · *stamboom* 217
Rudra, *zie* Shiva
Rukmi **65**, 77, 87, 180 · *stamboom* 217
Rukmini **23**, 26, 89, 180, 183, 189–191, 195 · *stamboom* 217

S
Sahadeva **37**, 57, 59, 63–66, 68, 69, 76, 79, 80, 95, 101, 118, 127, 132, 135, 137, 140, enz.
Sahadeva, de zoon van Jarasandha **39**, 54, 57, 63, 103 · *stamboom* 214
Samba **23**, 26, 40, 74, 187, 188, 191, 195 · *stamboom* 217
Sanjaya **74**, 145, 151, 152, 169
Sarama **33**
Sarana **74**, 191
Sarvadamana, *zie* Bharata
Satyaki **23**, 26, 40, 103, 104, 185, 191, 195
Satyavati **68**
Satyavrata **107**
Sauti **99**
Savitri, *zie* Surya
Savyasachi, *zie* Arjuna
Shachi **30**, 180
Shakuni **73**, 87, 91, 93, 94, 97, 98, 105–108, 111–114, 116, 118–120, 126–128, 139, 140, 142, 144, 145, 150, 165, 166, enz. · *stamboom* 216
Shala **73** · *stamboom* 218
Shalva, de heer van Saubha **73**, 180, 185–197
Shalya, de koning van Madra **67**, 73, 77, 87, 103, 108
Shantanu **31**, 73, 76–78, 115, 116, 140 · *stamboom* 218
Sharadvat **87**
Shatanika, de zoon van Nakula **182**
Shaunaka, brahmaan in het gevolg **160**, 161
Shibi **31**, 66
Shikhandi **184**
Shikhandini, *zie* Shikhandi
Shini **191**
Shishupala **26**, 39, 62, 73, 76–81, 83, 85–90, 93, 100, 179, 180, 185–187 · *stamboom* 215
Shiva **24**, 32, 41, 42, 47, 53, 91, 92, 146, 163, 180, 181, 197, 198
Shri **30**, 32, 120, 128, 152
Shrutakarma **182**
Shrutakarman, *zie* Shrutasena, de zoon van Sahadeva
Shrutakirti, *zie* Shrutakarma
Shrutasena, de zoon van Sahadeva **182**
Shuka **25**
Shukra **30**, 33, 115, 164
Shura, de vader van Vasudeva **54**, 195 · *stamboom* 217
Skanda **66**
Soma **162**, 180
Somadatta **73**, 74, 95, 108, 140, 145, 152 · *stamboom* 218
Sthanu, *zie* Shiva
Subala **73**, 93–95, 114, 116, 118, 120, 128, 137, 143, 145, 158, 165, 170, 171, 198 · *stamboom* 216
Subhadra **22**, 57, 91, 197 · *stamboom* 217
Sudhanvan **130**, 131
Sudharman **62**
Sugriva **23**, 177, 193, 197
Sumantu **25**
Sunaman **40**
Sunitha, *zie* Shishupala
Suparna, *zie* Garuda
Surabhi **33**, 172
Suraguru, *zie* Brihaspati
Surya **32**, 33, 162, 164, 180
Susaman **69**
Sutasoma **182**
Suyodhana, *zie* Duryodhana

T
Takshaka **31**

Tapatya, *zie* Arjuna
Tumburu **26**, 32, 102
twee koninginnen van Brihadratha, de *stamboom* 214

U

Uddhava **100**, 187, 188
Ugrasena, de koning van de Vrishni's **23**, 39, 188 · *stamboom* 214
Ugrashrava, *zie* Sauti
Uma **32**, 91
Uparichara, *zie* Uparichara Vasu
Uparichara Vasu **31**, 56
Upayaja **150**
Urvashi **32**
Uttara, de dochter van Virata **54**

V

Vainya, de zoon van Vena **163**
Vaishampayana **21**, 26, 60, 64, 99, 139, 157, 158, 163
Vaishravana, *zie* Kubera
vaishya-dienares, de *stamboom* 216
Vakra **39**
Vali, broer van Sugriva **176**
Varchas, *zie* Abhimanyu (vorige geboorte)
Varga **32**
Varuna **24**, 30–32, 37, 39, 66, 98, 103, 130, 146
Vasishtha **33**
Vasu, *zie* Uparichara Vasu
Vasudeva, *zie* Krishna
Vasudeva, de vader van Krishna **39**, 68, 77, 78, 185, 193, 195 · *stamboom* 217
Vasuki **31**
Vasu's, de **162**, 181
Vasusena, *zie* Karna
Vayu **56**, 180, 192
Vegavat **188**
Vibhishana **32**, 66
Vichitravirya **82**, 172
Vidura **70**, 73, 74, 98–100, 105–108, 112, 114–117, 120, 123, 125, 127, 129–131, 133, 135–137, 139–141, 145, 146, enz.
Vikarna **127**, 128, 129, 140 · *stamboom* 216
Vinata **33**
Vinda **64**
Virata **73**, 87, 102
Virochana **31**, 130, 131
Vishnu **21**, 24, 33, 56, 57, 75, 76, 81, 87, 125, 129, 157, 163, 179–181
Vishoka **68**
Vishvachi **32**
Vishvakarma **21**, 30, 31, 103, 163
Vivasvat, *zie* Surya
Vivimshati **74**, 107
Vivindhya **189**
Vrishaparvan **24**
Vritra **55**, 183, 184
Vyasa **25**, 26, 37, 68, 69, 77, 91, 92, 99, 103, 146, 171–173, 180

Y

Yadu **76**, 86
Yaja **150**
Yajnasena, *zie* Drupada
Yajnavalkya **26**, 69
Yama **24**, 28, 30, 31, 35, 54, 81, 92, 98, 105, 121, 144–146, 149, 177, 180, 186, enz.
Yauvanashva, *zie* Mandhatri
Yayati **31**, 38, 104, 195
Yojanagandha, *zie* Satyavati
Yudhishthira **22**, 23, 25–27, 29, 30, 35–38, 41, 42, 44, 49, 57–64, 66–69, 73–78, 80, 81, 90–95, 98–107, 111–114, enz.
Yuyutsu **140**, 145 · *stamboom* 216

Z

zoon van Shishupala, de **90**, 103, 179, 197 · *stamboom* 215

ॐ

Een koning die nooit een uitdaging weigert, verspeelt met dobbelstenen zijn rijk, zijn broers, zichzelf en zijn vrouw.

Het dobbelspel begint met een geschenk: een zaal zonder weerga. Daarin laat Yudhishthira zich tot opperkoning wijden, en daarin valt zijn neef Duryodhana in een vijver die hij voor vaste grond aanzag. Hij wordt uitgelachen, en zijn oom weet raad. In de speelzaal wordt Draupadi aan haar haren binnengesleurd, en ze stelt een vraag waarop niemand met gezag antwoordt. Het boek eindigt bij burgers die in tranen hun koning laten gaan, het woud in.

De Mahabharata opnieuw verteld is een volledige hervertelling van het Indiase epos in hedendaags Nederlands, in tien boeken, voor lezers zonder voorkennis.

DE MAHABHARATA OPNIEUW VERTELD

Boek 3 van 11 · Jan de Vries

WERKEDITIE · NIET IN DE HANDEL